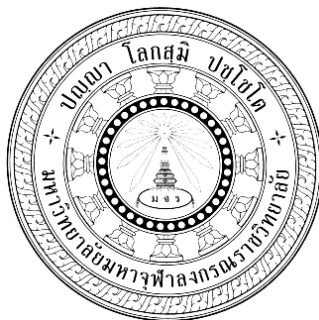

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุใน
กลุ่มจังหวัดล้านนา

Promotion of learning Creative Arts of Mohom Product of Youth and
Aging in the Lanna province Group.

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่ม
จังหวัดล้านนา

Promotion of learning Creative Arts of Youth and Aging in the Lanna
province Group

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายัณห์ อินันน์ใจ

รองศาสตราจารย์ ดร.รวีโรจน์ ศรีคำภา

นางสาวพรสวรรค์ สุขไมตรี

นางสาวคำเกี้ยว เมืองเอก

นายธนันท์ คุ่มถิ่นแก้ว

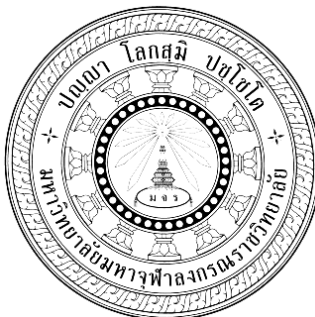
นางพูนศรี สว่าง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763055

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุใน
กลุ่มจังหวัดล้านนา

Promotion of learning Creative Arts of Mohom Product of Youth and
Aging in the Lanna province Group.

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่ม
จังหวัดล้านนา

Promotion of learning Creative Arts of Youth and Aging in the Lanna
province Group

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายัณห์ อินันน์ใจ

รองศาสตราจารย์ ดร.รวีโรจน์ ศรีคำภา

นางสาวพรสวรรค์ สุขไมตรี

นางสาวคำเกี้ยว เมืองเอก

นายธนันท์ คุ่มถิ่นแก้ว

นางพูนศรี สว่าง

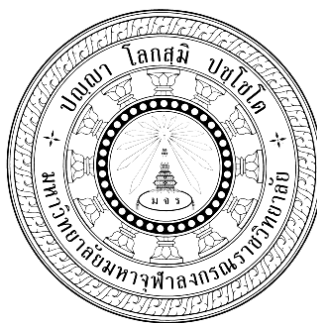
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763055

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 1

Promotion of learning Creative Arts of Mohom Product of Youth and Aging in the Lanna province Group.

Under Research plan

Promotion of learning Creative Arts of Youth and Aging in the Lanna province Group

BY

Assistant Professor Dr. Sayan Innunjai

Association Professor Dr. Raweeroth Sreekumpa

Mr. Thananan Kumthinkeaw

Miss Pronsawan Sukmaitry

Miss Kumkeaw Muang-ek

Mrs.poonsri Sawing

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus

B.E. 2563

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800763055

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดลำนานา

ผู้วิจัย: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายัณห์ อินันใจ
รองศาสตราจารย์ ดร.รวีโรจน์ ศรีคำภา
นางสาวพรสวรรค์ สุขไมตรี
นางสาวคำเกี้ยว เมืองเอก
นายธนันท์ คุ่มถิ่นแก้ว
นางพูนศรี สว่าง

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๓

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดลำนานา ๒) เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดลำนานา ๓) เพื่อถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดลำนานา

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยผสมผสานวิธี โดยมีทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups Discussion) มีตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจผ้าหม้อห้อม ชุมปฏิบัติการสร้างสรรค์ศิลปะบนผ้าหม้อห้อม และมีการประเมินก่อนและหลังชุด (Pre-test Post-test) ด้วยแบบประเมินก่อนและหลังชุดสร้างสรรค์ศิลปะบนผ้าหม้อห้อม

จากการวิจัยพบว่า สรุปผลการวิจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดลำนานามี ๖ ด้านมีประกอบไปด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ๒. ด้านการพัฒนาด้านการผลิต ๓. ด้านการตลาด ๔. ด้านการเรียนรู้ ๕. ด้านเครือข่าย ๖. ด้านการถ่ายทอด มีรายละเอียดดังนี้กล่าวโดยสรุปว่ากระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม จากผลิตภัณฑ์ที่ทำกันในครัวเรือนมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก เคล็ดลับในการผลิตถูกเปิดเผยจากพ่อแม่สู่บุตรหลาน ถือ

เป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานมีการปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัดในปัจจุบันการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้มีกระบวนการถ่ายทอดเป็นทางการมีหลักสูตรในสถานศึกษาเพื่อถ่ายทอดให้แก่แก่นักเรียนนักศึกษา ยังได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิควิธีการให้แก่ผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวให้ได้เรียนรู้การย้อมผ้าหม้อห้อม

สรุปการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าโดยการออกแบบผลิตภัณฑ์โดยใช้ผ้าฝ้ายธรรมชาติ สามารถย้อมสีธรรมชาติด้วยสีของห้อม ย้อมสีแบบวิทยาศาสตร์ และย้อมสีพิมพ์เทียน พร้อมนำผ้าชนิดอื่นและวัสดุอื่นมาประดับให้เกิดลวดลายที่สวยงามน่าสนใจ เพราะผ้าหม้อห้อมเดิมมีสีพื้น คือ สีห้อม หรือ สีคราม พร้อมนำไปจำหน่ายที่หน้าร้านในย่านชุมชน และใช้วิธีการขายออนไลน์ มีการเล่าเรื่องราวผ่านสินค้า “Story Product” เพื่อให้คนทั่วไปได้จดจำสินค้าได้ดี มีการพัฒนาชุดเคหภัณฑ์หม้อห้อมสุขใจ ประกอบไปด้วยหมอนอิงใบใหญ่ ๑ ใบ หมอนอิงใบเล็ก ๔ ใบ เบาะนั่ง ๔ ผืน กล่องกระดาษชำระ ๒ อัน ผ้าปูโต๊ะ ๑ ผืน

การถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา มีกิจกรรมการถ่ายทอดผลงานด้วยปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญเป็นผู้ถ่ายทอดให้ความรู้การใช้เทคนิคการเขียนเทียนหรือพิมพ์เทียน มีการพิมพ์เทียนสีผึ้งลงบนพื้นผ้า ตามลวดลายโดยใช้แม่พิมพ์ เริ่มตั้งแต่การเตรียมวัสดุโดยนำสีผึ้งไปต้มละลายและรอให้เดือด จากนั้นนำแม่พิมพ์ส่วนตรงที่เป็นลายจุ่มลงไปในหม้อสีผึ้งเดือด จากนั้นนำมาบ่มลงบนผ้าที่เตรียมไว้รอให้แห้ง นำไปย้อมห้อมทิ้งไว้ให้แห้งนำไปตากในที่ร่ม เพื่อไม่ให้เทียนละลายทำให้ลายผ้าเลอะ นำไปย้อมและตากประมาณ ๓ รอบเพื่อให้สีผ้าเข้มของห้อม จากนั้นก็ต้มในน้ำเดือด เพื่อละลายเทียน แล้วเอาไปตากแดดต่อจนแห้งเป็นอันเสร็จการย้อมเทียน สรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนาของเยาวชนและผู้สูงอายุ ในการถ่ายทอดผลงานรวมด้าน พบว่า ในภาพรวมก่อนเข้ารับการถ่ายทอดระดับปาน ส่วนหลังการรับถ่ายทอดระดับมาก

Research Title: Promotion of learning Creative Arts of Mohom Product of Youth and Aging in the Lanna province Group.

Researchers: Assistant Professor Dr.Sayan Innunjai
Association Professor Dr. Raweerath Sreekumpa
Mr. Thananan Kumthinkeaw
Miss Pronsawan Sukmaitry
Miss Kumkeaw Muang-ek
Mrs.poonsri Sawing

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus

Fiscal Year: 2020

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

Objective of this research: 1) To study the process of creating Mohom cloth works in the Lanna Province group 2) to create Mohom cloth art works leading to income enhancement to the community economy in Lanna Province 3) to transfer the results Creative arts, Mohom cloth, to youth and elders in Lanna Province.

This research is research combining methods There are documentary research qualitative and action research by collecting data from related documents, as well as collecting operational data. The qualitative research tools were in-depth interviews, community forums. And Focus Groups Discussion with representatives from government agencies and representative of the Mohom Cloth Enterprise Group A set of creative work on cloth art the pre-test and post-test were assessed with pre- and post-production evaluation form on Mohom fabric.

According to the research, it was found that summarize the research results related to the process of creating products of Mohom fabrics in the Lanna Province group in 6 areas, including: 1. Product design 2. Product development 3. Marketing 4. Learning 5. Network 6. Broadcasting the details are as follows: In conclusion, the process

of conveying the Mohom fabric products from products that are made in the household, it is passed on from parent to child. Production secrets are revealed from parents to children. It is a cultural heritage that has been passed down for a long time and strictly follows the traditions. At present, the process of transferring the knowledge about Mohom fabrics has been passed on. Officially, there are courses in educational institutions to convey to students. It also passed knowledge, techniques and methods to interested people, including tourists, to learn how to dye Mohom fabrics.

Summary of the design of Mohom fabrics to increase the value of the product by designing products using natural cotton fabrics. Can be dyed naturally with the color of the hoop. Scientific dyeing And dye the candle Along with using other fabrics and other materials to decorate to create interesting and beautiful patterns Because the original Mohom cloth had a basic color, hom or indigo, ready to be sold at the store in the community. And use online sales methods Stories are told through "Story Product" products so that people can remember the product well. Development of the Happy Pot Set It consists of 1 large cushion, 4 small cushions, 4 seats, 2 tissue boxes, 1 tablecloth

Transferring creative art works, Morhom cloth, to youth and elders in Lanna Province. There is an activity to convey the work by local scholars who are experts in delivering knowledge. Using techniques for writing candles or printing candles Wax candles are printed on the fabric. According to the pattern using the mold Starting from preparing the material by bringing the wax to a boil. Then the mold is dipped into a pot of wax boiling. Notice that there is a candle stuck in the mold. From the pump onto the prepared slit and wait for it to dry Stained and left to dry, then dried in the shade. Then boil it in boiling water to melt the candles and then continue to dry in the sun until it dries. Summary of opinions of youth and the elderly in transferring creative art works as a whole, it was found that in the overall parts before receiving the transferring at the same level the latter part of transferring at a high level.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี

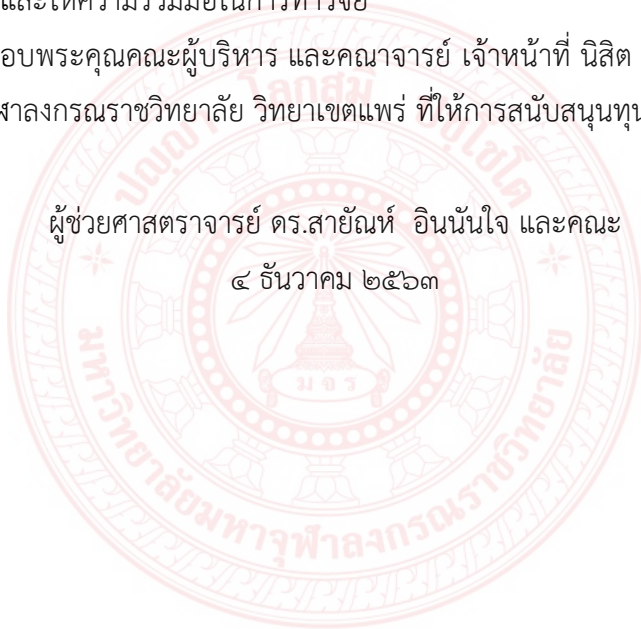
ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ที่ให้โอกาสและสนับสนุนในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณประชาชนชาวบ้านทุ่งไธ้ง ตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ทุกท่าน ที่ช่วยให้ข้อมูลและให้ความร่วมมือในการทำวิจัย

และขอขอบพระคุณคณะผู้บริหาร และคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต หน่วยวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ที่ให้การสนับสนุนทุนในการทำวิจัยครั้งนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายัณห์ อินันใจ และคณะ

๔ ธันวาคม ๒๕๖๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ซ
สารบัญแผนภาพ.....	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๖
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย	๙
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับศิลปกรรม	๑๑
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา	๓๑
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้	๕๙
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม.....	๗๑
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับผ้าหม้อห้อม.....	๗๗
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๘
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๙๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๕
๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย.....	๙๗
๓.๓ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant).....	๙๘

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๐๒
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย.....	๑๐๔
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๐๘
๓.๗ สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๙
๓.๘ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย.....	๑๑๐
๓.๙ สรุปกระบวนการวิจัย	๑๑๑
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๑๒
๔.๑ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนา.....	๑๑๒
๔.๒ การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ในกลุ่มจังหวัดล้านนา.....	๑๓๔
๔.๓ การถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุ ในกลุ่มจังหวัดล้านนา.....	๑๔๗
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๖๒
บทที่ ๕ สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๖๘
๕.๑ สรุปผลการศึกษา.....	๑๖๘
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๗๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๘๑
บรรณานุกรม	๑๘๓
ภาคผนวก	๑๙๑
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย.....	๑๙๒
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้ข้อมูล ขออนุญาตใช้พื้นที่.....	๒๐๑
ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรมการดำเนินการวิจัย.....	๒๑๐
ภาคผนวก ง หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย.....	๒๒๕
ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย.....	๒๓๑
ประวัติผู้วิจัย	๒๓๕

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ ๒.๑ จำนวนประชากรในตำบลทุ่งไผ่ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่.....	๘๓
ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา.....	๑๕๕
ตารางที่ ๔.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา รวมด้าน.....	๑๕๖
ตารางที่ ๔.๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ด้านการผลิต.....	๑๕๗
ตารางที่ ๔.๔ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ด้านออกแบบลวดลาย.....	๑๕๘
ตารางที่ ๔.๕ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ด้านพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์.....	๑๕๙
ตารางที่ ๔.๖ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ด้านการนำความรู้ไปใช้และการถ่ายทอด.....	๑๖๐

สารบัญรูปภาพ

เรื่อง

หน้า

ภาพที่ ๔.๑ รูปต้นห้อม และ ต้นคราม วัสดุในการย้อมผ้าหม้อห้อม.....	๑๑๒
ภาพที่ ๔.๒ รูปแบบดั้งเดิมของผ้าหม้อห้อม.....	๑๑๕
ภาพที่ ๔.๓ คณะผู้วิจัยลงสำรวจพื้นที่บ้านแม่เหล็อง ทองสุข.....	๑๑๖
ภาพที่ ๔.๔ การย้อมผ้าหม้อห้อมในหม้อ.....	๑๑๘
ภาพที่ ๔.๕ ลวดลายผ้าหม้อห้อมสมัยใหม่.....	๑๒๑
ภาพที่ ๔.๖ การออกแบบผ้าหม้อห้อมกับผ้าทอลวดลายสมัยใหม่.....	๑๒๒
ภาพที่ ๔.๗ การทอผ้าหม้อห้อม.....	๑๒๓
ภาพที่ ๔.๘ แม่พิมพ์เทียนสำหรับพิมพ์เทียนลงบนผ้า.....	๑๒๗
ภาพที่ ๔.๙ การเรียนรู้การพิมพ์เทียนลงบนผืนผ้า.....	๑๒๘
ภาพที่ ๔.๑๐ การเรียนรู้ผ้าหม้อห้อมพิมพ์เทียนของชุมชน.....	๑๒๙
ภาพที่ ๔.๑๑ ผลงานผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมนำไปจัดแสดงในงาน OTOP CITY	๑๓๑
ภาพที่ ๔.๑๒ การถ่ายทอดการเรียนรู้ผ้าหม้อห้อม.....	๑๓๒
ภาพที่ ๔.๑๓ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผ้าหม้อห้อม.....	๑๓๔
ภาพที่ ๔.๑๔ การสนทนากลุ่ม (Focus Group).....	๑๓๕
ภาพที่ ๔.๑๕ สนทนากลุ่มเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม.....	๑๓๖
ภาพที่ ๔.๑๖ สนทนากลุ่มเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม.....	๑๓๙
ภาพที่ ๔.๑๗ สนทนากลุ่มเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม.....	๑๔๒
ภาพที่ ๔.๑๘ การออกแบบสร้างสรรค์ศิลปะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมต้นแบบ.....	๑๔๓
ภาพที่ ๔.๑๙ ผ้าหม้อห้อมพิมพ์ลายสวยงาม.....	๑๔๕
ภาพที่ ๔.๒๐ การออกแบบลวดลายศิลปะ.....	๑๔๕
ภาพที่ ๔.๒๑ การปักลายสัญลักษณ์.....	๑๔๕
ภาพที่ ๔.๒๒ เย็บผ้าฝ้ายขาวประดับ.....	๑๔๕
ภาพที่ ๔.๒๓ การสร้างสรรค์ศิลปะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม.....	๑๔๖
ภาพที่ ๔.๒๔ การสร้างสรรค์ศิลปะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม.....	๑๔๗
ภาพที่ ๔.๒๕ การออกแบบสร้างสรรค์ศิลปะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมต้นแบบ.....	๑๕๐
ภาพที่ ๔.๒๖ การอธิบายขั้นตอนการสร้างสรรค์ศิลปะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม.....	๑๕๑
ภาพที่ ๔.๒๗ ลงทะเบียน.....	๑๕๒

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาพที่ ๔.๒๘ เตรียมอุปกรณ์ย้อมสี.....	๑๕๒
ภาพที่ ๔.๒๙ เตรียมแม่พิมพ์เทียน.....	๑๕๒
ภาพที่ ๔.๓๐ เตรียมผ้าสำหรับพิมพ์.....	๑๕๒
ภาพที่ ๔.๓๑ ทดลองพิมพ์แม่พิมพ์เทียน.....	๑๕๒
ภาพที่ ๔.๓๒ พิมพ์เทียนบนผ้า.....	๑๕๒
ภาพที่ ๔.๓๓ ลวดลายบนผืนผ้า.....	๑๕๒
ภาพที่ ๔.๓๔ เตรียมนำไปย้อมสี.....	๑๕๒
ภาพที่ ๔.๓๕ เตรียมหม้อห้อม.....	๑๕๓
ภาพที่ ๔.๓๖ ย้อมสีห้อม.....	๑๕๓
ภาพที่ ๔.๓๗ นำผ้าไปตากแดดให้แห้ง.....	๑๕๓
ภาพที่ ๔.๓๘ นำไปต้มเทียนออก.....	๑๕๓
ภาพที่ ๔.๓๙ ลวดลายผ้าสวยงาม.....	๑๕๓
ภาพที่ ๔.๔๐ ลวดลายผ้า.....	๑๕๓
ภาพที่ ๔.๔๑ ผลงานการถ่ายทอดความรู้ผ้าหม้อห้อม.....	๑๕๔
ภาพที่ ๔.๔๒ การติดตามประเมินผลการเรียนรู้.....	๑๕๕
ภาพที่ ๔.๔๓ การถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนอื่น.....	๑๖๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาเมืองให้มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ได้รับการพัฒนา
มากขึ้นในหลายจังหวัดของไทย โดยแต่ละจังหวัดมีการพัฒนาแผนงาน ยุทธศาสตร์และกิจกรรมของ
ตนเองเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเมืองในรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมของ
ตนเอง ในกลุ่มจังหวัดล้านนาการพัฒนาเมืองให้มีเอกลักษณ์ทางล้านนาไม่ว่าจะเป็นศิลปะ วัฒนธรรม
ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันของฝ่ายต่าง ๆ เช่นภาครัฐได้มีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่ม
จังหวัดล้านนา คณะสงฆ์ได้รวมกันอนุรักษ์ศิลปะล้านนาของวัดและชุมชน กลุ่มศิลปินได้เปิดบ้าน
ศิลปินล้านนาและนิทรรศการศิลปะในพื้นที่สาธารณะ จนนำไปสู่การพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ ทูทาง
วัฒนธรรม คือ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติซึ่งกรมส่งเสริมวัฒนธรรมของกระทรวง
วัฒนธรรมกำหนดไว้มี ๗ สาขา คือ ๑) ภาษา ๒) วรรณกรรมพื้นบ้าน ๓) ศิลปะการแสดง ๔) แนวทาง
ปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล ๕) งานช่างฝีมือดั้งเดิม ๖) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับ
ธรรมชาติและจักรวาล ๗) กีฬา ภูมิปัญญาไทย^๑

นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงมรดกทางศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบของโบราณสถาน
โบราณวัตถุศิลปวัตถุ ภาษาวรรณกรรม เอกสารโบราณ จดหมายเหตุ ศิลปะการแสดง และงาน
ศิลปกรรมต่าง ๆ ล้วนเป็นทุนทางวัฒนธรรมด้วยเหตุที่ทุนทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของ
ทุนทางสังคมและเป็นจุดแข็งที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ทุนทางเศรษฐกิจและทุนอันเป็น
ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้เป็นพลังขับเคลื่อนการเสริมสร้างการกินดีอยู่ดีมีความสุข^๒ นอกจากนี้
สอดคล้องกับกรมศิลปากรในกำหนดแนวทางในการส่งเสริมการสร้างผลิตภัณฑ์แก่ชุมชนด้วยการสร้าง
ต้นแบบและต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์จากมรดกศิลปวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ต่อยอดผลิตภัณฑ์

---

^๑ กองบรรณาธิการและสำนักมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, “๙ สิ่งควรรู้กับมรดกภูมิ
ปัญญาทางวัฒนธรรม”, วัฒนธรรม, ๕๑,๓ (ต.ค. – ธ.ค.๕๕), หน้า ๖๖-๖๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน

เป็น ๓ ลักษณะกล่าวคือ ๑) ส่งเสริมการสร้างผลิตภัณฑ์แก่ชุมชนโดยส่งเสริมชุมชนในการสร้างผลิตภัณฑ์อันเป็นมรดกภูมิปัญญาให้ท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดฝีมือช่างพื้นถิ่นให้คงอยู่ ๒) การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากมรดกศิลปวัฒนธรรมโดยนำมาประยุกต์ใช้ในรูปแบบใหม่เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่อย่างมีคุณค่า ๓) การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากแหล่งมรดกศิลปวัฒนธรรมเป็นการนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่บูรณาการแหล่งวัฒนธรรมมรดกศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ ภาษา วรรณกรรมและผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องตามเส้นทางวัฒนธรรม

ในด้านศิลปะของล้านนานั้นมีหลายลักษณะที่เป็นจุดเด่นและจุดสนใจของคนไทยและชาวต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นงานด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมร่วมสมัยจนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญเช่น วัดร่องขุน พิพิธภัณฑ์บ้านดิน วัดร่องเสือเต้น ไร่เชิญตะวัน เป็นต้น ทำให้เกิดพลังทางสังคมในการที่จะมีจิตสำนึกในคุณค่าของศิลปะเชิงสร้างสรรค์เหล่านี้ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ พัฒนาและส่งเสริมและบูรณาการ เชื่อมโยงไปสู่ชุมชน สังคม สู่พื้นที่สาธารณะและการสร้างสรรค์สู่การพัฒนาเมืองศิลปะและการสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนาให้มากยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการดำเนินการที่ผ่านมายังมีการขับเคลื่อนของกลุ่มที่สนใจเฉพาะและยังไม่มีรูปแบบและกระบวนการที่จะพัฒนาไปยังคนส่วนมากอย่างทั่วถึง ส่งผลให้งานศิลปะเชิงสร้างสรรค์อันโดดเด่นเหล่านี้ยังไม่แพร่หลายและเป็นที่รู้จักในวงกว้าง

การที่จะทำให้ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ขยายวงกว้างจากแหล่งผลิตในชุมชนสู่พื้นที่สาธารณะและการสร้างสรรค์ให้มากขึ้น โดยอาศัยการกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สร้างความรู้สึกรู้สึกหรือเจตคติที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ นำไปสู่ผลลัพธ์และเป้าหมายปลายทางที่กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของทิสนา แคมมณี^๓ กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ (Learning process) เป็นการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ดังนี้ ๑) มีความรู้ความเข้าใจในสาระต่าง ๆ ๒) สร้างความรู้สึกรู้สึกหรือเจตคติอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้หรือการใช้วิธีการเรียนรู้ ๓) เกิดผลลัพธ์อันเป็นเป้าหมายปลายทาง (ends) และวิธีการที่นำไปสู่เป้าหมาย (means) หากบุคคลมีกระบวนการแสวงหาความรู้ที่ดีมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับตน บุคคลนั้นก็จะย่อมมีโอกาสที่จะเกิดความรู้ความเข้าใจในสาระหรือ

---

^๓ ทิสนา แคมมณี, ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

กระบวนการต่าง ๆ ได้อย่างกระจ่างถ่องแท้และลึกซึ้ง โดยอาศัยการถ่ายทอดความรู้ (Knowledge dissemination) หมายถึง การนำความรู้ที่ได้จากการสะสมแสวงหามาทั้งหมดไปถ่ายทอดให้กับบุคคลที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อาจอยู่ในรูปของกระบวนการสื่อความหมาย การใช้สื่อเทคโนโลยี ฯลฯ มาช่วยให้เกิดการนำความรู้ไปใช้ และเกิดการแลกเปลี่ยนหรือการถ่ายทอดความรู้ (Transfer Knowledge) เพื่อให้เกิดความคิดใหม่ เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้น การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) และการแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) คือ กระบวนการที่ทำให้ความรู้ที่พัฒนา มีการแพร่กระจายไปสู่บุคลากรที่เป็นเป้าหมาย ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้นั้นแต่ละอย่างก็มีเป้าหมายแตกต่างกันไปใน ๒ ลักษณะคือ เน้นประสิทธิภาพและเน้นประสิทธิผล^๔

เพื่อให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะอีกทั้งยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนและเป็นการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จังหวัดแพร่ เป็นจังหวัดที่มีความโดดเด่นศิลปะเชิงสร้างสรรค์ด้านจิตรกรรมของลวดลายผ้าพื้นเมืองได้แก่ ผ้าหม้อห้อม ซึ่งผลิตกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งผ้าเป็นสิ่งที่ใช้ในวิถีชีวิตในชุมชน เช่น เป็นเครื่องนุ่งห่ม เป็นของใช้ เป็นต้น และเป็นผลงานที่ช่วยส่งเสริมและยกระดับรายได้ทางด้านเศรษฐกิจและปัจจุบันได้มีการออกแบบและผลิตด้วยนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตามผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ยังไม่ได้รับการพัฒนาส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวศิลปะเชิงสร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรมอีกทั้งการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนยังไม่ทั่วถึงและที่สำคัญงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมยังไม่ได้รับการถ่ายทอดสู่กระบวนการเรียนรู้สู่เยาวชนและผู้สูงอายุ และเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ศิลปะเชิงสร้างสรรค์สู่สาธารณะให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

จากความสำคัญและที่มาของปัญหาดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่ศึกษาวิจัยการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนและเกิดการพัฒนาส่งเสริมและบูรณาการงานศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในด้านผ้าหม้อห้อม ไปสู่พื้นที่ทางสังคมและสาธารณะเพื่อให้เกิดการเพิ่มรายได้ให้กับชนชนอย่างมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนต่อไป

^๔ ยุทธนา แซ่เตียว, การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ สร้างองค์กรอัจฉริยะ, กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๔๗, หน้า ๑๒๒.

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนา

๑.๒.๒ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา

๑.๒.๓ เพื่อถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนาเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนาเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมถ่ายทอดสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนาได้อย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบเนื้อหาในการศึกษาที่สำคัญ เช่น กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนา การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนา และการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลกรณีศึกษาของจังหวัดกลุ่มล้านนา ประกอบด้วย ๒ พื้นที่ ได้แก่

๑) พื้นที่การพัฒนาศิลปะเชิงสร้างสรรค์ คือ ตำบลทุ่งโฮ้งในจังหวัดแพร่ ในเขตอำเภอเมืองแพร่

๒) พื้นที่เครือข่ายการพัฒนาศิลปะเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย ๒ กลุ่ม

(๑) กลุ่มศิลปะล้านนาดั้งเดิม ประกอบด้วย ๘ จังหวัด ๑) จังหวัดเชียงราย วัดพระแก้ว ๒) จังหวัดเชียงใหม่ เวียงกุมกาม ๓) จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดพระธาตุดอยสุเทพ ๔) จังหวัดลำปาง วัดพระ

ธาตุลำปางหลวง ๕) จังหวัดลำพูน วัดพระธาตุหริภุญไชย ๖) จังหวัดแพร่ วัดพระบาทมิ่งเมือง ๗) จังหวัดน่าน วัดภูมินทร์ ๘) จังหวัดพะเยา วัดศรีโคมคำ

(๒) กลุ่มศิลปะล้านนาที่พัฒนา ประกอบด้วย ๙ แห่ง ๑) จังหวัดเชียงราย บ้านเหล่าพัฒนา อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ๒) จังหวัดเชียงใหม่ บ้านท่าข้าม อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ๓) จังหวัดแม่ฮ่องสอน บ้านเวียงเหนือ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๔) จังหวัดลำปาง บ้านลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕) จังหวัดลำพูน บ้านพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน ๖) จังหวัดแพร่ บ้านพันเชิง ตำบลช่อแฮ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๗) จังหวัดน่าน บ้านดอนไชย อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ๘) จังหวัดพะเยา บ้านแม่ณาเรือ ตำบลแม่ณาเรือ อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๙) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

๑.๔.๓ ขอบเขตประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๑) ประชากร และกลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงคุณภาพ

๑. ผู้ให้ข้อมูลหลักในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะ ได้แก่ ประธานกลุ่มหรือผู้แทน ประธานชุมชน/ผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่น จำนวน ๕ คน

๒. ผู้ให้ข้อมูลในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ หอการค้าจังหวัดแพร่ ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น การท่องเที่ยว พัฒนาชุมชน วัฒนธรรม อุตสาหกรรมจังหวัด ประชาชนท้องถิ่น นักวิชาการด้านศิลปะ/ผู้รู้ในด้านสาขาศิลปะ รวม ๑๐ คน

๓. ผู้ให้ข้อมูลในการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ ประชาชนท้องถิ่น ๒ คน นักวิชาการด้านศิลปะ / ผู้รู้ในด้านสาขาศิลปะ ๑ คน รวม ๓ คน

๔. ผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ เยาวชน จำนวน ๓๐ คน และผู้สูงอายุ จำนวน ๓๐ คน รวม ๖๐ คน

๒) ประชากร และกลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

๑. การลงชุมชนเพื่อพูดคุยเตรียมความพร้อมพัฒนาศักยภาพผลิตภัณฑ์ เพื่อศึกษาข้อมูลชุมชน สร้างความสัมพันธ์รู้จัก ความคุ้นเคยและเข้าใจว่า การมาทำวิจัยครั้งนี้ เพื่อต้องการศึกษาเรื่องอะไร ชุมชนจะมีบทบาทต่อการศึกษายังไร สภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองตั้งแต่อดีตตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวิธีคิด กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะผ้าหม้อห้อมในจังหวัดล้านนา

๒. การออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ รูปแบบของผลิตภัณฑ์ แนวทางในการพัฒนาศิลปะในพื้นผ้าโดยวิทยากรปราชญ์ท้องถิ่นและผู้รู้ในด้านสาขาศิลปะให้กับเยาวชนและผู้สูงอายุ

๓. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ออกแบบงานศิลปะบนพื้นผ้า โดยนำความรู้ทางด้านศิลปะ วิถีชีวิตของชุมชน การใช้สัณฐานชาติ มาประยุกต์เพื่อออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์

๔. การสร้างการเรียนรู้ในเครือข่าย เครือข่ายเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดล้านนา ประกอบด้วย เครือข่าย ๘ จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่จังหวัดนั้นๆ และมีบทบาทต่อการพัฒนาเครือข่ายเมืองศิลปะสร้างสรรค์ในกลุ่มจังหวัดล้านนา

๕. การจัดประสบการณ์ให้ผู้ร่วมพัฒนาการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ผู้ร่วมผลิตผลิตภัณฑ์ รวม ๕ คน

๖. การถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์สู่เยาวชนและผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ เยาวชน จำนวน ๓๐ คน และผู้สูงอายุ จำนวน ๓๐ คน รวม ๖๐ คน

๑.๔.๔ ขอบเขตระยะเวลาในการวิจัย

ระยะเวลาวิจัยจำนวน ๗ เดือน เริ่มตั้งแต่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๓ ถึง วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๓

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

๑.๕.๑ การส่งเสริมการเรียนรู้ หมายถึง การอบรมให้ความรู้เพื่อเพิ่มทักษะ การผสมผสานระหว่างศิลปะดั้งเดิมที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นกับศิลปะร่วมสมัย และมีอัตลักษณ์ทางศิลปะของตนเอง ในทางศิลปะสามารถกระทำโดยการนำวิธีจัดรูปแบบองค์ประกอบศิลปะโดยใช้ทัศนธาตุ เช่น เส้น สี น้ำหนัก พื้นผิว รูปร่าง รูปทรง ผ่านกระบวนการสื่อสาร เช่นงานสร้างสรรค์จากดินสอสี สีน้ำมัน สีน้ำ สีอะครายลิก สีฝุ่น หรือเทคนิคผสม เป็นต้น ภายใต้กระบวนการสร้างสรรค์ สามารถแสดงออกได้หลายวิธี ได้แก่ การสร้างสรรค์แบบรูปธรรม (Realistic) การสร้างสรรค์กึ่งนามธรรม (Semi Abstract) การสร้างสรรค์นามธรรม (Abstract) เป็นสื่อในการถ่ายทอด และผ่านเทคนิคต่าง ๆ ในทางจิตรกรรมผ้าทอกับกลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุในบ้านทุ่งไหล้ง ตำบลทุ่งไหล้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมและการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนมากที่สุด เป็นกิจกรรมที่เน้นกระบวนการการปฏิบัติและส่งเสริมการคิดและสร้างองค์ความรู้ด้วย

ตนเอง ได้แก่ การเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของพื้นที่บ้านทุ่งไ้อง, การสั่งสมความรู้ของการทำผ้าหม้อห้อม, การสร้างสรรค์ลวดลายผ้าหม้อห้อม ประกอบด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๒. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. ด้านการตลาด ๔. ด้านการเรียนรู้ ๕. ด้านการสร้างเครือข่าย ๖. ด้านกระบวนการถ่ายทอดนอกจากนี้ยังได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชน ศึกษาปัญหา และอุปสรรคของผ้าหม้อห้อม รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการส่งเสริมผ้าหม้อห้อม ตลอดจนถึงแนวทางการพัฒนาผ้าหม้อห้อมในอนาคต

๑.๕.๒ ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การสร้างสรรค์ศิลปะผ้าหม้อห้อม ประกอบด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๒. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. ด้านการตลาด ๔. ด้านการเรียนรู้ ๕. ด้านการสร้างเครือข่าย ๖. ด้านกระบวนการถ่ายทอด การสร้างสรรค์ศิลปะผ้าหม้อห้อมที่ได้นำเสนอสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน หรือการผสมผสานระหว่างของเดิมกับของใหม่ และมีอัตลักษณ์ทางศิลปะของตนเองของเยาวชนและผู้สูงอายุในตำบลทุ่งไ้อง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

๑.๕.๓ กระบวนการสร้างสรรค์ หมายถึง การลงชุมชนเพื่อพูดคุยเตรียมความพร้อมพัฒนาศักยภาพผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม, การออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์, การพัฒนาผลิตภัณฑ์, การสร้างการเรียนรู้ในเครือข่าย ตลอดจนการให้ผู้ร่วมกิจกรรมพัฒนาการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน นอกจากนั้นยังทำการถ่ายทอดให้แก่เยาวชน และผู้สูงอายุในชุมชน โดยกำหนดขั้นตอนที่เกิดจากการเรียนรู้ จากประสบการณ์ตรงของเยาวชนและผู้สูงอายุ โดยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม นำมาสู่การสร้างประสบการณ์ หรือความชำนาญแล้วจึงเกิดความคิดสร้างสรรค์ที่แปลกใหม่ของคนในชุมชน

๑.๕.๔ การยกระดับรายได้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงรายได้โดยการเพิ่มรายได้ สามารถนำรายได้ที่เพิ่มขึ้นไปพัฒนาอาชีพ คุณภาพชีวิตให้กับเยาวชนและผู้สูงอายุในชุมชนให้พัฒนาดีขึ้นดีกว่าเดิม

๑.๕.๕ เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่คนในท้องถิ่นชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมรับประโยชน์ของประชาชน และร่วมกันเป็นเจ้าของ มีรากฐานมาจากศักยภาพของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชน หรือทุนในชุมชน

๑.๕.๖ เยาวชน หมายถึง เยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ ๑๓ - ๑๗ ปีที่อาศัยอยู่ในตำบลทุ่งไ้อง อำเภอเมืองจังหวัดแพร่

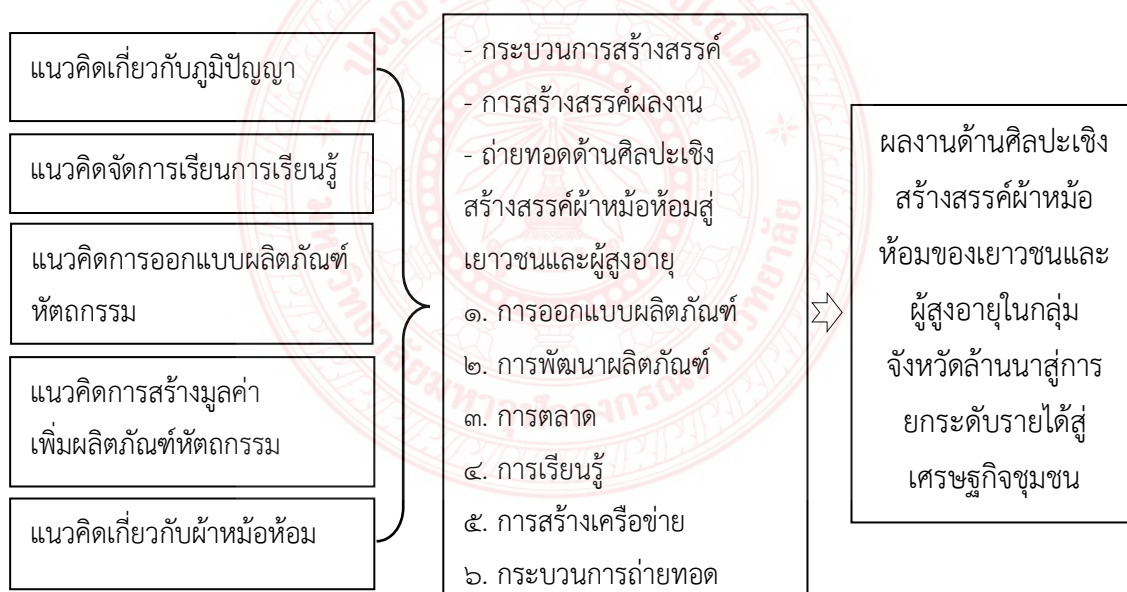
๑.๕.๗ **ผู้สูงอายุ** หมายถึง ประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ – ๖๙ ปีที่อาศัยอยู่ในตำบลทุ่งไผ่ อำเภอมืองจังหวัดแพร่

๑.๕.๘ **กลุ่มจังหวัดล้านนา** หมายถึง เครือข่ายเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์จังหวัดล้านนา ประกอบด้วย เครือข่าย ๘ จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา” คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

๑.๗.๑. ได้ทราบกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนา

๑.๗.๒ ได้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนผ้าหม้อห้อม
ในกลุ่มจังหวัดล้านนา

๑.๗.๓ เกิดผลิตภัณฑ์จากศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่ม
จังหวัดล้านนา

๑.๗.๔ ได้ถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุใน
กลุ่มจังหวัดล้านนา

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับศิลปกรรม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับผ้าหม้อห้อม

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับศิลปกรรม

๒.๑.๑ ความหมายของศิลปะ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้คำจำกัดความของคำว่า ศิลปะ เป็นภาษาสันสกฤต (ภาษาบาลี ว่า สิปป) หมายถึง ฝีมือ ทางช่าง การแสดงให้เห็นปรากฏขึ้นได้อย่างงดงามน่าพิงชมและเกิดอารมณ์สะเทือนใจ

ศิลป พีระศรี กล่าวถึงศิลปะ มีความหมายตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Art ซึ่งมีความหมายว่าเป็นงานอันความพากเพียรของมนุษย์ ซึ่งต้องใช้ความพยายามด้วยมือและด้วยความคิด เช่น ตัดเสื้อ สร้างเครื่องเรือน ปลูกต้นไม้ เป็นต้น อย่างนี้เป็นศิลปะ มีความหมายอย่างกว้างขวาง มนุษย์ทำสิ่งให้เป็นศิลปะขึ้นก็เพื่อความพึงพอใจ ความรู้สึกของตนเองที่มีมาแต่กำเนิด คือ รักและนิยามสิ่งงาม สิ่งไพเราะ มนุษย์ยกตกแต่งประดับตนด้วยสิ่งที่เป็นวัตถุงามๆ ความจริงคนเราไม่ว่าเป็นคนเช่นไรย่อมยินดีเข้าใกล้สิ่งที่เป็นความงาม ความไพเราะ และความรู้สึกขะแยงออกจากสิ่งที่เป็นความน่าเกลียด^๑

ศิลปะเป็นคำที่มีความหมายหลากหลายที่มุ่งนิยามให้สอดคล้องกับจุดยืนและมุมมองของแต่ละบุคคล ศิลปะดั้งเดิม จึงหมายถึง งานช่างฝีมือ หรือทักษะที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ และเกิดจากภูมิปัญญาความศรัทธา ความพากเพียร ตลอดจนมีความประณีตและวิจิตรบรรจง ศิลปะในความหมายปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะมุ่งเน้นไปสู่การใช้ความคิดสร้างสรรค์มากกว่าการใช้ฝีมือหรือกล่าวได้ว่า ความคิดอยู่เหนือรูปแบบซึ่งสามารถนำไปสู่จินตนาการ โดยมีการใช้สื่อและเทคนิควิธีการให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีในปัจจุบัน

๒.๑.๒ ศิลปะเชิงสร้างสรรค์^๒

การสร้างสรรค์ คือ ความสามารถของมนุษย์ที่จะคิดแก้ปัญหาและพัฒนาจนสามารถประดิษฐ์ผลิตผลใหม่ ๆ การคิดริเริ่มในสิ่งที่แปลกใหม่ เพื่อสนองความต้องการของตนเองและสังคม ดังนั้น การริเริ่มสร้างสรรค์จึงเป็นการกระทำที่ก้าวหน้าแปลกจากเดิม ดีขึ้น งดงามยิ่งขึ้น หรือมีคุณค่ายิ่งขึ้น

การที่มนุษย์รู้จักการสร้างสรรค์ ทำให้โลกได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มีความเจริญก้าวหน้าจนถึงปัจจุบัน และเชื่อว่าโลกจะเปลี่ยนไปสู่ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

^๑ ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, *ทัศนศิลป์ปริทัศน์*, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕-๑๖.

^๒ จระกฤตย์ โพธิ์ระหงส์, *การสร้างสรรค์กับงานศิลปะ*, โรงเรียนเมืองแฉ่ง อ.บัว จ.น่าน, <https://aoao555.wordpress.com>.

ต่อไปในอนาคตอย่างไม่หยุดยั้ง ตราบใดที่ยังมีการสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง จุดเริ่มต้นของการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษของมนุษย์ จึงมีการศึกษาและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของคนเราให้เจริญงอกงาม เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมือง เนื่องจากความคิดสร้างสรรค์สามารถที่จะฝึกฝน ทดลอง ปฏิบัติจนเกิดประสบการณ์ และนำไปสู่การค้นพบแนวทางใหม่ ๆ เพื่อการสร้างงานต่อไป

๒.๑.๓ ประเภทความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑. ความคิดสร้างสรรค์ทางความคิด (Creative in thinking) คือ การคิดแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาและพัฒนางาน หรือการบริหารงานให้ประสบความสำเร็จ และเจริญก้าวหน้า รู้จักการศึกษา วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ปัญหาเพื่อนำมาวางแผนงานต่อไป

๒. ความคิดสร้างสรรค์ทางความงาม (Creative in beauty) คือ การสร้างสรรค์ความงามที่แปลกใหม่ให้งดงามและมีคุณค่ายิ่งขึ้น ซึ่งเป็นความคิดสร้างสรรค์ในทางปฏิบัติ เช่น การสร้างสรรค์งานศิลปะ การตกแต่งบ้าน ห้องเรียน สำนักงาน ให้มีความแปลกใหม่

๓. ความคิดสร้างสรรค์ทางประโยชน์ใช้สอย (Creative in function) คือ การสร้างสรรค์ดัดแปลงสิ่งต่าง ๆ ให้มีคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย เช่น งานสิ่งประดิษฐ์ งานศิลปะที่นำวัสดุต่าง ๆ ผลิตผลงานขึ้นให้เกิดประโยชน์ใช้สอย เป็นต้น

๒.๑.๔ คุณสมบัติของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์สามารถปลูกฝังได้ หากเราสามารถพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

๑. เป็นผู้ที่หมั่นศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ อยู่เสมอ โดยเป็นนักอ่าน นักค้นคว้า เข้าร่วมกิจกรรมการฝึกอบรมและการจัดนิทรรศการต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ซึ่งเป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญยิ่ง เพราะความรู้รอบตัวและประสบการณ์อย่างกว้างขวางจะเป็นรากฐานในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้เจริญงอกงามตลอดไป

๒. เป็นผู้ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นโดยไม่ยึดมั่นในความคิดเห็นของตนเองมากเกินไป มีความคิดในทางประนีประนอม ยืดหยุ่น และยอมรับความเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

๓. กล้าคิด กล้าทำอย่างมีกระบวนการ รู้จักการศึกษา วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา แนวทางแก้ปัญหา โดยมีทางเลือกอย่างหลากหลายเพื่อนำมาวางแผน ปฏิบัติตามแผน และปรับปรุง

พัฒนางานให้ดีขึ้น นั่นก็คือ การพัฒนาให้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ซึ่งเป็นคุณสมบัติของนักสร้างสรรค์

๔. เป็นนักแก้ปัญหาโดยไม่หวั่นหรือท้อแท้ต่อปัญหา อุปสรรคใด ๆ มีความยินดีและพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาต่างๆ และคิดค้นวิธีแก้ปัญหาอย่างหลากหลาย ผู้ที่มีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาจะสามารถนำประสบการณ์มาสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ และแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างรวดเร็ว

๕. ชอบสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่แปลกแหวกแนว ไม่เหมือนผู้อื่น แต่ผลงานที่ปรากฏย่อมมีคุณค่า และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นในเวลาต่อมา

๒.๑.๕ กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะ

การสร้างสรรค์งานศิลปะมีกระบวนการหรือขั้นตอนตามลำดับ ดังนี้

๑. การรับรู้ (Perception) คือ การที่มนุษย์ใช้ประสาทสัมผัสด้านต่าง ๆ รับรู้และชื่นชมในธรรมชาติและสภาพแวดล้อมรอบตัว ได้แก่ การสัมผัสรับรู้ด้วยประสาทตาในการมองเห็นความงามของธรรมชาติ เช่น ภาพดอกบัวที่ชูช่ออยู่เหนือน้ำ ภาพดวงอาทิตย์ยามลับขอบฟ้า และการสัมผัสด้วยประสาทหูในการได้ยินเสียงจากธรรมชาติหรือจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เสียงนกร้องอันไพเราะและบริสุทธิ์ เสียงน้ำตกกระทบโขดหิน ภาพและเสียงเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจให้มนุษย์สร้างสรรค์งานศิลปะ เช่น วาดภาพบันทึกความงามและความรู้สึกจากธรรมชาติ แต่งเพลงหรือบรรเลงดนตรีบรรยายความงามของธรรมชาติหรือเลียนเสียงธรรมชาติ

๒. ประสบการณ์ (Experience) คือ การที่มนุษย์ผ่านภาวะการรับรู้ได้ เห็น ได้ฟัง และได้ปฏิบัติด้วยตนเองมาแล้วบ่อยครั้งจนสั่งสมเป็นประสบการณ์และความชำนาญ เช่น ศิลปินมีใจรักและชื่นชมความงามของธรรมชาติโดยเฉพาะดอกไม้نانาพรรณ จึงมักจะเข้าไปสัมผัสชื่นชมกับความงามของธรรมชาติเหล่านั้น และนิยมถ่ายทอดความงามด้วยการวาดภาพ จึงเกิดประสบการณ์และความชำนาญในการวาดภาพธรรมชาติเป็นพิเศษ ศิลปินบางคนมีความเจนจัดในการวาดภาพสีน้ำ นักเรียนอาจวาดภาพจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

๓. จินตนาการ (Imagination) คือ การคิดสร้างภาพในจิตใจก่อนที่จะสร้างสรรค์ออกมาเป็นผลงานศิลปะโดยมีพื้นฐานมาจากการได้สัมผัส รับรู้ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมจนเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปะ สั่งสมเป็นประสบการณ์และความชำนาญ ขยายผลเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะด้วยจินตนาการ มิใช่เพียงการถ่ายทอดจากประสบการณ์และจากสิ่งที่ตามองเห็นเท่านั้น แต่เป็นการแสดงออกจากภายในสู่ภายนอก สะท้อนความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระและ

หลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการรับรู้ แรงบันดาลใจ และประสบการณ์ของผู้สร้างสรรค์งานที่แตกต่างกัน

๒.๑.๖ องค์ประกอบของกระบวนการศิลปะ

องค์ประกอบของกระบวนการศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของการวิจารณ์ศิลปะหรือเป็นความรู้เบื้องต้นของการทำความเข้าใจและซาบซึ้งในความงามทางศิลปะ ทั้งนี้เพราะกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ ที่ดำเนินมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นศิลปะของชนชาติใด อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่ ผู้สร้างงานศิลปะ (art creator) ผลงานศิลปะ (expression media) และผู้รับรู้งานศิลปะ (art perceiver) ซึ่งหมายถึงผู้ชมรวมถึงผู้ใช้ประโยชน์กับงานศิลปะ เช่น ผู้วิเคราะห์วิจารณ์ศิลปะ ดังนั้น การที่ผู้ใดได้สัมผัสรับรู้กับผลงานศิลปะอยาก ที่จะทำความเข้าใจกับศิลปะนั้นต้องถามตนเองก่อนว่ามีจุดประสงค์ที่ต้องการรู้หรือเข้าใจ หากต้องรับรู้ในรายละเอียดเกี่ยวกับสาเหตุ แนวทางการสร้างงาน ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตัวผู้สร้างงาน หรือต้องการรู้ในรูปแบบเนื้อหาเรื่องราวที่ปรากฏในผลงาน ซึ่งองค์ประกอบของการสร้างงานศิลปะทั้ง ๓ ส่วน มีรายละเอียด ดังนี้^๓

๑. ผู้สร้างงานศิลปะ

ผู้สร้างงานศิลปะหรือศิลปิน อาจจะกำหนดตามลักษณะงานที่สร้างโดยมีชื่อเรียกที่ต่างกัน ได้แก่ จิตรกร หมายถึง การเรียก ชื่อศิลปินผู้สร้างสรรค์งานจิตรกรรม ประติมากร หมายถึง การเรียกศิลปินผู้สร้างสรรค์งานประติมากรรม และสถาปนิก หมายถึง การเรียกศิลปินผู้สร้างสรรค์สถาปัตยกรรม นอกนั้นการสร้างสรรค์ งานศิลปะลักษณะอื่น ๆ มักจะเรียกผู้สร้างสรรค์ว่าเป็นศิลปินแทบทั้งสิ้น การที่ศิลปินจะสร้างงานศิลปะขึ้นมาย่อมต้องมีกระบวนการของพฤติกรรมในการสร้างงานศิลปะ ดังนี้

๑.๑ ที่มาของการสร้างงานศิลปะสาเหตุหรือที่มาที่ศิลปิน ใช้ในการสร้างงานศิลปะ ย่อมแตกต่างกันออกไป สุดแต่แต่ผู้สร้างงานนั้น จะให้ความกระจ่าง เหตุที่สร้างอาจเพราะอยู่ว่าง ไม่รู้ว่าจะทำอะไร อาจสร้างเพราะใจรัก เพื่อความเพลิดเพลิน เพื่อขาย เพื่อสะท้อนสภาพสังคม อาจเพื่อบันทึกสภาพเหตุการณ์ หรือความทรงจำที่ประทับใจ หรืออาจเพราะแรงกดดันที่ต้องการ หาทางระบายอารมณ์ และเหตุผลอื่น ๆ อันเป็นสาเหตุผลักดันให้สร้างงานนั้น ๆ ออกมา

^๓ วัฒนาพร เชื้อนสุวรรณ. สุนทรียศาสตร์. เอกสารประกอบหลักสูตรรายวิชา ๐๗-๒๑๐-๐๑๕ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตภาคพายัพ จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

๑.๒ แรงบันดาลใจของการสร้างงานศิลปะ พฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์แต่ละครั้ง ย่อมต้องได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าหรือแรงบันดาลใจ ซึ่งแรงบันดาลใจแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ แรงบันดาลใจภายนอก ได้แก่ สรรพสิ่งที่เป็นสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวศิลปิน อันอาจได้แก่ คน สัตว์ ทิวทัศน์ สิ่งของ ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ล้วนสามารถกระตุ้นให้เกิดแรงบันดาลใจได้ทั้งสิ้น แรงบันดาลใจอีกประเภทหนึ่ง คือ แรงบันดาลใจ ได้แก่ อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ ความเจ็บปวด สภาพจิตสำนึกและจิตใต้สำนึก ฯลฯ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวศิลปินเอง การที่ศิลปินสร้างงานศิลปะแต่ละครั้ง ย่อมเกิดจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง ซึ่งต้นเหตุก็คือสิ่งเร้าหรือแรงบันดาลใจ จากภายนอกหรือภายใน เพื่อให้ผลงานศิลปะที่ออกมามีความแตกต่าง เช่น หากได้รับแรงบันดาลใจจากภายนอกในรูปแบบที่ถ่ายทอดอาจจะเป็นลักษณะรูปธรรม แต่ถ้าเป็นแรงบันดาลใจจากสิ่งเร้าภายใน รูปแบบที่ถ่ายทอดส่วนมากอาจจะมีลักษณะเป็นนามธรรม และถ้าได้รับแรงบันดาลใจทั้งภายนอกและภายในรูปแบบที่ถ่ายทอดก็อาจเป็นลักษณะกึ่งนามธรรม แต่กฎเกณฑ์ดังกล่าวนี้ไม่ตายตัวเสมอไป

๑.๓ การสร้างงานศิลปะหลังจากได้รับแรงบันดาลใจ เมื่อศิลปินได้รับแรงบันดาลใจทางใดทางหนึ่งแล้ว ก็จะมีแนวทางในการสร้างงานได้ ๒ แนวทาง คือ แนวทางแรก จากแรงบันดาลใจภายใน เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ศิลปินจะรับบันทึกแนวคิดนั้นเป็นผลงานศิลปะทันทีหรือเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ มานานจนกระทั่งเกิดจินตนาการและถ่ายทอดจินตนาการนั้นออกมาเป็นผลงานศิลปะ แนวทางที่สอง จากแรงบันดาลใจภายนอก ศิลปินได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง เช่น ธรรมชาติที่งดงาม ความยากจน ความทารุณโหดร้าย การกดขี่ข่มเหง เป็นต้น จะเกิดความสะเทือนใจต่อแรงบันดาลใจนั้นก่อให้เกิดความรู้สึกและจินตนาการขึ้นและถ่ายทอดความรู้สึกนั้นออกมาเป็นผลงานศิลปะ

๑.๔ การสร้างงานศิลปะจากแนวคิดของตนเองจากแนวคิดของตนเองนี้ อาจเป็นปฏิกิริยาสืบเนื่องจากการได้รับสิ่งเร้า หรือแรงบันดาลใจ แล้วศิลปินเกิดปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือแรงบันดาลใจนั้น ได้ข้อสรุปแนวคิด ความเพลิดเพลน ความประทับใจ ความโศกเศร้าสะเทือนใจ และอื่น ๆ ตลอดจน การเกิดทัศนคติที่มีต่อแรงบันดาลใจเช่น เมื่อศิลปินได้พบกับเหตุการณ์ เกี่ยวกับสงครามจะมีความรู้สึกสะเทือนใจในความโหดร้ายทารุณของสงคราม เมื่อจะถ่ายทอดความรู้สึกนี้ ย่อมต้องผนวกเพิ่มกับแนวความคิดของตนเข้าไปอีกว่า ความโหดร้ายทารุณนี้เมื่อแสดงออกไปแล้ว ต้องการให้ผู้ดูได้รับรู้อะไรอันเป็นแนวคิด หรือความรู้สึกของตัวศิลปินเอง ได้แก่ แนวคิดที่ต้องการต่อต้านสงคราม หรือต้องการเปิดเผยถึงภาพความตายที่คนทั่วไปไม่สามารถพบเห็นได้ เป็นต้น

๑.๕ จุดมุ่งหมายในการสร้างงานศิลปะในการสร้างงานศิลปะแต่ละครั้ง ศิลปิน มักจะตั้งจุดประสงค์ในการถ่ายทอดสร้างสรรค์ไว้ทุกครั้ง นอกเหนือจากการให้ผู้ดูชื่นชมความสวยงามทางศิลปะ ศิลปินยังต้องการ ให้ผู้ดูได้รับรู้เนื้อหาเรื่องราว ความสนุกเพลิดเพลิน ความซาบซึ้ง ฯลฯ จากการรับรู้ ในผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้น สุดท้ายศิลปินจะวางจุดมุ่งหมายไว้ ซึ่งการรับรู้จุดประสงค์หรือเป้าหมายของศิลปินนี้ ย่อมทำให้สามารถวางแผนทางในการรับรู้ให้สอดคล้องกับการถ่ายทอดสร้างสรรค์ จากสื่อสร้างสรรค์แต่ละชิ้น

๑.๖ สื่อสัญลักษณ์ในการสร้างงานศิลปะในการสร้างงานศิลปะมีรูปแบบที่หลากหลาย มีทั้งที่เป็นรูปธรรม กึ่งนามธรรม และที่เป็นนามธรรม ในกรณีรูปแบบที่เป็นรูปธรรมหรือกึ่งนามธรรม ผู้ดูยังพอจับใจความตีความหมายได้ว่าเป็นอะไร หมายถึงอะไร ฯลฯ แต่ในกรณีที่รูปแบบเป็นนามธรรม อาจจะยากต่อการคาดเดาหรือตีความ ในการทำความเข้าใจงานศิลปะรูปแบบนี้อาจศึกษา ได้จากคำอธิบาย การให้ความหมาย การชี้แนะจากตัวศิลปินเอง ซึ่งบางครั้งไม่สามารถหาข้อมูลเหล่านี้ได้ จึงต้องศึกษาจากสื่อวัสดุ และเทคนิควิธีการ ที่ศิลปินนำมาถ่ายทอดเป็นสื่อสัญลักษณ์ แทนความรู้สึกแทนรูป เช่น ความรักอาจแสดงออกด้วยสีแดง สีชมพู สีขาว สีม่วง และสีดำ นั่นคือ การใช้สื่อประเภทสี ส่วนสื่อการแสดงออกที่เป็นรูปสัญลักษณ์ ความรักอาจใช้สื่อรูปดอกกุหลาบ รูปหัวใจ รูปกามเทพ สื่อการแสดงออกนี้อาจรวมถึงการเลือกใช้วัสดุ และเทคนิควิธีการที่ศิลปินนำมาสร้างงานด้วย การที่ผู้ดูจะรับรู้ได้อย่างตรงตามความหมายของสื่อสัญลักษณ์นั้น ย่อมต้องอาศัยการอธิบายชี้แจงของศิลปินและผู้รู้ แต่ถ้าไม่ได้รับการชี้แจง ผู้ดูก็อาจใช้ความรู้ทางทฤษฎีศิลปะ และประสบการณ์การรับรู้ของตนเอง มาตีความหมายของงานศิลปะเหล่านั้น

๒. ผลงานศิลปะ

ผลงานศิลปะแต่ละชิ้นเป็นสิ่งที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อสื่อ ถึงเนื้อหาเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยรูปแบบต่าง ๆ ถูกสร้างมาในแนวทางและทฤษฎี การถ่ายทอดที่แตกต่างกัน แต่ก็มีทฤษฎีที่นิยมกันสามารถจำแนกออกได้ ๓ ทฤษฎี ดังต่อไปนี้

๒.๑ ทฤษฎีนิยมการเลียนแบบ เป็นทฤษฎีการสร้างงานศิลปะที่เหมือนจริงตามที่ตาเห็นจากสิ่งที่มีในธรรมชาติหรือตามความรู้สึกหรือทั้งสองแบบรวมกัน โดยผู้ดูและผู้วิจารณ์งานศิลปะตามทฤษฎีนี้ นั้น สามารถรับรู้ตีความได้ โดยอาศัยพื้นฐานประสบการณ์เดิมมาประกอบในการตีความ และประเมินคุณค่าของผลงานว่าเหมือน ไม่เหมือน และเข้าใจได้ว่าเป็นภาพอะไร จากประสบการณ์ทางการเห็น มีความสวยงามหรือไม่ มีความชอบหรือไม่ชอบ ฯลฯ จากรูปแบบที่ได้รับรู้ นั้น รวมทั้งการนำประสบการณ์พื้นฐานเดิมเกี่ยวกับรูปแบบนั้น ๆ มาตีความจะทำให้ระลึกถึงเนื้อหาเรื่องราวที่เคย

ประสบพบเห็นจากรูปแบบ อาจเป็นความหลัง ความฝันใฝ่ความประทับใจ ความทรงจำ ฯลฯ การระลึกถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ทำให้เกิดความเพลิดเพลินใจ หรือเกิดความทุกข์หรือรู้สึกไม่พอใจ นอกจากการทำความเข้าใจกับรูปแบบและเนื้อหาเรื่องราวแล้ว การศึกษาเรื่องวัสดุและเทคนิควิธีการสร้างสรรค์งานศิลปะก็มีส่วนสำคัญเพราะรูปแบบเหมือนจริงตามธรรมชาติมักเน้นความเหมือนจริงของรูปแบบ ที่ถ่ายทอด ทำให้เกิดความรู้สึกยอมรับในฝีมือ ทักษะและความชำนาญของศิลปิน ในความสามารถที่ถ่ายทอดด้วยวัสดุและเทคนิควิธีการจนเหมือนจริง

๒.๒ ทฤษฎีนิมิตรูปทรง เป็นทฤษฎีการสร้างงานศิลปะที่ใช้ส่วนประกอบมูลฐานของศิลปะ เช่น เส้น รูปร่างรูปทรง มาใช้โดยตรง และอาจจะเป็นลักษณะผสมผสานกันระหว่างรูปแบบธรรมชาติที่ถูกลดสกัดตัดทอนกับรูปแบบนึกคิดจินตนาการของศิลปิน โดยผู้วิจารณ์งานศิลปะตามทฤษฎีนี้ นั้นจะสามารถ ระบุได้ว่าเป็นภาพอะไร ดังนั้น รูปแบบกึ่งนามธรรมจึงมีลักษณะแปลกตาต่างไปจากรูปแบบเหมือนจริง ในธรรมชาติ สิ่งสำคัญที่ต้องใช้ในการวิจารณ์ศิลปะรูปแบบนี้ คือต้องใช้จินตนาการเป็นตัวเชื่อมโยงการรับรู้และความ เคลื่อนไหวต่อเนื่องเป็นเรื่องราวได้ เพื่อที่จะให้สอดคล้องกับการถ่ายทอดที่ศิลปินที่ใช้จินตนาการการสร้างสรรค์ รูปแบบให้เป็นภาพ แสดงเนื้อหาเรื่องราวและความรู้สึกที่ต้องการบันทึกถ่ายทอดให้ผู้อื่นรับรู้

๒.๓ ทฤษฎีนิมิตอารมณ์ เป็นทฤษฎีการสร้างงานศิลปะโดยเน้นการแสดงออกซึ่งความรู้สึกและอารมณ์เป็นสำคัญ ผลงานที่ปรากฏออกมาจะมีลักษณะที่ไม่สามารถระบุได้ว่าเหมือนหรือเป็นภาพอะไร เป็นลักษณะนามธรรม โดยไม่มีรูปแบบธรรมชาติปรากฏให้เห็นอยู่เลย แต่รูปแบบที่ปรากฏให้เห็นนั้นจะเป็นรูปแบบที่เกิดจากการใช้สื่อ การใช้วัสดุที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยเทคนิควิธีการต่าง ๆ จนกระทั่งปรากฏเป็นรูปแบบที่ไม่ใช่รูปแบบดังที่ปรากฏในธรรมชาติ ซึ่งรูปแบบนามธรรมที่ปรากฏนี้จะไม่กระตุ้นเร้าการรับรู้ให้เห็นเป็นรูปสิ่งต่าง ๆ แต่จะกระตุ้นเร้าให้เกิดเป็นความรู้สึกต่าง ๆ จากการรับรู้มากกว่า ซึ่งตามความรู้สึกที่เกิดจากการรับรู้ อาจได้แก่ ความสวยงาม ความน่ากลัว ความสับสน ความเว้งว่าง ความเร็ว การเคลื่อนไหว ฯลฯ ความรู้สึกเหล่านี้เป็นนามธรรมทั้งสิ้น คือไม่สามารถอธิบายรูปแบบ เป็นนามธรรม ในความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้เลย

การรับรู้ตีความรูปแบบศิลปะแบบนามธรรมนี้ จะต้องไม่นำเอาพื้นฐานประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับการรับรู้ในธรรมชาติ มาตั้งความหวังว่าจะพบเห็นรูปแบบธรรมชาติใด ๆ เนื่องจากศิลปินไม่ได้ใช้รูปแบบธรรมชาติมาเป็นสื่อถ่ายทอด และจุดหมายของการแสดงออกก็ไม่ต้องการให้ผู้รับรู้เป็นรูปธรรมชาติอะไร สิ่งที่ศิลปินต้องการถ่ายทอด ก็คือศิลปินพยายามถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของตนเองที่มีต่อเรื่องราวต่าง ๆ แล้วจินตนาการออกมาเป็นรูปแบบของความรู้สึกนั้น โดยการถ่ายทอดด้วย

เทคนิควิธีการต่าง ๆ ได้รูปแบบใกล้เคียงกับที่จินตนาการไว้ ดังนั้น การวิจารณ์ที่ถูกต้องจึงเป็นการตีความจากรูปแบบที่ปรากฏแล้วพยายามรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของศิลปิน โดยพยายามจินตนาการให้ได้ความรู้สึกในเรื่องราวต่าง ๆ ให้ใกล้เคียงกับที่ศิลปินต้องการรับรู้มากที่สุด มิใช่พยายามดูหรือจินตนาการให้ได้ว่ามันเป็นรูปอะไร

จากการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะ นอกจากศึกษาแนวทาง ทฤษฎีการถ่ายทอดดังกล่าว ควรจะต้องตีความหรือทำความเข้าใจในผลงานนั้นในด้านอื่น ๆ อีก ดังนี้

๑) ผลงานศิลปะด้านเนื้อหาที่แสดงออกการตีความโดยทำความเข้าใจกับเนื้อหาเรื่องราวจากรูปแบบให้ได้ความรู้สึกซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายตามที่ศิลปินต้องการ การตีความแนวทางนี้ ผู้ดูต้องได้รับข้อมูลที่แท้จริงก่อนการตีความข้อมูลที่จะได้ คือ ทำไมศิลปินถึงสร้างงานนี้ขึ้นมา โดยได้รับแรงบันดาลใจอะไร มีความรู้สึกอย่างไร มีแนวคิดอย่างไร ตั้งจุดมุ่งหมายต้องการให้ผู้ดูรับรู้อะไรจากผลงานที่ได้ สร้างขึ้น ใช้รูปแบบหรือสื่อวัสดุแทนความรู้สึกอย่างไร และสื่อที่ใช้มีความหมายอย่างไร ฯลฯ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ คือ ข้อมูลในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัว ของผู้สร้างงานหรือศิลปินนั่นเอง ถ้าผู้ดู มีความเข้าใจตัวศิลปินและพฤติกรรมความเข้าใจในผลงานศิลปะที่บันทึกพฤติกรรมการถ่ายทอดของศิลปินแต่ละครั้ง ผู้ดูก็ย่อมเข้าใจตามไปด้วยเช่นกัน

๒) ด้านวัสดุและเทคนิควิธีการที่แสดงออกการทำความเข้าใจในวัสดุและเทคนิควิธีการนี้ ผู้ดูจะต้องรู้และเข้าใจประเภทของงานศิลปะชิ้นนั้น ๆ ก่อนเป็นงานในประเภทใด จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ หรือสื่อผสม เพราะศิลปกรรมแต่ละประเภทจะใช้วัสดุที่แตกต่างกัน เช่น จิตรกรรมส่วนมากจะใช้วัสดุประเภทสีในการสร้างสรรค์งานและสีที่ใช้ก็มีความแตกต่างกันไปตามคุณสมบัติทางกายภาพอีก คือ สีน้ำ สีน้ำมัน สีฝุ่น สีเทียน เป็นต้น ซึ่งสีแต่ละชนิดเมื่อสร้างออกมาเป็นผลงานก็จะกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกจากการรับรู้ต่างกันไปอีก ส่วนศิลปกรรมประเภทประติมากรรมก็จะใช้วัสดุประเภทได้มาใช้ในการสร้างสรรค์ เช่น ดิน ขี้ผึ้ง ปูนพลาสติก ไม้ โลหะ หิน ฯลฯ ส่วนสื่อผสมก็จะใช้วัสดุในการสร้างสรรค์หลากหลายชนิด

นอกจากนี้เทคนิควิธีสร้างงานของศิลปินแต่ละคนจะแตกต่างกันออกไป ตามความคุ้นเคยหรือจัดเจนในการใช้วัสดุหรือเครื่องมือ แม้วัสดุชนิดเดียวกัน แต่การนำมาใช้อาจใช้เทคนิควิธีการที่ไม่เหมือนกันก็ทำให้ได้ผลงานที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไปอีกมากมาย ความแตกต่างของเทคนิควิธีการอาจขึ้นอยู่กับการเรียนรู้วิธีใช้จากการถ่ายทอดสั่งสอนสืบต่อกันมา การทดลองค้นคว้า หรือบังเอิญในการพบวิธีการก็มี ถ้าเป็นเทคนิควิธีที่เรียนรู้ถ่ายทอดสืบต่อกัน ผลงานลักษณะนี้อาจมีปรากฏให้เห็นจนเป็นสิ่งที่คุ้นเคยไม่น่าสนใจ แต่ถ้าเป็นผลจากการทดลองค้นคว้าเทคนิค หรือบังเอิญค้นพบ

วิธีการสร้างผลงานก็就会有ความแตกต่างไปจากที่เคยพบเห็นทั่วไป ผลงานนี้ก็มักได้รับความสนใจมากกว่า

๓) ด้านคุณค่าของผลงานที่แสดงออก

ผลงานศิลปกรรมที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นจากศิลปิน ถ้าวิเคราะห์กันถึงคุณค่าในผลงานศิลปะอย่างแท้จริง ก็อาจแยกการปรากฏคุณค่าได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ ๑) คุณค่าที่ปรากฏเกี่ยวข้องกับผู้ประกอบงานหรือศิลปิน ได้แก่ คุณค่าภายในซึ่งเป็นการสร้างงานเพื่อสนองต่อความต้องการของตัวศิลปินเองกับคุณค่าภายนอกซึ่งเป็นการสร้างผลงานเพื่อให้เกิดคุณค่าต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มีใช้ตัวศิลปิน ๒) คุณค่าที่ปรากฏในผลงานได้แก่คุณค่าทางบวกและคุณค่าทางลบ ที่ได้รับการประเมินด้วยคำว่าสวยงาม แปลกตา น่าทึ่ง หรือน่าเกลียด เป็นต้น และ ๓) คุณค่าที่ปรากฏเกี่ยวข้องกับตัวผู้ดูเอง เกิดจากการพิจารณาของผู้ดู ได้แก่ คุณค่าด้านเศรษฐกิจที่ผู้ดูประเมินศิลปะว่ามีประโยชน์ต่อการดำรงชีพของมนุษย์ตัดสินด้วยคำว่า แพง ถูก มีประโยชน์ หรือผู้ดูอาจประเมินคุณค่าทางด้านจริยศาสตร์ ได้แก่ การพิจารณาค่าความประพฤติที่ถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานว่า ดี ถูกต้อง เลว ควร ไม่ควร เช่น การพิจารณาผลงานที่มีลักษณะเป็นศิลปะหรืออนาจาร เป็นต้น นอกจากนี้ผู้ดูอาจประเมินค่าความคิดว่า เดินตามกฎเกณฑ์ของเหตุผลหรือไม่ โดยการตัดสินด้วยคำว่าสมเหตุผลหรือไม่สมเหตุผล ซึ่งเป็นการประเมินคุณค่าทางตรรกะและถ้าผู้ดูประเมินคุณค่าทางสุนทรีย์ก็จะเป็นการประเมินค่าของวัตถุ ความคิด ความประพฤติ ว่ามีคุณค่าทางด้านอารมณ์มากหรือน้อยเพียงใด ด้วยคำว่า สวยงาม แปลกตา น่าเกลียด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการประเมินคุณค่าทางด้านอื่น ๆ อีก คุณค่าทางใดทางหนึ่งจากผลงานชิ้นนั้น ๆ หรืออาจจะมองเห็นคุณค่าหลาย ๆ ทางจากผลงานชิ้นเดียวกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำหรับการพิจารณาของตัวผู้ดูเองว่าพิจารณาในแง่มุมใด โดยใช้เงื่อนไขกฎเกณฑ์อะไรเข้ามาประกอบพิจารณา

๔) ด้านกฎเกณฑ์ของการสร้างผลงาน

กฎเกณฑ์ทางศิลปะได้แก่กฎเกณฑ์ทางด้านหลักการศิลปะ หรือหลักองค์ประกอบศิลปะ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่ใช้กันเป็นสากล ในการประเมินผลงานศิลปะ แต่หลักเกณฑ์ทางศิลปะในแต่ละยุคสมัยก็ยังมีข้อปลีกย่อยแตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้ดูจะต้องรู้ประวัติศาสตร์ศิลปะและลัทธิศิลปะประกอบการพิจารณาประเมินเพื่อเป็นข้อสังเกตว่าทำไมศิลปกรรมที่เคยเป็นที่ยอมรับในยุคก่อนนั้นดูแล้วก็ไม่เห็นมีอะไรหรือนิยามยกย่องยอมรับกันตรงไหน เพราะอะไร เป็นต้น แม้มาตรการทางศิลปะยังขึ้นกับเงื่อนไขประกอบอื่น ๆ อีก เช่น กลุ่มสังคม ยุคสมัย และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ นอกจากกฎเกณฑ์ที่เป็นหลักทางวิชาการ มาตรการเฉพาะของแต่ละวงการก็ถูกนำมาใช้ในการประเมินด้วยเช่นกัน เช่น ศิลปะขึ้น

หนึ่งนำไปให้พ่อค้าตามร้านขายภาพประเมินจะต่างไปจากการประเมินของกลุ่มนักสะสมภาพหรือกลุ่มผู้ประกอบการทางด้านศิลปะด้วยกัน ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละวงการย่อมจะมีมาตรการเฉพาะของวงการนั้น ๆ ดังนั้นหากสามารถทำความเข้าใจกับมาตรการของแต่ละวงการ ได้มากเท่าไร ผู้ดูก็ยังสามารถเห็นคุณค่าหรือสามารถประเมินค่าของงานนั้นได้หลายทาง มิใช่แต่จะดูว่าสวย ไม่สวย รู้เรื่องหรือไม่รู้เรื่องแต่เพียงอย่างเดียว

นอกจากมาตรการหรือกฎเกณฑ์ที่กล่าวมา บางครั้งผลงานที่แสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ อันเป็นผลมาจากการทดลองค้นคว้าของศิลปิน ซึ่งให้ความแปลกใหม่อาจอยู่นอกเหนือมาตรการใด ๆ ที่กล่าวมา ซึ่งมีอาจนำมาใช้ในการประเมินได้ ด้วยเป็นงานในลักษณะบุกเบิกการประเมินหาคุณค่า จะต้องทำความเข้าใจและเรียนรู้จากลักษณะเฉพาะของงานนั้น ๆ โดยตรง ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างมาตรการใหม่เมื่อเกิดศิลปกรรมในลักษณะใหม่ขึ้น ตัวอย่างเช่น แต่เดิมมีศิลปกรรมเพียงไม่กี่ประเภท มาตรการที่จะนำมาประเมินหาคุณค่าก็ใช้หลักเกณฑ์ตามที่เคยใช้กันมา แต่ครั้งเกิดมีศิลปกรรมแบบผสม คือ สีลาศ การละคร และภาพยนตร์ กฎเกณฑ์หรือมาตรการที่จะนำมาประเมินหาคุณค่าก็ต้องกำหนดขึ้นมาใหม่ให้เหมาะสมกับลักษณะของงานที่ปรากฏ ซึ่งผลงานที่ปรากฏครั้งแรก ๆ นั้นผู้ประเมินต้องศึกษาและทำความเข้าใจกับลักษณะงานก่อนจึงจะสามารถกำหนดเกณฑ์ขึ้นมาเป็นแกนร่วมใช้พิจารณากันในเวลาต่อมาได้

๓. ผู้รับรู้งานศิลปะ

การที่จะทำความเข้าใจในผลงานศิลปะ ผู้รับรู้งานศิลปะต้องทำความเข้าใจว่าจากการที่ได้สัมผัสรับรู้กับศิลปกรรมในแต่ละชิ้น ผู้ดูต้องทบทวนพฤติกรรมว่ามีอะไรเปลี่ยนแปลง ทั้งที่เป็นความรู้สึกและที่เป็นความรู้ ความคิด ทางด้านสติปัญญาและอารมณ์ซึ่งแยกออกได้เป็น ๓ ด้าน ดังนี้

๓.๑ ด้านความรู้สึกเป็นความรู้สึกของผู้เสพงานศิลปะจากการที่ได้สัมผัสรับรู้กับศิลปกรรมชิ้นนั้น ๆ ว่ามีความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ ความสวยงาม น่าเกลียด รู้สึกดี หรือไม่ดีอย่างไร อารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นเบื้องต้นจากการดูผลงานชิ้นนั้น ๆ และลองค้นหาเหตุผลที่ทำให้เกิดความรู้สึกที่เกิดขึ้นว่ารู้สึกเช่นนั้นเพราะอะไร การหาเหตุผลของความรู้สึกนี้อาจได้คำตอบในลักษณะความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนตัว หรือคิดเห็นในลักษณะที่เป็นหลักเกณฑ์ ซึ่งเหตุผลนี้สามารถนำมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการรับรู้ในงานศิลปะขึ้นเดียวกันกับผู้อื่นได้

๓.๒ ด้านการรับรู้งานศิลปะส่วนมากจะมีเรื่องราวหรือเนื้อหาต่าง ๆ ไว้มากมาย อันเป็นผลสะท้อนแสดงให้เห็นถึงสภาพอารมณ์ความรู้สึกของศิลปิน และสภาพแวดล้อมที่ศิลปินนั้นเกี่ยวข้องกับ ซึ่งเรื่องราวทั้งที่เป็นภายในและภายนอกของศิลปินนั้นได้รับการกลั่นกรองบันทึกถ่ายทอดออกมา

เป็นผลงานศิลปะ ดังนั้น เมื่อผู้ดูได้สัมผัสรับรู้กับผลงานแล้วต้องทำความเข้าใจกับตนเองว่าได้รับรู้รูปแบบเนื้อหาเรื่องราวอะไรจากภาพที่ดูนั้น

๓.๓ ด้านแนวความคิดที่ได้สัมผัสงานศิลปะแล้วเกิดความรู้สึก และเข้าใจในเนื้อหาที่ศิลปินตั้งใจถ่ายทอดออก สิ่งนี้มักจะกระตุ้นเร้าผู้เสพให้เกิดความรู้สึก แนวคิดที่สัมพันธ์ต่อเนื่องจากความรู้สึกและเรื่องราวนั้น อาจเป็นแนวคิดใหม่ที่แตกต่างไปจากแนวคิดที่ศิลปินได้สร้างสรรค์มาในผลงานนั้น ความรู้และแนวคิดที่เกิดขึ้นนี้ สามารถนำมาพัฒนาลักษณะนิสัยของตนให้ก้าวหน้าหรือถดถอยขึ้นได้หรือไม่ ถ้าหากว่าก่อนและหลังการสัมผัสรับรู้ผลงาน มีระดับความรู้และอารมณ์คงที่ก็แสดงว่าพฤติกรรมไม่เปลี่ยนแปลง แต่ถ้าหลังการรับรู้ผลงานระดับของอารมณ์เปลี่ยนไป การสังเกตเรียนรู้และจินตนาการ ตลอดจนความคิดพอกพูนเพิ่มขึ้นแปรค่าเป็นประสบการณ์เพื่อเก็บไว้ใช้ในโอกาสอันควรภายภาคหน้า

๒.๑.๗ การพัฒนาพฤติกรรมสร้างสรรค์

โคลเบอร์ก และ แบ็กแนล^๔ ได้ให้ความหมายการสร้างพฤติกรรมที่แตกต่างจากผู้อื่น เช่น การประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ และเป็นสิ่งที่ไม่เคยมีใครคิดและทำมาก่อน การสร้างสรรค์เป็น สิ่งที่ใช้ขยายพฤติกรรมไม่เหมือนพฤติกรรมปกติและแตกต่างจากผู้อื่น แต่ต้องเป็นพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ยอมรับได้และให้ผลดีดังที่คาดหวัง การสร้างสรรค์ คือ การสร้างสิ่งใหม่ ๆ ออกมาและส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่นำไปสู่สิ่งที่ดีกว่าหรือทำให้ก้าวหน้าขึ้นบางครั้งมักเรียกคนที่พฤติกรรมสร้างสรรค์ว่าเป็นยอดมนุษย์หรือผู้นำ

การสร้างพฤติกรรมที่สร้างสรรค์นั้นค่อนข้างยาก แต่ไม่ยากจนเกินไปนัก ต้องอาศัยความรู้และความอดทนในการบังคับตนเองให้ปฏิบัติอย่างเสมอและเป็นนิสัย บางครั้งอาจจะดูเหมือนว่าทำอะไรผิด ๆ และแผลง ๆ อยู่เสมอเสียด้วยซ้ำ แต่ผลที่ได้ออกมานั้นเป็นสิ่งที่น่าพึงพอใจหลายคนคิดว่าการที่บุคคลที่มีพฤติกรรมสร้างสรรค์ได้สิ่งของที่ต้องการตามความคิดหรือความต้องการเพราะโชคช่วยหรือในทางตรงกันข้ามคนส่วนใหญ่ต้องการแรงกระตุ้นจากสิ่งรอบข้างพวกเขาจะมีความกังวลใจและทรมานอย่างมาก เพื่อให้ได้มาซึ่งของเพียงชนิดเดียว ดังนั้น บุคคลประเภทนี้จึงต้องต่อสู้กับตัวเองเป็นอย่างมาก ซึ่งทุกคนสามารถที่จะเรียนรู้พฤติกรรมสร้างสรรค์ได้โดยการเรียนรู้ขั้นตอนพื้นฐาน

---

^๔ Koberg, D., and Bagnell, J. The Universal Traveler: A Soft-Systems Guide to Creativity, Problem-Solving and the Process of Reaching Goals. Los Altos, CA : Crips Publication, 1991. P. 40.

ของพฤติกรรมไว้ ๒ ประเภท คือ ๑) เรียนรู้ว่าตนเองมีความต้องการอะไรและจะอย่างไรบ้างและ ๒) เรียนรู้ความเชื่อมั่นในตนเองที่จะฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ ได้^๕

๒.๑.๘ แนวคิดการสร้างสรรค์พุทธศิลป์กรรมล้านนา

ลักษณะของพุทธศิลป์กรรมล้านนามีแบบอย่างที่เป็นศิลปะเด่นชัดและมีคุณค่าทางศิลปะสูงมาก เช่นงานประติมากรรมอันมีพระพุทธรูปสุโขทัยและพระพุทธรูปเชียงแสน งานสถาปัตยกรรมอันมีลักษณะแบบแผนและโครงสร้างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งต่างออกไปอย่างสิ้นเชิงกับงานสถาปัตยกรรมในภาคกลาง แต่เป็นที่น่าเสียดายว่างานจิตรกรรมล้านนานั้นมีจำนวนน้อยกว่าศิลปะแขนงอื่น ๆ ที่กล่าวมา^๖

จิตรกรรมฝาผนังล้านนาเท่าที่ปรากฏในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ล้วนเป็นผลงานที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นในช่วงเวลาที่ล้านนาตกเป็นประเทศราชของสยาม เมื่อราวร้อยกว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งดินแดนล้านนาในอดีตเมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมานั้น ปัจจุบันได้แก่ดินแดนในภาคเหนือ ครอบคลุมจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี

จิตรกรรม เป็นงานตกแต่งสถาปัตยกรรมที่มีจุดประสงค์นอกจากความงามแล้ว ยังเป็นงานเขียนเพื่อให้สอดคล้องกับคติความเชื่อทางศาสนาอีกด้วย จิตรกรรมใน ศิลปะล้านนาพบบานเขียนบนผืนผ้า (พระบฏ) เพื่อแขวนไว้ในอาคาร พระบฏที่เก่าที่สุดพบจากกรุวัดเจ็ดยักษ์ อ.ฮอด เชียงใหม่ จิตรกรรมบนผนังอาคารเก่าที่สุดในล้านนาคือภาพอดีตพุทธในกรุเจ็ดยักษ์วัดอุโมงค์ เชียงใหม่ เนื่องจากสีที่ใช้ในงานจิตรกรรมเตรียมจากวัตถุธรรมาชาติคือ สีฝุ่นผสมกับกาวยางไม้หรือหนังสัตว์ ดังนั้นจึงไม่คงทนเมื่อถูกความชื้น เพราะสีจะหลุดร่อนเสียหาย ยิ่งเป็นงานจิตรกรรมที่เขียนบนฝาผนังของอาคาร เมื่อหลังคามีรอยรั่วน้ำฝนที่ไหลสู่งานจิตรกรรมย่อมทำให้เกิดความเสียหายเร็วขึ้น ดังนั้นงานจิตรกรรมรุ่นเก่าจึงเหลืออยู่น้อยมาก จิตรกรรมที่พบในปัจจุบันจึงเป็นงานเขียนที่มีอายุร้อยกว่าปีที่ผ่านมานี้เอง ชุมชนที่กระจายอยู่ตามพื้นที่ลุ่มน้ำต่างๆ มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ มีการผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชน ตลอดจนการอพยพย้ายถิ่นจึงทำให้งานจิตรกรรมที่ผลิตจากช่างฝีมือมีความแตกต่างกันไปด้วย จนทำให้นักประวัติศาสตร์ศิลป์จำแนกงานจิตรกรรมตามลักษณะของงานเป็นสกุลช่างหลายสกุล เช่น สกุลช่างเชียงใหม่สกุลช่างไทใหญ่ และสกุลช่างไทลื้อ เป็นต้น เรื่องราวที่นิยมเขียนยังคงเป็นพุทธประวัติ ทศชาติชาดก เป็นหลัก แต่ชาดกพื้นบ้านก็พบเขียนอยู่หลายเรื่องเช่นกันงาน

^๕ ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์. การสร้างสรรค์และการพัฒนาพฤติกรรมสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: ภาควิชาคณิตศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙, หน้า ๔๑.

^๖ สน สิมাত্রัง, จิตรกรรมฝาผนังไทย, (กรุงเทพฯ : พลพันธ์การพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๒๑.

ลายคำถึงแม้ว่าไม่ค่อย ปรากฏเป็นงานเล่าเรื่องแต่นับว่าเป็นงานจิตรกรรมอีกประเภทหนึ่ง ส่วนงานลายคำรุ่นเก่ากระจกระจในแถบเมืองลำปางค่อนข้างมากจากนั้นถึงแพร่หลายออกไปและกลายเป็นลายประดับตกแต่งอาคารในที่สุด

ยุคสมัยของงานจิตรกรรมฝาผนังล้านนานั้น เริ่มขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓ โดยการปกครองของพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งแคว้นหริภุญไชยอาณาจักรหริภุญชัยหรือลำพูน ได้เป็นศูนย์กลางความเจริญในบริเวณลุ่มแม่น้ำปิง เชื่อว่าการเสด็จมาขึ้นครองราชย์ของพระนาง พระองค์ได้นำเหล่านักปราชญ์ราชบัณฑิตและช่างต่าง ๆ จากเมืองลพบุรีมาด้วยจำนวนมาก เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าในช่วงสมัยนั้น เมืองลพบุรีมีความเจริญเหนือกว่าดินแดนตอนเหนืออย่างแคว้น หริภุญไชยมาก ด้วยเหตุนี้อารยธรรมจากภาคกลางจึงมีโอกาสรุ่งเรืองขึ้นมาจากเหนือในระยะแรกตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี^๗ และพระพุทธรูปปางนาคปรก หินยาน จึงเข้ามาเผยแพร่อยู่ในบริเวณที่ต่อมากลายเป็นอาณาจักรล้านนา และได้แพร่หลายเข้ามาที่เวียงกุมกามและเชียงใหม่ตามลำดับ และถูกเรียกว่านิกายพื้นเมือง สามารถแบ่งยุคสมัยศิลปะล้านนาดังนี้^๘

๑. ศิลปะล้านนาตอนต้น (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๒)

เกิดขึ้นในสมัยของพญามังราย กษัตริย์องค์ที่ ๒๕ แห่งนครเงินยาง และปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์มังราย ระยะเวลา ๒ ทศวรรษนี้ อาณาจักรล้านนามีความเจริญในทุกด้าน และได้รับเอาอิทธิพลด้านศิลปกรรมจากหริภุญชัยมากในระยะแรก จิตรกรรมเขียนสีที่เก่าที่สุดคงได้แก่ จิตรกรรมภาพอดีตพุทธจำนวน ๒๘ พระองค์ภายในกรุเจดีย์วัดอุโมงค์เถรจันทร์ ภาพอดีตพุทธประทับนั่งขัดสมาธิราบแสดงปางมารวิชัย พระพักตร์ค่อนข้างใหญ่ เม็ดพระศกใหญ่ รัศมีรูปดอกบัวตูม เป็นลักษณะพระพุทธรูปแบบล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ที่ฐานมีลายประจำยอมกำมับซึ่งเข้าใจว่าอาจเป็นอิทธิพลจากศิลปะอยุธยาและพุกาม

จิตรกรรมราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ที่อุโมงค์ด้านทิศเหนือของเจดีย์วัดเดียวกัน ภาพที่เหลืออยู่เป็นภาพดอกไม้ใบไม้ที่เขียนต่อเนื่องกันไป ดอกไม้ที่เป็นแม่ลายได้แก่ ช่อดอกโบทัน ซึ่งมีลักษณะเดียวกันกับดอกโบทันที่นิยมเขียนในเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง ภายในช่องว่างระหว่างดอกไม้และใบไม้นั้น เขียนรูปสัตว์มงคลตามคติจีนได้แก่ หงส์ นกยูง นกกระยาง ห่าน เป็นต้น

^๗ จำนง ทองประเสริฐ, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพฯ : องค์การคำครุสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๕๖.

^๘ สน สิมাত্রัง, โครงสร้างจิตรกรรมฝาผนังล้านนา, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๖), หน้า

จิตรกรรมบนผ้า (พระบรม) ที่พบจากกรุวัดเจติยสูง อ.ฮอด เข้าใจว่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เช่นกัน ปัจจุบันจัดแสดงที่หอศิลป์ ถนนเจ้าฟ้า และที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่ เรื่องที่เขียนได้แก่พุทธประวัติตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์หลังจากทรงเทศนาโปรดพุทธมารดา แล้ว เป็นภาพพระพุทธรูปยืนแสดงปางเปิดโลก มีพระอัครสาวกขนาบข้างด้านหลังมีภาพดอกไม้ สวรรค์โปรยปรายซึ่งเป็นดอกไม้ส่วน ใหญ่เกี่ยวข้องกับศิลปะจีน

๒. ศิลปะล้านนาตอนกลาง (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๓)

อาณาจักรล้านนามีสภาพเป็นประเทศราชของพม่าต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลา ๒๐๐ ปี และบางช่วงสั้น ๆ ก็เป็นประเทศราชของอาณาจักรอยุธยา จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ปรากฏงานศิลปกรรมแบบศิลปะพม่าเข้ามาแพร่หลายในช่วงเวลาดังกล่าว สืบเนื่องจากการที่พม่าแต่งตั้งเจ้านาย ข้าราชการพม่าเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่

จิตรกรรมที่แพ่งคอสองวิหารน้ำแต้มวัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งตามจารึกระบุว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๕ เข้าใจว่าเป็นงานราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ทางด้านทิศเหนือเล่าเรื่องประวัติพระอินทร์ (มาฆะมานพ) ทิศใต้เล่าเรื่อง นางสามาวดี ทั้งสองเรื่องเป็นนิทานในอรรถกถาหมวดอัปมาทวรรค โดยมีอักษรธรรมล้านนากำกับภาพอยู่ทั่วไป การแบ่งภาพของเรื่องตอนต่างๆถูกแบ่งแยกออกจากกันด้วยเส้นสีเทาที่มีลักษณะโค้งเป็นลอน สีหลักที่ใช้มี ๓ สีคือ ขาว ดำ และแดง นอกนั้นมีสีเขียว น้ำตาล ชมพู แทรกเล็กน้อยและสีดำที่ใช้ตัดเส้นภาพเล่าเรื่องของวิหารน้ำแต้มมีภาพประกอบ ที่ช่างได้ใช้การสังเกตจากสภาพแวดล้อมในขณะนั้นมาเขียนใส่ไว้ จึงทำให้สามารถเข้าใจถึงแบบแผนความเป็นอยู่ของคนในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี ดี เช่น ภาพของสถาปัตยกรรมประเภทวัง หรือ เรือนชาวบ้าน การแต่งกายของผู้คนที่มีสถานภาพต่าง ๆ กัน

ลายคำหรือที่เรียกว่าปิดทองล่องชาดนั้น ในศิลปะล้านนาที่หลงเหลืออยู่เก่าที่สุดอาจมีอายุการสร้างราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เท่านั้น และพบมากแถบเมืองลำปาง ภาพที่นิยมทำได้แก่ ภาพต้นศรีมหาโพธิ์ด้านหลังพระประธาน ภาพอดีตพุทธ ภาพหม้อปुरुณฆฏะ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์และการสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตามพบว่างานลายคำบางแห่งมีการใช้เทคนิคของงานเครื่องเงินเข้ามา ประกอบด้วย เช่น ลายคำที่เสาววิหารพระพุทธร วัดพระธาตุลำปางหลวง

๓. ศิลปะล้านนาตอนปลาย (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

ศิลปะล้านนาที่สร้างขึ้นตั้งแต่ที่อาณาจักรล้านนากลับมาเป็นประเทศราชของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งรวมเป็นภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน ในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นั้น เป็นงานกลุ่มใหญ่ที่สืบทอดงานประเพณีดั้งเดิม เท่าที่พบมีหลายสกุลและมีมือช่าง

อาทิ สกุลช่างเชียงใหม่ สกุลช่างน่าน ฝีมือช่างไทใหญ่ ฝีมือช่างเลียนแบบศิลปะกรุงเทพมหานคร ตลอดจนงานพื้นบ้านที่แตกต่างกันไป งานเหล่านี้พบกระจายทั่วไปในเขตภาคเหนือตอนบน งานจิตรกรรมของสกุลช่างและฝีมือช่างที่เด่น ๆ ได้แก่

(๑) จิตรกรรมสกุลช่างเชียงใหม่

งานจิตรกรรมทั่วไปที่ปรากฏอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ มีความสัมพันธ์กันเองภายในกลุ่ม และมีความต่อเนื่องทางรูปแบบงานศิลปะ เช่น จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เชียงใหม่ ที่เขียนเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ผนังด้านทิศเหนือเขียนเรื่อง สังข์ทอง เข้าใจว่าผู้เขียนคือ เจ้าเง็กจิตรกรรมเรื่องสังข์ทองจัดว่าเป็นฝีมือของแบบอย่างสกุลช่างเชียงใหม่ที่ถึงแม้ว่าจะเหลืออยู่เพียงแห่งเดียว ผนังทางด้านทิศใต้เขียนเรื่องสุวรรณหงส์เป็นผลงานของช่างพื้นเมืองที่เชื่อว่าเป็น หนานโพธา โดยเป็นงานเขียนตามแบบศิลปะกรุงเทพฯ จิตรกรรมเรื่องสังข์ทองเป็นผลงานที่ได้รับการยกย่องในด้านความงามเนื่องมาจากความประณีตทั้งในด้านการออกแบบและฝีมือช่าง ภาพทั้งหมดมีขนาดและสัดส่วนที่ประสานกันตลอดทั้งผนัง ภาพของกลุ่มบุคคลต่างๆถูกถ่ายทอดชีวิตความเป็นอยู่ เครื่องแต่งกาย การละเล่น ที่ค่อนข้างจะใกล้เคียงกับความเป็นจริงในขณะนั้นมาก การใช้สียึดถือความเป็นจริงตามธรรมชาติและสามารถแสดงระยะใกล้ไกลเป็นลำดับจากล่างขึ้นบน อันเป็นแบบแผนของภาพเล่าเรื่องในงานจิตรกรรมไทยประเพณีทั่วไปด้วย สำหรับจิตรกรรมเรื่องสุวรรณหงส์นั้นพบว่ามีฝีมือช่างที่แตกต่างกันสองแนวทาง คือ ฝีมือแรกเป็นการสร้างองค์ประกอบที่หนักแน่น ตัวภาพวาดอย่างสม่ำเสมอ นิยมใช้สีเข้มที่ติดกับรูปทรงที่อ่อนและเน้นด้วยสีสดเป็นจุดๆ ใกล้เคียงกับงานจิตรกรรมแบบกรุงเทพฯ ในขณะที่อีกฝีมือหนึ่งนั้นอาศัยพื้นภาพสีอ่อนทำให้ภาพดูโปร่งเบากว่า มีการตัดเส้นที่หนาแล้วใช้สีสักระบายให้สดใส การจัดวางภาพค่อนข้างจะอิสระกว่า

(๒) จิตรกรรมสกุลช่างไทใหญ่

เป็นกลุ่มที่พบค่อนข้างมากในขณะนี้ งานแบบไทใหญ่มีแบบอย่างเป็นของตนเองโดยมักกำหนดตำแหน่งของภาพให้อยู่ส่วนบนของผนัง กรอบของภาพเขียนเป็นแถบลายเชิงผ้าคล้ายผ้าปักของพม่า ในรายละเอียดของภาพพบว่ามีการใช้รูปแบบของศิลปะพม่าในส่วนของภาพบุคคลชั้นสูง เช่น กษัตริย์หรือตัวละครเอก พระพุทธเจ้า ปราสาทราชวัง เป็นต้น ในขณะที่ภาพบุคคลชั้นรองและชาวบ้านก็จะจะเป็นแบบของล้านนาโดยทั่วไป เรื่องที่ถูกลำมาเขียนมาก ได้แก่ พุทธประวัติและทศชาติชาดกซึ่งมักจะไม่ใช่เขียนครบทั้งสิบชาติ นอกจากนี้ยังมีเรื่องของท้องถิ่นแทรกอยู่บ้าง จิตรกรรมที่วัดบวกครกหลวง อ.เมือง เชียงใหม่ น่าจะเป็นฝีมือช่างที่ละเอียดประณีตและแสดงแบบแผนที่เป็นเอกลักษณ์ได้ชัดเจนกว่าที่อื่น ภาพที่เด่น ๆ นั้นกลุ่มภาพจะถูกจัดวาง อย่างหนาแน่นเต็มพื้นที่ จิตรกรรมที่วัดท่า

ข้าม อ.แม่แตง แสดงถึงแนวโน้มของศิลปะที่ค่อยๆ ผสมเข้ากับความเป็นท้องถิ่นล้านนา โดยมีสภาพแวดล้อมและฐานะของผู้อุปถัมภ์เป็นเงื่อนไขสำคัญ เรื่องราวของท้องถิ่นได้เข้าไปแทรก อาทิเช่น การเขียนเรื่องแสงเมืองหลวงถ้าในปัญญาสชาดก ถึงแม้การวางตำแหน่งของภาพจะเป็นไปตามแบบแผน แต่จุดที่น่าสนใจคือการวางภาพในแนวนอนที่กำหนดด้วยแถบสี ทำให้มีลักษณะเป็นแถวซ้อนๆ กัน การใช้พู่กันตัดเส้นขนาดใหญ่ ก็แสดงออกถึงความเป็นพื้นบ้านที่แตกต่างไปด้วย

(๓) จิตรกรรมสกุลช่างน่าน

จิตรกรรมสกุลช่างน่านที่ปรากฏให้เห็น เช่น จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดภูมินทร์ เข้าใจว่าเขียนขึ้นในสมัยของเจ้าอนันตวรฤทธิเดชเจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๖๒ แห่งราชวงศ์หลวงติ๋นมหาวงศ์ ระหว่างพ.ศ.๒๓๙๕ - ๒๔๒๔ ด้านบนของผนังด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศใต้เขียนภาพพระพุทธเจ้าและพระสาวก โดยมีภาพเล่าเรื่องจะอยู่ด้านล่าง จิตรกรรมที่วัดนี้มีเอกลักษณ์คือ รูปภาพจะมีขนาดใหญ่มีเส้นโครงรอบนอกที่โค้งมน รายละเอียดของภาพสะท้อนถึงชาวน่านในยุคนั้น ลักษณะใบหน้ากลมแป้น คิ้วเป็นวง การแสดงอารมณ์ที่แสดงออกทางสีหน้าอย่างชัดเจนซึ่งแตกต่างไปจากการเขียนของภาคกลาง ภาพที่เป็นจุดเด่นคือภาพของรูปหนุ่มสาวที่กำลังสนทนากัน เข้าใจว่าอาจเป็นภาพเหมือนของจิตรกรกับสาวคนรัก อีกภาพหนึ่งอาจเป็นรูปของเจ้าอนันตวรฤทธิเดช สีหลักที่ใช้เป็นหลักของที่นี่คือสีแดงชาดและแนวคิดเรื่องสีของจิตรกรรมวัดภูมินทร์ได้ส่งแนวความคิดให้กับจิตรกรรมอีกแห่งหนึ่งที่วิหารวัดหนองบัว อ.ท่าวังผา ทั้งในเรื่องของระเบียบการจัดวางภาพ คติ เรื่องราว รูปแบบศิลปะ ช่างที่เขียนเป็นช่างชาวเมืองพวน ซึ่งเป็นเมืองภายใต้การปกครองของหลวงพระบางชื่อทิดบัวผันกับช่างท้องถิ่นชาวไทลื้อ อย่างไรก็ตามช่างที่มีความเป็นท้องถิ่นมากกว่าจึงทำให้มีความคิดอ่านของตัวเองในระดับหนึ่งด้วย งานเขียนที่ออกมาจึงมีโครงสร้างที่ค่อนข้างอ่อนหวานนุ่มนวลกว่า

(๔) จิตรกรรมที่ลำปาง

ในขณะนี้มีความสัมพันธ์กับศิลปะพม่าเป็นอย่างมาก สืบเนื่องจากผู้อุปถัมภ์ที่เป็นชาวพม่า จิตรกรรมวัดม่อนปู่ยักษ์มีงานจิตรกรรมบนผ้า ซึ่งอาจเป็นงานที่นำมาจากพม่าโดยตรงเป็นงานสมัยราชวงศ์คองบองตอนกลางสกุล ช่างอมรปุระ จิตรกรรมอีกแห่งหนึ่งอยู่ในวิหารวัดเดียวกันเป็นงานแบบสกุลช่างมณฑลพายัพ ซึ่งพัฒนาให้มีความนิยมที่เขียนเหมือนจริงมากขึ้น เพราะเป็นการรับอิทธิพลจากตะวันตก เช่น ในเรื่องของการเขียนที่มีทัศนียภาพที่มีมิติความลึกสมจริงมากขึ้น ซึ่งอาจนับว่าเป็นสิ่งที่ทันสมัยในยุคนั้น แต่ความเข้าใจของช่างยังมีความขัดแย้งกับโครงสร้างเดิมอยู่บ้าง ภาพที่น่าสนใจคือภาพปราสาทราชวังเพราะเป็นการจำลองแบบมาจากพระราชวังเมืองมณฑลพายัพโดยตรง

ความเป็นมาตรฐานของช่างฝีมือแบบพม่าในระยะต่อมาได้ลดน้อยลง ความไม่ประณีตขององค์ประกอบภาพ โครงสลายตำแหน่งที่ไม่สัมพันธ์กัน จึงเกิดขึ้นที่จิตรกรรมวิหารหลวงวัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งน่าจะเขียนขึ้นพร้อมกับคราวบูรณะคือ ราวพ.ศ.๒๔๗๐ นอกจากงานจากศิลปะพม่าแล้ว อิทธิพลศิลปะกรุงเทพฯ ที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกก็แพร่หลายขึ้นมาในล้านนาเช่นกัน งานจิตรกรรมที่อุโบสถวัดบุญวาทย์วิหารเป็นงานเขียนของช่างจันทร์ จิตรกร ซึ่งเป็นช่างจากภาคกลางเมื่อ พ.ศ.๒๔๕๘ โดยพื้นฐานแล้วคือภาพแบบประเพณีนิยมในศิลปะรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๕-๖ นั่นเอง การเขียนภาพนั้นคำนึงถึงข้อเท็จจริงตามตาเห็นมากกว่าการใช้จินตนาการ

งานจิตรกรรมฝาผนังล้านนาตอนปลายราวพ.ศ.๒๔๘๐ -๒๕๐๐ พระสงฆ์และศรัทธามักนิยมจ้างช่างให้เขียนงานแบบเหมือนจริงซึ่งอาจแยกได้ ๒ กลุ่มคือ กลุ่มแรกเป็นงานเขียนของช่างพื้นเมืองที่ประยุกต์เข้ากับแบบอย่างศิลปะตะวันตก เช่น ภาพเขียนที่ระเบียงคตวัดพระธาตุดอยสุเทพ ที่เขียนโดยนายบุญปั้น พงศ์ประดิษฐ์ กลุ่มที่สอง เป็นการนิยมเขียนเลียนแบบภาพพิมพ์ชุดพุทธประวัติและทศชาติชาดกของพระเทวาภิรมิต และมักเป็นการเขียนด้วยเทคนิคสีน้ำมัน ซึ่งไม่เคยใช้มาก่อนในงานจิตรกรรมฝาผนังของไทย

ลายคำราวพุทธศตวรรษที่ ๒๕ พบว่าเทคนิคการฉลุกระดาษเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ดังจะพบได้จากลายคำที่มีลักษณะลายซ้ำ ๆ กัน ความสำคัญของลายคำเข้าใจว่าจะถูกแทนที่ด้วยจิตรกรรมเขียนสีมากขึ้น ลายคำจึงจำกัดตำแหน่งของการประดับที่เสาหรือด้านหลังพระประธานเท่านั้น พร้อมทั้งรูปแบบก็เปลี่ยนไป เช่น ลายคำด้านหลัง พระประธานวิหารลายคำได้มีรูปปราสาทและลวดลายแบบจีนขึ้นมาแทนที่ กลายเป็นงานประดับฉากหลังมากกว่าเป็นความหมายเชิงสัญลักษณ์ และที่วิหารวัดปราสาทพบว่าใช้ลายคำมาแล้วเรื่องพุทธประวัติซึ่งนับว่าแปลกออกไปอีกแห่งหนึ่ง

จิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างไทยล้านนาเท่าที่พบ มีข้อสังเกตว่าเขียนตกแต่งไว้ในวิหารมากกว่าโบสถ์ ในเรื่องนี้มีเหตุพอสันนิษฐานได้คือ ชาวล้านนาให้ความสำคัญแก่วิหารมากกว่าโบสถ์ ดังปรากฏให้เห็นทั่วไปว่าวัดในภาคเหนือจำนวนมากจะมีวิหารเท่านั้น ไม่มีโบสถ์ เพราะโบสถ์มักสร้างขึ้นไว้ในวัดที่เป็นศูนย์กลางของวัดอื่น ๆ ในชุมชนนั้น อาจเนื่องมาจากวัดหนึ่ง ๆ มีพระสงฆ์น้อยองค์ แต่ละวัดจึงไม่มีความจำเป็นต้องสร้างโบสถ์ขึ้นประจำวัด พระสงฆ์จากหลาย ๆ วัดจะเดินทางมาร่วมทำพิธีกรรมทางศาสนาอันเป็นกิจของสงฆ์ในโบสถ์แห่งหนึ่งก็เป็นการเพียงพอแล้ว เพราะฉะนั้นวิหารในภาคเหนือจึงเป็นสถานที่พบกันระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส จัดเป็นศาลาประชาคมทางธรรมอย่างหนึ่ง จิตรกรรมฝาผนังที่ประดับตกแต่งไว้บนผนังภายในวิหารจึงดูเหมาะสมเป็นที่สุด เรื่องราวที่

พระสงฆ์เทศนาสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนยึดถือนำไปปฏิบัติ เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ ทศชาติชาดก ไตรภูมิ และวรรณกรรมในท้องถิ่น มิใช่มีแต่ในคำเทศนาของพระสงฆ์เท่านั้น ยังปรากฏเป็นภาพเล่าเรื่องบนผนังอาคารภายในวิหารนั้นด้วย^๙

การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้น ช่างโบราณมีความเชื่อว่าเป็นการสร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาตามความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา จึงนิยมสร้างวัดหรือถาวรวัตถุขึ้นคล้ายกันทุกยุคทุกสมัย นายช่างศิลปินล้านนาในอดีตได้สร้างสรรค์งานจิตรกรรมขึ้นด้วยพลังความศรัทธาในพระพุทธรูป ซึ่งนับเป็นวิธีการสร้างบุญกิริยาวัตถุเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาของภาพเขียนเรื่องไตรภูมิแสดงให้เห็นถึงจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ถ่ายทอดผ่านทางภาพเล่าเรื่องภูมิต่าง ๆ ในรูปสัญลักษณ์ในคติจักรวาลวิทยา ที่สามารถสะท้อนถึงความลึกซึ้งของหลักพุทธธรรม ด้วยรูปแบบงดงามเปี่ยมไปด้วยคุณค่าทางศิลปะ อันเป็นผลผลิตทางด้านพุทธปัญญาของมนุษย์^{๑๐} ส่วนในรายละเอียดของภาพยังสามารถสะท้อนสภาพสังคมวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ซึ่งมีความโดดเด่นในแง่ของความหลากหลาย อันเป็นลักษณะพิเศษของท้องถิ่น และเป็นหลักฐานแสดงถึงความมีอยู่ตลอดจนการสืบเนื่องของสังคมวัฒนธรรมล้านนาได้เป็นอย่างดี^{๑๑} นอกจากนี้จิตรกรรมล้านนายังทำหน้าที่เป็นสื่อศิลปะที่เข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพสูงในการสื่อสารกับคนทุกระดับ โดยเฉพาะการปลูกฝังความเชื่อทางศีลธรรม ชี้ให้เห็นโทษของการทำชั่วและผลของการทำดีให้แก่ชาวพุทธในดินแดนล้านนาตลอดมาโดยเสมือนว่าเป็นสื่ออย่างหนึ่งที่เชื่อมโยงพระสงฆ์กับชาวบ้านผ่านการประกอบหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ

๔. ศิลปะล้านนาสกุลช่างเชียงแสน (ระหว่างกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔-๑๘)

ศิลปะเชียงแสนสมัยล้านนาที่หลังจากมีเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานีแล้วสกุลช่างเชียงแสนก็ยังคงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการสร้างพระพุทธรูปของเมืองพระนครหลวงอย่างเชียงใหม่เพราะเหตุว่ากษัตริย์เชียงใหม่ทุกพระองค์ในช่วงตอนต้นจะต้องเสด็จแปรพระราชฐานมาอยู่ที่เมืองเชียงแสน เพราะทรงไม่วางพระทัยต่อการเข้ามารุกรานของอาณาจักรอื่น ๆ โดยเฉพาะจักรวรรดิจีน ทำให้เมืองนครเงินยางเชียงแสนทำหน้าที่รองลงมาจากเมืองพระนครหลวงเชียงใหม่ จนเป็นเหตุให้งานสร้าง

^๙ อ้างถึงแล้ว, สน สีมাত্রัง, รวมบทความทางวิชาการ เรื่อง จิตรกรรมฝาผนังไทย, (กรุงเทพฯ : พลพันธ์การพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๑๒.

^{๑๐} ศิลป์ พีระศรี, บทความข้อเขียนและงานศิลปกรรมของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๔๕), หน้า ๙๘.

^{๑๑} ภาณุพงษ์ เลหาสม, จิตรกรรมฝาผนังล้านนา, (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๔.

พระพุทธรูปเชียงใหม่ระยะต้นจะสืบบรรูปแบบต่อจากกลุ่มของสกุลช่างเชียงแสนเดิม ที่ปรากฏให้เห็นถึงสกุลช่างนี้ที่เราคุ้นเคยกับคำว่า ศิลปะสิ่งหนึ่ง ที่มีชายสังฆาฏิสั้นและมีพระวรกายลำสัน ทรงนั่งขัดสมาธิเพชรบางครั้งมีชายผ้าทิพย์ แต่หลังจากสมัยพระเจ้ากิอนา กษัตริย์เชียงใหม่ก็เลิกเสด็จแปรพระราชฐานไปอยู่ที่เมืองนครเงินยางเชียงแสนอีกต่อไป ทำให้เมืองเชียงแสนและสกุลช่างเชียงแสนลดความสำคัญลงมาก จนถูกศิลปะอื่น ๆ ข้างเคียงบุกเข้ามารุกรานจนทำให้รูปแบบศิลปะเดิมเปลี่ยนไปที่ทำให้ศิลปะของสกุลช่างนี้ซึ่งต่อมากลับแยกตัวกลายเป็นศิลปะที่มีหลากหลายรูปแบบตามฝีมือของช่างแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะในช่วงระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ อันเป็นยุคทองของศิลปะล้านช้าง ศิลปะสกุลช่างเชียงแสนสมัยอาณาจักรล้านนาได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านช้าง เข้ามาร่วมสมัยด้วย แต่หลังจากนั้นศิลปะสกุลช่างนี้จะค่อย ๆ ลดลงบทบาทของตัวเอง และรับเอาศิลปะอยุธยา เข้ามาร่วมสมัยด้วยแล้วค่อย ๆ จางหายไปในช่วงตกอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงรัตนโกสินทร์

๕. ศิลปะสกุลช่างอื่น ๆ ที่พบในเมืองเหนือ

เนื่องจากเมืองเหนือเป็นเมืองช่าง นอกจากสกุลช่างต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนาแล้วยังมีสกุลช่างอื่น ๆ ที่แต่เดิมในอดีตเคยตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนส่วนนี้ แต่หลังจากรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชแล้ว ชนชาติอีกหลายชนชาติที่ยังมียอมขึ้นกับอำนาจการปกครองของเมืองเชียงใหม่ ต้องถูกโจมตีจนต้องถอยร่นหนีไปตั้งถิ่นฐานยังดินแดนอื่น เช่น ชาวไทลื้อที่แต่เดิมเคยมีบ้านเมืองตั้งอยู่ที่เมืองเชียงล้านใกล้กับเมืองเชียงแสนก็ต้องอพยพหนีไปอยู่ที่เมืองเชียงรุ่งที่ปัจจุบันอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาของจีน มีชาวไทลื้อบางกลุ่มก็อพยพหนีการคุกคามจากอำนาจของเมืองเชียงใหม่ไปอยู่ที่เมืองเชียงตุงในพม่า แต่ต่อมาก็มีชาวไทลื้ออพยพกลับเข้ามาอาศัยอยู่ในรอยตะเข็บของอาณาจักรล้านนา ทำให้ชนชาติสำคัญอย่างไทลื้อที่ต่อมาได้รับอิทธิพลจากสถานภาพทางสังคมและสิ่งแวดล้อมใหม่ ทำให้เกิดศิลปะอีกรูปแบบหนึ่งที่นักประวัติศาสตร์ศิลปะจะแยกออกมาได้ดังนี้

(๑) ศิลปะเชียงรุ่ง เป็นศิลปะของชาวไทลื้อที่ปัจจุบันตั้งถิ่นฐานอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาทางตอนใต้ของจีน ศิลปะชนิดนี้จะอยู่ระหว่างปีคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๘ เป็นงานศิลปะที่ส่วนใหญ่จะหล่อด้วยเนื้อโลหะ มีเนื้อสนิมสีเขียวมันแบบเนื้อหยกหรือสีเขียวใบตองอ่อน

(๒) ศิลปะเชียงตุง เป็นศิลปะของชาวไทลื้อที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศสหภาพพม่า ที่อยู่ใกล้ชิดกับรัฐไทใหญ่ที่รอยตะเข็บระหว่างพม่าไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นศิลปะที่มีรูปแบบผสมผสานค่อนข้างจะหลากหลาย แต่ก็สามารถแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของตนเอง ศิลปะชนิดนี้จะอยู่ระหว่างปีคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๘

เช่นเดียวกับศิลปะแบบเชียงรุ่ง แต่เนื่องจากอยู่ในดินแดนของชาวไทใหญ่ในพม่า ทำให้มีรูปแบบของศิลปะเปลี่ยนไปอีกรูปแบบหนึ่งที่มีพุทธลักษณะที่มีรูปพระเนตรคล้ายกับชาวจีนหรือชาวไทใหญ่ ที่อพยพมาจากทางตอนใต้ของจีน พระพุทธรูปจะหล่อด้วยเนื้อโลหะแบบสัตตโลหะ หรือ นวโลหะแบบจีน รวมทั้งพระพุทธรูปที่แกะด้วยไม้ประดับด้วยกระจกในสมัยหลัง พระพุทธรูปศิลปะเชียงตุงเป็นงานปฏิมากรรมที่ค่อนข้างจะมีจำนวนน้อยและหายาก

(๓) ศิลปะไทลื้อ ในวงการนักสะสมพระพุทธรูปโบราณจัดให้ศิลปะแบบไทลื้อ เป็นศิลปะที่มีอายุอ่อนกว่าศิลปะของไทซ้อที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะศิลปะแบบสมัยหลังตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๘-๒๐ นี้ เป็นงานศิลปะที่เกิดจากชนกลุ่มน้อยที่เร่ร่อนมาอาศัยอยู่ตามหัวเมืองทางเหนือทั่วไปรวมทั้งในพม่าและลาว ทำให้ศิลปะของสกุลช่างนี้ จะอาศัยความเชื่อความศรัทธาและอาศัยวัสดุที่หาได้ง่ายตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเกณฑ์หลักสำคัญที่ใช้สร้างพระพุทธรูปศิลปะสกุลช่างไทลื้อสมัยหลังนี้ ส่วนใหญ่กว่าเก้าสิบเปอร์เซ็นต์จึงสร้างจากไม้มงคลชนิดต่าง ๆ และมีรูปแบบงานศิลปะคล้ายกับศิลปะแบบพื้นบ้าน (Folk Art) เป็นงานศิลปะแบบสกุลช่างไทลื้อบริสุทธิ์ (Pure Art) ที่สร้างขึ้นจากความศรัทธามากกว่าฝีมือที่เกิดจากเชิงพาณิชย์ เพราะเหตุนี้ พระพุทธรูปศิลปะไทลื้อจึงเป็นที่นิยมของชาวตะวันตกมากกว่าศิลปะแขนงอื่นในชนิดเดียวกัน

งานศิลปกรรมล้านนาที่เนื่องในพระพุทธศาสนาส่วนมาก จะอาศัยเรื่องราวและรูปสัญลักษณ์ที่เกิดจากการตีความเนื้อหาจากคติจักรวาลวิทยาในพุทธศาสนา นำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะแขนงต่าง ๆ รวมไปถึงงานจิตรกรรมล้านนา โดยเฉพาะจิตรกรรมล้านนาแบบประเพณีที่ปรากฏในเขตวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งนิยมเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตพุทธ พุทธประวัติ ทศชาติชาดก ไตรภูมิ และวรรณกรรมในท้องถิ่นตลอดจนภาพพุทธสัญลักษณ์ต่าง ๆ นอกจากนี้ งานศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่ภายในพุทธสถานของล้านนานั้น ถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันทั้ง ด้านรูปแบบ กรรมวิธีการสร้าง ตลอดจนหน้าที่ประโยชน์ใช้สอยก็ตาม แต่ผลงานทั้งหมดล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยง ทำให้ผลงานศิลปะแต่ละชิ้นในพุทธสถาน ทำหน้าที่ประสานสอดคล้องร่วมกันอย่างมีเอกภาพ กล่าวได้ว่า สมฤทธิผลของการสร้างสรรค์ในงานศิลปกรรมล้านนาที่เนื่องในพุทธศาสนาจะมีลักษณะแบบองค์รวม ด้วยรูปสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงความลึกซึ้งในหลักพุทธธรรม ประกอบกับรูปแบบที่วิจิตรงดงามเปี่ยมไปด้วยคุณค่าทางศิลปะ อันเป็นผลิตผลทางด้านพุทธปัญญาของมนุษย์^๗

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

๒.๒.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำภูมิปัญญา ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ส่วนคำว่า ท้องถิ่น (Local) หมายถึง ท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่สามารถกำหนดได้ว่ามีขนาดของพื้นที่ หรือจำนวนประชากรหรือสิ่งต่าง ๆ ได้ว่าเป็นเท่าใด ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาไทย มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันดังนี้

ภูมิปัญญาชาวบ้าน^{๑๒} หมายถึง ศักยภาพของมนุษย์ ในการปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน^{๑๓} หมายถึง สติและปัญญา อันเกิดจากการเรียนรู้ สะสม และถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ชี้นำแนวทางการใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวรกับธรรมชาติรอบตัว

ภูมิปัญญาชาวบ้าน^{๑๔} หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

ภูมิปัญญาไทย^{๑๕} หมายถึง “องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย”

^{๑๒} ศรีศักร วัลลิโภคม , การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง ใน รายงานสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง พัฒนาการทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษา. (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๓.

^{๑๓} ฉลาด รมิตานนท์, “ความหลากหลายทางชีวภาพ : ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา” ใน สิทธิ ชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐.

^{๑๔} สามารถ จันทร์สุรีย์, ภูมิปัญญาชาวบ้าน ใน “ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๕.

^{๑๕} รุ่ง แก้วแดง, การนำภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการศึกษา, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐๔.

ภูมิปัญญาไทยได้ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น สร้างศักดิ์ศรี และเกียรติภูมิแก่คนไทย ทำให้บรรพบุรุษของเราได้ดำรงชีวิตอยู่บนผืนแผ่นดินนี้มาสงบสุขเป็นเวลายาวนานแม้ว่าภูมิปัญญาส่วนหนึ่งจะหายไป แต่ยังมีบางส่วนหลงเหลือเป็นมรดกอันล้ำค่าอยู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด ภูมิปัญญาไทยแบ่งออกได้เป็น ๒ ระดับ คือ ภูมิปัญญาชาติหรือภูมิปัญญาไทย กับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน

จากการให้ความหมายคำว่า ศักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นดังกล่าว ก็จะช่วยในการกำหนดขอบเขตของสิ่งที่เรียกว่า ศักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้เป็น ๓ กลุ่มคือ

กลุ่มที่ ๑ ศักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่เกิดจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อมหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งผลของการจัดระบบความสัมพันธ์เช่นนี้ ทำให้เกิดระบบความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี คำสอน ต่าง ๆ ของคนที่เกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อม รวมถึงสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อหาคำอธิบายในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติ แวดล้อมจนสร้างความมั่นใจของความคุ้มครองให้เกิดความสงบสุขต่อการดำเนินชีวิต

กลุ่มที่ ๒ ศักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่เกิดจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ซึ่งผลของการจัดระบบความสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้เกิดแบบแผนปฏิบัติหรือปทัสถานสำหรับการอยู่ร่วมกันของบุคคลในชุมชนท้องถิ่น คำสอน พิธีกรรมและประเพณีบางอย่าง เป็นต้น

กลุ่มที่ ๓ ศักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่เกิดจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ (หรือการจัดระบบการผลิต การทำมาหากิน) ซึ่งผลของการจัดระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ทำให้เกิดแบบแผนการคิดของคนเกี่ยวกับการอาศัยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในด้านต่าง ๆ เช่น การใช้สมุนไพร การรักษาป่าชุมชน การใช้แหล่งน้ำ เป็นต้น

จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถของกลุ่มคนในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ สร้างขึ้นจากการสั่งสมประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคม

กรมส่งเสริมการเกษตร^{๑๖} ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนอีกด้วย

เคย์ (Keyes)^{๑๗} ได้ให้ความหมายของระบบความรู้พื้นบ้านว่า หมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ทักษะที่ได้พัฒนาก่อนก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิดหรือ ระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหาร การสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล หรือการจัดสรรบทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไร จะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธีการศึกษาระบบความรู้ พื้นบ้านจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่ง เป็นวิธีการที่กลุ่มชาติพันธุ์ หรือคนในสังคม กลุ่มหนึ่งจัดระบบปรากฏการณ์ หรือจัดสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกของความเป็นจริงที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาเอง ความเชื่อหรือฐานคติเบื้องต้นของแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์” (Ethno Science)

๒. วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้าน (Indigenous Conceptual System) เป็นวิธีการที่ไม่ได้ศึกษาเพียงการจำแนกประเภทแบบที่เรียกว่า เอธิโนไซ (Ethno Science) เพียงเท่านั้น การศึกษาระบบพื้นบ้านเป็นการศึกษาระบบคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกับประสบการณ์ ของมนุษย์ เช่น แทนที่จะศึกษาแต่เพียงว่าระบบ หรือว่าชาวบ้าน มีวิธีจำแนกพืชและสัตว์ หรือ ชีววิทยารอบตัวเขาอย่างไร แต่วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านแนวนี้นี้ เป็นการศึกษารื่องระบบคิด ศึกษาขอบเขตทั้งหมดว่า ระบบเกษตรของชนกลุ่มนั้น เขามีความเข้าใจระบบทั้งหมดอย่างไร ศึกษาขอบเขต

^{๑๖} กรมส่งเสริมการเกษตร, ภูมิปัญญาชาวบ้านและท้องถิ่น เรียนรู้-ท้องถิ่นโรงเรียนโพธิ์ราชวรบำรุง. ค้นวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๕๓ จาก <http://school.obec.go.th/prbr/wisdom/mean.htm>. ๒๕๕๓.

^{๑๗} Keyes, Keyser, Richard Lewis, *Assessing the Relationship Between Knowledge Management and Plant Performance at The Tennessee Valley Authority*, (Doctor dissertation, The University of Alabama. 2004), P. 8-11.

กระบวนการของระบบ และเป็นการศึกษาอย่างมีการเคลื่อนไหว อย่างไรก็ตามการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านนี้ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาทัศนะของคนในระบบนิเวศหรือคนในชุมชน โดยให้ความสนใจต่อวิธีการที่ชนกลุ่มนั้น หรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมตีความและความหมายต่อระบบ หรือที่เราเรียกว่าประสบการณ์ของมนุษย์ กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร การแพทย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมว่าคน ในสังคมนั้นให้ความหมายและให้ความสำคัญอย่างไรเช่น ระบบคิดพื้นบ้านเกี่ยวกับรักษาพยาบาล โดยศึกษาว่าชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับโรคต่างๆ ได้อย่างไร เช่น โรคของอาการซึ่งเกิดจากการ ปวดท้อง คำว่า เจ็บท้อง ความจริงคำว่าเจ็บท้อง เป็นภาษาคำเมืองมากกว่าไทยกลางแทน ความหมายคำว่า ปวดท้อง ในภาษาเหนือ จึงใช้คำว่าเจ็บท้อง ซึ่งเป็นการสื่อให้เห็น ความหมายของอาการโรค อันเป็นวิธีการที่ชาวบ้านอาจตีความโดยอาศัยความเข้าใจในลักษณะที่ เป็นสามัญสำนึก จะนำไปสู่วิธีการรักษาพยาบาลหรือการแก้ปัญหาดังกล่าวขึ้นมา

๓. การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน (Local Value System) มีความหมายเหมือนกับ คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวิธีการศึกษาที่ต่างไปจากการศึกษาระบบคิด การศึกษาระบบคุณค่า หรือระบบภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการศึกษาว่าคนใน สังคมมองเห็น หรือให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์ของเขากับคนอื่นในสังคมอย่างไร และระหว่างเขา กับโลกที่เขาอาศัยอย่างไรบ้าง รวมถึงความรู้พื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่ชาวบ้านปฏิบัติต่อกันและกัน ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะของศักยภาพของชาวบ้าน ศักยภาพของชุมชนในการ ปรับตัวและในการ แก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต

๔. การศึกษาระบบความรู้พื้นบ้าน โดยการศึกษาผ่านการศึกษาลोकทัศน์ หรือการศึกษา คอสโมโลยี (Cosmology) การตีความของชาวบ้านอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์ว่ามีความเชื่อพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างไร มีการตีความเกี่ยวกับเรื่องของเวลา เรื่องสถานที่ และบุคคลในสังคม สิ่งที่จะนำมาศึกษาก็คือ แนวความคิดเรื่องของเวลาว่า คนในสังคม มีวิธีการและระบบการทำงานให้สัมพันธ์กับเวลาและฤดูกาล และการสังเกตความสัมพันธ์ของ กิจกรรมเหล่านี้ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การตีความ และการให้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอายุ หรือว่าการเปลี่ยนแปลงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาใน

ระยะแรกๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของ นักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น

ดวงฤทัย อรรถแสง^{๑๘} กล่าวว่า การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนมาจากสถาบันใดๆ และจะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมประกิต คือการเรียนการสอนที่เกิดจากการเลียนแบบและการจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว และวิธีการถ่ายทอด ๒ รูปแบบ คือ

๑. ใช้วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนให้ผู้เขียนเข้าใจและผู้เรียนปฏิบัติตาม

๒. ใช้วิธีการปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย การสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง และปฏิบัติซ้ำ ๆ กันจนเกิดเป็นความชำนาญ เพราะผลงานที่ใช้ดำรงชีวิตได้ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริงสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น

ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่นส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่างผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนและจะไม่แพร่พรายให้คนอื่น ๆ รู้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดออกเป็น ๒ แบบหลักๆ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่าง การจดจำสืบทอดกันมาและแบบเป็นลายลักษณ์อักษรในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารึกในใบลานหรือสมุดข่อย หรือจากภาพวาดที่มีการบันทึกไว้ เพื่อผู้ที่สนใจศึกษาเล่าเรียนสืบทอดกันมาได้วิธีหนึ่ง

กนกพร ฉิมพลี^{๑๙} ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาในระยะแรก ๆ เป็น

^{๑๘} ดวงฤทัย อรรถแสง, กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ. (ขอนแก่น: วิทยาลัยนพนธ์ปริณายมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓.

^{๑๙} กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม) : คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒.

เรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น

พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และอักษร สวัสดิ์^{๒๐} ได้มีการให้ความหมายการจัดการภูมิปัญญาเชิงเดี่ยวและเชิงซ้อน โดยการจัดการเชิงเดี่ยว ตัวอย่างเช่น แนวทางการพัฒนาเชิงเดี่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม โดยต้องการให้ประเทศเป็นสังคมนิสและสร้างสังคมที่เป็นโลกอุตสาหกรรมแบบใหม่ขึ้นในสังคมไทย จึงทำให้การส่งเสริมการเกษตร มักเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่เน้นเพื่อประโยชน์ในทางการค้า เช่น การทำสวนยางพารา การปลูกมันสำปะหลัง หรือพืชผลอื่น ๆ เช่น เงาะ ทุเรียน เป็นต้น ซึ่งในพืชผลเหล่านี้แม้ที่จริงก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ หรือการเก็บเกี่ยวพันธุ์พืชก็จะมีลักษณะที่มีพันธุ์พืชอย่างหลากหลาย ส่วนในการจัดการก็สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการผสมผสานกับการผลิตแบบใหม่ได้ ถือเป็นการจัดการเชิงซ้อน นั่นคือ การดึงความรู้จากที่อื่น ๆ เข้ามาผสมผสานการปรับตัวให้เข้ากับประเพณีเดิม เพื่อให้เกิดความหมายใหม่อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ทำให้ความรู้ท้องถิ่นนั้นเป็นความรู้ที่ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ การผสมผสาน และการปรับตัวตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง ซึ่งในความหมายของการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ถือว่าเป็นความรู้ที่ซ้อนทับกันหลายมิติ ดังนั้นภูมิปัญญากับการพัฒนาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องคำนึงถึงกระบวนการจัดการที่มีลักษณะเชิงซ้อน อันเป็นการปฏิเสธแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ซึ่งมีการใช้ฐานความรู้ประเภทเดียวโดยเรียกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพียงประการเดียวเท่านั้น ถึงแม้ว่าโดยข้อเท็จจริงแล้ว ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์จะเป็นความรู้ที่มีความสำคัญก็ตาม ในขณะเดียวกันโลกปัจจุบันก็มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีมนุษย์ต่างวัฒนธรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่ได้สร้างภูมิปัญญาของตนเองขึ้นมา ทำให้มนุษย์แต่ละชุมชนท้องถิ่นสามารถเดินไปข้างหน้าได้อย่างมีความภาคภูมิใจ

ดังนั้น แนวโน้มการพัฒนาในวันข้างหน้า จึงต้องให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย และต้องเข้าใจว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ มีความสำคัญ สามารถช่วยให้การพัฒนาก้าวไปบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิของคนกลุ่มต่าง ๆ ได้ดีมากขึ้นกว่าในอดีตดั่งที่ อานันท์ กาญจนพันธ์, เสรี พงศ์พิศ และวิจิต นันทสุวรรณ^{๒๑} กล่าวว่า การสืบค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้าน ค้นหาผู้รู้ ปราชญ์

^{๒๐} พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และอักษร สวัสดิ์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร : วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๖๐). หน้า ๓-๔.

^{๒๑} อานันท์ กาญจนพันธ์, เสรี พงศ์พิศ และวิจิต นันทสุวรรณ อ้างใน กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา,

นั้นเป็นส่วนหนึ่ง เพื่อประมวลความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นเครื่องมือที่ทำให้องค์การชุมชนมีความเข้มแข็ง ให้สามารถฟื้นความสัมพันธ์กับธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า เขา เพื่อให้สามารถบริหารจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างมีหลักคิด หลักที่ตั้งอยู่บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น และอีกส่วนหนึ่งเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มองค์การชุมชนต่าง ๆ ให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ แนวคิด ประสบการณ์ และความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ เพื่อให้ค่อย ๆ สานกันเป็นเครือข่ายและร่วมมือกันพัฒนาระบบที่จะทำให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

วอร์เรน (Warren)^{๒๒} ได้ใช้คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้ความหมายว่าเป็นระบบเกษตรกรรมในท้องถิ่น ซึ่งพัฒนามาแล้วช่วงระยะเวลาหนึ่ง ด้วยรูปแบบของการเพาะปลูกที่มีพื้นฐานมาจากความรู้ด้านการเกษตรที่ได้ปฏิบัติกันมาในท้องถิ่นนั้น ระบบดังกล่าวมีความสมดุลลงตัวโดยปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและอาจได้รับอิทธิพลจากนวัตกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตัวระบบเอง รวมทั้งรับมาจากภูมิปัญญาที่อื่น ทั้งระบบเกษตรกรรมระดับชาติ และนานาชาติ นอกจากนี้ วอเรนยังใช้คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น แทนกันได้กับคำว่าวัฒนธรรม เพื่อหลีกเลี่ยงความหมายที่มักนิยมกันทางตะวันตก ว่าหมายถึง ระบบที่หยุดนิ่งไม่เปลี่ยนแปลง

มารี และบ๊อบ ทีสเดล (Zane ma Rhea & Bob Teasdale)^{๒๓} ได้แสดงความคิดเห็นถึงความหมายของภูมิปัญญา โดยมีบริบทว่าเป็นผลที่เกิดจากคิดหรือสิ่งที่สังคมมีความเข้าใจร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าสังเกตได้จากสังคมท้องถิ่นสามารถสรุปได้ว่าใครเป็นผู้ฉลาด หรือมีภูมิปัญญา ภูมิปัญญาเป็นความฉลาดของสังคมหนึ่งอาจไม่ใช่ความรู้ที่สมบูรณ์เสมอไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ทำให้ท้องถิ่นดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล

วรศักดิ์ เหลืองสุวรรณ และรลิกา อังกูร^{๒๔} กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษาอบรมสั่งสมและถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ

รายงานการวิจัย. (ปรัชญาดุสิตบัณฑิต (พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม), คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ๒๕๕๕) หน้า ๓๓-๓๕.

^{๒๒} Warren, *The managerial grid* Houston, (Texas New York: McGraw-Hill. Blake, 1989), P.19.

^{๒๓} Zane ma Rhea & Bob, *Monash University (Australia), Melbourne. Read 47 publications, 1 answer, and contact Zane Ma Rhea on ResearchGate*, (the professional network for scientists. 2000), P.211.

^{๒๔} วรศักดิ์ เหลืองสุวรรณ และรลิกา อังกูร, *กิจกรรมแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นและการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบ. ในเอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน (หน่วยที่ ๙ - ๑๕)*, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๔-๑๗๓.

หรือเป็นความรู้ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงของตนเองซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงาน จากธรรมชาติแวดล้อม สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่มีความค่าเสริมสร้างความสามารถ ทำให้คนมีชีวิตร่วมกัน อย่างสันติสุข เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต

เอกรินทร์ ฅ กลาง^{๒๕} กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นการเชื่อมโยงไปถึงประสบการณ์ความรู้ ทางตรงของคนในท้องถิ่น ที่ได้จากการสะสมประสบการณ์จากการทำงานการประกอบอาชีพและการ เรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อมต่างๆ และถ้าจะพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่น เฉพาะด้านที่เกี่ยวข้อง เทคโนโลยีแล้วนั้น หมายถึง เทคนิควิทยาพื้นบ้านได้ด้วย ว่าสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร โดยมี องค์ประกอบ ๒ ประการ คือ เครื่องมือในการทำสิ่งนั้น ๆ และกระทบกับขั้นตอนในการทำสิ่งนั้น ๆ ซึ่งสามารถแยกได้ในลักษณะความรู้ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และความจำเป็นในท้องถิ่นหรือชุมชน ในอันที่จะเป็นทางเลือกในการดำรงชีวิตของคนในพื้นที่นั้น ๆ

อานันท์ กาญจนพันธุ์^{๒๖} กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดเวลา และ ในภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จึงอาจเรียกได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น Situated Knowledge หมายความว่า เป็นความรู้ที่ขึ้นอยู่กับปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ หาก ในสังคมต่างๆ ปรากฏจากกระบวนการเรียนรู้ ถึงแม้จะมีปัญญาที่ใช้ไม่ได้กับการพัฒนา เพราะการพัฒนา หมายถึง สถานการณ์ที่ไม่คงที่ สถานการณ์ที่ผันแปรตลอดเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ถ้าหากความรู้ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ก็ไม่สามารถที่จะเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ภูมิปัญญา ท้องถิ่นจึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพราะภูมิปัญญา มีระบบ ความรู้ที่ผสมผสานอยู่ อันนี้เป็นลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกอย่างหนึ่ง

คณะกรรมการสำนักงานการศึกษาแห่งชาติ^{๒๗} กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่ เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกตคิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าว ไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น

^{๒๕} เอกรินทร์ ฅ กลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย,วารสารภูมิปัญญา ทักษิณ, (วารสารวิชาการ ๒๕๕๔), หน้า ๔.

^{๒๖} อานันท์ กาญจนพันธุ์, การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เพรส แอนด์ดีไซน์, ๒๕๔๘). หน้า ๑๗๐-๑๗๑.

^{๒๗} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ (The Creative Economy), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บี.ซี. เพรส (บุญชิน) จำกัด. ๒๕๕๒), หน้า ๑๙๒-๑๙๓.

จัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหาการจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

อัจฉรา ภาณุรัตน์^{๒๘} ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบแผนดำเนินชีวิตของบุคคลซึ่งอาศัยอยู่ในท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข หรือสามารถแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคสมัย

วรวรรณา และคนอื่น ๆ^{๒๙} ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือองค์ความรู้ ประสบการณ์ หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเอง เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดสิ่งสมมาเป็นเวลานาน และมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งในท้องถิ่น เพื่อให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

พระประจักษ์ จุกกธมโม^{๓๐} ได้ให้ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการสั่งสม เรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาๆ แต่จะเป็นสหวิทยาการที่ผสมกลมกลืนและเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ การศึกษา การปกครอง และวัฒนธรรม

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นวิธีการปฏิบัติซึ่งชาวบ้านได้มาจากประสบการณ์ แนวทางแก้ปัญหาแต่ละเรื่องแต่ละประสบการณ์แต่ละสภาพแวดล้อม ซึ่งมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป

๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการทางปัญญาที่มุ่งหมายจะใช้วัฒนธรรมของตนเองได้ กระแสและต่อสู้ให้พ้นการครอบงำ เป็นอิสระและสร้างสรรค์ หากทำสำเร็จแล้วจะมีโครงข่ายโยงใยภูมิปัญญาระหว่างกันของชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีอำนาจและพลังผลักดันให้สังคมเปลี่ยนแปลงสู่สันติสุข

^{๒๘} อัจฉรา ภาณุรัตน์, **รวมภูมิปัญญาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๗๓.

^{๒๙} ประภากร แก้ววรรณ, **การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาข้าวสามปี, รายงานการวิจัย**, (อุดรธานี: ศูนย์วิทยบริการ สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

^{๓๐} พระประจักษ์ จุกกธมโม, **พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗๗.

๔. ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม ความรู้ มีการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลานาน มีการเชื่อมโยงกันไปหมดไม่แยกจากกัน และที่สำคัญคือภูมิปัญญาท้องถิ่นมีขั้นตอน ๓ ประการ คือ ปรัชญา ปฏิบัติและปฏิบัติ

๕. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์ต่อกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สั่งสมสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ

๖. ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง นำมาแก้ปัญหาได้สำเร็จกลายเป็นสติปัญญา และเป็นองค์ความทั้งหมดของชาวบ้าน

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์^{๓๑} กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นความรู้ที่เป็นองค์รวม ซึ่งรวบรวมความรู้ต่าง ๆ ให้มาสัมพันธ์กันจนเกิดมิติ รอบด้าน สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความใฝ่ฝัน ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว คนในชุมชนท้องถิ่นและจารีตประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของคนในสังคมนั้น เป็นสรรพวิชาความรู้ทั้งหมดที่ชุมชนท้องถิ่นใช้แก้ปัญหาหรือจรรโลงชีวิต ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเลี้ยงชีพหรือประโยชน์ด้านอื่น ๆ ในการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและปัจเจกชน ซึ่งความสำคัญดังกล่าวได้รับความสนใจจากองค์กรต่าง ๆ เช่น องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชนและองค์กรชุมชนท้องถิ่น หรือองค์กรชาวบ้าน เพื่อให้คนไทยได้หันมาทำความเข้าใจภูมิหลังและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น หากเราจะทบทวนกระแสความเจริญหันกลับไปหลงใหลได้ปลื้มกับชีวิตในอดีตก็หาไม่ แต่เป็นปฏิกิริยาเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้คนไทย สังคมไทย ดำรงอยู่และก้าวหน้าต่อไปอย่างมีคุณภาพให้ทันโลก ขณะเดียวกันก็เป็นตัวของตัวเองอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเชื่อมั่นและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของเราเอง ในการพัฒนาคนหรือให้การศึกษากับคนเพื่อก้าวไปในอนาคต ไม่เพียงแต่เราจะต้องรอบรู้วิทยาการใหม่ ๆ เท่านั้น เราจำเป็นต้องรู้จักตนเอง เข้าใจภูมิปัญญาของเราเอง มีฐานรากพื้นเพทางวัฒนธรรม อันได้สั่งสม สืบสานกันมาช้านาน และบัดนี้ก็ยังงอกเงยไม่รู้จบ เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาอย่างมีศักดิ์ศรีบนแนวทางผสมผสาน “ของดี” ที่เรามีอยู่เป็นทุน กับ “ของใหม่” ที่เราเลือกแล้วว่าเหมาะแก่เรา

กฤษณา วงษาสันต์^{๓๒} กล่าวว่า ภูมิปัญญา (wisdom) เป็นความรู้ ความสามารถและทักษะแห่งการดำรงชีวิตจากประสบการณ์ที่มนุษย์เข้าใจจริง และผ่านกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์หรือการใช้แก้ปัญหาให้เกิดผลสำเร็จมาแล้ว ภูมิปัญญาเป็นนามธรรมคือไม่มีตัวตนที่จะสามารถจับต้อง

^{๓๑} สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาสังคมไทย รวมบทความแนวคิดทางอาชีวศึกษาและการศึกษาผู้ใหญ่, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๑.

^{๓๒} กฤษณา วงษาสันต์, วิถีไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เอิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

ได้ เป็นความสำนึก ความคิดความจำ เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวเราหรือในทุกคนที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิตและคุณค่าแห่งวัฒนธรรม

๒.๒.๒ ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากอดีตถึงปัจจุบันชาวชนบทได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ เพื่อการดำรงชีวิตมาตลอด และมักถ่ายทอดสติปัญญาเหล่านั้น จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นพื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้านที่เรียกกันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเรื่องของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านานและเป็นการดำรงในชีวิตที่เกี่ยวพันกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตามกาลเวลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่และวัฒนธรรม คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เรียกชื่อแตกต่างกัน แต่มีความหมายเดียวกัน และเป็นแนวคิดที่มีการหยิบยกขึ้นมาอย่างจริงจังมากกว่า ๒๐ ปีโดยประมาณ ซึ่งกลุ่มพัฒนาองค์กรเอกชน ที่ทำงานในระดับหมู่บ้านเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มรื้อฟื้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ เพื่อค้นหาคุณค่าที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาที่พวกเขารับผิดชอบอยู่ก่อนหน้าที่จะศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจังนั้น ได้มีการศึกษาเรื่องราวทำนองนี้ แต่เรียกชื่อว่า เป็นการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนหรือการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ทำให้ประเด็นสำคัญในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงยังไม่ได้นำมาใช้โดยตรงในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ความสนใจแรกเริ่มนี้จึงเป็นเพียงการกระตุ้นให้เกิดการตระหนักในภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น

แต่ในปัจจุบันได้มีนักวิชาการทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศให้ความสนใจในเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านมากขึ้น เห็นได้จากจำนวนชิ้นงานวิจัยต่าง ๆ รวมไปถึงการนำมาใช้ในการปรับหลักสูตรในทางวิชาการ ตลอดจนการศึกษาในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างชัดเจนเป็นจำนวนมากนอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติ และดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนได้ ซึ่งภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า และความดีงามที่จรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่

ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนอีกด้วย^{๓๓}

สุวินัย เกิดทับทิม^{๓๔} กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยได้นำพืชพรรณจากการเกษตรมาประกอบอาหารหลากหลายรูปแบบทั้งอาหารคาวและอาหารหวาน มีการคิดค้นสูตรอาหารที่บำรุงสุขภาพร่างกายมาตั้งแต่อดีต โดยการนำพืชหลายชนิดที่มีประโยชน์มาผสมผสานกันเกิดเป็นอาหารที่มีรสชาติดีเป็นที่ยอมรับและมีการถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้มาให้ลูกหลานได้ทำต่อเนื่องกันมา มีอาหารไทยหลายชนิดที่เกิดจากการหมักดองพืชผักผลไม้ทางการเกษตร เพื่อให้สามารถเก็บไว้ได้เป็นเวลานาน มีประโยชน์ต่อร่างกาย และมีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น มีการถ่ายทอดวิธีการจากบรรพบุรุษไปพร้อมกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น รวมทั้งอาจมีการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารไปในที่ต่าง ๆ จากการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ทำให้เกิดพัฒนาการของความรู้ที่มีหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น แต่หากความรู้เหล่านี้ถูกเก็บไว้ในตัวบุคคล (tacit knowledge) เป็นส่วนใหญ่ขาดการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

จนกระทั่งปัจจุบันกระแสของเศรษฐกิจพึ่งตนเองทำให้หลายฝ่ายหันมาให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าที่อยู่บนฐานความสามารถของแต่ละชุมชน และสภาพทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ โดยเฉพาะการผลิตอาหารเสริมสุขภาพจากความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านและการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์เป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำรายได้เข้าสู่คนในท้องถิ่นซึ่งมีภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านนี้สั่งสมมานานนับร้อยปี และพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างยั่งยืน องค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษไทยทางด้านอาหารและการแพทย์จึงเป็นสิ่งที่มีความควรอนุรักษ์และส่งเสริมไม่ให้สูญสิ้นไปตามกาลเวลา

^{๓๓} กรมส่งเสริมการเกษตร, ภูมิปัญญาชาวบ้านและท้องถิ่นเรียนรู้ - ท้องถิ่นโรงเรียนโพธิ์ราชวรวิหารบำรุง. [ออนไลน์], <http://school.obec.go.th/prbr/wisdom/mean.htm>. 2553, [9 มีนาคม 2563]

^{๓๔} สุวินัย เกิดทับทิม, การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกแป้งข้าวหมากในเขตภาคกลางของประเทศไทย, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๕๘), หน้า ๒๕๒-๒๕๓.

ประสาท เนืองเฉลิม^{๓๕} ภูมิปัญญาท้องถิ่นนับเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ซึ่งได้มีการสั่งสมและปฏิบัติสืบทอดต่อเนื่องกันมา ซึ่งมีลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในสังคมไทย ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดกันมาอย่างเป็นระบบด้วยกระบวนการกลั่นกรองทางสังคม เรียนรู้ได้จากประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง การฟังจากคำบอกเล่า และการอ่านจากการบันทึกความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนในท้องถิ่นสามารถสร้างองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริง และดำรงชีวิตได้อย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นพลวัตมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์ เมื่อสภาพทางสังคมสิ่งแวดล้อม และวิถีแห่งการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปการสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาเพื่อปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่น จึงเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง

กฤตณภัต บุญยัชฌีร^{๓๖} ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

๑. เป็นความรู้แบบองค์รวมที่เกิดจากการเชื่อมโยงความรู้หรือกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต

๒. เป็นวิถีความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์เป็นสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

๓. มีลักษณะเป็นพลวัต คือ มีการเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยและมีการพัฒนาการอยู่ตลอดเวลา

๔. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน มีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ในตัวเอง

^{๓๕} ประสาท เนืองเฉลิม, “วิทยาศาสตร์ศึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่น.” วารสารศูนย์บริการวิชาการ, ๑๑ (๑), ๖๕-๖๘. ปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น. (๒๕๕๔). สืบค้นเมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ จาก http://www.trueplookpanya.com/new/cms_detail/knowledge/1835-00.

^{๓๖} กฤตณภัต บุญยัชฌีร, การออกแบบระบบสารสนเทศแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน, รายงานการวิจัย, (ผู้เกิด: วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๘), หน้า ๓๓.

กนกพร ฉิมพลี^{๓๗} กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการปรับตัว การเรียนรู้และเป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ที่มีการกระทำอย่างต่อเนื่องและเป็นการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่มีกระบวนการต่อเนื่อง มีการปรับตัว จึงเรียกว่าเป็น Situated Knowledge ที่สำคัญคือ กระบวนการจัดการที่มีลักษณะที่ซ้อนทับกันอยู่หลายมิติซึ่งความรู้ในปัจจุบันมักจะทำให้ความสำคัญที่เน้นความรู้ในมิติเดียว

จำนง แรกพินิจ^{๓๘} กล่าวว่า มนุษย์จัดระบบการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคมด้วยสติปัญญาอันล้ำเลิศของมนุษย์ สังคมในยุคต่าง ๆ ได้สร้างขนบธรรมเนียม ประเพณี แนวประพฤติปฏิบัติ วิถีชีวิต และทักษะของการหาเลี้ยงชีพตลอดจนความเชื่อถือทางศาสนา เพื่อสั่งสอนเยาวชนเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของแต่ละสังคม กระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมสมัยก่อนจึงแทรกซึมอยู่กับวิถีชีวิตประจำวัน และสอดแทรกในพิธีการต่าง ๆ เช่น พิธีการโกนจุก พิธีการสมรส พิธีการบรรพชา พิธีสงกรานต์ พิธีกรรมทางศาสนาและพิธีงานศพ เป็นแนวประพฤติปฏิบัติที่ผู้ใหญ่ตั้งใจสั่งสอนผู้น้อยและเป็นพลังจิตที่หลอมรวมผู้คนในสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

เทิดชาย ช่วยบำรุง^{๓๙} ได้กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สั่งสมกันมาแต่อดีต
๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ แวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะถ่ายทอดโดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณีวิถีชีวิตของการทำมาหากินและพิธีกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ
๔. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดความสงบสุขทั้งในชุมชน หมู่บ้านหรือในส่วนตัวของชาวบ้านเอง
๕. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี หรือภูมิปัญญาของชุมชน ในการลดการพึ่งพาตนเองจากสังคมภายนอก

^{๓๗} กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา, รายงานการวิจัย, (นครราชสีมา: ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม), คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๕), หน้า ๒๗-๓๑.

^{๓๘} จำนง แรกพินิจ, ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมไทย, [ออนไลน์], <http://elearning.aru.ac.th/2500102/soc02/topi6/print5.htm>, [9 มีนาคม 2563].

^{๓๙} เทิดชาย ช่วยบำรุง, ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๔.

๖. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนของตนแล้วจะทำให้คนในชุมชนนั้น ๆ ทราบถึงความต้องการของตนเอง จะเป็นการทำให้บุคคลเหล่านั้นเข้าใจตนเองและเป็นการปลูกสำนึกในการรับรู้ในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

๗. นโยบายการศึกษา หลักสูตรได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรในการพัฒนาหลักสูตร โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมการเรียนการสอนและพัฒนาเนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้ครอบคลุมความรู้เป็นวิทยาการสมัยใหม่

๘. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนา และนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างภาคทฤษฎี ด้วยการนำเอาวัฒนธรรม และเทคโนโลยีเข้ามามีใช้ในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่

๙. ในสภาวะปัจจุบันโลกเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีแห่งข่าวสาร ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาจะต้องมีความสามารถที่จะกล้าเผชิญกับสิ่งต่าง ๆ ที่จะทำให้ผู้เรียนได้รับการบริการทางการศึกษาอย่างสมบูรณ์สามารถทำงานกับเทคโนโลยีได้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะอดีตที่ผ่านมามุ่งให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจที่เน้นด้านปริมาณของผลผลิตเพียงอย่างเดียว จนลืมไปว่าผู้ที่อยู่เบื้องหลังแห่งความสำเร็จ คือ ภูมิปัญญาของคนในสังคมหรือท้องถิ่นนั่นเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญสำหรับการศึกษารากเหง้าความเป็นมาของท้องถิ่นและชุมชน ตลอดจนมีคุณค่าในแง่ของสถาบันหรือแหล่งสารสนเทศที่จัดเก็บสารสนเทศเหล่านี้ไว้ และควรมีการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ วิจัยและจำแนกออกเป็นหมวดหมู่เพื่อสร้างเป็น “องค์ความรู้” ให้ผู้คนยุคปัจจุบันได้ศึกษาและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งเพื่อถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้เห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและจะได้ร่วมกันอนุรักษ์สืบสาน นำไปใช้ และถ่ายทอดต่อไปชั่วกาลนาน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นองค์ความรู้ ที่มีความหมายเช่นเดียวกับองค์ความรู้พื้นฐาน^{๔๐} ได้ให้ความหมายของ ระบบความรู้พื้นฐาน ว่าหมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ทักษะที่ได้พัฒนาก่อนก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิดหรือ ระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต

^{๔๐} Keyes, *Steam Tables-Metri Units*, (New York: John Wiley & Son. Lamb, J. ๑๙๗๖. Influence of water on the thermal properties of 1989), P. 113.

ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหาร การสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล หรือการจัดสรร
บทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพ
อย่างไร จะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธี
การศึกษาระบบความรู้ พื้นบ้านจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่ง เป็นวิธีการที่กลุ่มชาติพันธุ์ หรือคนในสังคม กลุ่มหนึ่ง
จัดระบบปรากฏการณ์ หรือจัดสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกของความเป็นจริงที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาเอง ความเชื่อ
หรือฐานคติเบื้องต้นของแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์” (Ethno Science)

๒. วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้าน (Indigenous Conceptual System) เป็นวิธีการที่ไม่ได้
ศึกษาเพียงการจำแนกประเภทแบบที่เรียกว่า เอธโนไซ (Ethno Science) เพียงเท่านั้น การศึกษา
ระบบพื้นบ้านเป็นการศึกษาระบบคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกับประสบการณ์ ของมนุษย์ เช่น
แทนที่จะศึกษาแต่เพียงว่าระบบ หรือว่าชาวบ้าน มีวิธีจำแนกพืชและสัตว์ หรือ ชีววิทยารอบตัวเขา
อย่างไร แต่วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านแนวนี้ เป็นการศึกษาเรื่องระบบคิด ศึกษาขอบเขตทั้ง
หมดว่า ระบบเกษตรของชนกลุ่มนั้น เขามีความเข้าใจระบบทั้งหมดอย่างไร ศึกษาแบบคิด
กระบวนการของระบบ และเป็นการศึกษาอย่างมีการเคลื่อนไหว อย่างไรก็ตามการศึกษาระบบคิด
พื้นบ้านนี้ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาทัศนะของคนในระบบนิเวศหรือคนใน ชุมชน โดยให้ความ
สนใจต่อวิธีการที่ชนกลุ่มนั้น หรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมตีความและความหมายต่อระบบ หรือ
ที่เราเรียกว่าประสบการณ์ของมนุษย์ กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร การแพทย์
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมว่าคน ในสังคมนั้นให้ความหมายและให้
ความสำคัญอย่างไร เช่น ระบบคิดพื้นบ้านเกี่ยวกับรักษาพยาบาล โดยศึกษาว่าชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับ
โรคต่าง ๆ ได้อย่างไร เช่น โรคของอาการซึ่งเกิดจากการ ปวดท้อง คำว่า เจ็บท้อง ความจริงคำว่าเจ็บท้อง
เป็นภาษาคำเมืองมากกว่าไทยกลางแทน ความหมายคำว่า ปวดท้อง ในภาษาเหนือ จึงใช้คำว่าเจ็บท้อง ซึ่ง
เป็นการสื่อให้เห็น ความหมายของอาการโรค อันเป็นวิธีการที่ชาวบ้านอาศัยความโดยอาศัยความเข้าใจใน
ลักษณะที่ เป็นสามัญสำนึก จะนำไปสู่วิธีการรักษาพยาบาลหรือการแก้ปัญหาดังกล่าว

๓. การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน (Local Value System) มีความหมายเหมือนกับ
คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวิธีการศึกษาที่ต่างไปจาก
การศึกษาระบบคิด การศึกษาระบบคุณค่า หรือระบบภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการศึกษาว่าคนในสังคม
มองเห็น หรือให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์ของเขากับคนอื่นในสังคมอย่างไร และระหว่างเขา กับโลกที่
เขาอาศัยอย่างไรบ้าง รวมถึงความรู้พื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่ชาวบ้านปฏิบัติต่อกันและกัน

ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะของศักยภาพของชาวบ้าน ศักยภาพของชุมชนในการปรับตัวและในการแก้ไขปัญญาในการดำรงชีวิต

๔. การศึกษาระบบความรู้พื้นบ้าน โดยการศึกษาผ่านการศึกษาลोकทัศน์ หรือการศึกษา คอสโมโลยี (Cosmology) การตีความของชาวบ้านอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์ว่ามีความเชื่อพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างไร มีการตีความเกี่ยวกับเรื่องของเวลา เรื่องสถานที่ และบุคคลในสังคม สิ่งที่จะนำมาศึกษาก็คือ แนวความคิดเรื่องของเวลาว่า คนในสังคม มีวิธีการและระบบการทำงานให้สัมพันธ์กับเวลาและฤดูกาล และการสังเกตความสัมพันธ์ของ กิจกรรมเหล่านี้ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การตีความ และการให้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอายุ หรือว่าการเปลี่ยนแปลงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความมั่นคง มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาในระยะแรก ๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น

พัฒนา สุขประเสริฐ^{๔๑}ปัจจัยเริ่มต้นที่จำเป็นจะต้องมี (Input for LW) คือ วัตถุดิบหรือต้นทุนที่จำเป็น เพื่อให้เป็นจุดเริ่มต้นหรือปัจจัยสนับสนุนที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ (๑) ผู้รู้/ นักคิด (Knower/Thinking Man) คือ ผู้ที่ได้มีการใช้เหตุผลในการใช้ความคิดอย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบจนสามารถที่จะได้เข้าถึงความจริงและใช้ประโยชน์จากความจริงหรือองค์ความรู้ที่ได้เข้าถึงนั้นได้อย่างชาญฉลาด โดยที่ผู้รู้หรือนักคิดที่ประสบความสำเร็จได้เข้าถึงความจริง และใช้ประโยชน์จากความจริงหรือองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์ ซึ่งก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างชาญฉลาด ซึ่งจะประกอบด้วยคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑) แรงจูงใจ (Motivation) คือ สิ่งที่ยึดเหนี่ยวอยู่ภายใต้จิตสำนึกของบุคคล และเป็นสิ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้บุคคลเกิดการแสดงพฤติกรรมออกมา นักคิดที่ประสบความสำเร็จจึงเป็นผู้ที่มีแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง เช่น การได้กำหนดอนาคตของตนเอง ชุมชน

^{๔๑} พัฒนา สุขประเสริฐ, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการเกษตร, (กรุงเทพมหานคร; ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน ๒๕๕๘), หน้า ๓๒-๓๖.

๒) ความรู้ในเรื่องการสร้างสรรค์ (Knowledge in Creative) คือ ความรู้ที่จะช่วยให้ได้เข้าถึงความจริงในเรื่องที่สนใจอย่างชาญฉลาดและก็เป็นความรู้ที่สามารถจะก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดและใช้ประโยชน์ได้อย่างแพร่หลาย

๓) ความรู้ในเรื่องการนำไปใช้ประโยชน์ (Knowledge in Using for the Benefit) คือ ความรู้ที่บ่งบอกได้ถึงการใช้ไหวพริบและความชาญฉลาดในการนำความรู้ ภูมิปัญญาและ/หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้บุคคลเป้าหมายและชุมชนได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมี ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑) ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ชีวิตทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

๒) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้านต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น ทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี และอื่น ๆ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่เป็นนามธรรมและลักษณะที่เป็นรูปธรรมจะสะท้อนออกมาใน ๓ ด้าน ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

๑) ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ

๒) ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน

๓) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย ทั้งสามลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือ ชีวิตของชาวบ้านสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญา จึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญบางประการคือ^{๔๒}

๑) มีความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก

๒) มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น

^{๔๒} เสรี พงศ์พิศ, คินสุรากเหง้า , (กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๗.

ความเชื่อเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ ฯลฯ ทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้น เช่น พิธีลอยกระทง พิธี แกร่นาขวัญ ฯลฯ พิธีดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาในการนำเอาธรรมชาติ มาสร้างให้เกิดความ ศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้คนเคารพธรรมชาติไม่ทำลายธรรมชาติ

๓) มีความเคารพผู้อาวุโสเนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ ผู้มีประสบการณ์จึง มีความเคารพผู้อาวุโส เพราะถือว่าผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

๔) จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าว สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะที่เป็นทั้ง รูปธรรมและนามธรรม ทั้ง ๒ ลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน คือ ความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับคนอื่น ๆ ในสังคม คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือ ธรรมชาติ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น อันจะส่งผลถึงการพัฒนา ประเทศชาติโดยรวม มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของภูมิ ปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ดังนี้

ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน^{๔๓} ว่าการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านได้ถูกต้อง ชัดเจนยิ่งขึ้นทั้งยังสามารถนำภูมิปัญญาไปใช้พัฒนาทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรวัฒนธรรมของ สังคมและประเทศชาตินั้น ๆ ได้อีกด้วย ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นวัฒนธรรม เพราะเกิดจากการ สร้างสรรค์ของมนุษย์ สาระสำคัญของการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาสอดคล้องกับสาระสำคัญของการ สร้างสรรค์วัฒนธรรม เพื่อให้มนุษย์เกิดปัญหาหรือปรีชาญาณที่จะเข้าถึงความจริงที่พึงรู้และประสบสิ่ง ที่ดีงามที่พึงกระทำ ภูมิปัญญาจึงเป็นเรื่องของความรู้ ความจริง และสิ่งที่ดีงาม สิ่งนี้ย่อมส่งเสริมและ สนับสนุนกัน ความรู้ทำให้มนุษย์เข้าถึงความจริง การเข้าถึงความจริงทำให้มนุษย์เกิดปัญญา มี คุณธรรม จริยธรรม รู้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดควรเว้น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน^{๔๔} มีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาท้องถิ่นที่อาศัยภูมิ ปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ประกอบมีลักษณะดังนี้

(๑) มีความรู้และภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เอื้ออำนวย ชี้นำ และเป็นทางเลือกที่เหมาะสม ต่อสภาวะท้องถิ่นและเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามากระทบ

^{๔๓} พินิตนาฏ ลัคนาโมชิต , ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ในด้านโภชนาการและการใช้สมุนไพร” ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง พัฒนาการวัฒนธรรม: กรณีทักษิณ, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๖.

^{๔๔} อเนก นาคะบุตร, ข่าวสารข้อมูลกับความยั่งยืนของการพัฒนา ใน คนกับดิน น้ำ ป่า : จุดเปลี่ยน แห่งความคิด, (กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖), หน้า ๘๒.

(๒) ความรู้ ภูมิปัญญา และระบบคุณค่าต่าง ๆ ได้รับการประยุกต์และสืบสานอย่างต่อเนื่องโดยสมาชิกของชุมชน ด้วยกระบวนการเรียนรู้หลายรูปหลายลักษณะผ่านทางประเพณี พิธีกรรม ตัวบุคคล และการปฏิบัติซ้ำ มีการเลือกสรรและผสมผสานกับความรู้ที่เข้ามาจากภายนอก

(๓) ผู้นำ ปัญญาชนชาวบ้าน นักเทคนิคพื้นบ้าน เครือข่ายของกลุ่มบุคคลและองค์กรชุมชน ในรูปต่าง ๆ คือ สถาบันสำคัญของกระบวนการปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาการ พหิทักษ์ปกป้องชุมชนและขยายแนวร่วมในการพัฒนาชุมชน

ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญ^{๔๕} ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ว่า ในอดีตและปัจจุบัน การถ่ายทอดความรู้ในระบบโรงเรียน ยังจัดการเรียนการสอน โดยครูหรือนักวิชาการที่ศึกษา ภาควิชาภูมิปัญญา แต่บางครั้งพบว่า ครูหรือนักวิชาการดังกล่าวมีประสบการณ์ในภาคปฏิบัติไม่มากนัก ประสบความล้มเหลวในการสอน แต่ในขณะที่ผู้ที่มีประสบการณ์ลึกเฉพาะเรื่องสามารถถ่ายทอด และนำความรู้ไปปฏิบัติได้ผลดี เช่น ผู้เลี้ยงหมู เลี้ยงปลาตก ปลุกผัก ทอผ้า จักสาน บุคคลที่มีลักษณะ ดังกล่าวเรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” นอกจากนี้การให้วิทยากรชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ให้แก่ ชาวบ้านเป็นความเหมาะสมมากที่สุดประการหนึ่งเนื่องจากเป็นผู้ที่มีผลงานสำเร็จเป็นรูปธรรมจนเป็นที่ยอมรับทำให้มีช่องว่างของการสื่อสารน้อยมาก และยังเป็นการพึ่งตนเองของชาวบ้าน

จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าว สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นรากฐานของวัฒนธรรมชุมชน มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและการพัฒนาชุมชนโดยสะท้อน ออกมาในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ความเชื่อ ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม ดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน และวิทยาการต่าง ๆ การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ จะทำให้เข้าใจภูมิปัญญาของชาติได้ถูกต้องมากขึ้น และนอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีส่วนสำคัญใน การส่งเสริมการศึกษาของชุมชนและเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย

๒.๒.๓ ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีมากมายหลายแขนง แต่มักจะถูกมองว่าล้าหลังคนบางกลุ่มจึงไม่ค่อยให้ ความนิยมและสืบสานกันมากนัก ส่วนใหญ่แล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นมักสืบทอดบอกกล่าวกันเป็นการ ภายใน เช่น สูตรทำอาหาร หรือตำรับตำราต่าง ๆ ทำให้ไม่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป ซึ่งได้มีผู้จำแนก ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังต่อไปนี้

^{๔๕} กล้า สมตระกูล, เครือข่ายการเรียนรู้: ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อความยั่งยืนการศึกษาแห่งชาติ.

พัชรินทร์ สิริสุนทร^{๔๖} อธิบายว่า ลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญา มี ๒ ประการ คือ ลักษณะของภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม ได้แก่ กระบวนการคิด โลกทัศน์ ค่านิยม ความเชื่อคุณค่าและความหมายที่คนให้แก่สรรพสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ตลอดจนปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของบุคคล เช่น การเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นต้น และลักษณะภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ผลผลิตขององค์ความรู้ของคนในสังคมนั้น ๆ เช่น ศิลปหัตถกรรมรูปแบบการทำเกษตรกรรม ดนตรี อุปกรณ์ เครื่องใช้ ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น สำหรับประเภทของภูมิปัญญามีด้วยกันหลายด้าน ซึ่งในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ จะมีปรากฏให้เห็นในเรื่องของการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ความคิด ความคิด ทักษะคติ ตลอดจนสิ่งก่อสร้าง เครื่องใช้ เครื่องมือต่าง ๆ กันไปตามแต่ละท้องถิ่น จึงมีลักษณะเป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ถ่ายทอดกันมา โดยสามารถประมวลได้เป็น ๙ ประเภท ดังนี้

๑. ด้านภาษาและวัฒนธรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเพื่อการสื่อสาร การถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ในสังคมให้มีการเรียนรู้ สืบต่อและเผยแพร่แก่สังคมอื่นจนมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

๒. ด้านศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์หลักธรรมคำสอน ความเชื่อ ค่านิยม จารีต แบบแผนในการดำเนินชีวิตและก่อสันติสุขขึ้นแก่สังคม

๓. ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม หมายถึง ความสามารถในการออกแบบสร้างสรรค์ประดิษฐ์งานด้านศิลปะเพื่อใช้จินตนาการให้เกิดสุนทรียภาพในสังคม ผลิตผลงานด้านสิ่งก่อสร้างรูปแบบ และรูปทรงต่างๆ ภาพเขียน ภาพวาด จิตรกรรม ประติมากรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงฝีมือ ความคิด ความเชื่อที่ถ่ายทอดไว้เป็นมรดกแก่สังคม

๔. ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบเพื่อการเรียนรู้ มีกระบวนการให้ความรู้ ถ่ายทอดแนวคิด ความเชื่อ ระเบียบแบบแผน การจัดการเรียนการสอน การให้การศึกษาทั้งที่มีรูปแบบและไม่มีรูปแบบ การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การจัดบรรยากาศและแหล่งที่จะเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของคนในสังคม

๕. ด้านการแพทย์และสาธารณสุข หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน ดูแลรักษาสุขภาพ อนามัยของคนในสังคม มีการเรียนรู้ และถ่ายทอดเพื่อบำบัดและขจัดโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ

^{๔๖} พัชรินทร์ สิริสุนทร, กระบวนการพัฒนาทางเลือกเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร, (พิษณุโลก : สำนักพิมพ์ ดาวเงินการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘.

ทั้งในส่วนบุคคลและสังคมส่วนรวม โดยใช้ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในสังคมให้เกิดประโยชน์

๖. ด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการสื่อนุรักษ์ พัฒนา สงวนรักษา และนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมศึกษา และส่งเสริมคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

๗. ด้านความเป็นอยู่และการดำรงชีวิต หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบการใช้ชีวิตประจำวัน การเลี้ยงดูเด็ก การพักผ่อนหย่อนใจ การละเล่น การแสดง การแต่งกาย การสังสรรค์ คติความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข รวมทั้งข้อห้ามข้อละเว้นต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต

๘. ด้านการปกครองและการบริหาร หมายถึง ความสามารถในการจัดสรรจัดระบบการดูแลและียบและองค์การที่สำคัญตามโครงสร้างของสังคม เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย มีความเป็นธรรม เป็นสุข มีการแบ่งสรรประโยชน์และทรัพยากรในสังคมร่วมกัน มีแนวคิดและวิธีการรักษาป้องกันอันตรายเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางสังคม

๙. ด้านการผลิตและบริโภค หมายถึง ความสามารถในการจัดหาและใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำมาหากิน การประกอบอาชีพ การประกอบอาหาร การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการผลิตสิ่งของ สำหรับอุปโภคบริโภคของคนในสังคมแม้ว่าลักษณะของภูมิปัญญาดังกล่าวข้างต้น จะมีความแตกต่างกันเรื่องของคุณลักษณะแต่พบว่าภูมิปัญญามีคุณสมบัติที่สำคัญที่มีความสอดคล้องกัน ได้แก่

๑. เป็นองค์รวม (Holistic) คือมีบูรณาการกับองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ บุคคล สังคมและธรรมชาติ

๒. ให้ความสำคัญกับดุลยภาพและเอกภาพ และเอกภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓. มีความเชื่อมโยงกับระบบต่าง ๆ ของสังคมทั้ง ระบบ

๔. มีความหลากหลาย (Diversity)

๕. มีพลวัต (Dynamic) คือมีการเปลี่ยนแปลงและมีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคมวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา

๖. มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ประการ แก้ววรรณ^{๔๗} และได้สังเคราะห์ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการศึกษาวิจัย ออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้ คือ

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น เช่น ชาวบ้านต้องการพื้นที่ดินที่มีสภาพเสื่อมโทรมจากการใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้จุลินทรีย์ที่มีอยู่ในดินถูกทำลาย จนดินเสื่อมสภาพ ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นจึงร่วมกันหาวิธีการนำจุลินทรีย์ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาเลี้ยงเพื่อปรับปรุงคุณภาพดินและใช้ประโยชน์ในการเกษตรอื่น ๆ อีกตัวอย่าง คือภูมิปัญญา สถาปัตยกรรมพื้นบ้านของภาคใต้ บ้านของชาวใต้จะมีดินเสา ทั้งนี้เพราะดินเสาทำให้บ้านที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มสามารถโยกย้ายได้ง่ายและทำให้ มด ปลวก และงู ขึ้นสู่บ้านได้ยากขึ้น เป็นต้น

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่คิดค้น สังสม สืบทอด ปรับปรุง พัฒนา เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ เช่น การพัฒนาปลาร้าในรูปแบบดั้งเดิม เป็นปลาร้าก้น หรือปลาร้าคนอร์ เป็นการสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ การพัฒนาผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งเดิมนำวัตถุดิบธรรมชาติมาย้อมผ้าและให้สีได้เพียง ๖ เฉดสี เมื่อเกิดการทดลองพัฒนาทำให้สามารถนำวัตถุดิบธรรมชาติมาย้อมสี ได้มากกว่า ๑๐๐ เฉดสี เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรากฐานการพัฒนา เพื่อการพึ่งพาตนเอง เป็นการพัฒนาที่ผสมผสานความรู้สากลบนฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้ความรู้องกงามไม่หยุดนิ่ง เป็นการสร้างความรู้ใหม่ สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนและมั่นคง

อีลิค (Eric)^{๔๘} ได้รวบรวมข้อมูลการจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ ดังนี้

๑. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร

^{๔๗} ประภากร แก้ววรรณ, การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. ๒๕๕๑), หน้า ๒๙.

^{๔๘} Eric, Unconventional Wisdom about Local Competition, Dissertation Abstracts International (February, 2002). P. 24-28.

๒. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคมมีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นดีหรือไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในอนิจจังของชีวิตเป็นแก่นสูงสุด รูปธรรมพึงแสดงออกคือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ผีพ่อแม่ และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

๓. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม

๔. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและการรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

๕. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำการทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

๖. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการส่งเสริมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต ความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความเชื่อมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

๗. ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

๘. ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า

๙. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

๑๐. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น

๑๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาเป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้าน ที่คิดค้น สังเกต สืบทอด ปรับปรุง พัฒนา เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ ทำให้ความรู้ของงามไม่หยุดนิ่ง เป็นการสร้างความรู้ใหม่ สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน

พัชรินทร์ สิริสุนทร^{๔๙} ได้สรุปภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เป็นเรื่องเกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมาสภาพของภูมิปัญญากลุ่มนี้ได้แก่ แนวความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ที่ปฏิบัติและยึดถือสืบทอดกันมา เพื่อการดำเนินชีวิตสงบสุขในแต่ละท้องถิ่น เช่น

๑. ความเชื่อแบบพุทธ ได้แก่ พิธีสวดมนต์ไหว้พระ พิธีฟังเทศน์ในวันสำคัญทางศาสนา พิธีเข้าวัดจำศีล การอบรมจริยธรรมและศีลธรรม

๒. ความเชื่อแบบพราหมณ์ ได้แก่ พิธีสู่ขวัญต่าง ๆ

๓. ความเชื่อแบบผี ได้แก่ พระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา พิธีเลี้ยงตอนปู่ตา พิธีบูชาแม่ศรีศักดิ์หลักเมือง และการบวงสรวงต่าง ๆ

๔. ความเชื่อแบบบุคคล ได้แก่ การเคารพบรรพบุรุษ ผู้อาวุโส พระสงฆ์และผู้นำทางศาสนาต่าง ๆ

กลุ่มที่ ๒ เป็นเรื่องของศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มนี้ได้แก่

๑. ศิลปะการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ หมอลำกลอน หมอลำกลอน ประยุกต์ (หมอลำซิ่ง) หมอลำหมู่ และการรำเชื่องต่าง ๆ

^{๔๙} พัชรินทร์ สิริสุนทร, กระบวนการพัฒนาทางเลือกเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร, (พิษณุโลก : สำนักพิมพ์ ดาวเงินการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖-๓๙.

๒. ศิลปะดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ การเป่าแคน การตีพิณ วงกลอนยาว

๓. งานแกะสลัก งานหล่อ ได้แก่ แกะสลักบานประตู หน้าต่าง โปสต์ และแกะสลักต้นเทียน การหล่อใบระกา ช่อฟ้า คันทวย บัวหัวเสาของศาลา และโปสต์

๔. ศิลปะดนตรีไทย ได้แก่ ขลุ่ย ซอ พิณ ระนาด ซ้อง กลอง ฉิ่ง ฉาบ

๕. ประเพณีในสิบสองเดือน “ฮีดสิบสอง” ได้แก่ บุญเข้ากรรม บุญคุณลาน บุญข้าวจี บุญพระเวส บุญสงฆ์ บุญบั้งไฟ บุญเบิกฟ้า บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา บุญกฐิน บุญผ้าป่า และบุญกองบัว

กลุ่มที่ ๓ เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย สภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มนี้ จากการสำรวจพบว่าเป็นส่วนหนึ่งของสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มที่ ๒ คือ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน แต่เนื่องจากบุคคลในท้องถิ่นได้นำมาใช้ประกอบอาชีพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. การทอผ้าไหม ได้แก่ ผ้าทอไหมพื้น ไหมมัดหมี่

๒. การทอผ้าด้วยกี่กระตุก ได้แก่ ทอผ้าฝ้าย ทอผ้าลายน้ำไหล ทอผ้าฝ้ายผ้าขาวม้า

๓. ทอผ้าซิดด้วยกี่พื้นเมือง ได้แก่ ทอผ้าซิดตัดเสื้อ ทอผ้าซิดทำหมอน ทอผ้าห่มลายซิด

๔. ทำหมอนซิด ได้แก่ หมอนซิดลายสามเหลี่ยม ทำเบาะนั่ง

๕. การจักสานไม้ไผ่ ได้แก่ สานตะกร้า สานหวด สานมวย สานกระติบข้าว สานขันโตก สานกระดัง สานกระบุง สานซ้อง สานไซ สานสุ่ม

๖. การทำไม้กวาด ได้แก่ ไม้กวาดดอกหญ้า ไม้กวาดทางมะพร้าว

๗. การทอเสื่อ ได้แก่ ทอเสื่อกก ทอเสื่อไหล ทอเสื่อฝื่อ ทอเสื่อเตย

๘. การสาน ได้แก่ หมวกกก หมวกใบตาล หมวกผักตบชวา กระเป่ากก

๙. เครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ อิฐมอญ โอ่ง ไห กระถาง หม้อดิน เตา

๑๐. การเกษตร ได้แก่ การทำเกษตรผสมผสาน การทำไร่ ทำนา ทำสวน การเลี้ยงสัตว์

กลุ่มที่ ๔ เป็นเรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มนี้ จากการสำรวจเท่าที่พบมีดังนี้

๑. การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีทั้งการเลี้ยงและการผลิตลูกปลาเพื่อการจำหน่าย พื้นที่ที่มีการเลี้ยงมากตามลำดับ คือ อำเภอเมือง อำเภอท่าบ่อ อำเภอพนพิสัย อำเภอโซ่พิสัย อำเภอศรีเชียงใหม่ และอำเภอบึงกาฬ

๒. การทำกล้วยตากอบน้ำผึ้ง ของอำเภอสังขุม

๓. การทำดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพารา ของอำเภอโพธิ์ชัย

รุ่ง แก้วแดง^{๕๐} ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๑๑ สาขา ดังนี้

๑. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการผลิต การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิต และการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภค อย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม

๓. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัย

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๕. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง การจัดการด้านสมทบและบริการกองทุนในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๖. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทักษะศิลป์ เป็นต้น

๗. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

---

^{๕๐} รุ่ง แก้วแดง อ้างใน กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา, รายงานการวิจัย, (นครราชสีมา: ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ๒๕๕๕), หน้า ๒๑.

๘. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษาทั้ง ภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

๙. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้ บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่าการประยุกต์ ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น

๑๐. สาขากองทุนและสวัสดิการ หมายถึง การจัดการด้านสมทบและบริการกองทุนในการ ประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๑๑. สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอด การอบรมเลี้ยงดู การบ่มเพาะ การสอนสั่ง การสร้างสื่อและอุปกรณ์ การวัดความสำเร็จ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^{๕๑} ได้กำหนดภูมิปัญญาไทย ด้านต่าง ๆ ไว้ ๙ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสาน องค์ความรู้ทักษะและ เทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพา ตนเองในภาวการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้าน การตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็น ต้น

๒. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการ แปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชน ท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. ด้านการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพ ของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

๔. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา การใช้ประโยชน์จาก

^{๕๑} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ (The Creative Economy), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พีซี. เพรส (บุญชิน) จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๘-๙.

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำ และป่าชุมชน เป็นต้น

๕. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถด้านการสะสมและบริหารกองทุน และสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชนและการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

๖. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

๗. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษาวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณการฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

๘. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีชาวนา

๙. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาให้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจน ผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้

๒.๓.๑ ความหมายของการเรียนรู้

การเรียนรู้ (Learning) ได้มีผู้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ดังนี้

อารี พันธมณี^{๕๒} การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเดิมสู่พฤติกรรมใหม่ ที่ค่อนข้างถาวรและเป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกฝน มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติ สัญชาตญาณวุฒิภาวะ พืชยาต่าง ๆ อุบัติเหตุหรือความบังเอิญ

^{๕๒} อารี พันธมณี, จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๖.

ชนาธิป พรกุล^{๕๓} ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างต่อเนื่องหรือการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการแสดงพฤติกรรมในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากการฝึกปฏิบัติหรือได้รับประสบการณ์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^{๕๔} ให้ความหมายว่า การเรียนรู้ หมายถึง การปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิดและพฤติกรรม อันเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ซึ่งควรเป็นการปรับเปลี่ยนในทางที่ดีขึ้น

ทิตินา แชมมณี^{๕๕} ให้ความหมายว่า “การเรียนรู้ (Learning)” มีขอบเขตที่ครอบคลุมความหมาย ๒ ประการ คือ การเรียนรู้ในความหมายของ “กระบวนการเรียนรู้ (Learning process)” ซึ่งหมายถึง การดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ในความหมายของ “ผลการเรียนรู้ (Learning outcome)” ซึ่งได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในสาระต่าง ๆ ความสามารถในการกระทำ การใช้ทักษะกระบวนการต่าง ๆ รวมทั้งความรู้สึกหรือเจตคติอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้หรือการใช้วิธีการเรียนรู้ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการเรียนรู้มีลักษณะเป็นทั้งผลลัพธ์อันเป็นเป้าหมายปลายทาง (ends) และวิธีการที่นำไปสู่เป้าหมาย (means) ซึ่งลักษณะทั้งสองเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันและส่งผลตกระทบต่อกัน หากบุคคลมีกระบวนการแสวงหาความรู้ที่ดีมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับตน บุคคลนั้นก็ย่อมมีโอกาสที่จะเกิดความรู้ความเข้าใจในสาระหรือกระบวนการต่าง ๆ ได้อย่างกระจ่างถ่องแท้และลึกซึ้ง เกิดความรู้สึกหรือเจตคติไปในทางที่เหมาะสมและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการกระทำ หรือพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์

จากความหมายของการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้น อาจสรุปได้ว่า การเรียนรู้ คือกระบวนการที่มนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์หรือการฝึกฝน

^{๕๓} ชนาธิป พรกุล, รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพฯ :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕๓.

^{๕๔} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

^{๕๕} ทิตินา แชมมณี, ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

๒.๓.๒ ลักษณะของการเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร อันเป็นผลมาจากการฝึกหรือจากประสบการณ์ การเรียนรู้มีองค์ประกอบใหญ่ ๆ ๓ องค์ประกอบ คือ^{๕๖}

๑. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม พฤติกรรมนั้นอาจเป็นการแสดงออกทางด้านการพูด การเขียน หรือการแสดงท่าทางก็ได้ ซึ่งพฤติกรรมนั้น อาจเป็นการแสดงออกทางด้านการพูด การเขียน หรือการแสดงท่าทางก็ได้ ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกก่อนการเรียนรู้และหลังการเรียนรู้จะแตกต่างกัน เช่น เด็กที่ไม่เคยหัดว่ายน้ำมาก่อนเมื่อมีการเรียนรู้เกิดขึ้นเด็กสามารถว่ายน้ำได้ ทำนองเดียวกันกับการถึบจักรยาน การบวกการลบ การคิดแก้โจทย์ปัญหา หรือการท่องจำสูตรคูณ การที่เด็กเลียนแบบพ่อแม่ เลียนแบบเพื่อน หรือการรับรู้สิ่งใหม่ ๆ ของเด็ก ก็ล้วนแต่มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งสิ้นส่วนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติไม่ถือว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น การกระพริบตา หรือการหายใจ เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้ถือว่าเป็นปฏิกิริยาสะท้อน (Reflex) ของร่างกายที่มีต่อสิ่งแวดล้อมเท่านั้น

๒. พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนั้น เกิดจากได้รับประสบการณ์หรือการฝึกฝน และต้องมีการฝึกซ้ำ ๆ เป็นระยะเวลาหนึ่ง ส่วนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดจากการบรรลุวุฒิภาวะ เช่น การเปลี่ยนแปลงของร่างกายในวัยต่าง ๆ นั้น ถือว่าเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ได้เกิดจากการฝึกหัด จึงไม่เรียกว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้

๓. พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนั้น จะเปลี่ยนแปลงในลักษณะค่อนข้างถาวร อันเป็นผลที่เกิดจากการฝึกหัดนั่นเอง แสดงว่าพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจะต้องอยู่กับบุคคลเป็นระยะเวลายาวนาน ภายหลังจากที่จากบุคคลนั้นได้เกิดการเรียนรู้แล้ว ตัวอย่างเช่น การที่เด็กได้เรียนสิ่งใดสิ่งหนึ่งในโรงเรียน เช่น ภาษาต่างประเทศ และเมื่อโตขึ้นจำสิ่งที่เรียนไม่ได้เลย แต่เมื่อมาเรียนซ้ำอีกครั้ง เด็กนั้นสามารถเรียนได้เร็วกว่าเด็กที่ไม่เคยมีประสบการณ์การเรียนในสมัยเด็กมาก่อนนั้น แสดงว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมัยที่เป็นเด็กนั้น ยังคงอยู่ในลักษณะที่ค่อนข้างจะถาวร

๒.๓.๓ สภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้

ชาญชัย อาจินสมาจาร^{๕๗} ได้เสนอแนะเกี่ยวกับสภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ไว้ดังนี้

^{๕๖} อรุณข ลิ้มตศิริ, การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ. พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๕๗} ชาญชัย อาจินสมาจาร, อ้างถึงใน อรุณข ลิ้มตศิริ, การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ, หน้า ๑๙

๑. การเรียนรู้เกิดขึ้นในบรรยากาศที่สนับสนุนให้ผู้เรียน เรียนแบบกระฉับกระเฉงและมีส่วนร่วม
๒. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นในบรรยากาศที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนค้นพบแนวคิดที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง
๓. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นในบรรยากาศที่ผู้เรียน สามารถอภิปรายแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างได้ แต่ไม่จำเป็นต้องยอมรับ
๔. การเรียนรู้จะเกิดในบรรยากาศที่ยอมรับสิทธิในความผิดพลาดหรือข้อบกพร่องของปัจเจกบุคคลในการประเมินตนเองและประเมินโดยกลุ่ม
๕. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นในบรรยากาศที่ผู้เรียนรู้สึกว่า ตนได้รับการยอมรับและเป็นผู้ที่มีคุณค่า

๒.๓.๔ รูปแบบการเรียนรู้

รูปแบบการเรียนรู้ คือ สภาพ ลักษณะของการเรียนรู้ที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญซึ่งได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระเบียบ ตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่าง ๆ โดยประกอบด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการเรียนรู้ รวมทั้งวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่าง ๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการเรียนรู้นั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดที่ยึดถือและได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ หรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนในการเรียนรู้ให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ

รูปแบบการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญ ๆ ดังนี้^{๕๘}

๑. มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักของรูปแบบการสอนนั้น ๆ
๒. มีการบรรยายและอธิบายสภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ
๓. มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้น ๆ

^{๕๘} ทิศนา ขัมมณี, รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย. พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗๓-๗๔.

๔. มีการอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่าง ๆ อันจะช่วยให้กระบวนการเรียนรู้ นั้น ๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

รูปแบบการสอนจะต้องได้รับการพิสูจน์ทดสอบ สามารถทำนายผลที่จะเกิดตามมาได้ และมีศักยภาพในการสร้างความคิดรวบยอดและความสัมพันธ์ใหม่ ๆ ได้

ดังนั้น รูปแบบการเรียนรู้ จึงหมายถึง “สภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนรู้ที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบระเบียบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อต่าง ๆ โดยมีการจัดกระบวนการหรือขั้นตอนในการเรียนรู้โดยอาศัยวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่าง ๆ เข้าไปช่วย ทำให้สภาพการเรียนรู้ นั้นเป็นไปตามหลักการที่ยึดถือ และได้รับการพิสูจน์และทดสอบแล้วว่า มีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนได้”

๒.๓.๕ ประเภทของรูปแบบการเรียนรู้

รูปแบบการเรียนรู้ มี ๒ ประเภท คือ รูปแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล และรูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นโดยนักการศึกษาไทย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. รูปแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล

รูปแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล จำแนกได้เป็น ๕ หมวด ได้แก่ รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นด้านพุทธิพิสัย รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นด้านจิตพิสัย รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นด้านทักษะพิสัย รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ และรูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการบูรณาการ ในที่นี้ จะนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้ ๓ รูปแบบ ดังต่อไปนี้

๑.๑ รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) รูปแบบการเรียนรู้ในหมวดนี้ เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่าง ๆ ซึ่งเนื้อหาสาระนั้นอาจอยู่ในรูปของข้อมูล ข้อเท็จจริง มโนทัศน์ หรือความคิดรวบยอด มี ๕ รูปแบบ ได้แก่

(๑) รูปแบบการเรียนรู้มโนทัศน์ จอยส์และวิล ได้พัฒนารูปแบบนี้ขึ้นโดยใช้แนวคิดของบรุนเนอร์ กูตันว และออสติน ที่ว่า การเรียนรู้มโนทัศน์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นสามารถทำได้โดยการค้นหาคุณสมบัติเฉพาะที่สำคัญของสิ่งนั้น เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการจำแนกสิ่งที่ใช่และไม่ใช่สิ่งนั้นออกจากกันได้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มโนทัศน์ของเนื้อหาสาระต่าง ๆ อย่างเข้าใจ และสามารถให้คำนิยามของมโนทัศน์นั้นด้วยตนเอง

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

ขั้นที่ ๑ ผู้สอนเตรียมข้อมูลสำหรับให้ผู้เรียนฝึกหัดจำแนก

ขั้นที่ ๒ ผู้สอนอธิบายกติกาในการเรียนให้ผู้เรียนรู้และเข้าใจตรงกัน

ขั้นที่ ๓ ผู้สอนเสนอข้อมูลตัวอย่างของมโนทัศน์ที่ต้องการสอน และข้อมูลที่ไม่ใช่ตัวอย่างของมโนทัศน์ที่ต้องการสอน

ขั้นที่ ๔ ให้ผู้เรียนบอกคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งที่ต้องการสอน

ขั้นที่ ๕ ให้ผู้เรียนสรุปและให้คำจำกัดความของสิ่งที่ต้องการสอน

ขั้นที่ ๖ ผู้สอนและผู้เรียนอภิปรายร่วมกันถึงวิธีการที่ผู้เรียนใช้ในการหาคำตอบให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการคิดของตนเอง

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือเกิดความเข้าใจในมโนทัศน์นั้น และได้เรียนรู้ทักษะการสร้างมโนทัศน์ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการทำความเข้าใจมโนทัศน์อื่น ๆ ต่อไปได้ รวมทั้งช่วยพัฒนาทักษะการใช้เหตุผลโดยการอุปนัย (inductive reasoning) อีกด้วย

(๒) รูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดของกานเย (Gagne's Instructional Model) ได้พัฒนาทฤษฎีเงื่อนไขการเรียนรู้ ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ ทฤษฎีการเรียนรู้และทฤษฎีการจัดการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เนื้อหาสาระต่าง ๆ ได้อย่างดี รวดเร็ว และสามารถจดจำสิ่งที่เรียนได้นาน

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

ขั้นที่ ๑ การกระตุ้นและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน

ขั้นที่ ๒ การแจ้งวัตถุประสงค์ของบทเรียนให้ผู้เรียนทราบ

ขั้นที่ ๓ การกระตุ้นให้ระลึกถึงความรู้เดิม

ขั้นที่ ๔ การนำเสนอสิ่งเร้าหรือเนื้อหาสาระใหม่

ขั้นที่ ๕ การให้แนวการเรียนรู้ หรือการจัดระบบข้อมูลให้มีความหมาย

ขั้นที่ ๖ การกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความสามารถ

ขั้นที่ ๗ การให้ข้อมูลป้อนกลับ

ขั้นที่ ๘ การประเมินผลการแสดงออกของผู้เรียน

ขั้นที่ ๙ การส่งเสริมความคงทนและการถ่ายโอนการเรียนรู้

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือสามารถเรียนรู้สาระที่นำเสนอได้อย่างดี รวดเร็ว และจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้นาน เพิ่มพูนทักษะในการจัดระบบข้อมูล สร้างความหมายของข้อมูล รวมทั้งการแสดงความสามารถของตนด้วย

(๓) รูปแบบการเรียนรู้โดยการนำเสนอโน้ตส์กว้างล่วงหน้า (Advance Organizer Model) จอยส์และวิล ได้พัฒนารูปแบบนี้ขึ้น โดยใช้แนวคิดของออสเชเบลที่ว่า การเรียนรู้ อย่างมีความหมายเมื่อสิ่งที่เรียนรู้สามารถเชื่อมโยงกับความรู้เดิมของผู้เรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาสาระ ข้อมูลต่าง ๆ อย่างมีความหมาย

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

ขั้นที่ ๑ การจัดเตรียมโน้ตส์กว้าง

ขั้นที่ ๒ การนำเสนอโน้ตส์กว้าง

ขั้นที่ ๓ การนำเสนอเนื้อหาสาระใหม่ของบทเรียน

ขั้นที่ ๔ การจัดโครงสร้างความรู้

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระและข้อมูลของบทเรียนอย่างมีความหมาย เกิดความคิดรวบยอดในสิ่งที่เรียนและสามารถจัดโครงสร้างความรู้ของตนเองได้ พัฒนาทักษะและอุปนิสัยในการคิด และเพิ่มพูนความใฝ่รู้

(๔) รูปแบบการเรียนรู้เน้นความจำ (Memory Model) พัฒนาขึ้นโดย จอยส์และวิล โดยอาศัยหลัก ๖ ประการได้แก่ การตระหนักรู้ การเชื่อมโยง ระบบการเชื่อมโยง การเชื่อมโยงที่นำ ขบขัน ระบบการใช้คำทดแทน และการใช้คำสำคัญ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนจดจำเนื้อหา สาระที่เรียนรู้ได้ดีและได้นาน และได้เรียนรู้กลวิธีการจำ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการเรียนรู้สาระอื่น ๆ ได้อีก

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

ขั้นที่ ๑ การสังเกตหรือศึกษาสาระอย่างตั้งใจ

ขั้นที่ ๒ การสร้างความเชื่อมโยง

ขั้นที่ ๓ การใช้จินตนาการ

ขั้นที่ ๔ การฝึกใช้เทคนิคต่าง ๆ

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือสามารถจดจำเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่เรียนได้ดีและได้นานแล้ว เกิด การเรียนรู้กลวิธีการจำ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการเรียนรู้สาระอื่น ๆ ได้อีกมาก

(๕) รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ผังกราฟิก (Graphic Organizer Instructional Model) คล้าก และจอยส์และคณะ ได้พัฒนาขึ้นโดยใช้แนวคิดทฤษฎีกระบวนการทางสมองในการ ประมวลผลข้อมูลที่ว่า กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากองค์ประกอบสำคัญ ๓ ส่วน ได้แก่ ความจำข้อมูล กระบวนการทางปัญญา และความจำกักข้อมูล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เชื่อมโยงความรู้

ใหม่กับความรู้เดิมและสร้างความหมายและความเข้าใจในเนื้อหาสาระหรือข้อมูลที่เรียนรู้ และจัดระเบียบข้อมูลที่เรียนรู้ด้วยผังกราฟิก ซึ่งจะช่วยให้ง่ายแก่การจดจำ

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย ๓ รูปแบบ ได้แก่

ก) รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ผังกราฟิกของโจนส์และคณะ

ข) รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ผังกราฟิกของคล้าก

ค) รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ผังกราฟิกของจอยส์และคณะ

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือมีความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่เรียนและจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้ดี ได้เรียนรู้การใช้ผังกราฟิกในการเรียนรู้ต่างๆ สามารถนำไปใช้ในการเรียนรู้เนื้อหาสาระอื่น ๆ ได้อีกมาก

๑.๒ รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นด้านจิตพิสัย (Affective Domain) เป็นรูปแบบที่มุ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ มี ๓ รูปแบบ ได้แก่

(๑) รูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของแครทวอล บลูม และมาเซีย (Instructional Model Based on Affective Domain by Krathwohl, Bloom and Masia) ซึ่งได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น ๓ ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านเจตคติหรือความรู้สึก และด้านทักษะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนารู้สึก/เจตคติ/ค่านิยม/คุณธรรม หรือจริยธรรม ที่พึงประสงค์ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปตามความต้องการ

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

ขั้นที่ ๑ การรับรู้ค่านิยม

ขั้นที่ ๒ การตอบสนองต่อค่านิยม

ขั้นที่ ๓ การเห็นคุณค่าของค่านิยม

ขั้นที่ ๔ การจัดระบบค่านิยม

ขั้นที่ ๕ การสร้างลักษณะนิสัย

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือการปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์จนถึงระดับที่สามารถปฏิบัติได้จนเป็นนิสัย ได้เรียนรู้กระบวนการในการปลูกฝังค่านิยมให้เกิดขึ้น สามารถนำไปใช้ในการปลูกฝังค่านิยมอื่นๆ ให้แก่ตนเองหรือผู้อื่นต่อไป

(๒) รูปแบบการเรียนรู้โดยการชกค่าน (Jurisprudential Model) จอยส์และวิล ได้พัฒนารูปแบบนี้ขึ้นจากแนวคิดของโอลิเวอร์ และเชเวอร์ เกี่ยวกับการตัดสินใจอย่างชาญฉลาดใน

ประเด็นปัญหาขัดแย้งต่างๆ ผู้เรียนได้รับการฝึกฝนให้รู้จักวิเคราะห์ปัญหาแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น ผู้สอนสามารถใช้กระบวนการซักค้ำที่ช่วยให้ผู้เรียนคิดย้อนกลับไปพิจารณาความคิดเห็นอันเป็นจุดยืนของตน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการในการตัดสินใจอย่างชาญฉลาด รวมทั้งวิธีการในการทำความเข้าใจในความคิดของตน

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

ขั้นที่ ๑ นำเสนอกรณีปัญหา

ขั้นที่ ๒ ให้ผู้เรียนแสดงจุดยืนของตนเอง

ขั้นที่ ๓ ผู้สอนซักค้ำจุดยืนของผู้เรียน

ขั้นที่ ๔ ผู้เรียนทบทวนจุดยืนในค่านิยมของตนเอง

ขั้นที่ ๕ ผู้เรียนตรวจสอบและยืนยันจุดยืนใหม่/เก่าของตน

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือเกิดความกระจ่างในความคิดของตนเองเกี่ยวกับค่านิยม และเกิดความเข้าใจในตนเอง ผู้สอนได้เรียนรู้และเข้าใจความคิดของผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนมีการมองโลกในแง่บวกกว้างขึ้น ช่วยพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจของผู้เรียน

(๓) รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ (Role Playing Model) พัฒนาขึ้นโดยแซฟเทล และแซฟเทล ที่ว่าบุคคลสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองได้จากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในตนเอง เข้าใจในความรู้สึกและพฤติกรรมของผู้อื่น และเกิดการปรับเปลี่ยนเจตคติ ค่านิยม และพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่เหมาะสม

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

ขั้นที่ ๑ นำเสนอสถานการณ์ปัญหาและบทบาทสมมติ

ขั้นที่ ๒ เลือกผู้แสดง

ขั้นที่ ๓ จัดฉาก

ขั้นที่ ๔ เตรียมผู้สังเกตการณ์

ขั้นที่ ๕ แสดง

ขั้นที่ ๖ อภิปรายและประเมินผล

ขั้นที่ ๗ แสดงเพิ่มเติม

ขั้นที่ ๘ อภิปรายและประเมินผลอีกครั้ง

ขั้นที่ ๙ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปการเรียนรู้

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือเกิดความเข้าใจลึกซึ้งเกี่ยวกับความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็น ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ของผู้อื่น มีความเข้าใจในตนเองมากขึ้น

๑.๓ รูปแบบการเรียนรู้ด้านทักษะพิสัย (Psycho-Motor Domain) เป็นรูปแบบที่มุ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนในด้านการปฏิบัติ การกระทำ หรือการแสดงออกต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้หลักการวิธีการที่แตกต่างไปจากการพัฒนา มี ๓ รูปแบบ ได้แก่

(๑) รูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาทักษะปฏิบัติของซิมป์สัน (Instructional Model Based on Simpson's Process for Psycho – motor) ซิมป์สัน กล่าวว่าทักษะเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางกายของผู้เรียน เป็นความสามารถในการประสานการทำงานของกล้ามเนื้อหรือร่างกาย ในการทำงานที่มีความซับซ้อนและต้องอาศัยความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อหลายๆ ส่วน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนปฏิบัติหรือทำงานที่ต้องอาศัยการเคลื่อนไหวหรือการประสานงานของกล้ามเนื้อทั้งหลายได้อย่างดี มีความถูกต้อง และมีความชำนาญ

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

ขั้นที่ ๑ ขั้นการรับรู้

ขั้นที่ ๒ ขั้นการเตรียมความพร้อม

ขั้นที่ ๓ ขั้นการสนองตอบภายใต้การควบคุม

ขั้นที่ ๔ ขั้นการให้ลงมือ

ขั้นที่ ๕ ขั้นการกระทำอย่างชำนาญ

ขั้นที่ ๖ ขั้นการปรับปรุงและประยุกต์ใช้

ขั้นที่ ๗ ขั้นการคิดริเริ่ม

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือสามารถกระทำหรือแสดงออกอย่างคล่องแคล่ว ชำนาญในสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนทำได้ พัฒนาการคิดสร้างสรรค์ และความอดทนให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนด้วย

(๒) รูปแบบการเรียนรู้ทักษะปฏิบัติของแฮร์โรว์ (Harrow's Instructional Model for Psychomotor Domain) แฮร์โรว์ ได้จัดลำดับขั้นของการเรียนรู้ทางทักษะปฏิบัติไว้ ๕ ขั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสามารถทางด้านทักษะปฏิบัติต่างๆ กล่าวคือ ผู้เรียนสามารถปฏิบัติหรือกระทำอย่างถูกต้องสมบูรณ์และชำนาญ

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

ขั้นที่ ๑ ขั้นการเลียนแบบ

ขั้นที่ ๒ ขั้นการลงมือกระทำตามคำสั่ง

ขั้นที่ ๓ ขั้นการกระทำที่ถูกต้อง

ขั้นที่ ๔ ขั้นการแสดงออก

ขั้นที่ ๕ ขั้นการกระทำอย่างเป็นธรรมชาติ

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือเกิดการพัฒนาทักษะการปฏิบัติ จนสามารถกระทำได้อย่างถูกต้อง สมบูรณ์

(๓) รูปแบบการเรียนรู้ทักษะปฏิบัติของเดวิส (Davie's Instructional Model for Psychomotor Domain) เดวิส ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะปฏิบัติไว้ว่า ทักษะส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยทักษะย่อย ๆ จำนวนมาก การฝึกให้ผู้เรียนสามารถทำทักษะย่อยๆ เหล่านั้นได้ก่อนแล้วค่อยเชื่อมโยงต่อกันไปเป็นทักษะใหญ่ จะช่วยให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จได้ดีและรวดเร็วขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งช่วยพัฒนาความสามารถด้านทักษะปฏิบัติของผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะที่ประกอบด้วยทักษะย่อยจำนวนมาก

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

ขั้นที่ ๑ ขั้นสาธิตทักษะหรือการกระทำ

ขั้นที่ ๒ ขั้นสาธิตและให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อย

ขั้นที่ ๓ ขั้นให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะ

ขั้นที่ ๔ ขั้นให้เทคนิควิธีการ

ขั้นที่ ๕ ขั้นให้ผู้เรียนเชื่อมโยงทักษะย่อย ๆ เป็นทักษะที่สมบูรณ์

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือสามารถปฏิบัติทักษะได้อย่างดี มีประสิทธิภาพ

๒. รูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นโดยนักการศึกษาไทย^{๕๙}

๒.๑ รูปแบบการเรียนรู้ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์ สุมน อมรวิวัฒน์ ได้พัฒนารูปแบบการสอนนี้ขึ้น จากแนวคิดที่ว่า การศึกษาที่แท้จริงสัมพันธ์สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต ซึ่งต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาและทักษะกระบวนการต่าง ๆ จำนวนมาก อาทิ กระบวนการคิด (โยนิโสมนสิการ) กระบวนการเผชิญสถานการณ์ กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการประเมินค่าและตัดสินใจ และกระบวนการสื่อสาร ฯลฯ รวมทั้งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิต กระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย

^{๕๙} ทิศนา ขัมมณี, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕-๘๒.

(๑) ขั้นนำ การสร้างศรัทธา ได้แก่ จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสมกับเนื้อหาบทเรียน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน

(๒) ขั้นสอน ได้แก่ นำเสนอสถานการณ์ปัญหาหรือกรณีตัวอย่าง มาฝึกปฏิบัติการคิดและการปฏิบัติ แสวงหาและรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการต่าง ๆ สรุปประเด็นสำคัญ ฝึกทักษะการเลือกและตัดสินใจ ปฏิบัติตามทางเลือกที่ได้เลือกไว้

(๓) ขั้นสรุป ได้แก่ การแสดงออกด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับความสามารถและวัยของผู้เรียน สรุปบทเรียน และผู้สอนวัดและประเมินผลการเรียนรู้

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือได้พัฒนาความสามารถในการเผชิญปัญหา และสามารถคิดและตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม

๒.๒ รูปแบบการเรียนรู้โดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ สุนน อมรวิวัฒน์ ได้นำแนวคิดจากหนังสือพุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) เกี่ยวกับการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ มาสร้างเป็นหลักการและขั้นตอนการสอนตามแนวพุทธวิธีขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิด (โยนิโสมนสิการ) การตัดสินใจและการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระที่เรียน

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

(๑) ขั้นนำ การสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการเรียนและบทเรียน ได้แก่ จัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์ การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

(๒) ขั้นสอน ได้แก่ ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระของบทเรียน แนะนำแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล ฝึกการรวบรวมข้อมูล จัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิด ลงมือค้นคว้า ฝึกการสรุปประเด็นของข้อมูล ผู้เรียนดำเนินการเลือกและตัดสินใจ ครูและผู้เรียนอภิปรายร่วมกันกับข้อมูลที่ได้สรุปบทเรียน ครูวัดและประเมินผลการเรียนรู้

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ คือพัฒนาทักษะในการคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม

๒.๓ รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้โมเดลชิปปา (CIPPA Model) หรือรูปแบบการประสานหัวแนวคิดหลัก ทิศนา แชมมณี ได้พัฒนารูปแบบนี้ขึ้นจากประสบการณ์ที่ได้ใช้แนวคิดทางการศึกษาต่างๆ และพบว่าหลักการเรียนรู้จำนวนหนึ่งสามารถใช้ได้ผลดีตลอดมา ได้แก่ หลักการสร้างความรู้ หลักกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้แบบร่วมมือ หลักความพร้อมในการเรียนรู้ หลักการเรียนรู้กระบวนการ และ หลักการถ่ายโอนการเรียนรู้ หลักการทั้ง ๕ เป็นที่มาของแนวคิด “CIPPA” ในการ

จัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สูงสุด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่เรียนอย่างแท้จริงโดยการให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยอาศัยความร่วมมือจากกลุ่ม ช่วยพัฒนาทักษะกระบวนการต่างๆ จำนวนมาก อาทิ กระบวนการคิด กระบวนการกลุ่ม กระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และกระบวนการแสวงหาความรู้ เป็นต้น

กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

ขั้นที่ ๑ การทบทวนความรู้เดิม

ขั้นที่ ๒ การแสวงหาความรู้ใหม่

ขั้นที่ ๓ การศึกษาทำความเข้าใจข้อมูล/ความรู้ใหม่ และเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม

ขั้นที่ ๔ การแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับกลุ่ม

ขั้นที่ ๕ การสรุปจัดระเบียบความรู้ และวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้

ขั้นที่ ๖ การปฏิบัติ และ/หรือการแสดงผลงาน

ขั้นที่ ๗ การประยุกต์ใช้ความรู้

ผลที่เรียนจะได้รับจากการเรียน คือเกิดความเข้าใจในสิ่งที่เรียน สามารถอธิบาย ชี้แจงตอบคำถามได้ดี พัฒนาทักษะในการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นกลุ่ม การสื่อสาร รวมทั้งเกิดความใฝ่รู้ด้วย

๒.๔ แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

๒.๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับงานหัตถกรรมเชิงสร้างสรรค์

งานหัตถกรรมเป็นการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มีคุณค่าจากภูมิปัญญาโดยใช้วัสดุธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนของตนและพัฒนามาเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของชุมชนต่าง ๆ ในแต่ละภูมิภาคของประเทศ การพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อผู้ผลิตในแต่ละท้องถิ่น ที่จะต้องแสดงออกถึงคุณค่าของงานหัตถกรรมเหล่านั้นอย่างชัดเจน แสดงถึงภูมิปัญญาความเป็นอัตลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของงานหัตถกรรมในท้องถิ่นนั้นและตอบสนอง ต่อความต้องการความพึงพอใจของผู้บริโภค ดังนั้นการออกแบบและพัฒนาสินค้าหัตถกรรมแต่ละชนิดแต่ละท้องถิ่นย่อมจะมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะตัว ของงานหัตถกรรมในท้องถิ่นนั้น

แนวคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของผู้ประกอบการนั้นสามารถแบ่งที่มาของแนวคิด ได้ ๒ องค์ประกอบ คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานของการใช้มรดกทางวัฒนธรรม (cultural asset) และการพัฒนาผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานของการใช้ข้อมูลความต้องการจาก กลุ่มผู้บริโภค (market oriented) ซึ่งจำแนกกลุ่มผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมงานฝีมือ และหัตถกรรมได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่มผู้ประกอบการที่เน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ บนพื้นฐานของการใช้มรดกทางวัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์จะมีลักษณะที่เน้นเฉพาะความเป็น ภูมิปัญญามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมีความเป็นอัตลักษณ์ของตน เช่น รูปแบบลวดลาย สี สัน วัสดุและกรรมวิธีการผลิต ที่มีลักษณะเฉพาะตัวของตนเอง (๒) กลุ่มผู้ประกอบการ ที่ผสมผสานแนวคิดของการใช้พื้นฐานมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกับ ข้อมูลความต้องการ จากผู้บริโภค ผลิตภัณฑ์จะมีลักษณะที่ผสมผสานความเป็นภูมิปัญญามรดกทาง วัฒนธรรมของท้องถิ่นกับความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคในเรื่องของการใช้งาน รูปแบบ ลวดลาย วัสดุ คุณภาพ ที่มีการประยุกต์ร่วมสมัยให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ใช้โดยตัดทอน รายละเอียดลงให้ผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมต่อการใช้งานในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น (๓) กลุ่มผู้ประกอบการที่ใช้ข้อมูลความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เป็นหลัก ผลิตภัณฑ์จะมีลักษณะที่เน้นความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคเป็นหลัก ร่วมสมัย และเข้ากับสมัยนิยมในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการ ใช้งาน รูปแบบ ลวดลาย สี สัน วัสดุที่ใช้ในการผลิตและคุณภาพของสินค้า^{๖๐}

๒.๔.๒ คุณค่าของงานหัตถกรรม

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ^{๖๑} กล่าวถึงความหมายของคำว่า หัตถกรรมว่าเป็นศิลปะของกลุ่มชนที่มี พื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ไม่จำเป็นต้องเป็นชาวบ้านหรือชนบทแต่ต้องเป็นกลุ่มชนที่มี เอกลักษณ์ร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิตประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมของ กลุ่มชน อาจสนองความเชื่อเพื่อความสุขทางจิตใจหรือเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันเพื่อซื้อขาย แลกเปลี่ยนกันในกลุ่มชนของตนมีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและมีลักษณะเฉพาะถิ่นของตนเอง นอกจากนี้

^{๖๐} ตระกูลพันธ์ พชรเมธา, “ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมกับการพัฒนาสู่สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ ๓๖ (๑) (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙), หน้า ๗๑-๗๓.

^{๖๑} วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน, (กรุงเทพฯ : บริษัทต้นอ้อแถมมี จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙.

ประเทือง คล้ายสุบรรณ กล่าวถึงความหมายของงานหัตถกรรมพื้นฐานว่า เป็นงานช่างหรืองานฝีมือของชาวบ้านที่ประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้สอยในบ้าน ใช้เป็นสิ่งที่สนองความเชื่อ ด้านประเพณี ศาสนา^{๖๒}

สรุปได้ว่า คุณค่าของงานหัตถกรรม หมายถึง ผลงานสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ที่มีประโยชน์และมีคุณค่า ทำจากวัสดุธรรมชาติและใช้เครื่องมือพื้นฐานในการผลิตด้วย ทักษะฝีมือและความชำนาญที่ได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดเป็นผลงานหัตถกรรมที่มีคุณค่า เพื่อนำมาใช้งานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ และศิลปวัฒนธรรมของงานหัตถกรรมในท้องถิ่นนั้น

แนวทางในการพัฒนางานหัตถกรรมบนพื้นฐานความเป็นภูมิปัญญามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และความต้องการ ความพึงพอใจของผู้บริโภคจะต้องยึดหลักการ ออกแบบและพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ให้เกิดความยั่งยืน โดยการสร้างสรรค์ ผลงานหัตถกรรมที่ก่อให้เกิดคุณค่า ๔ ประการ ดังนี้^{๖๓}

๑. คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น (identity values) ประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาแต่อดีตเปรียบเสมือนองค์ความรู้ และภูมิปัญญาของสังคมนั้นที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของอาหารการกิน เครื่องมือของใช้เครื่องแต่งกายและที่อยู่อาศัย รวมถึงพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้ในการรักษาโรค มีลักษณะเฉพาะตัวเป็นของตนเอง ซึ่งการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมสามารถนำภูมิปัญญาและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว น่าสนใจ และมีคุณค่า นำมาถ่ายทอดสู่งานหัตถกรรมสินค้า หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แสดงออกถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่นนั้นเพื่อสื่อสารให้ผู้บริโภคได้รับทราบถึงคุณค่าของงานหัตถกรรมที่มีลักษณะเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ของชุมชนนั้น

๒. คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต (material and process values) คุณค่า ของวัสดุธรรมชาติภายในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเฉพาะภายในแหล่งพื้นที่นั้น เจริญเติบโตได้ดี ในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ มีคุณสมบัติพิเศษ มีสีส่นและพื้นผิวเฉพาะตัวสามารถนำมา เป็นวัตถุดิบในการผลิตเครื่องมือ

^{๖๒} ประเทือง คล้ายสุบรรณ, วัฒนธรรมพื้นบ้าน, (พระนครศรีอยุธยา : ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕๘.

^{๖๓} อ่างแล้ว, ตระกูลพันธ์ พัทธเมธา, “ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมกับการพัฒนาสู่สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะ., หน้า ๗๑-๗๓.

ใช้สอยสู่งานหัตถกรรมซึ่งผลิตจากวัสดุธรรมชาติของท้องถิ่น รวมถึงกรรมวิธีการผลิต เทคนิคเฉพาะในการผลิตด้วยทักษะฝีมือและความชำนาญจาก ภูมิปัญญาที่มีการถ่ายทอดกันมารุ่นสู่รุ่น มีความประณีตและมีคุณภาพตามมาตรฐาน ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้กำหนดไว้เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและความมั่นใจให้กับผู้บริโภค

๓. คุณค่าทางความงาม (aesthetic values) ผู้สร้างสรรค์งานหัตถกรรม จะพิจารณาความงาม จากการแสดงออกผ่านทางรูปร่าง รูปทรง สี สัน ลวดลาย พื้นผิว ที่เกิดจากการประสานกลมกลืนกันขึ้นมา ซึ่งเป็นผลมาจากแรงบันดาลใจสิ่งที่ได้เรียนรู้ จากธรรมชาติและสภาพแวดล้อมรวมถึงลักษณะการใช้งานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และนำมา ออกแบบสร้างสรรค์ถ่ายทอดลงสู่ผลงาน ที่แสดงออกถึงคุณค่าทางความงามและคุณค่า ทางศิลปะของตนเองในแต่ละสังคมชุมชนที่แตกต่างกัน เพื่อกระตุ้นอารมณ์ และ ความรู้สึกนึกคิดให้ผู้บริโภคเกิดการรับรู้มีความประทับใจและดึงดูดให้น่าใช้สอย

๔. คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย (functional values) ตอบสนองความต้องการ เพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้งานทางด้านกายภาพทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ได้แก่ ขนาดสัดส่วนของผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับการใช้งาน มีความปลอดภัย แข็งแรงตามอายุ การใช้งาน และประโยชน์ใช้สอยทางด้านจิตใจสร้างให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจของ ผู้บริโภคเมื่อแรกพบเห็น ได้แก่ มีความน่าสนใจ เป็นเอกลักษณ์ ความมีคุณค่ามากกว่า ราคาที่จำหน่าย ความน่าเชื่อถือในชิ้นงานหัตถกรรม และแสดงถึงภาพพจน์ความมีสถานะ ของผู้ใช้ การสร้างสรรค์ผลงานหัตถกรรมที่ก่อให้เกิดคุณค่า ๔ ประการ ได้แก่ คุณค่า ความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต คุณค่าทางความงาม และคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ที่ได้กล่าวนั้นจะต้องนำมาประสานบูรณาการ อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนา สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ให้เกิดคุณค่า เกิดความยั่งยืน และสามารถเพิ่มมูลค่า ของสินค้าให้กับผู้ผลิต ผู้จำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

๒.๔.๓ แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไว้ในหนังสือ หลักการและแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ดังนี้

การออกแบบ คือ กิจกรรมการแก้ปัญหาเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นการ กระทำของมนุษย์ ด้วยจุดประสงค์ที่ต้องการแจ้งผลเป็นสิ่งใหม่ ๆ มีทั้งที่ออกแบบสร้างขึ้นใหม่ ให้ แตกต่างจากของเดิมหรือปรับปรุงตกแต่งของเดิม ความสำคัญของการออกแบบเป็นขั้นตอน

เบื้องต้น ที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์ประสบความสำเร็จในตลาดและตรงตามเป้าหมาย งานออกแบบ คือสิ่งที่มนุษย์สร้าง ขึ้นโดยการเลือกเอาองค์ประกอบมาจัดเรียงให้เกิดเป็นรูปทรงใหม่ ที่สามารถสนองความต้องการตาม จุดประสงค์ของผู้สร้างและสามารถผลิตได้ด้วยวัสดุและกรรมวิธีการผลิตที่มีอยู่ในขณะนี้ เนื่องจาก ความต้องการมีมากกว่าปัจจัยการดำรงชีวิตพื้นฐาน ๔ ประการ จนเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์พยายามทำการออกแบบ และสร้างสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางด้านร่างกายและ จิตใจที่มีอยู่ไม่สิ้นสุด จากลักษณะงานที่เรียบง่าย ค่อย ๆ เพิ่มความซับซ้อนเกี่ยวพันกันยิ่งขึ้นระหว่าง สิ่งของต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และระหว่างสิ่งของกับสภาพรอบตัว โดยมีผลมาจากการดำรงชีวิตและ วิทยาการทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา^{๖๔}

ส่วนของขอบเขตของงานออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นวัชรินทร์ จรุงจิตสุนทรได้แบ่งออกเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรม (Handicrafts) และผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (Industrial Products) ใน งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเฉพาะในส่วนของผลิตภัณฑ์หัตถกรรม โดยมีเนื้อหาข้อมูล ดังนี้

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม (Handy crafts) ผู้ออกแบบและผู้ผลิตมักเป็นคนเดียวกัน และได้สัมผัสกับ ผลิตภัณฑ์นั้นตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จ มักสอดคล้องอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวเข้าไปในผลงานที่ทำ ด้วย จุดประสงค์ดั้งเดิมทำขึ้นเพื่อความจำเป็นในการดำรงชีวิต เส้นห์ของผลิตภัณฑ์ประเภทนี้อยู่ที่ ความไม่เหมือนกันในรายละเอียดของผลงานแต่ละชิ้น เป็นงานประดิษฐ์ที่ละเอียดอ่อนที่เครื่องจักรทำได้ยาก

๑. องค์ประกอบของการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

- (๑) คุณค่าของธรรมชาติหรืองานหัตถกรรมมีเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- (๒) วัสดุและกรรมวิธีการผลิตของท้องถิ่น ผลิตได้จริง ใช้สอยดีเหมาะสมกับวัสดุท้องถิ่น
- (๓) ความสวยงามและความน่าสนใจ รูปแบบแปลกใหม่ สะดุดตา
- (๔) สะดวกต่อการพกพาขณะเดินทาง ขนาดพอเหมาะ บรรจุหีบห่อยากต่อการชำรุดเสียหาย
- (๕) ราคาที่ซื้อได้ โดยการตัดสินใจน้อย ราคาไม่แพง มีหลายราคาให้เลือก

^{๖๔} วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร, หลักการและแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

๒. คุณประโยชน์ของการออกแบบผลิตภัณฑ์

(๑) ปรับปรุงภาพลักษณ์ขององค์กร ให้เกิดความแตกต่างจากคู่แข่ง สะดุดตา และง่ายต่อการจดจำ

(๒) สร้างเอกลักษณ์สินค้า ให้เกิดสัมผัสและการรับรู้ที่ดีต่อองค์กรผ่านการใช้ผลิตภัณฑ์ ๓. รูปลักษณ์ผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ สามารถสื่อสารกับลูกค้า ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๓) พัฒนาผลิตภัณฑ์เดิม ให้เกิดประโยชน์ใช้สอยที่ดีขึ้นทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ

(๔) เพิ่มคุณค่าผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้นเพื่อนำไปสู่การเพิ่มราคาสินค้าได้

(๕) ลดต้นทุน เพิ่มผลกำไร เช่น ออกแบบให้ผลิตง่าย ลดขั้นตอน เลือกใช้วัสดุภายในประเทศ

(๖) ขยายตลาดสินค้า เช่น สร้างผลิตภัณฑ์ที่สนองประโยชน์ใช้สอยใหม่ สร้างความต้องการใหม่ สร้างตลาดกลุ่มเป้าหมายใหม่

๓. คุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ที่ดี

(๑) ความแปลกใหม่ (Innovative) เป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่ซ้ำซากมีการนำเสนอความแปลกใหม่ในด้านต่าง ๆ เช่น ประโยชน์ใช้สอยที่ต่างจากเดิม รูปแบบใหม่ วัสดุใหม่ หรืออื่น ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพ ความต้องการของผู้บริโภคในตลาดนั้น

(๒) มีที่มา (Story) เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีประวัติ มีที่มาหรือเล่าเรื่องได้ไม่ว่าจะเป็นต้นกำเนิดความคิด รวบรวมของการออกแบบให้ผู้บริโภคทราบเรื่องราวเหล่านั้นได้ เช่น นาฬิกาของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ กล่าวถึงต้นกำเนิดมาจากการงานช่างฝีมือในหมู่บ้านที่เก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งที่มีการสืบทอดกันต่อ ๆ จนถึงปัจจุบันเป็นต้น

(๓) ระยะเวลาเหมาะสม (Timing) การนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดนั้นเหมาะสมตามฤดูกาล หรือตามความจำเป็น หรือเหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคในช่วงเวลานั้น ๆ เช่น ผลิตภัณฑ์เสื้อกันฝน หรือร่ม ก็ควรจะออกสู่ตลาดช่วงฤดูฝน ผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าชุดนักเรียนก็ควรออกสู่ตลาดช่วงฤดูภาคเรียน เป็นต้น

(๔) ราคาพอสมควร (Price) เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีราคาขายเหมาะสมกับกำลังซื้อของผู้บริโภคในตลาด นั้น โดยอาศัยการศึกษาวิจัยกลุ่มผู้บริโภคให้ได้ข้อมูลก่อนทำการออกแบบและผลิต

(๕) มีข้อมูลข่าวสาร (Information) ข้อมูลข่าวสารของตัวผลิตภัณฑ์ควรจะสื่อให้ผู้บริโภคได้ทราบ และเข้าใจอย่างถูกต้องในด้านประโยชน์และวิธีการใช้งาน เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่องค์กรและ ผลิตภัณฑ์

(๖) เป็นที่ยอมรับ (Regional Acceptance) ผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับของสังคมหรือกลุ่ม สังคมเป้าหมาย ไม่เป็นสิ่งที่ทำให้เสื่อมเสีย หรือขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมหรือศาสนา

(๗) มีอายุการใช้งาน (Life Cycle) ผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องมีความแข็งแรง คงทนต่อสภาพของการใช้งาน หรือมีอายุการใช้งานที่เหมาะสมกับลักษณะของผลิตภัณฑ์และราคาที่จำหน่าย^{๖๕}

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับผ้าหม้อห้อม

๒.๕.๑ ความสำคัญของผ้าพื้นเมืองของไทย

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ^{๖๖}ผ้าพื้นเมืองเป็นศิลปหัตถกรรมไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นต่างกันไป แต่ด้วยความเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ผ้าทอ บางชนิดเปลี่ยนรูปแบบไป จึงนับเป็นงานศิลปหัตถกรรมประเภทหนึ่งที่ควรได้รับการอนุรักษ์ไว้

นอกจากนี้วิบูลย์ ลี้สุวรรณ^{๖๗} ยังได้กล่าวเพิ่มเติมไว้ว่า หัตถกรรมท้องถิ่น พื้นบ้านพื้นเมืองนั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งผลิตพื้นฐานของชีวิตมาแต่อดีต และเป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่มีความจำเป็นในการดำรงตามสภาพความเป็นอยู่ของแต่ละกลุ่มชน สิ่งเหล่านั้นจะผลิตขึ้นเพื่อสนองประโยชน์ ใช้สอยและสนองความเชื่อของบุคคลในกลุ่มชนเป็นสำคัญ และเนื่องจากวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมที่คนธรรมดาสามัญกลุ่มหนึ่งคิดขึ้นและปฏิบัติสืบทอดกันมาทั้งนี้ ก็เพื่อความเป็นระเบียบในสังคม อีกทั้งสามารถแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมความเจริญรุ่งเรือง หรือความก้าวหน้าทางสังคมในอดีตจนถึงปัจจุบัน

การอนุรักษ์งานหัตถกรรมผ้าพื้นเมืองของไทยให้คงอยู่มีความสำคัญอยู่หลายประการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑. เป็นการสร้างคุณค่าของผลิตภัณฑ์ให้เกิดทางความงาม ทำให้เกิดความสุนทรีย์แก่ผู้ใช้และผู้สัมผัสพบเห็น

^{๖๕} อ้างแล้ว, วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร, หลักการและแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์, หน้า ๑๖.

^{๖๖} วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, ศิลปหัตถกรรมไทย, (กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์ ,๒๕๓๒), หน้า ๖๑.

^{๖๗} วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, ผ้าไทย: พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม,(กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๐), หน้า ๔๕-๔๖.

๒. เป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ลักษณะเฉพาะถิ่นของแต่ละยุคสมัย อันได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ วัสดุ ความเชื่อ และคตินิยม ในแต่ละท้องถิ่น ทำให้เราทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ของคนในอดีตของแต่ละท้องถิ่นได้

๓. ทำให้เรารู้ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทยในอดีต และเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทย ก่อให้เกิดความสามัคคีกันของคนในชาติ

๔. มีประโยชน์ในแง่ของเศรษฐกิจ ในท้องถิ่นเป็นการเพิ่มรายได้ อาชีพ และทักษะ ให้กับคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

๒.๕.๒ ประวัติความเป็นมาของผ้าทอจังหวัดแพร่

ผ้าทอเป็นหัตถกรรมรูปแบบลวดลาย สีสันที่วิจิตรสวยงามที่ปรากฏบนผืนผ้าแสดงให้เห็นถึงความละเอียดประณีตบรรจง ความตั้งใจ มุ่งมั่น จิตที่เป็นสมาธิ ความอ่อนโยน สุขุมเยือกเย็น สามารถสร้างสรรค์งานศิลปะที่งดงามทรงคุณค่ามาช้านานที่มีการสืบทอดกันมาอันยาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษ จากรุ่นต่อรุ่นจนมาถึงทุกวันนี้

เมืองลองเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีความเจริญ^{๖๘} เป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรล้านนามาก่อน มีโบราณสถานโบราณวัตถุ ตลอดจนวัดวาอารามที่เก่าแก่มากมาย เป็นร่องรอยที่เชื่อได้ว่าเป็นเมืองที่เคยรุ่งเรืองทั้งด้านสังคม ศาสนาและศิลปกรรมมาแต่โบราณ ชาวล้านนาเป็นพวกไทยพวนหรือชาวไทยโยนก ซึ่งมีเทคนิคและศิลปะในการทอผ้าเป็นของตนเอง เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว หญิงสาวชาวบ้านจะมีความสามารถในการทอผ้าไว้สวมใส่เองเพื่อใช้ในโอกาสพิเศษ เช่น พิธีแต่งงาน งานเทศกาล งานมงคลต่าง ๆ วัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้าเป็นของพื้นบ้านที่สามารถทำขึ้นเองได้เป็นส่วนใหญ่

ไม่มีหลักฐานยืนยันที่แน่นอนว่าชาวเมืองลองทอผ้าตีนจกมาแต่เมื่อใด แต่ความรุ่งเรืองของเมืองลองมีมานานกว่า ๒๐๐ ปี ซึ่งจากการรวบรวมผ้าทอตีนจกโบราณของอำเภอลอง พบว่าผ้าตีนจกเมืองลองบางผืนมีอายุเก่าแก่กว่า ๑๕๐ ปี

การทอผ้าตีนจก เป็นงานหัตถกรรมที่ลูกหลานเมืองลองมีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นผู้สืบทอดรูปแบบลวดลายสีสันที่วิจิตรสวยงามที่ปรากฏบนผืนผ้าแสดงให้เห็นถึงความละเอียด ประณีตบรรจง ความตั้งใจ มุ่งมั่น จิตที่เป็นสมาธิความอ่อนโยน สุขุมเยือกเย็น สามารถสร้างสรรค์งานศิลปะที่งดงามทรงคุณค่ามาช้านาน ลวดลายบนผืนผ้าของเมืองลองนั้นจะเต็มไปด้วยเรื่องราวอันแสดงถึงความยึดมั่นในพระพุทธศาสนา รูปสัตว์หรือดอกไม้ พันธุ์ไม้ต่าง ๆ ล้วนเป็นตัวแทนและบ่งบอกถึงความสุขเป็น

^{๖๘} ผ้าทอด้วยมือ, <https://sutticha.wordpress.com/2012/01/06/hello-world/>, 6 มีนาคม 2560.

เรื่องราวที่มาจากวิถีชีวิตของชาวเมืองลองทั้งสี่

ในอดีตผู้ทอผ้าอำเภอลองเป็นผู้ที่มีพรสวรรค์และความละเอียดละไมอย่างยิ่ง มีการทอผ้าตีนจกเพื่อใช้เย็บต่อกับชิ้น หรือ ผ่าถุง ปัจจุบันมีเพียงไม่กี่รายที่ยังคงใช้วิธีการทอผ้าตีนจกแบบโบราณ คือ การจกด้วยชนม่นใช้เทคนิคสมัยใหม่คือการใช้ “เขาพิมพ์” ซึ่งมีลวดลายสำเร็จรูป เป็นชุดนำไปประกอบบนกึ่งทอผ้า แล้วทอโดยวิธียกเขาก็จะทำให้เกิดลวดลายได้ตามแบบ อาจใช้การจกด้วยเส้นยืนด้วยชนม่นเพียงบางส่วนเท่านั้น ผู้ที่มีความสามารถในการแกะดอกก็จะมัดเขาลายแบบสำเร็จรูป ลวดลายต่าง ๆ นี้ ขายเป็นชุด เรียกว่า “เครือ” เครือหนึ่งจะทอขึ้นได้ประมาณสิบกว่าผืน โดยมีเส้นด้ายยืนชุดเดียวกัน เปลี่ยนสีแต่ละผืนได้ด้วยเส้นด้ายประดิษฐ์การทอผ้าตีนจกด้วยวิธีนี้จะรวดเร็วและสะดวกขึ้น ช่วยลดขั้นตอนการทอผ้าตีนจกลงได้มาก

ผ้าตีนจกอำเภอลอง ในปัจจุบันได้ปรับสีผ้าให้เข้ากับความต้องการของตลาด โดยได้รับการฝึกฝนอบรม ผู้ทอผ้าในปัจจุบันให้มีความสามารถเลือกสีสันทัดสีที่นุ่มนวล การใช้โทนสีเดียวกันเป็นหลัก โดยให้ระดับสีเป็นหลายระดับหรือถ้าต้องการเน้นพิเศษก็เพียงแต่เพิ่มสีอื่นไม่เกิน ๑ - ๒ สีเท่านั้น ผ้าตีนจกประเภทนี้สามารถนำไปดัดแปลงเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันได้ง่ายขึ้นนอกเหนือไปจากการต่อเป็นเชิงผ้าถุงอย่างเดียวเป็นแนวทางที่ดีในการขยายตลาดผ้าจกให้กว้างขึ้น เพราะสามารถนำไปแปรรูปผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เพิ่มขึ้นได้

ในปัจจุบัน แม้จะยังคงมีการทอผ้าตีนจกด้วยเส้นใยธรรมชาติ คือ ผ้ายและไหมแต่สีย้อมส่วนใหญ่เป็นสีวิทยาศาสตร์ เนื่องจากหาซื้อได้ง่ายและคงทนกว่าสีธรรมชาติและมีครบทุกสีตามต้องการ การพัฒนาลวดลายและการให้สีผ้าแต่ละชิ้นได้เปลี่ยนไปเพื่อให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ลวดลายที่เกิดขึ้นใหม่แม้จะมีโครงสร้างหลักเช่นเดียวกับลวดลายโบราณ แต่ค่อย ๆ พัฒนาดัดแปลงในรายละเอียดตามที่ผู้ทอเห็นว่าสวยงาม จนไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นลายอะไร ด้านการให้สีสันทักก็แปลกไปจากลายผ้าตีนจกโบราณซึ่งใช้แม่สีที่เห็นได้เด่นชัด

ผ้าทอตีนจกเมืองลอง^{๖๙} เป็นผ้าทอมือของชาวบ้าน ในอดีตทอขึ้นเพื่อนำไปต่อเป็นเชิงผ้าถุง ทำให้ผ้าถุงที่ชาวเหนือเรียกว่า ผ่าชิ้น มีความสวยงามยิ่งขึ้น ผ่าชิ้นที่ต่อเชิงด้วยผ้าทอตีนจกมีชื่อเรียกว่า ชิ้นตีนจก แม้ปัจจุบันจะได้มีการพัฒนารูปแบบการทอผ้าตีนจกไปเป็นผ้าจกชนิดอื่นๆ แต่คนทั่วไปยังนิยมเรียกว่า ผ้าตีนจก

^{๖๙} พิชราภรณ์ พันธรัตน์, เพ็ญพรรณ จารุรัช และเกื้อกุล ชีรภาณุกุล, ผ้าทอตีนจกเมืองลอง จังหวัดแพร่.

คำว่า ตีนจก มาจากคำว่า ตีน และจก โดยคำว่า ตีน มาจากคำว่า ตีนขึ้น ซึ่งในภาษาไทยกลาง คือ ชายผ้าถุงส่วนคำว่า จก เป็นคำกริยาในภาษาถิ่นเหนือหรือภาษาไทยวน หมายถึง การล้วง ซึ่งในการทอผ้าชนิดนี้ของชาวไทยวนจะมีลักษณะการทอลวดลายบนผืนผ้าด้วยการใช้ชนเม่นหรือไม้แหลมจกหรือล้วงเส้นด้ายสีต่าง ๆ ให้เป็นลวดลายตามที่กำหนดไว้ ผ้าที่ทอได้จึงมีชื่อว่า ผ้าจก แต่ส่วนใหญ่ทอเพื่อนำไปต่อเป็นเชิงผ้าถุง ชาวบ้านจึงเรียกผ้าชนิดนี้ว่า ผ้าตีนจก แหล่งทอผ้าตีนจกในจังหวัดแพร่ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เด่น คือ อำเภอเมืองแพร่ หรือ เมืองลอง ซึ่งในอดีตผ้าทอตีนจกเมืองลองเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สวมใส่ ส่วนใหญ่ผู้ใช้ผ้าทอตีนจกจะเป็นผู้ที่มีฐานะดีหรืออาจเป็นเชื้อสายของเจ้าเมือง

๒.๕.๓ สภาพพื้นที่ทั่วไปในการวิจัยของเทศบาลตำบลทุ่งไธ้ง

เทศบาลตำบลทุ่งไธ้ง จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ.๒๕๔๒ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๒ (สุขาภิบาลทุ่งไธ้ง จัดตั้งขึ้นตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การจัดตั้งสุขาภิบาลทุ่งไธ้ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ลงวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๑๐ ประกาศใน ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๔๔ ตอนที่ ๑๒๕ ลงวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๑๐)

๑. ลักษณะที่ตั้ง อาณาเขต

เดิมเทศบาลตำบลทุ่งไธ้ง มีพื้นที่ ๔ ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบล ทุ่งไธ้งแต่เนื่องจากได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การยุบรวมองค์การบริหารส่วนตำบลกับเทศบาลตำบล ลงวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๗ โดยยุบองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งไธ้งรวมกับเทศบาลตำบลทุ่งไธ้ง และได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาทั่วไป เล่ม ๑๒๑ ตอนพิเศษ ๑๐๒ ลงวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗ ทำให้ปัจจุบันเทศบาลตำบลทุ่งไธ้ง มีพื้นที่ ๑๓.๕ ตารางกิโลเมตร ครอบคลุม พื้นที่ทั้ง ๗ หมู่บ้านของตำบลทุ่งไธ้ง ได้แก่

หมู่ที่ ๑ บ้านทุ่งไธ้งใต้	ได้จัดตั้งเป็นชุมชนหมู่ที่ ๑
หมู่ที่ ๒ บ้านทุ่งไธ้งเหนือ	ได้จัดตั้งเป็นชุมชนหมู่ที่ ๒
หมู่ที่ ๓ บ้านร่องถ่าน	ได้จัดตั้งเป็นชุมชนหมู่ที่ ๓
หมู่ที่ ๔ บ้านกอเปา	ได้จัดตั้งเป็นชุมชนหมู่ที่ ๔
หมู่ที่ ๕ ได้จัดตั้งเป็นคณะกรรมการชุมชน ๓ ชุมชน ได้แก่	

ชุมชนนพเก้า

ชุมชนร่มโพธิ์ทอง

ชุมชนทุ่งเจริญ

หมู่ที่ ๖ บ้านทุ่งไธ้ง ได้จัดตั้งเป็นชุมชนหมู่ที่ ๖

หมู่ที่ ๗ บ้านทุ่งไธ้ง ได้จัดตั้งเป็นชุมชนหมู่ที่ ๗

เทศบาลตำบลทุ่งไธ้ง ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดแพร่ ประมาณ ๓ กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ตำบลแม่หล่าย	อำเภอเมืองแพร่	จังหวัดแพร่
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลทุ่งกวาว	อำเภอเมืองแพร่	จังหวัดแพร่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ตำบลร่องฟอง	อำเภอเมืองแพร่	จังหวัดแพร่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลแม่ยม	อำเภอเมืองแพร่	จังหวัดแพร่

๒. สภาพภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศ

(๑) ลักษณะภูมิประเทศ

เทศบาลตำบลทุ่งไธ้ง มีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ มีเส้นทางสายหลักเข้าสู่ชุมชน ๒ เส้นทาง ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๑ (สายแพร่-ร้องกวาง) และถนนยุทธกิจโกศลในเขตเทศบาลมีแหล่งน้ำธรรมชาติหลายแห่ง ได้แก่ ห้วยรากไม้ ห้วยหัวช้าง ห้วยร่องฟอง ห้วยร่องม่วง เป็นต้น

(๒) ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศของเทศบาลตำบลทุ่งไธ้ง มีลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม มี ๓ ฤดู คือ ฤดูร้อน เป็นระยะที่ร้อนและแห้งแล้ง ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม ที่พัดมาจากบริเวณ ความกดอากาศสูงในทะเลจีนใต้ อุณหภูมิสูง มีฝนเล็กน้อย เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงกลางเดือนมิถุนายน

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน - เดือนตุลาคม

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน - เดือนกุมภาพันธ์

๓. ด้านการเมืองและการบริหาร

(๑) โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ในการบริหารงานของเทศบาลตำบล มีการจัดองค์กรการบริหารออกเป็น ๒ ส่วน คือ ข้าราชการประจำ กับ ข้าราชการการเมือง

(๒) สภาพเทศบาล ประกอบด้วย สมาชิกสภาเทศบาลซึ่งมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน ตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น จำนวน ๑๒ คน อยู่ในตำแหน่ง คราวละ ๔ ปี ซึ่งถือว่าเป็นผู้แทนปวงชนในเขตเทศบาล มีหน้าที่พิจารณาให้ความเห็นชอบร่างเทศบัญญัติ ร่างแผนพัฒนาเทศบาล พิจารณาปรึกษาเรื่องเกี่ยวกับกิจการของเทศบาล

ตามที่กฎหมายกำหนด และให้มีประธานสภาเทศบาลคนหนึ่งและรองประธานสภาเทศบาลคนหนึ่ง ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งจากสมาชิก สภาเทศบาลตามมติของสภาเทศบาล

(๓) นายกเทศมนตรี ประกอบด้วย นายกเทศมนตรีคนหนึ่ง ซึ่งมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของ ประชาชนตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น และนายกเทศมนตรีอาจ แต่งตั้งรองนายกเทศมนตรี ซึ่งมีใช้สมาชิกสภาเทศบาลเป็นผู้ช่วยเหลือในการบริหารราชการของเทศบาล ตามที่นายกเทศมนตรีมอบหมายได้ไม่เกิน ๒ คน อาจแต่งตั้งที่ปรึกษา นายกเทศมนตรีและเลขานุการ นายกเทศมนตรี ซึ่งมีใช้สมาชิกสภาเทศบาล ได้จำนวนรวมกันไม่เกิน ๒ คน มีอำนาจหน้าที่กำหนด นโยบายโดยไม่ขัดต่อกฎหมายและรับผิดชอบในการบริหารราชการของเทศบาล ให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ เทศบัญญัติ และนโยบาย เป็นต้น ทั้งนี้ให้มีพนักงานเทศบาลและจัดแบ่งการบริหาร ออกเป็นส่วน ๆ ตามปริมาณและคุณภาพของงาน โดยมี ปลัดเทศบาลเป็นผู้บังคับบัญชา และรับผิดชอบในงาน ประจำของเทศบาล

(๔) สถิติและข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกตั้งท้องถิ่น สถิติในการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๕ มีจำนวนผู้ มีสิทธิเลือกตั้ง จำนวน ๔,๙๔๖ คน และผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งจำนวน ๓,๘๘๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๘ ของผู้ มีสิทธิเลือกตั้ง ปัจจุบันเทศบาลตำบลทุ่งไผ่ มีประชากรทั้งหมด ๖,๒๒๑ คน มีจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียง เลือกตั้ง จำนวน ๕,๑๖๘ คน

(๕) บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมทางการเมืองและการบริหาร ประชาชนมีส่วนร่วมในการสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเทศบาลและใช้สิทธิเลือกตั้ง สมาชิกสภาเทศบาล ตลอดจนส่งเสริมให้คณะกรรมการชุมชนที่จัดตั้งขึ้น มีส่วนรวมในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาล และเป็นสื่อกลางในการรับฟังความคิดเห็น ปัญหาของชุมชน รวมทั้งสะท้อนความต้องการ ข้อเสนอของชุมชนต่อเทศบาลและประชาชนโดยทั่วไป ให้ความสำคัญกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ร่วมรับข่าวสารทางการเมือง การปกครอง กระแสความต้องการภายในและการวิพากษ์วิจารณ์ ของ สื่อมวลชนมีผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในระยะยาว ในอนาคตคนรุ่นใหม่ที่มีแนวความคิด ทางด้าน การเมืองจะมีโอกาสเข้ามาแทนที่คนรุ่นเก่าที่กำลังถูกกระแสสังคมตรวจสอบ การเชื่อผู้นำคงมีอยู่ต่อไปและมี การให้ความร่วมมือกับทางราชการในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

๔. ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนประชากรแยกตามเพศและอายุ และลักษณะโครงสร้างประชากรโดยทั่วไป

สถิติประชากรจากทะเบียนบ้าน แยกรายพื้นที่ ระดับตำบล ข้อมูลของ ตำบลทุ่งไธ้ง ของเดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒^{๗๐}

ตำบลทุ่งไธ้ง	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนหลังคาเรือน
หมู่ที่	๑๒	๑๐	๒๒	๒
หมู่ที่ ๑	๔๘๙	๕๙๗	๑,๐๘๖	๔๔๓
หมู่ที่ ๒	๕๔๗	๖๑๖	๑,๑๖๓	๕๗๓
หมู่ที่ ๓	๒๔๐	๒๔๗	๔๘๗	๑๙๒
หมู่ที่ ๔	๔๐๐	๔๕๐	๘๕๐	๕๗๗
หมู่ที่ ๕	๔๖๖	๕๓๕	๑,๐๐๑	๕๑๓
หมู่ที่ ๖	๓๖๒	๔๗๑	๘๓๓	๔๑๕
หมู่ที่ ๗	๓๓๖	๓๗๕	๖๙๓	๓๖๐
รวม	๒,๘๕๒	๓,๒๘๓	๖,๑๓๕	๓,๐๗๕

ตารางที่ ๒.๑ จำนวนประชากรในตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๒.๕.๔ ประวัติความเป็นมาของผ้าหม้อห้อม ผ้าหม้อห้อม เป็นผ้าพื้นเมืองที่สำคัญของจังหวัดแพร่ คำว่าหม้อห้อม เขียนได้หลายแบบ เช่น หม้อห้อม, หม้อฮ้อม, หม้อห้อม ซึ่งแล้วแต่ใครจะนำมาใช้ แต่ ความหมายที่แท้จริงนั้น เหมือนกันทุกคำ คือ เสื้อผ้าที่มีสีครามที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวไทย เป็นการย้อมผ้าฝ้ายที่ได้จากการทอ ย้อมด้วยสีครามที่ได้จากต้นฮ้อมหรือต้นคราม จะได้ผ้ามีสีเดียวกันตลอดทั้งผืน ปัจจุบันนำมาตัดเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น กางเกงกระโปรง เสื้อผ้าเช็ดหน้า เป็นต้น งานเทศกาลต่าง ๆ เช่น ลอยกระทง ,สงกรานต์ ,วันขึ้นปีใหม่ , งานบุญประจำปี , งานไหว้พระธาตุ , การท่องเที่ยว และอื่น ๆ อีกมากมาย หม้อห้อมเป็นที่นิยมในการสวมใส่ของคนภาคเหนือ และของคนทั่วประเทศ

หม้อห้อม เป็นภาษาถิ่นเหนือ เกิดจากคำว่า หม้อ และฮ้อม แต่หลายคนเรียกเพี้ยนว่า หม้อ

^{๗๐} สถิติประชากรจากทะเบียนบ้าน แยกรายพื้นที่ ระดับตำบล ข้อมูลของ ตำบลทุ่งไธ้ง ของเดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒.

ห้อม หรือหม้อห้อม หรือ ม่อห้อม ซึ่งก็สามารถเรียกได้ เพียงแต่ความหมายก็เหมือนกัน คือ เสื้อผ้าที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในแบบของสีครามม่อห้อมตันห้อม หรือตันคราม เป็นพืชล้มลุกในตระกูลคราม ซึ่งชาวทุ่งโฮ้งตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ นำเอาส่วนที่เป็นลำต้น และใบมาหมักในหม้อที่บรรจุน้ำตามกรรมวิธีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ทำให้ได้น้ำสีคราม ที่จะนำมาย้อมผ้าขาวให้เป็นผ้าคราม ที่เรียกกันว่า ผ้าม่อห้อมซึ่งเป็นผ้าที่ชาวแพร่ และคนทั่วประเทศ นิยมใช้ทุกเพศทุกวัย ไม่เว้นแม้แต่ชาวต่างประเทศ ซึ่งจะเห็นได้ว่าชาวต่างประเทศได้นิยมชมชอบในผ้าม่อห้อมกัน

๒.๕.๕ การจัดตั้งวิสาหกิจผ้าหม้อห้อมของชุมชนบ้านทุ่งโฮ้ง เกิดจากการรวมกลุ่มของคนในชุมชนประกอบการเพื่อการจัดการกองทุนของชุมชนอย่าง สร้างสรรค์ โดยคนในชุมชนเพื่อตอบสนองการพึ่งพาตนเอง และความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน เกิดจากทุนของชุมชน ซึ่งมีทั้งทุนที่เน้นทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ทุนที่เป็นผลผลิต ทุนความรู้ภูมิปัญญา ทักษะต่าง ๆ ประเพณี วัฒนธรรม คน ความเป็นพี่น้อง ความไว้วางใจของชุมชนและทุนเงินตรา จึงได้จัดตั้งเป็นกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนหม้อห้อมทุ่งเจริญย้อมสี ธรรมชาติเมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๔๘ และได้รับการจดทะเบียนเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๔๘ มีสมาชิกเริ่มจัดตั้งจำนวน ๗ คน ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด ๒๕ คน มีที่ทำการอยู่บ้านเลขที่ ๒๙๑ หมู่ที่ ๕ ตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ สมาชิกส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทำผ้าหม้อห้อมที่ผลิตมาจากโรงงาน ปัจจุบันได้นำเอาภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษของคนพวนบ้านทุ่งโฮ้ง ที่ถ่ายทอดกันมารุ่นสู่รุ่นในการทำผ้าหม้อห้อมสีธรรมชาติ ซึ่งได้จากธรรมชาติ เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำหัตถกรรมสิ่งทอย้อมสีห้อมธรรมชาติ เป็นการพัฒนาผ้าหม้อห้อมให้ไปสู่สากล และรักษาความเป็นอัตลักษณ์ ของผ้าหม้อห้อมให้ยั่งยืน และสืบทอดต่อไป

๑) เอกลักษณ์/จุดเด่นผลิตภัณฑ์ ผ้าหม้อห้อมของดีจังหวัดแพร่ มีเอกลักษณ์จำเพาะของผ้าหม้อห้อม เป็นเส้นใยฝ้ายธรรมชาติย้อมสีธรรมชาติ ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการนำเอาใบห้อม ซึ่งเป็นพืชประจำถิ่น ผสมผสานกันอย่างลงตัวด้วยกรรมวิธีการย้อมตามสูตรโบราณ ผ่านกระบวนการทอดด้วยมือผสมกับอารยธรรมท้องถิ่น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ก่อเกิดเป็นผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าอาภรณ์เรียกขานกันว่า “เสื้อหม้อห้อม” พร้อมทั้งพัฒนาไปสู่สากล เป็นผลิตภัณฑ์สู่หม้อห้อม ซึ่งสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอันเลื่องชื่อจนเป็นที่ยอมรับของ ชาวไทย ชาวต่างชาติที่แวะเข้ามาชมและเลือกซื้อ

๒) วัตถุดิบและส่วนประกอบ

๑. น้ำด่างเข้มข้น (น้ำขี้เถ้า)

๒. ห้อมเปียกหรือครามเปียก ๑ ลิตร

๓. น้ำขาวข้าว ๒ ลิตร (ข้าวเหนียว)

๔. ปูนขาว ๓๐๐ กรัม

๕. น้ำมะขามเปียก ๒๐๐ มิลลิลิตร

๖. โองหรือหม้อขนาดใหญ่ ใช้สำหรับผสม (ก่อ) น้ำหอม

๓) ขั้นตอนการผลิต

๑. กวนน้ำต่างเข้มข้นเนื้อหอมหรือเนื้อครามเปียกให้เข้ากัน

๒. เติมน้ำขาวข้าว ปูนขาว และน้ำมะขามเปียกลงไป

๓. กวนส่วนผสมทั้งหมดให้เป็นเนื้อเดียวกัน ประมาณ ๓๐-๔๐ นาที หรือจนกระทั่งเกิดฟองสีน้ำเงินเข้ม

๔. ตั้งทิ้งไว้และล้างทุกวัน ๆ ละ ๒ ครั้ง เข้า-เย็น จนกระทั่งค่า pH ของน้ำย้อมลดลงเหลือ ๑๐.๐ - ๑๐.๕ โดยที่น้ำย้อมจะต้องมีสีน้ำเงินเข้ม และมีตะกอนสีเหลืองขมื่น แสดงว่าน้ำย้อมนั้นสามารถย้อมผ้าและฝ้ายได้

๕. นำฝ้ายมารีดเอาเมล็ดออก

๖. นำฝ้ายที่ไม่มีเมล็ดดีให้ฟู

๗. นำฝ้ายมาปั่นให้เป็นเส้นด้าย

๘. นำไปทอใส่ที่กระตุก (ทอหูก) เป็นผืนผ้า

๙. เตรียมสารละลายผงซักฟอกอัตราส่วน ๑% โดยใช้ผงซักฟอกสูตรซักมือ ๑๐ กรัมต่อน้ำ ๑ ลิตร (สบู่อลาย ๑๐ ก้อน) นำไปต้มที่อุณหภูมิที่ ๖๐ - ๗๐ องศาเซลเซียส

๑๐. นำผ้าหรือฝ้ายที่เตรียมไว้ลงไปต้ม ประมาณ ๓๐ นาที - ๑ ชั่วโมง

๑๑. ทิ้งไว้ให้เย็นนำไปซักในน้ำจนค่า pH เหลือประมาณ ๗ แล้วบิดตากให้แห้ง

๑๒. นำฝ้ายหรือผ้าที่เตรียมไว้ลงไปแช่ในน้ำสะอาดและบิดพอหมาด

๑๓. นำฝ้ายหรือผ้าที่เตรียมไว้ลงย้อมในหม้อหอม ใช้มือบีบหรือขยำผ้าฝ้ายหรือในน้ำย้อมประมาณ ๕ - ๑๐ ครั้ง

๑๔. บีบน้ำย้อมออกนำไปแช่ลงในสารละลายสารส้ม หรือสารละลายไฮโดรเจนเพอร์ออกไซด์หรือ เพื่อ Fixing ๑ - ๒ นาที บิดขึ้นตากในร่ม ไม่ให้โดนแสงแดด

๑๕. ตากไว้ประมาณ ๒๐ นาที จากนั้นนำหมักไว้ในถุงพลาสติก รอจนกระทั่งไวเวลาย้อมครั้งต่อไป นำฝ้ายหรือผ้าที่ย้อมเสร็จในแต่ละครั้งลงแช่ในสารละลายที่เตรียมไว้ ๑-๒ นาที แล้วบิดตาก เตรียมสารละลายที่ต้องการ fixing ดังนี้

– สารละลายสารส้ม ๑๐ กรัมต่อน้ำ ๑ ลิตร

– สารละลายไฮโดรเจนเพอร์ออกไซด์ ๕ กรัม ต่อน้ำ ๑ ลิตรเทคนิค/เคล็ดลับในการผลิต ย้อมจากสีธรรมชาติ ย้อมแล้วสีไม่ตก

๒.๕.๖ คุณค่าทางภูมิปัญญาของผ้าหม้อห้อม

จากการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการย้อมผ้าจะพบว่าบรรพบุรุษของเราในอดีตมีภูมิความรู้ที่ลึกซึ้งจนสั่งสมและสืบทอดมาเป็นภูมิปัญญาที่น่าสนใจนั่นคือการเลือกสรรสีย้อมและเนื้อผ้าโดยการเลือกใช้ต้นฮ้อมหรือต้นครามมาย้อมสีและเป็นสีย้อมที่ใช้กันแพร่หลายในอดีตจนถึงปัจจุบันและเป็นผ้าที่มีการผลิตและใช้สอยมากกว่าผ้าชนิดอื่นเพราะใช้ทำเป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันผ้าหม้อฮ้อมหรือผ้าย้อมครามนั้นจะมีกลิ่นครามติดอยู่ผ้าเหล่านี้ไม่ค่อยมีแมลงมากัดกินเนื้อผ้าให้เสียหายเพราะแมลงไม่ชอบกลิ่นของครามนั่นเองเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าบรรพชนของเราได้คิดเลือกสรรวัสดุในการย้อมสีจากธรรมชาติที่มีคุณสมบัติในการป้องกันแมลงกลิ่นของฮ้อมหรือครามนั้นหอมลึกกลับและปลอดภัยสำหรับคนแต่แมลงจะไม่ชอบกลิ่นนี้จึงไม่มาเข้า

จังหวัดแพร่ที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานซึ่งแต่เดิมจะผลิตเพื่อใช้ในครอบครัวมาจนถึงปัจจุบันที่ผลิตมากขึ้นจนสามารถผลิตออกจำหน่ายเป็นอาชีพที่ช่วยสร้างรายได้แก่ครอบครัวและชุมชนตลอดจนสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับท้องถิ่น

๑. สร้างความภาคภูมิใจแก่คนในชุมชนปัจจุบันผ้าหม้อฮ้อมกลายเป็นสัญลักษณ์และสินค้าประจำจังหวัดแพร่ที่คนทั่วไปรู้จักเป็นอย่างดีอันนำมาซึ่งชื่อเสียงและความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของคนในชุมชน

๒. สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนเนื่องจากกรรมวิธีการผลิตที่ใช้กระบวนการทางธรรมชาติด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติจึงไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

๓. ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มสมาชิกก่อตั้งเป็นกลุ่มอาชีพและสมาชิกในกลุ่มหรือในชุมชนได้ร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชนตนเองร่วมมือกันพัฒนาศักยภาพจนเป็นกลไกหลักในการทำงานกับชุมชนทิศทางผ้าหม้อฮ้อมในอนาคตการผลิตผ้าหม้อฮ้อมของจังหวัดแพร่นอกจากจะเป็นการทำให้มีเสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายแล้วยังเป็นการสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนการที่ชุมชนเห็นคุณค่าของธรรมชาติและรู้จักนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

รวมถึงการคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาและการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ๆ การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในชุมชนตลอดจนการที่ชุมชนเกิดการจัดการโดยชุมชนเองเช่นการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งเป็นสหกรณ์เป็นต้น ดังนั้น ผ้าหม้อฮ่อมหรือผ้าย้อมครามจึงมิใช่เป็นเพียงผ้าสีน้ำเงินเข้มธรรมดา ๆ ผืนหนึ่งเท่านั้นแต่หม้อฮ่อมยังเป็นผ้าที่นอกจากจะมีคุณสมบัติเฉพาะตัวในเรื่องกลิ่นและสีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะผืนซึ่งต่างกับผ้าที่ผลิตจากโรงงานแล้วยังแฝงด้วยความทุ่มเททั้งร่างกายและแรงใจของผู้ทอและผู้ย้อมจึงทำให้เสื้อผ้าหม้อฮ่อมรวมถึงผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายชนิดจากผ้าหม้อฮ่อมของจังหวัดแพร่ซึ่งย้อมด้วยสีครามจากธรรมชาติกลายเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งที่ได้รับนิยมนำทั้งจากชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศในทวีปยุโรปและประเทศญี่ปุ่นจนผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการทั้งนี้เพราะผ้าหม้อฮ่อมหรือผ้าย้อมครามเป็นผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติถือเป็นงานหัตถกรรมที่มีสีเป็นเอกลักษณ์เฉพาะผืนไม่ซ้ำแบบใคร จึงนับได้ว่าเป็นงานศิลปะอีกแขนงหนึ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ส่งเสริมและถ่ายทอดให้ตกทอดแก่รุ่นลูกหลาน แต่ปัจจุบันผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการทอหรือย้อมผ้าหม้อฮ่อมส่วนใหญ่มักจะเป็นคนที่มีอายุราว ๔๐- ๕๐ ปีขึ้นไป จึงเป็นที่น่ากังวลว่าหากเยาวชนคนรุ่นหลังไม่สนใจเรียนรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าหรือย้อมผ้าหม้อฮ่อมและไม่เห็นความสำคัญในการเลือกใช้ผลิตภัณฑ์จากผ้าหม้อฮ่อมอีกทั้งหากไม่มีการจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นไว้ในระบบการเรียนการสอนสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชนแล้วอีกไม่นานผ้าหม้อฮ่อมย้อมสีธรรมชาติก็คงจะเหลือแต่เพียงเรื่องเล่าไว้เป็นความทรงจำอันน่าเศร้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกกลืนหายไปจากสังคมไทยในที่สุด

กล่าวได้ว่าผ้าหม้อฮ่อมเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาอนุรักษ์ถ่ายทอดและสืบทอดไว้ให้เป็นสมบัติของชาวจังหวัดแพร่และคนไทยทั้งชาติจากการผลิตผ้าหม้อฮ่อมเพื่อไว้ใช้สอยกันเองในครอบครัวสังคมและการแลกเปลี่ยนจนกระทั่งมาสู่การผลิตเพื่อจำหน่ายโดยมีกระแสนการอนุรักษ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติเป็นแรงจูงใจจนสามารถทำเป็นอาชีพที่สร้างรายได้และเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่นเกิดการบริหารจัดการในหลาย ๆ ด้านเช่นการจัดตั้งเพื่อรวมกลุ่มกันเป็นสมาคม/ชมรมในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผ้าหม้อฮ่อมการจัดหาวัตถุดิบตลอดจนการลงทุนและการจำหน่าย เป็นต้น ดังนั้น จึงควรอนุรักษ์ไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอด

ขั้นตอนกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมรวมถึงการประยุกต์และพัฒนารูปแบบต่าง ๆ ให้เป็นไปตามความต้องการของตลาดโดยไม่สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของผ้าหม้อฮ่อมซึ่งจะเป็นการอนุรักษ์ส่งเสริมถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่านี้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบไปอันจะก่อให้เกิดความรักความหวงแหนและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของชุมชนตนเองอีกทั้งยัง

สามารถมาประกอบเป็นอาชีพเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับครอบครัวชุมชนและประเทศชาติได้อย่างยั่งยืน

เอกลักษณ์ประจำชาติไทยถูกถ่ายทอดลงบนผืนผ้าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่คนในชาติทุกสาขาอาชีพให้ความสนใจเอาใจใส่และให้การส่งเสริมอย่างจริงจังปัจจุบันจึงกล่าวหาให้ชาวบ้านมีกำลังใจในการประกอบอาชีพทอผ้าหม้อฮ่อมการสืบทอดภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องเป็นเรื่องสำคัญ หัตถกรรมแต่ละชิ้นต้องใช้เวลาฝีมือกรรมวิธีการผลิตยุ่งยากซับซ้อน ต้นทุนสูง เราคนไทยควรให้การสนับสนุนและใช้สินค้าไทยที่ผลิตโดยคนไทยในรูปแบบของผ้า

๒.๕.๗ ทิศทางผ้าหม้อฮ่อมในอนาคต

การผลิตผ้าหม้อฮ่อมของจังหวัดแพร่นอกจากจะเป็นการทำให้มีเสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายแล้วยังเป็นการสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนการที่ชุมชนเห็นคุณค่าของธรรมชาติและรู้จักนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมรวมถึงการคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาและการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ๆ การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในชุมชนตลอดจนการที่ชุมชนเกิดการจัดการโดยชุมชนเองเช่นการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งเป็นสหกรณ์ เป็นต้น

ดังนั้น ผ้าหม้อฮ่อมหรือผ้าย้อมครามจึงมิใช่เป็นเพียงผ้าสีน้ำเงินเข้มธรรมดา ๆ ผืนหนึ่งเท่านั้นแต่หม้อฮ่อมยังเป็นผ้าที่นอกจากจะมีคุณสมบัติเฉพาะตัวในเรื่องกลิ่นและสีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะผืนซึ่งต่างกับผ้าที่ผลิตจากโรงงานแล้วยังแฝงด้วยความทุ่มเททั้งร่างกายและแรงใจของผู้ทอและผู้ย้อม จึงทำให้เสื้อผ้าหม้อฮ่อมรวมถึงผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายชนิดจากผ้าหม้อฮ่อมของจังหวัดแพร่ซึ่งย้อมด้วยสีครามจากธรรมชาติกลายเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งที่ได้รับคามนิยมทั้งจากชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศในทวีปยุโรปและประเทศญี่ปุ่นจนผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการ ทั้งนี้ เพราะผ้าหม้อฮ่อมหรือผ้าย้อมครามเป็นผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติถือเป็นงานหัตถกรรมที่มีสีเป็นเอกลักษณ์เฉพาะผืนไม่ซ้ำแบบใครต่อไป

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปวีณา โทนแก้ว และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชาวเผ่าลีซอ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า หมู่บ้านเพชรดำตั้งอยู่บนเขาสูงกว่าระดับน้ำทะเล ๑,๒๐๐ เมตร ที่กองทัพภาคที่ ๓ ยืมพื้นที่ป่าสงวนติดกับอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงจัดสรรให้เป็นพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน และที่อยู่อาศัยของชนเผ่าลีซอเป็นส่วนใหญ่ และมีเผ่ามูเซอ ชนเผ่าเย้า และมีเผ่าม้งเป็นส่วนน้อย มีวิถีชีวิตที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้อย่างดียิ่ง ถ่ายทอด

ออกเป็นเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าทำด้วยมือ จากกระบวนการวิจัยชุมชน ได้กำหนดรูปแบบธุรกิจเป็นกลุ่มวิสาหกิจ และแนวทางการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว คือ ๑) กำหนดรูปแบบประกอบการในลักษณะวิสาหกิจเครือข่ายที่มี ๓ แบบ คือ ภาครัฐและชุมชนร่วมดำเนินการเครือข่ายและชุมชนร่วมกันดำเนินการ แบบที่ภาครัฐและเครือข่ายและชุมชนดำเนินการ ๒) กำหนดที่ตั้งตลาดถนนคนเดินที่สามแยกที่กล่าวมาแล้ว และ ๓) การสร้างเครือข่ายโดยร่วมกับชุมชนบ้านเล้าลือและชุมชนบ้านเล้านั่งร่วมกับศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ ๓๘^{๗๑}

วีรพล ทองมา และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ฮ่อง อำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชุมชนชาวจีนยูนาน (บ้านยาง) นั้นมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมในระดับมาก ทั้งนี้ เนื่องจากในพื้นที่ของชุมชนเป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑ์โรงงานทางหลวงที่ ๑ (ฝาง) ซึ่งถือว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต (Living SITE Museum) โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนเป็นคนภายในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการนำเสนอเรื่องราว ประวัติ ความเป็นมา ภูมิปัญญา ความรู้ และประสบการณ์ผ่านนิทรรศการ วัตถุที่สะสมมาตั้งแต่อดีตหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงอนุรักษ์ควบคู่ไปกับ “โรงงานสี่เหลี่ยม” ที่สร้างขึ้นตามแนวทางพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ทรงปรารถนาให้พิพิธภัณฑ์ในชุมชนบ้านยางเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่เชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรมนั่นเอง ชุมชนชาวจีนยูนานบ้านยางยังคงรักษาเอกลักษณ์ด้านความเชื่อและค่านิยมตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนมาตั้งแต่บรรพบุรุษอย่างแน่นแฟ้น ซึ่งนักท่องเที่ยวไม่จำเป็นที่จะต้องเดินทางไปไกลถึงประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน แต่สามารถศึกษาจากขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตแบบชาวจีนยูนานได้ในชุมชนบ้านยางแห่งนี้ตั้งแต่สภาพของบ้านเรือน การแต่งกาย การใช้ภาษาพูด การใช้ภาษาเขียนหรือแม้แต่การประกอบอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจีนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ชุมชนบ้านยางยังมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวทั้งทางด้านที่พักแบบโฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้สัมผัสบรรยากาศของพี่น้องชาวจีนที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขภายใต้ความหลากหลายของศาสนาและความเชื่อโดยเฉพาะศาลเจ้า เจ้าแม่กวนอิมพระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และอิสลาม เป็นต้น การได้ชิมและรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพอันเลิศรสของชาวจีน เช่น สุกียู่นาน ขาหมูหมั่นโถ และไก่ดำตุ๋นยาจีน เป็นต้น

^{๗๑} ปวีณา โทนแก้ว, “การพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาวเขาเผ่าลีซอ จังหวัดเพชรบูรณ์” รายงานวิจัย (มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๔).

สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนนั้น ผู้ให้ข้อมูลรายงานว่ามีส่วนร่วมในระดับมากในกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมทางความคิด (ความเชื่อ และค่านิยม) และวัฒนธรรมบรรทัดฐาน (อาชีพและวิถีชีวิตประจำวัน) ส่วนด้านวัฒนธรรมบรรทัดฐาน (อาหารและพืชสมุนไพร) รวมทั้งด้านวัฒนธรรมทางวัตถุ (ศิลปะและหัตถกรรม) นั้นผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลางเท่านั้น^{๗๒}

ชุดิมา สัจจานันท์ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์องค์ความรู้ห้องสมุดมีชีวิต รูปแบบอุทยานการเรียนรู้” ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จของการก่อตั้งและดำเนินงานอุทยานการเรียนรู้เกิดจากการตกลึกความรู้และประสบการณ์ของทีมงานเครือข่ายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติบนรากฐานของการบูรณาการองค์ความรู้สหวิทยาการนำมาสู่ต้นแบบห้องสมุดมีชีวิตรูปแบบอุทยานการเรียนรู้ที่มีบทบาททั้งในการเป็นห้องสมุดศูนย์การเรียนรู้และศูนย์ศิลปวัฒนธรรมโดยมีองค์ประกอบสำคัญสามด้านคือด้านกายภาพด้านสาระและกิจกรรมและด้านการบริหารจัดการห้องสมุดมีชีวิตรูปแบบอุทยานการเรียนรู้จึงอาจจัดเป็นนวัตกรรมห้องสมุดที่ให้บริการประชาชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยผู้ใช้เป็นศูนย์กลางในบริบทของสังคมไทยทั้งโดยองค์กรรวมและในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ของห้องสมุดด้านนวัตกรรมกระบวนการดำเนินงานห้องสมุดและด้านนวัตกรรมการบริหารห้องสมุดมีชีวิตโดยรวมนำไปสู่นวัตกรรมการเรียนรู้ผ่านมิติห้องสมุดเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ใหม่ของห้องสมุดและสร้างความสามารถในการแข่งขัน^{๗๓}

วนิดา ขำเขียว ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านการพัฒนามนุษย์จากองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เป็นความจริงระดับสัจธรรมเกิดจากประสบการณ์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงทดลองค้นคว้าหาความจริงด้วยพระองค์เอง และบรรลุผลในทางปฏิบัติมาแล้วอีกทั้งหลักคำสอนมีเป้าหมายที่ชัดเจนจึงสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ให้สามารถบรรลุผลได้ พระพุทธศาสนามีองค์ความรู้เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในพระสูตรหรือพระสุตตันตปิฎกซึ่งประมวลพุทธพจน์ที่สำคัญของพระพุทธเจ้า ซึ่งเราสามารถเลือกมาใช้ในการพัฒนามนุษย์ได้และองค์ความรู้เหล่านี้รวมอยู่ในกรอบของมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเริ่มจากการพัฒนา

^{๗๒} วีระพล ทองมา และคณะ. “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่น้ำลุ่มงอน อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔).

^{๗๓} ชุดิมา สัจจานันท์ และคณะ, “การสังเคราะห์องค์ความรู้ห้องสมุดมีชีวิตรูปแบบอุทยานการเรียนรู้”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานอุทยานการเรียนรู้ (สอว.): มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔).

ปัญญาให้มีศักยภาพในการคิดแยกแยะ สามารถเข้าใจตนเองและรู้เท่าทันกิเลสที่เกิดขึ้นในจิตใจ โดยมี กัลยาณมิตรคอยสนับสนุนทั้งในด้านสมาธิและด้านปัญญา และมีโยนิโสมนสิการเป็นตัวช่วย ใน ขณะเดียวกันมีการพัฒนาศีลและพัฒนาสมาธิไปพร้อมกัน เพราะหลักการทางพระพุทธศาสนาถือว่า ปัญญา ศีล และสมาธิอยู่ในระบบความสัมพันธ์อันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อพัฒนาแล้วจะนำไปสู่เป้าหมาย เดียวกันคือพระนิพพานอันเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ที่แท้จริง และบุคคลที่มีการพัฒนาตามแนวทาง ของพระพุทธศาสนา จะบังเกิดประโยชน์ ๓ ทาง ได้แก่ ประโยชน์ต่อผู้อื่น ต่อตนเอง ทั้งต่อตนเองและ ต่อผู้อื่นร่วมกัน อันเป็นรากฐานของการพัฒนามนุษย์ในด้านการศึกษาก็ด้วย ดังนั้น การพัฒนาด้วย วิธีนี้จะเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งในด้านกาย อารมณ์ สังคม และปัญญา^{๗๔}

วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของวัดในจังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านโบราณสถานและ โบราณวัตถุมีหลายวัดที่มีพระพุทธรูปเก่าแก่สมัยสุโขทัยและพระนครศรีอยุธยาส่วนอุโบสถและเจดีย์มี ลักษณะเหมือนเจดีย์ชเวดากองโบราณสถานเป็นสถาปัตยกรรมของมอญส่วนใหญ่สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเช่นประปาไฟฟ้าถนนหนทางห้องสุขาและระบบรักษา ความปลอดภัยอยู่ในระดับปานกลางเนื่องจากวัดในจังหวัดปทุมธานีมีจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยกว่า จังหวัดอื่นส่วนร้านค้าขายจะมีอยู่ตามชุมชนรอบ ๆ วัดการวิจัยเชิงปริมาณผลการวิจัยพบว่าวัดส่วนใหญ่มีภูมิทัศน์ที่สวยงามและมีพื้นที่โล่งกว้างส่วนทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและประเพณี พบว่าวัดส่วนใหญ่มีโบสถ์และพระพุทธรูปที่สำคัญชุมชนจะจัดประเพณีร่วมกับวัดเช่นตักบาตรทาน และเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนาพร้อมทั้งการรณรงค์ให้ประชาชนรักษาศีลฟังเทศน์ฟังธรรมใน วันพระและวันสำคัญทางศาสนาสำหรับวัดที่มีนักท่องเที่ยวทางวัดจะจัดมัคคุเทศก์หรือบุคลากรพาชม วัดส่วนที่ต้องปรับปรุงคือจุดประชาสัมพันธ์ยังมีน้อยทั้งบริเวณนอกวัดและในวัด^{๗๕}

ชิน ศรีสวัสดิ์ ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีวัฒนธรรมของชุมชน ชาวทวยในเขตอีสานใต้และลาวใต้” พบว่า ๑) ชุมชนชาวทวยในเขตอีสานใต้ยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานีและบางส่วนของจังหวัด

^{๗๔} วนิตา ขำเขียว, “การวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านการพัฒนามนุษย์จากองค์ความรู้ทาง พระพุทธศาสนา”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓).

^{๗๕} วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ, “การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัด ปทุมธานี”, รายงานการวิจัย, (วารสารบัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๓).

มหาสารคามรวมทั้งหมดประมาณ ๔๗๔,๔๘๖ คน โดยมีอยู่หนาแน่นในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ และ จังหวัดสุรินทร์ ส่วนในลาวใต้มีอยู่ประมาณ ๔๕,๔๘๘ คน ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในแขวงสาละวันและจำปาสัก ลักษณะเด่นของชุมชนดังกล่าว คือ แนวคิดความเชื่อประเพณีวัฒนธรรมและการประกอบอาชีพ เช่น การเลี้ยงช้างและการทอผ้า ๒) ชุมชนชาวกายทั้งในเขตอีสานใต้และลาวใต้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในทางประวัติศาสตร์ทางชาติพันธุ์และทางวัฒนธรรมเนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาในตระกูลมอญ-เขมรมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาร่วมกันโดยมีการอพยพมาจากภาคเหนือของประเทศอินเดียแถบเทือกเขาหิมาลัยด้วยกันเมื่อประมาณ ๓,๕๐๐ ปีก่อนและมีการกระจายกันอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งในเขตอีสานใต้และลาวใต้ด้วย ๓) แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวกายอาจทำได้โดยการสำรวจสภาพชุมชนที่มีลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมและขึ้นบัญชีไว้อย่างเป็นระบบในรูปแบบของฐานข้อมูลในคอมพิวเตอร์แล้วเผยแพร่ให้กับธุรกิจท่องเที่ยวโดยผ่านการประชุมสัมมนาในรูปของเอกสารแผ่นพับโปสเตอร์และอินเทอร์เน็ต ได้รับรู้และเข้าใจในแนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อนักท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวในระยะยาวและ ๔) แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการพึ่งพาในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านสามารถทำได้โดยการประสานความร่วมมือกันระหว่างประเทศที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกันเช่นการอำนวยความสะดวกในการเดินทางโดยไม่ต้องมีวีซ่า (VISA) ระหว่างกันการให้ข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางทั้งของประเทศตนเองและประเทศเพื่อนบ้านที่มีแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะเดียวกันและการใช้บัตรการเดินทางท่องเที่ยวร่วมกันของกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน^{๗๖}

สมจิต ขอนวงศ์ และคณะ^{๗๗} ได้วิจัยเรื่อง “วิสาหกิจผ้าทอเมืองแพร่: องค์ความรู้และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินกิจกรรมไม่ต่อเนื่องของวิสาหกิจ การบันทึกข้อมูลในระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชนล่าช้า การออกแบบการผลิตสินค้าไม่ตรงตามความต้องการ ขาดความรู้ คุณภาพสินค้าไม่ได้มาตรฐาน ขาดแคลนแรงงานในการผลิตเนื่องจากเป็นวัยที่ผลิตอายุเกิน ๕๐ ปี เป็นส่วนมากขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินธุรกิจ ไม่มีการจัดทำบัญชีที่ถูกต้องทำให้ไม่สามารถรับรู้รายได้รายจ่ายที่แท้จริง เงินทุนไม่เพียงพอขาดเงินทุนหมุนเวียนเงินทุนในการสร้างหรือปรับปรุงโรงเรือน อาคารสถานที่ประกอบการไม่สมบูรณ์วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ใน

^{๗๖} ชื่น ศรีสวัสดิ์, “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีวัฒนธรรมของชุมชนชาวกายในเขตอีสานใต้และลาวใต้”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๐).

^{๗๗} สมจิต ขอนวงศ์ และคณะ, “วิสาหกิจผ้าทอเมืองแพร่: องค์ความรู้และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, รายงานการวิจัย, (สถาบันพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

การผลิตไม่ทันสมัยและได้มาตรฐานและความสัมพันธ์และผลสำเร็จของการจัดการเชิงเครือข่ายที่มีต่อวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนมีดังนี้ ๑. ด้านการจัดการ เป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่มหรือเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเป็นเงินทุนหมุนเวียนสำหรับกลุ่มในการลงทุนเพื่อเริ่มกิจกรรม ๒. ด้านการตลาด ดำเนินการผลิตรายการสู่ตลาดโดยส่วนมากจะมีการหาตลาดไว้รองรับรวมถึงการวิเคราะห์แนวโน้มด้านการใช้ผลิตภัณฑ์ ๓. ด้านความร่วมมือของภาครัฐและเอกชน องค์กรภาครัฐให้ได้ดำเนินการเพื่อหาแหล่งเงินทุนภาคเอกชนสนับสนุนดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและมีการส่งเสริมความรู้ ๔. ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม สมาชิกที่ความหลากหลายทางด้านครอบครัว ลักษณะทางกายภาพที่มีความแตกต่างกันออกไปของแต่ละบุคคล ๕. ด้านการจัดการบริบท การได้รับความอนุเคราะห์จากประธานวิสาหกิจผ้าทอ เป็นสถานที่ในการดำเนินการกิจกรรมของกลุ่ม ๖. ด้านการบริหารธุรกิจ หน่วยงานของภาครัฐให้ความรู้ในด้านการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย

จวิรรณ จันพลา ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างเอกลักษณ์และการสื่อความหมายของลวดลายผ้าไทยทรงดำในอำเภอบางเลนและอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐมและศึกษาสังเคราะห์แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และทดสอบแนวคิดผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำที่ได้พัฒนาขึ้น ผลการวิจัยพบว่า ผ้าทอและเครื่องแต่งกายของชาวไทยทรงดำถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำที่มีเอกลักษณ์ในการใช้ผ้าสีดำในการนุ่งห่มทั้งในชีวิตประจำวันและในการประกอบพิธีกรรม จนเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวไทยทรงดำ โดยชาวไทยทรงดำนิยมใช้ผ้าพื้นสีดำทอขึ้นอย่างง่าย ๆ มีสีสันและลวดลายบ้าง ซึ่งจากการศึกษาลวดลายผ้าไทยทรงดำ พบว่า ๑) ลวดลายต่างๆ สามารถแบ่งได้ เป็น ๓ ประเภทคือลายพืช ลายสัตว์ และลายผสมอื่น ๆ ในส่วนของการสื่อความหมายในการใช้สีในการทอผ้าและประดับตกแต่งของชาวไทยทรงดำ แต่ละสีมีความหมายแตกต่างกันโดยเฉพาะสีครามเข้มหรือสีดำซึ่งเป็นสีหลักของผืนผ้าและการใช้งานของชาวไทยทรงดำ โดยสื่อความหมายว่าเกิดจากการเก็บกอดที่ต้องพลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอนมาเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ๒) การศึกษาและสังเคราะห์แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำ พบว่า ในการออกแบบเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำนั้น อันดับแรกผู้ออกแบบต้องคำนึงถึงหลักการออกแบบโดยทั่วไปที่สำคัญคือ ประโยชน์ใช้สอย อีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญที่นักออกแบบจะต้องคำนึงถึงคือ การคงเอกลักษณ์และการสื่อความหมายของลวดลายและสีสันต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวไทยทรงดำ เนื่องจากลายผ้าไทยทรงดำมีลายต่าง ๆ ไม่มากนักและมีการใช้สีสันที่จำกัด การออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำจึงต้องมีความระมัดระวังเป็นพิเศษโดยเฉพาะในเรื่องของการคงเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำและความแตกต่างของวัฒนธรรมความเชื่อของแต่ละพื้นที่ ๓) การพัฒนารูปแบบผ้าทอไทยทรงดำ ๔ ชนิด ได้แก่ หมอนอิง กล่องกระดาศทึซซู

กระเป๋าสตรีและเสื้อผ้า ระดับราคาของผลิตภัณฑ์ในกลุ่มลูกค้าเป้าหมายต้องการมากที่สุด คือ ๒๐๑-๓๐๐ บาท ต่อขึ้น ๔) ผลการทดสอบแนวคิดผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำที่ได้พัฒนาขึ้นโดยศึกษาการรับรู้เอกลักษณ์และการรับรู้ความหมายของผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมาย และการตรวจสอบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำโดยผู้เชี่ยวชาญดังนี้ ๑) หมอนอิง ได้แก่ แบบที่ ๑ และแบบที่ ๒ ๒) กล่องกระดาษทิชชู ได้แก่ แบบที่ ๑ และแบบที่ ๓ และแบบที่ ๔ ๓) กระเป๋าสตรี ได้แก่ แบบที่ ๒ และแบบที่ ๓^{๗๘}

---

^{๗๘} จุรีวรรณ จันทลา และคณะ, การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์, Veridian E-Journal, Silpakorn University, ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ เดือน พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๙, หน้า ๘๒-๘๓.

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชน และสูงอายุในกลุ่มล้านนา โดยมีเป้าหมายในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน และการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา มีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย
- ๓.๓ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๗ สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๘ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย
- ๓.๙ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยผสมผสานวิธี โดยมีทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มล้านนา โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มุ่งเน้นการศึกษารวบรวมข้อมูล จากหนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มล้านนา โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือ รายงานการวิจัย และที่เกี่ยวข้องประวัติ ความเป็นมาศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม

๒) ศึกษาวิเคราะห์และรวบรวมองค์ความรู้ และกระบวนการสร้างการเรียนรู้ ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม

๓) ประมวลข้อมูลเชิงสถิติจากสำนักงานชุมชนจังหวัดแพร่ อุตุสภกรรมการจังหวัดแพร่ วัฒนธรรมจังหวัดแพร่ การท่องเที่ยวจังหวัดแพร่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลตำบลทุ่งโฮ้ง ที่ตั้งแหล่งผลิตผ้าหม้อห้อมโดยชุมชนบ้านทุ่งโฮ้ง

๔) สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมการเรียนรู้ด้าน ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดลำนานาของชุมชนบ้านทุ่งโฮ้งที่ตั้ง แหล่งผลิตผ้าหม้อห้อม

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการดังนี้

๑) การสัมภาษณ์ประธานกลุ่มหรือผู้แทน ประธานชุมชน/ผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่น จำนวน ๖ คน ผู้ให้ข้อมูลหลักในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะ เพื่อทราบการพัฒนา ศักยภาพผลิตภัณฑ์ เพื่อศึกษาข้อมูลชุมชน สร้างความสัมพันธ์รู้จักความคุ้นเคยและความเข้าใจว่า การ มาทำวิจัยครั้งนี้ เพื่อต้องการศึกษาเรื่องอะไร ชุมชนจะมีบทบาทต่อการศึกษาอย่างไร สภาพของชุมชน ในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองตั้งแต่อดีตตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นในช่วงต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิธีคิด กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะผ้าหม้อห้อมในจังหวัดลำนานา รวมทั้งปัญหาและความ ต้องการในการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุใน จังหวัดลำนานาของชุมชนบ้านทุ่งโฮ้งที่ตั้งแหล่งผลิตผ้าหม้อห้อม

๒) สัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม หอการค้าจังหวัดแพร่ ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น การท่องเที่ยว พัฒนาชุมชน วัฒนธรรม อุตุสภกรรมการจังหวัด ประชาชนท้องถิ่น นักวิชาการด้านศิลปะ/ผู้รู้ในด้านสาขาศิลปะ รวม ๑๐ คน เพื่อทราบการสร้างสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้า หม้อห้อมไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน

๓) การสนทนากลุ่มและการส่งเสริมกิจกรรมสร้างสรรค์ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม โดยการประชุมระดมความเห็นในพื้นที่เป้าหมายศิลปะเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย ประชาชนท้องถิ่น ๒ คน นักวิชาการด้านศิลปะ / ผู้รู้ในด้านสาขาศิลปะ ๓ คน รวม ๕ คน เพื่อทราบการทำผลิตภัณฑ์ ต้นแบบการสร้างสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน

๔) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลในเชิงคุณภาพแล้ว นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อให้เห็นกระบวนการ การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมไปสู่การ ยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน

๓. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเป็นกระบวนการพัฒนาชุดความรู้ การทำผลิตภัณฑ์ต้นแบบ และการถ่ายทอดการสร้างสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมไปสู่การยกระดับ รายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ดังนี้

๑) การพัฒนาชุดความรู้และกระบวนการสร้างสรรค์เกี่ยวกับผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อม โดยการลงชุมชน เพื่อสัมภาษณ์ประธานกลุ่มหรือผู้แทน ประธานชุมชน/ผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่น จำนวน ๕ คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะ เพื่อเตรียมความพร้อมพัฒนาศักยภาพผลิตภัณฑ์ เพื่อต้องการศึกษาเรื่องอะไร ชุมชนจะมีบทบาทต่อการศึกษายังไร สภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองตั้งแต่อดีตตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวิธีคิด กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะผ้าหม้อห้อมในจังหวัดลำนานา

๒) การออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ รูปแบบของผลิตภัณฑ์ แนวทางในการพัฒนาศิลปะในพื้นผ้าโดยวิทยากรประชาชนท้องถิ่นและผู้รู้ในด้านสาขาศิลปะให้กับเยาวชนและผู้สูงอายุ

๓) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ออกแบบงานศิลปะบนพื้นผ้า โดยนำความรู้ทางด้านศิลปะ วิถีชีวิตของชุมชน การใช้สีธรรมชาติ มาประยุกต์เพื่อออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์

๔) การสร้างการเรียนรู้ในเครือข่าย เครือข่ายเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดลำนานา ประกอบด้วย เครือข่าย ๘ จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่จังหวัดนั้น ๆ และมีบทบาทต่อการพัฒนาเครือข่ายเมืองศิลปะสร้างสรรค์ในกลุ่มจังหวัดลำนานา

๕) การจัดประสบการณ์ให้ผู้ร่วมพัฒนาการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ผู้ร่วมผลิตผลิตภัณฑ์ รวม ๕ คน

๖) การถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์สู่เยาวชนและผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ เยาวชน จำนวน ๓๐ คน และผู้สูงอายุ จำนวน ๓๐ คน รวม ๖๐ คน

๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลกรณีศึกษาของจังหวัดกลุ่มลำนานา ประกอบด้วย ๒ ระดับ โดยมีความสำคัญ ดังนี้

๑) **ระดับจังหวัด** พื้นที่เครือข่ายการพัฒนาศิลปะเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย ๒ กลุ่ม

(๑) กลุ่มศิลปะล้านนาดั้งเดิม ประกอบด้วย ๘ จังหวัด ๑) จังหวัดเชียงราย วัดพระแก้ว ๒) จังหวัดเชียงใหม่ เวียงกุมกาม ๓) จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดพระธาตุทองมู ๔) จังหวัดลำปาง วัดพระธาตุลำปางหลวง ๕) จังหวัดลำพูน วัดพระธาตุหริภุญไชย ๖) จังหวัดแพร่ วัดพระบาทมิ่งเมือง ๗) จังหวัดน่าน วัดภูมินทร์ ๘) จังหวัดพะเยา วัดศรีโคมคำ

(๒) กลุ่มศิลปะล้านนาที่พัฒนา ประกอบด้วย ๔ แห่ง ๑) จังหวัดเชียงราย บ้านเหล่าพัฒนา อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ๒) จังหวัดเชียงใหม่ บ้านท่าข้าม อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ๓) จังหวัดแม่ฮ่องสอน บ้านเวียงเหนือ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๔) จังหวัดลำปาง บ้านลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕) จังหวัดลำพูน บ้านพระบาทห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ๖)

จังหวัดแพร่ บ้านต้นไคร้ ตำบลช่อแฮ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๗) จังหวัดน่าน บ้านดอนไชย อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ๘) จังหวัดพะเยา บ้านแม่ณาเรือ ตำบลแม่ณาเรือ อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา และ ๙) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

๒) ระดับชุมชน พื้นที่การพัฒนาศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม คือ ตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๓.๓ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญของการวิจัย ดังนี้

๑. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากประธานกลุ่มหรือผู้แทน ประธานชุมชน/ผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

๑) ผู้ให้ข้อมูลหลักในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะ ได้แก่ ประธานกลุ่มหรือผู้แทนประธานชุมชน/ผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๖ คน ประกอบด้วย

- (๑) นายอดุลย์ ทนชัย กำนันตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
- (๒) นางประภาพรรณ ศรีตรัย (ป้าเห้งยม) ปราชญ์ท้องถิ่น และประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหม้อห้อมทุ่งเจริญย้อมสีธรรมชาติ
- (๓) นางเหลื่อง ทองสุข (ป้าเหลื่อง) ปราชญ์ท้องถิ่น
- (๔) นางยุพิน สายสำเภา ปราชญ์ท้องถิ่น
- (๕) นายฤกษ์ วัลลภชัย ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อมและผู้ออกแบบสมัยใหม่
- (๖) นายพงศกร เสนาธรรม ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม

๒) ผู้ให้ข้อมูลในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ หอการค้าจังหวัดแพร่ ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การท่องเที่ยว พัฒนาชุมชน วัฒนธรรม อุตสาหกรรมจังหวัด ปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการด้านศิลปะ/ผู้รู้ในด้านสาขาศิลปะ รวม ๑๐ คน ประกอบด้วย

- (๑) นางไพรวัลย์ สะพานทอง รองนายกเทศมนตรีตำบลทุ่งโฮ้ง
- (๒) นางประภาพรรณ ศรีตรัย (ป้าเห้งยม) ปราชญ์ชาวบ้าน
- (๓) นายปัญญาพล ประสิทธิ์โสภณ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่
- (๔) นางสาวภาณุมาศ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดแพร่
- (๕) นายฤกษ์ วัลลภชัย ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม และ Young designer
- (๖) นายพงศกร เสนาธรรม ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม

(๓) นางสาวยุรีพรรณ แสนใจยา รองผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
(ททท.) สำนักงานจังหวัดแพร่

(๔) นายอานนท์ พลเกษม นักวิชาการวัฒนธรรมปฏิบัติการ

(๕) นางสาววิภากรณ์ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

(๑๐) นางสาวมลินดา สัตยสุนทร นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ

๓) ผู้ให้ข้อมูลในการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่น ๒

คน นักวิชาการด้านศิลปะ / ผู้รู้ในด้านสาขาศิลปะ ๑ คน รวม ๓ คน

(๑) นางประภาพรรณ ศรีตรัย (ป้าเหี้ยม) ปราชญ์ท้องถิ่น และประธานกลุ่ม
วิสาหกิจชุมชนหม้อห้อมทุ่งเจริญย้อมสีธรรมชาติ

(๒) นางเหลื่อง ทองสุข (ป้าเหลื่อง) ปราชญ์ท้องถิ่น

(๓) นายธีรศักดิ์ เวียงเก่า ผู้รู้ในด้านสาขาศิลปะ

๔) ผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ เยาวชน จำนวน ๓๐ คน และผู้สูงอายุ จำนวน ๓๐ คน รวม

๖๐ คน โดยมีนักเรียนโรงเรียนท่งไธสง (อภิวังวิทยาลัย) ๓๐ คน ประกอบไปด้วย

(๑) เด็กหญิงจินณพัทธ์ ร่องบอน

(๒) เด็กชายธนันท์ สายจันทอม

(๓) เด็กชายศุภกร บุญแรง

(๔) เด็กชายกิตติธัช ตาทิพย์

(๕) เด็กหญิงศศิประภา พลแหลม

(๖) เด็กหญิงธิดารัตน์ ใจกระแสน

(๗) เด็กชายชุตินันท์ เส็จจัก

(๘) เด็กชายศุภกิจ ไยแสน

(๙) นายจักรวาล บุตรชา

(๑๐) นายปรเมษฐ์ สิวค์ยาง

(๑๑) เด็กชายภาณุวัฒน์ แคล้วสูงเนิน

(๑๒) นายณิรุทธ น้ำหลาย

(๑๓) เด็กชายธีรภัทร ดีบยศ

(๑๔) เด็กชายชิษณุพงศ์ วงศ์อุปปา

(๑๕) เด็กหญิงชินุทัย บอกบุญ

(๑๖) เด็กชายธีรภัทร ยุทธแสน

(๑๗) นางสาวอรรณยา วรินทร์

(๑๘) เด็กหญิงภัสสรุ สุกาเจริญ

(๑๙) เด็กหญิงสายธาร สีสุทะ

(๒๐) เด็กหญิงเบญญาภา เพชรรัศมีไพร

(๒๑) เด็กหญิงอัญญา ศรีวิลัย

(๒๒) เด็กหญิงอักษรภาค แก้วมา

(๒๓) เด็กชายวิศรุต ภาระยาท

(๒๔) เด็กชายพงศกร กลั่นเขตกรรม

(๒๕) เด็กชายวรินทร์ ปันทะธา

(๒๖) เด็กหญิงสรลพร อ้อมแอ้ม

(๒๗) เด็กหญิงคลองขวัญ กุจิพันธ์

(๒๘) เด็กหญิงนิพัทธา ร่องศักดิ์

(๒๙) เด็กหญิงชญาณิษฐ์ พลแหลม

(๓๐) นางสาวธมลวรรณ พลแหลม

และ นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่งไธสง ๓๐ คน ประกอบไปด้วย

(๑) นางอรรร สุภาพล	(๒) นางสาวน้อย ท่งพรวง
(๓) นางต๊อด เชียงหม่อง	(๔) นางสาวเพลง ท่งพรวง
(๕) นางไพพรรณ วรินทร์	(๖) นางผิว สุทนะ
(๗) นางมอน จอมพรวง	(๘) นางมิ่ง รอดสี
(๙) นางสุดี เพ็งเพชร	(๑๐) นางเฉลียว นันทไสย
(๑๑) นางลัดดาวลัย เชียงเนาว์	(๑๒) นางเตียว แสงจันทร์
(๑๓) นางจิรภัทร หงษ์หนึ่ง	(๑๔) นางจรรุวรรณ ยุทธแสน
(๑๕) นางนฤมล ศรีไพบูลย์	(๑๖) นางพรรษา จักรบุตร
(๑๗) นางสาวศิริวรรณ บรรลือ	(๑๘) นางเคียร วงศ์ฉายา
(๑๙) นางอรพิน วรินทร์	(๒๐) นางแอ็ด วรินทร์
(๒๑) นางแสง จักรบุตร	(๒๒) นางราณี นิลคำ
(๒๓) นางสาวจ้อย อิ่มใจ	(๒๔) นางดารพร ทะนันชัย
(๒๕) นางจำปี เข้มเมือง	(๒๖) นางไพรวัลย์ เพ็ชรหาญ
(๒๗) นางสาวนวล วงศ์ดุย	(๒๘) นางไหม บุตรชา
(๒๙) นางรัญ อ่อนน้อม	(๓๐) นางสาวแสงมอน เพชรหาญ

๒. ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

๑. การจัดประสบการณ์ให้ผู้ร่วมพัฒนาการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ผู้ร่วมผลิตผลิตภัณฑ์ รวม ๕ คน ประกอบด้วย

- (๑) นางประภาพรรณ ศรีตรัย (ป่าเห้งยม) ปราชญ์ท้องถิ่น และประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหม้อห้อมทุ่งเจริญย้อมสีธรรมชาติ
- (๒) นางเหลื่อง ทองสุข (ป่าเหลื่อง) ปราชญ์ท้องถิ่น
- (๓) นางยุพิน สายสำเภา ปราชญ์ท้องถิ่น
- (๔) นายฤกษ์ วัลลภชัย ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อมและผู้ออกแบบสมัยใหม่
- (๕) นายพงศกร เสนาธรรม ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม

๒. การถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์สู่เยาวชนและผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ เยาวชน จำนวน ๓๐ คน และผู้สูงอายุ จำนวน ๓๐ คน รวม ๖๐ คน โดยมีนักเรียนโรงเรียนท่งไธ้ (อภิวังวิทยาลัย) ๓๐ คน ประกอบไปด้วย

- (๑) เด็กหญิงจิณณพัต ร่องบอน (๒) เด็กชายชนนันทน์ สายจันจอม
(๓) เด็กชายศุภกร บุญแรง (๔) เด็กชายกิตติธัช ตาทิพย์
(๕) เด็กหญิงศศิประภา พลแหลม (๖) เด็กหญิงธิดารัตน์ ใจกระแสน
(๗) เด็กชายชุตินันท์ เส็จจัก (๘) เด็กชายศุภกิจ ไยแสน
(๙) นายจักรวาล บุตรชา (๑๐) นายปรเมษฐ์ สิวค์ยาง
(๑๑) เด็กชายภาณุวัฒน์ แคล้วสูงเนิน (๑๒) นายธิรยุทธ น้ำหล่าย
(๑๓) เด็กชายธีรภัทร ตี๋ยศ (๑๔) เด็กชายชัชฌ์พงศ์ วงศ์อุปปา
(๑๕) เด็กหญิงชื่นฤทัย บอกบุญ (๑๖) เด็กชายธีรภัทร ยุทธแสน
(๑๗) นางสาวอรรวรรณยา วรินทร์ (๑๘) เด็กหญิงภัสสรา สุภาเจริญ
(๑๙) เด็กหญิงสายธาร สีสุทะ (๒๐) เด็กหญิงเบญญาภา เพชรรัศมีไพร
(๒๑) เด็กหญิงอัญชญา ศรีวิลัย (๒๒) เด็กหญิงอักษรารักษ์ แก้วมา
(๒๓) เด็กชายวิศรุต ภาระยาท (๒๔) เด็กชายพงศกร กลั่นเขตกรรม
(๒๕) เด็กชายวรินทร์ ปันทะธา (๒๖) เด็กหญิงสรลพร อ้อมแอ้ม
(๒๗) เด็กหญิงคลองขวัญ กุจิรพันธ์ (๒๘) เด็กหญิงนิพัทธา ร่องศักดิ์
(๒๙) เด็กหญิงชญาณิชฐ์ พลแหลม (๓๐) นางสาวธมลวรรณ พลแหลม
- และ นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลทุ่งไผ่ ๓๐ คน ประกอบไปด้วย
- (๑) นางอรร สุภาพล (๒) นางสาวน้อย ทุ่งพรวณ
(๓) นางต้อม เชียงหม่อง (๔) นางสาวเพลง ทุ่งพรวณ
(๕) นางไพวรรณ วรินทร์ (๖) นางผิว สุทนะ
(๗) นางมอน จอมพรวณ (๘) นางมิ่ง รอดสี
(๙) นางสุดี เพ็งเพชร (๑๐) นางเฉลียว นันทไสย
(๑๑) นางลัดดาวัลย์ เชียงเนา (๑๒) นางเตียว แสงจันทร์
(๑๓) นางจิรภัทร หงษ์หนึ่ง (๑๔) นางจรรวรรณ ยุทธแสน
(๑๕) นางนฤมล ศรีไพบูลย์ (๑๖) นางหรรษา จักรบุตร
(๑๗) นางสาวศิริวรรณ บรรลือ (๑๘) นางเคียร วงศ์ฉายา
(๑๙) นางอรพิน วรินทร์ (๒๐) นางแอ็ด วรินทร์
(๒๑) นางแสง จักรบุตร (๒๒) นางราณี นิลคำ
(๒๓) นางสาวจ้อย อิมใจ (๒๔) นางดาราวพร ทะนันชัย

(๒๕) นางจำปี เข้มเมือง

(๒๖) นางไพรวัลย์ เพ็ชรหาญ

(๒๗) นางสาวนวล วงศ์ด้อย

(๒๘) นางไหม บุตรชา

(๒๙) นางรัญ อ่อนน้อม

(๓๐) นางสาวแสงมอน เพชรหาญ

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

๑. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบเกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งมีสาระสำคัญในขั้นตอนของการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือเชิงคุณภาพนั้น ทางผู้วิจัยได้มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

๑) ทำการศึกษารวบรวมเอกสาร ข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม

๒) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า มาวางโครงสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และกรอบแนวคิดของการวิจัย

๓) สร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม โดยแบบออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วย ชื่อ ตำแหน่ง สถานที่ และและวัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม มีรายละเอียดดังนี้ ประวัติความเป็นมาของพื้นที่บ้านทุ่งโฮ้ง, การสั่งสมความรู้ของการทำผ้าหม้อห้อม, การสร้างสรรค์ลวดลายผ้าหม้อห้อม ประกอบด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๒. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. ด้านการตลาด ๔. ด้านการเรียนรู้ ๕. ด้านการสร้างเครือข่าย ๖. ด้านกระบวนการถ่ายทอด นอกจากนี้ยังได้การส่งเสริมการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชน ศึกษาปัญหา และอุปสรรคของผ้าหม้อห้อม รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการส่งเสริมผ้าหม้อห้อม ตลอดถึงแนวทางการพัฒนาผ้าหม้อห้อมในอนาคต

๔) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้าง นำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญชุดเดียวกับที่ตรวจแบบสอบถามทำการตรวจความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์

๕) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้าง นำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ มาทำการหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเป็นรายข้อ (Item – Objective Congruence Index : IOC)

๖) จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๗) การจัดทำเวทีชุมชน และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups Discussion) โดยดำเนินการสนทนากลุ่มย่อยระหว่างผู้วิจัย ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจผ้าหม้อห้อม เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุ และกำหนดรูปแบบสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดลำนานา

๒. ชุดปฏิบัติการสร้างสรรค์ศิลปะบนผ้าหม้อห้อม จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล โดยคัดเลือกตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจผ้าหม้อห้อม เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการเรียนรู้ และกำหนดรูปแบบสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดลำนานา มีรายละเอียดชุดปฏิบัติการวิจัยในลักษณะของการวิจัยในภาคสนาม (Field Study) ดังนี้

๑) ชุดปฏิบัติการที่ ๑ การสร้างสรรค์ศิลปะผ้าหม้อห้อมในตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ประกอบด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๒. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. ด้านการตลาด ๔. ด้านการเรียนรู้ ๕. ด้านการสร้างเครือข่าย ๖. ด้านกระบวนการถ่ายทอดการสร้างสรรค์ศิลปะมีการผสมผสานระหว่างของเดิมกับของใหม่ และมีอัตลักษณ์ทางศิลปะของตนเองของเยาวชนและผู้สูงอายุ

๒) ชุดปฏิบัติการที่ ๒ การพัฒนากระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม มีรายละเอียดดังนี้ ประวัติความเป็นมาของพื้นที่บ้านทุ่งไธ้ง, การส่งเสริมความรู้ของการทำผ้าหม้อห้อม, การสร้างสรรค์ลวดลายผ้าหม้อห้อม ประกอบด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๒. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. ด้านการตลาด ๔. ด้านการเรียนรู้ ๕. ด้านการสร้างเครือข่าย ๖. ด้านกระบวนการถ่ายทอด นอกจากนี้ยังได้การส่งเสริมการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชน ศึกษาปัญหา และอุปสรรคของผ้าหม้อห้อม รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการส่งเสริมผ้าหม้อห้อม ตลอดถึงแนวทางการพัฒนาผ้าหม้อห้อมในอนาคต พัฒนาการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนผ้าหม้อห้อม โดยกำหนดรูปแบบการเสริมสร้างกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดลำนานา การปฏิบัติการ คือการดำเนินการตามแผนโครงการที่วางไว้ ต้องเตรียมคนเตรียมวัสดุ

เตรียมเงิน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนจะต้องมีการวางแผนว่าใครจะทำอะไร ตอนไหนมีการฝึกทักษะที่จำเป็นและนัดหมายการลงมือไว้ให้เรียบร้อยแล้วลงมือปฏิบัติตามแผน

๓) ชุดปฏิบัติการที่ ๓ การสรุปองค์ความรู้ของผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ มีการผสมผสานระหว่างของเดิมกับของใหม่ และมีอัตลักษณ์ทางศิลปะของตนเองของเยาวชนและผู้สูงอายุ ในตำบลทุ่งไหล้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน สู่เยาวชนและผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ เยาวชน และผู้สูงอายุ ตลอดถึงการจัดประสบการณ์ให้ผู้ร่วมพัฒนาการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ผู้ร่วมผลิตผลิตภัณฑ์ และเสนอผลงานสมบูรณ์ต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. แบบประเมินก่อนและหลัง ชุดสร้างสรรค์ศิลปะบนผ้าหม้อห้อม มีการประเมินก่อนและหลังชุด (Pre-test Post-test)

สำหรับการสร้างเครื่องมือการวิจัย ได้ดำเนินการดังนี้

๑) สำนวณหนังสือ รายงานการวิจัย ชุดความรู้ ว่าด้วยกระบวนการสร้างการเรียนรู้ การเสริมสร้างกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดลำนนา

๒) การนำข้อมูล ความรู้ที่รวบรวมไว้มาสร้างเป็นเครื่องมือการวิจัยทั้งแบบสัมภาษณ์ สทนทนากลุ่ม และประเด็นการวิจัยอื่น ๆ

๓) การตรวจสอบความเที่ยงตรง เนื้อหาของเครื่องมือ และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยคณะนักวิจัย

๔) ดำเนินการออกแบบเครื่องมือการวิจัยที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับประชากร/กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยพิจารณาจากการอธิบายตามทัศนะของผู้ให้ข้อมูล

๕) การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย โดยผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖) การวิเคราะห์เครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๗) การนำเครื่องมือไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่กำหนดไว้

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาบริบทพื้นที่ วิถีคิด วิถีชีวิต ของชุมชน จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการ และพื้นที่ที่เกี่ยวข้องเป็นต้น ในส่วนของการวิจัยในภาคสนามเพื่อส่งเสริมการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและ

ผู้สูงอายุในกลุ่มล้านนา ดำเนินการวิจัยในลักษณะของการวิจัยในภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการใน ๖ ระยะ คือ

ระยะที่ ๑ การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจและพัฒนากระบวนการสร้างเวทีชุมชน และการจัดสัมมนากลุ่มย่อย ตลอดจนการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือการทำงานทางศิลปะ และการศึกษาภาคสนาม (Field Study)

ระยะที่ ๒ การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการใช้พื้นที่ผลงานศิลปะการสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนา โดยให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปะผ้าหม้อห้อมในตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ประกอบด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๒. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. ด้านการตลาด ๔. ด้านการเรียนรู้ ๕. ด้านการสร้างเครือข่าย ๖. ด้านกระบวนการถ่ายทอด การสร้างสรรค์ศิลปะมีการผสมผสานระหว่างของเดิมกับของใหม่ เพื่อระดมความเห็นในการคัดเลือกผลงานศิลปะการสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลของเครือข่าย โดยใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนา

ระยะที่ ๓ พัฒนาสมรรถนะและกระบวนการ ผลงานศิลปะการสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนา โดยให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปะผ้าหม้อห้อม ประกอบด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๒. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. ด้านการตลาด ๔. ด้านการเรียนรู้ ๕. ด้านการสร้างเครือข่าย ๖. ด้านกระบวนการถ่ายทอด การสร้างสรรค์ศิลปะมีการผสมผสานระหว่างของเดิมกับของใหม่ และมีอัตลักษณ์ทางศิลปะของตนเองของเยาวชนและผู้สูงอายุในตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

ระยะที่ ๔ กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม มีรายละเอียดดังนี้ ประวัติความเป็นมาของพื้นที่บ้านทุ่งไธ้ง, การสั่งสมความรู้ของการทำผ้าหม้อห้อม, การสร้างสรรค์ลวดลายผ้าหม้อห้อม ประกอบด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๒. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. ด้านการตลาด ๔. ด้านการเรียนรู้ ๕. ด้านการสร้างเครือข่าย ๖. ด้านกระบวนการถ่ายทอด นอกจากนี้ยังได้การส่งเสริมการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชน ศึกษาปัญหา และอุปสรรคของผ้าหม้อห้อม รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการส่งเสริมผ้าหม้อห้อม ตลอดจนแนวทางการพัฒนาผ้าหม้อห้อมในอนาคต เป็นการระดมความเห็นของผู้เกี่ยวข้องในเครือข่ายต่าง ๆ ในแต่ละจังหวัด โดยใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อเป็นการ

พัฒนาพัฒนาการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนผ้าหม้อห้อม โดยกำหนดรูปแบบการเสริมสร้างกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดลำนานา การปฏิบัติการ คือการดำเนินการตามแผนโครงการที่วางไว้ ต้องเตรียมคนเตรียมวัสดุ เตรียมเงิน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนจะต้องมีการวางแผนว่าใครจะทำอะไร ตอนไหนมีการฝึกทักษะที่จำเป็นและนัดหมายการลงมือไว้ให้เรียบร้อยแล้วลงมือปฏิบัติตามแผน เพื่อต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อพัฒนาการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดลำนานา

ระยะที่ ๕ การสรุปองค์ความรู้ของผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ มีการผสมผสานระหว่างของเดิมกับของใหม่ และมีอัตลักษณ์ทางศิลปะของตนเองของเยาวชนและผู้สูงอายุในตำบลทุ่งไผ่ อำเภอมะนัง จังหวัดแพร่ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ผ้าหม้อห้อมและผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ เยาวชน และผู้สูงอายุ ตลอดถึงการจับประสบการณ์ให้ผู้ร่วมพัฒนาการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ผู้ร่วมผลิตผลิตภัณฑ์ และเสนอผลงานสมบูรณ์ต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อพัฒนาการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดลำนานา

ระยะที่ ๖ ร่วมการจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการทางศิลปะ (Art Workshop) แลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้ของเครือข่ายแต่ละจังหวัดทั้ง ๘ จังหวัดลำนานา ประกอบด้วย จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน จังหวัดพะเยาที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

โดยมีขั้นตอน กิจกรรมการวิจัย และระยะเวลาในการวิจัยดังนี้

กิจกรรมการวิจัย	เดือน						หมายเหตุ
	๑	๒	๔	๖	๘	๑๐	
๑. การศึกษาจากเอกสารและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง หารือกับทีมงานวิจัย							
๒. การสืบค้นข้อมูล การประสานงานเครือข่าย และการลงพื้นที่ชุมชนบ้านทุ่งโฮ้ง							
๓. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และสัมภาษณ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องพื้นที่ พร้อมกับพัฒนาชุดความรู้ (วิจัยเชิงคุณภาพ)							
๔. กำหนดการพัฒนาชุดความรู้และการอบรมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่เพื่อพัฒนา กิจกรรมการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ รูปแบบของผลิตภัณฑ์ แนวทางในการพัฒนาศิลปะในผืนผ้าโดยวิทยากรปราชญ์ท้องถิ่นและผู้รู้ในด้านสาขาศิลปะให้กับเยาวชนและผู้สูงอายุ (วิจัยเชิงปฏิบัติการ)							
๕. การสนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ออกแบบงานศิลปะบนผืนผ้า โดยนำความรู้ทางด้านศิลปะ วิถีชีวิตของชุมชน การใช้สืธรรมชาติ มาประยุกต์เพื่อออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ (เชิงคุณภาพ และวิจัยเชิงปฏิบัติการ)							
๖. การประสานเครือข่ายเพื่อร่วมสนับสนุน กิจกรรมการให้ความรู้และแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาการสร้างการเรียนรู้ในเครือข่าย เครือข่ายเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดล้านนา							

๗. การสรุปบทเรียนและการวิเคราะห์ผล การอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาเป็นชุด ความรู้และกระบวนการเชิงสังคมการ สร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมไปสู่ การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน							

ตารางที่ ๓.๑ ตารางสรุปขั้นตอน กิจกรรมการวิจัย และระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมีขั้นตอนดังนี้

๑) กระบวนการในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) นั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) นั้น มาใช้ในกระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล โดยดำเนินการร่วมกับกระบวนการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) โดยวิธีการวิเคราะห์ อันจะได้นำมาดำเนินการตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ อันได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณาประเด็นหลัก (Major themes) หรือแบบแผนหลัก (Major pattern) ที่พบในข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ทั้งหมด จากนั้นจึงนำประเด็นหลัก (Major themes) มาพิจารณาแบ่งแยกออกเป็นประเด็นย่อย (Sub-themes) และหัวข้อย่อย (Categories) อันเป็นกระบวนการวิเคราะห์ โดยการเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ภาพรวมไปสู่การวิเคราะห์ประเด็นย่อยของกระบวนการวิเคราะห์ตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ

๒) กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group discussion) นั้น ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย โดยได้ทำการถอดข้อความจากการบันทึกข้อมูล จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) อธิบายเป็นความเรียง

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปฏิบัติการ เป็นการวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ก่อนเรียนและหลังเรียนเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา โดยการวิเคราะห์สถิติ ค่า T-test โดยเน้นความรู้ กระบวนการ การสร้างสรรค์ ศิลปะ และการถ่ายทอดของการดำเนินการ คือ

- ชุดปฏิบัติการที่ ๑ การสร้างสรรค์ศิลปะผ้าหม้อห้อมในตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ประกอบด้วย ๑) ด้านการผลิต ๒) ด้านออกแบบลวดลาย ๓) ด้านการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ๔) ด้านการนำความรู้ไปใช้และถ่ายทอด การสร้างสรรค์ศิลปะมีการผสมผสานระหว่างของเดิมกับของใหม่ และมีอัตลักษณ์ทางศิลปะของตนเองของเยาวชนและผู้สูงอายุ

- ชุดปฏิบัติการที่ ๒ การพัฒนากระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ ผ้าหม้อห้อม มีรายละเอียดดังนี้ ประวัติความเป็นมาของพื้นที่บ้านทุ่งไธ้ง, การสั่งสมความรู้ของการทำผ้าหม้อห้อม, การสร้างสรรค์ลวดลายผ้าหม้อห้อม ประกอบด้วย ๑) ด้านการผลิต ๒) ด้านออกแบบลวดลาย ๓) ด้านการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ๔) ด้านการนำความรู้ไปใช้และถ่ายทอด นอกจากนี้ยังได้การส่งเสริมการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชน ศึกษาปัญหา และอุปสรรคของผ้าหม้อห้อม รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการส่งเสริมผ้าหม้อห้อม ตลอดจนแนวทางการพัฒนาผ้าหม้อห้อมในอนาคต พัฒนาการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนผ้าหม้อห้อม โดยกำหนดรูปแบบการเสริมสร้างกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดล้านนา การปฏิบัติการ คือการดำเนินการตามแผนโครงการที่วางไว้ ต้องเตรียมคนเตรียมวัสดุ เตรียมเงิน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนจะต้องมีการวางแผนว่าใครจะทำอะไร ตอนไหนมีการฝึกทักษะที่จำเป็นและนัดหมายการลงมือไว้ให้เรียบร้อยแล้วลงมือปฏิบัติตามแผน

- ชุดปฏิบัติการที่ ๓ การสรุปองค์ความรู้ของผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ มีการผสมผสานระหว่างของเดิมกับของใหม่ และมีอัตลักษณ์ทางศิลปะของตนเองของเยาวชนและผู้สูงอายุ ในตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน สู่เยาวชนและผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ เยาวชน และผู้สูงอายุ ตลอดจนการจัดประสบการณ์ให้ผู้ร่วมพัฒนาการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ผู้ร่วมผลิตผลิตภัณฑ์ และเสนอผลงานสมบูรณ์ต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๗ สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูลเชิงปฏิบัติการ เปรียบเทียบด้วย T-test เปรียบเทียบก่อนและหลังการประเมิน ดังตารางนี้^๑

^๑ คณาจารย์ภาควิชาการประเมินผลและการวิจัย, วิจัยและสถิติทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐๖.

$$t = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}}}$$

t แทน การแจกแจงของค่า t

$\bar{x}_1$ แทน ค่าเฉลี่ยข้อมูลก่อนการประเมิน

$\bar{x}_2$ แทน ค่าเฉลี่ยข้อมูลหลังการประเมิน

s_1^2 แทน ค่าความแปรปรวนข้อมูลก่อนการประเมิน

s_2^2 แทน ค่าความแปรปรวนข้อมูลหลังการประเมิน

n_1 แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่างก่อนการประเมิน

n_2 แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่างหลังการประเมิน

๒. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากเครื่องมือการวิจัย โดยการเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการวิจัย และการส่งเสริมกิจกรรมการสร้างการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม

๓.๘ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการนำเสนอข้อมูลในเชิงสถิติ ซึ่งประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนา เช่น ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์ข้อมูลที่เชื่อมโยงกับสถิติการวิจัย การพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ในเชิงคุณภาพประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้และแนวปฏิบัติเรื่องการสร้างการเรียนรู้ การพัฒนากระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม มีรายละเอียดดังนี้ ประวัติความเป็นมาของพื้นที่บ้านทุ่งไธ้ง การสังสมความรู้ของการทำผ้าหม้อห้อม กระบวนการ การสร้างสรรค์ลวดลายการถ่ายทอดผ้าหม้อห้อม โดยมีผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑) ข้อมูลพื้นฐานและประวัติความเป็นมาของพื้นที่บ้านทุ่งไธ้ง, การสังสมความรู้ของการทำผ้าหม้อห้อม, การสร้างสรรค์ลวดลายผ้าหม้อห้อม

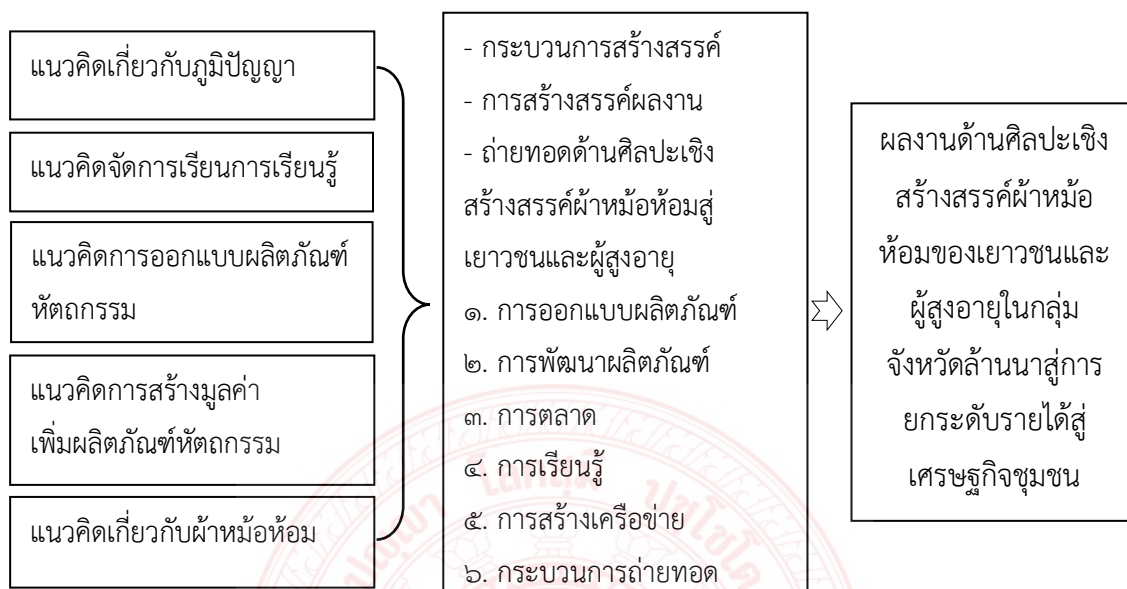
๒) ผลการศึกษากระบวนการเรียนศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๒. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. ด้านการตลาด ๔. ด้านการเรียนรู้ ๕. ด้านการสร้างเครือข่าย ๖. ด้านกระบวนการถ่ายทอด

๓) ชุดความรู้การสร้างสรรค์ศิลปะผ้าหม้อห้อม

๔) การเสริมสร้างกระบวนการและเครือข่ายทางสังคมการสร้างสรรค์ การถ่ายทอดผ้าหม้อห้อม

๓.๙ สรุปกระบวนการวิจัย

การสรุปบทเรียนโครงการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับ ศิลปกรรม ภูมิปัญญา การจัดการเรียนรู้ ผู้สูงอายุ เยาวชน และผ้าหม้อห้อม

แผนภาพที่ ๓.๑ สรุปกระบวนการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

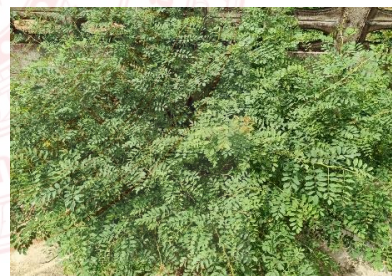
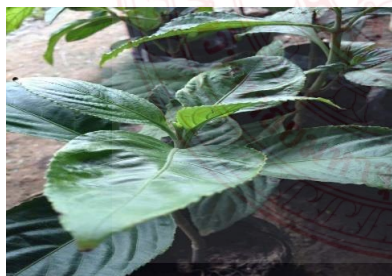
จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดลำนานา ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดลำนานา ๒) เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดลำนานา ๓) เพื่อถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดลำนานา ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

๔.๑ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดลำนานา

๔.๒ การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดลำนานา

๔.๓ การถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดลำนานา

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ ๔.๑ รูปต้นห้อม และ ต้นคราม วัสดุในการย้อมผ้าหม้อห้อม

๔.๑ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดลำนานา

๔.๑.๑ การวิเคราะห์สภาพภูมิหลังของการผ้าหม้อห้อมของชุมชนบ้านทุ่งไธ้ง

๑) ประวัติความเป็นมาผ้าหม้อห้อม

ผ้าหม้อห้อมในจังหวัดแพร่ได้รับการสืบทอดกันมานานกว่า ๑๐๐ ปี จากหลักฐานชาวลาวพวนที่อพยพมาจากประเทศลาว และนำมาผลิตครั้งแรกที่บ้านทุ่งไธ้ง เมื่อประมาณ พ.ศ.๒๓๔๐ – ๒๓๕๐ หม้อห้อมเป็นภาษาพื้นเมืองมาจากคำ ๒ คำ คือ “หม้อ” และ “ห้อม” หม้อเป็นภาชนะอย่างหนึ่งที่ใช้ในการบรรจุน้ำ หรือของเหลวมีทั้งขนาดเล็กและใหญ่ ส่วนห้อมนั้นเป็นพืชล้มลุกชนิดหนึ่ง โดยการนำลำต้นและใบมาหมักในน้ำตามกรรมวิธีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ทำให้ได้น้ำสีกรมท่าแล้ว

นำไปย้อมผ้าขาวให้เป็นผ้าสีกรมท่า “ผ้าหม้อห้อม” ที่เรียกว่าหม้อห้อม จากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้คำนิยามไว้ว่า (ถิ่น-พายัพ) ใช้เรียก เสื้อคอกลม แขนสั้น ผ่าอกตลอด มักย้อมสีน้ำเงินเข้ม หรือ ดำ ว่า ห้อม เขียนเป็น หม้อห้อม หรือ หม้อฮ่อม เสื้อ “หม้อฮ่อม” เป็นเสื้อฝ้ายย้อมสีคราม ดำ คอกลม ผ่าอก แขนยาว หรือแขนสั้น มีทั้งแบบที่ใช้กระดุมกลัดและที่ใช้ผ้าเย็บเป็นเชือกผูก เป็นเสื้อที่ชายชาวภาคเหนือสวมใส่กัน ประดิษฐ์ในชีวิตประจำวัน^๑

หม้อฮ่อม เป็นคำภาษาถิ่นล้านนา โดยแท้จริงไม่ได้หมายถึงเสื้อ แต่หมายถึงสีเป็นสีครามอมดำ ปัจจุบันถ้าเอ่ยว่า หม้อฮ่อม จะหมายถึงเสื้อดังกล่าวข้างต้น เสื้อชนิด มิใช่เสื้อสำหรับผู้ชายชาวล้านนาสวมใส่มาแต่เดิม แต่เสื้อที่ชายชาวล้านนานิยมลายสีขาว คือ เสื้อแบบที่เรียกว่า เสื้อห้าตุก หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตัวก้อมแฉวลอย เสื้อหม้อฮ่อมแฉวลอย สงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยเริ่มที่จังหวัดแพร่ เนื่องจากพวกลาวพวนที่อพยพเข้าไปอยู่ที่อำเภอเมืองแพร่ได้เย็บเสื้อฝ้ายย้อมสีครามคำออกจำหน่ายแก่คนงาน และลูกจ้างทำไม้ขึ้นก่อน จึงได้รับความนิยมซื้อสวมใส่กันแพร่หลาย ต่อมาเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๖ นายไกรศรี นิมนานเหมินท์ ได้จัดงานเลี้ยงอาหารแบบขันโตกเพื่อเป็นเกียรติแก่ฯพณฯ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ และกงสุลอเมริกัน ขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และได้กำหนดให้ผู้มาร่วมงานสวมเสื้อฝ้ายคอกลม ย้อมสีคราม คาดผ้าขาวม้า หลังจากงานนี้จึงมีผู้นิยมใช้เสื้อหม้อฮ่อมกันแพร่หลายยิ่งขึ้น คนทั่วไปจึงคิดว่าเป็นเสื้อประเพณีนิยมสำหรับชายชาวล้านนา^๒

ในคราวที่ราชบัณฑิตยสถานได้ปรับปรุงพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.ศ. พ ๒๔๙๓ มาเป็นพจนานุกรมฯ พ.ศ. ๒๕๒๕ นั้น คณะกรรมการชุดปรับปรุงพจนานุกรม ได้เห็นควรให้ เก็บคำนี้เพิ่มเติมเข้าไปและเก็บในรูปที่เขียนว่า หม้อฮ่อม ตามที่นิยมใช้เขียนกันโดยทั่วไป ต่อมามีนักภาษาที่ศึกษาทางด้านภาษาถิ่นพายัพ ได้แสดงความคิดเห็น และแสดงผลการศึกษาเทียบเสียงคำไทยภาคเหนือกับคำไทยกรุงเทพฯ แล้วเห็นว่าคำนี้ควรเขียนว่า หม้อห้อม จึงจะต้อง^๓

๒) การผลิตผ้าหม้อห้อมในอดีต

การผลิตผ้าหม้อห้อมของชาวไทยพวนบ้านทุ่งโฮ้ง ได้ทำสืบทอดกันมานานกว่า ๑๐๐ ปีแล้ว สืบเนื่องจากในอดีตที่ต้องยังชีพด้วยตนเอง ผลิต และใช้ในครัวเรือน การทำผ้าหม้อห้อมแบบดั้งเดิมยังคงเหลือสืบทอดที่บ้าน ทุ่งโฮ้งในปัจจุบัน โดยมีวัตถุดิบ วัสดุอุปกรณ์ และกรรมวิธีในการผลิตที่สำคัญวัตถุดิบที่ใช้ทำผ้าหม้อห้อมแบบดั้งเดิมต้องมีการจัดเตรียม วัตถุดิบที่จำเป็นให้พร้อม

^๑ สิวลา วงศ์ไพบูลย์วัฒน์, การดำเนินงานในธุรกิจผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมของผู้ประกอบการในอำเภอเมือง จังหวัดแพร่, (เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า ๕๖.

^๒ จารุวรรณ ข้าเพชร และรวีญา พนาพฤษไพโร, พัฒนาการผ้าหม้อห้อมเมืองแพร่, (กรุงเทพมหานคร: มปป, ๒๕๓๖), หน้า ๓๔-๓๕.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร:ราชบัณฑิต, ๒๕๓๓), หน้า ๔๕.

ประกอบด้วย ต้นหอมสำหรับทำสีย้อมผ้า ผ้าฝ้ายทอมือสีขาว น้ำด่างและแป้ง โดยมีขั้นตอนการจัดเตรียมวัตถุดิบ ดังนี้ ๑. การทำสีย้อมผ้าจากต้นหอม ขั้นตอนรายละเอียดตลอดจนเทคนิคในการทำอย่างละเอียด โดยช่างย้อมผ้าจะนำลำต้นและใบของต้นหอม ซึ่งต้องปลุกเป็นจำนวนมากในที่ดอน เนื่องจากต้นหอมจะเติบโตได้ดี ๒. นำมาผูกเป็นมัดแช่น้ำไว้ในโอ่งน้ำขนาดใหญ่ ประมาณ ๒ - ๓ วัน กระทั่งต้นและใบหอมเน่าจนได้น้ำที่มีสีกรมท่าเข้ม แล้วจึงนำน้ำนี้มาผสมกับปูนขาว ๓. นำปูนขาวผสมกับน้ำที่แช่ได้แล้วตีให้เกิดฟองเต็มปูนขาวจนกว่าฟองที่ได้จะเป็นสีน้ำเงิน ๔. ทิ้งให้น้ำที่ได้ตกตะกอนหรืออาจจะใช้ผ้าขาวบางกรองเอาตะกอนที่ได้เก็บไว้เป็นหัวคราม นำไปใช้ตลอดทั้งปี

การทำผ้าหม้อห้อมนั้นโดยธรรมชาติแล้วคุณสมบัติสีครามที่ใช้ย้อมผ้าหม้อห้อมนั้นสีจะตก จึงได้ชื่อว่า “หม้อห้อมแท้สีจะต้องตก” แต่มีกรรมวิธีที่จะช่วยให้สีครามตกน้อยลงได้โดยการแช่น้ำเกลือหรือหัวน้ำส้มไว้ ๑ คืนก่อนในครั้งแรก หลังจากนั้นก็ซักตามปกติโดยแยกออกจากผ้าที่มีสีอ่อน ผ้าหม้อห้อมยิ่งซักก็จะยิ่งสวย ซึ่งจะตกอยู่ประมาณ ๔ - ๕ ครั้ง จากนั้นจะอยู่ตัวไม่ตก ก็จะได้ผ้าหม้อห้อมย้อมครามมีสีสวยไว้สวมใส่ ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันจึงมีผู้ผลิตหม้อห้อมแท้บางรายได้หันมาใช้วิธีการย้อมสีครามในการทำเสื้อหม้อห้อมแท้ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเมื่อย้อมสีแล้วให้นำออกมาซักด้วยน้ำด่าง ก่อนจะตากให้แห้ง แล้วนำมาใช้ ซึ่งถือเป็นเคล็ดลับที่ทำให้หม้อห้อมสีไม่ตกจึงรับรองได้ว่าหม้อห้อมดี สีจะไม่ตก

การทำผ้าหม้อห้อมแบบดั้งเดิมยังคงเหลือสืบทอดที่บ้าน หุ่นโฮ้งในปัจจุบัน โดยมีวัตถุดิบ วัสดุอุปกรณ์ และกรรมวิธีในการผลิตที่สำคัญวัตถุดิบที่ใช้ทำผ้าหม้อห้อมแบบดั้งเดิมต้องมีการจัดเตรียม วัตถุดิบที่จำเป็นให้พร้อม ประกอบด้วย ต้นหอมสำหรับทำสีย้อมผ้า ผ้าฝ้ายทอมือสีขาว น้ำด่างและแป้ง โดยมีขั้นตอนการจัดเตรียมวัตถุดิบ ดังนี้

๑. การทำสีย้อมผ้าจากต้นหอม ขั้นตอนรายละเอียดตลอดจนเทคนิคในการทำอย่างละเอียดก่อนข้างจะเป็นความลับ โดยช่างย้อมผ้าจะนำลำต้นและใบของต้นหอม ซึ่งต้องปลุกเป็นจำนวนมากในที่ดอน เนื่องจากต้นหอมจะเติบโตได้ดี

๒. นำมาผูกเป็นมัดแช่น้ำไว้ในโอ่งน้ำขนาดใหญ่ ประมาณ ๒ - ๓ วัน กระทั่งต้นและใบหอมเน่าจนได้น้ำที่มีสีกรมท่าเข้ม แล้วจึงนำน้ำนี้มาผสมกับปูนขาว

๓. นำปูนขาวผสมกับน้ำที่แช่ได้แล้วตีให้เกิดฟองเต็มปูนขาวจนกว่าฟองที่ได้จะเป็นสีน้ำเงิน

๔. ทิ้งให้น้ำที่ได้ตกตะกอนหรืออาจจะใช้ผ้าขาวบางกรองเอาตะกอนที่ได้เก็บไว้เป็นหัวคราม นำไปใช้ตลอดทั้งปี

การทำผ้าหม้อห้อมนั้นโดยธรรมชาติแล้วคุณสมบัติสีครามที่ใช้ย้อมผ้าหม้อห้อมนั้นสีจะตก จึงได้ชื่อว่า “หม้อห้อมแท้สีจะต้องตก” แต่มีกรรมวิธีที่จะช่วยให้สีครามตกน้อยลงได้โดยการแช่น้ำเกลือหรือหัวน้ำส้มไว้ ๑ คืนก่อนในครั้งแรก หลังจากนั้นก็ซักตามปกติโดยแยกออกจากผ้าที่มีสีอ่อน ผ้าหม้อห้อมยิ่งซักก็จะยิ่งสวย ซึ่งจะตกอยู่ประมาณ ๔ - ๕ ครั้ง จากนั้นจะอยู่ตัวไม่ตก ก็จะได้

ผ้าหม้อห้อมย้อมครามมีสีสวยไว้สวมใส่ ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันจึงมีผู้ผลิตหม้อห้อมแท้บางรายได้หันมาใช้วิธีการย้อมสีครามในการทำเสื้อหม้อห้อมแท้ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเมื่อย้อมสีแล้วให้น้ำออกมาซักด้วยน้ำต่าง ก่อนจะตากให้แห้ง แล้วนำมาใช้ ซึ่งถือเป็นเคล็ดลับที่ทำให้หม้อห้อมสีไม่ตกจึงรับรองได้ว่าหม้อห้อมดี สีจะไม่ตก

ภาพที่ ๔.๒ รูปแบบดั้งเดิมของผ้าหม้อห้อม

๓) เครื่องมือที่ใช้ในการทำผ้าหม้อห้อมในอดีต

เครื่องมือที่ใช้ในการทำผ้าหม้อห้อม การทำเสื้อหม้อห้อมเป็นงานหัตถกรรมที่มีอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการจัดท่าง่าย ๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อน เช่น โอง่ดินขนาดใหญ่สำหรับแช่หมักทำสีจากต้นห้อมและเป็นโอง่ใส่น้ำสี สำหรับการย้อมผ้าโอง่นี้เตรียมไว้หลายใบเพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการย้อมผ้าจำนวนมาก ๆ ถึงแช่ซึ้แล้วและหมอน้ำต่าง ในอดีตใช้بيب หรือหม้อดินในการแช่ซึ้แล้ว ปัจจุบันนิยมใช้ถังพลาสติกเนื่องจากคงทนและราคาถูก ส่วนหมอน้ำต่างยังคงใช้โอง่ปากกว้างขนาดเล็ก ภาชนะสำหรับบรรจุน้ำธรรมชาติ ส่วนใหญ่ใช้กะละมังขนาดใหญ่เพื่อแช่ผ้าดิบที่ตัดเย็บแล้ว ตะกร้าท่างเป็นตะกร้าทำจากไม้ไผ่โดยสานห่าง ๆ ปากกว้างขนาดพอดีที่จะวางครอบปากโอง่กันสอบ ใช้สำหรับใส่ผ้าที่จะย้อมแล้วแช่ส่วนกันของตะกร้าลงในสีย้อม ถุงมือเป็นเครื่องมือสมัยใหม่ที่ใช้สำหรับป้องกัน สีย้อมไม่ให้ติดมือในอดีตผู้ที่มืออาชีพทำผ้าหม้อห้อมจะมีมือสีดำติด เนื่องจากใช้มือล้างผ้ามาห้อมย้อมโดยตรง รวตากผ้า นิยมใช้ราวไม้ไผ่ซึ่งหาได้ง่ายจะทำเป็นราวตั้งไว้ในที่แดดจัดใช้ตากผ้าที่ผ่านการย้อมเสร็จเรียบร้อยแล้วให้แห้งสนิท

เครื่องมือที่ใช้ในการทำผ้าหม้อห้อม การทำเสื้อหม้อห้อมเป็นงานหัตถกรรมที่มีอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการจัดท่าง่าย ๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ดังนี้ โอง่ดินขนาดใหญ่สำหรับแช่หมักทำสีจากต้นห้อมและเป็นโอง่ใส่น้ำสี สำหรับการย้อมผ้าโอง่นี้เตรียมไว้หลายใบเพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการย้อมผ้าจำนวนมาก ๆ ถึงแช่ซึ้แล้วและหมอน้ำต่าง ในอดีตใช้بيب หรือหม้อดินในการแช่ซึ้แล้ว ปัจจุบันนิยมใช้ถังพลาสติกเนื่องจากคงทนและราคาถูก ส่วนหมอน้ำต่างยังคงใช้โอง่ปากกว้างขนาดเล็ก ภาชนะสำหรับบรรจุน้ำธรรมชาติ ส่วนใหญ่ใช้กะละมังขนาดใหญ่เพื่อแช่ผ้าดิบที่ตัดเย็บแล้ว ตะกร้าท่างเป็นตะกร้าทำจากไม้ไผ่โดยสานห่าง ๆ ปากกว้างขนาดพอดีที่จะวางครอบปากโอง่กันสอบ ใช้สำหรับใส่ผ้า

ที่จะย้อมแล้วแช่ส่วนกันของตะกร้าลงในสีย้อม ถูมือเป็นเครื่องมือสมัยใหม่ที่ใช้สำหรับป้องกัน สีย้อมไม่ให้ติดมือในอดีตผู้ที่ทำผ้าหม้อห้อมจะมีมือสีดำติด เนื่องจากใช้มือล้างผ้ามาห้อมย้อมโดยตรง ราวตากผ้า นิยมใช้ราวไม้ไผ่ซึ่งหาได้ง่ายจะทำการราวตั้งไว้ในที่แดดจัดใช้ตากผ้าที่ผ่านการย้อมเสร็จเรียบร้อยแล้วให้แห้งสนิท

๔) ถ่ายทอดการทำผ้าหม้อในอดีต

การเรียนรู้ศิลปะเชิงสร้างสรรค์เพื่อการถ่ายทอดให้กับทายาท หรือผู้รับสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมผ่านการเรียนรู้ประสบการณ์ตรงโดยมีการฝึกฝนจากพ่อแม่สู่ลูกหลาน มีระบบการรักษาความลับของครอบครัวหาเทคนิคที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของครอบครัว สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำผ้าหม้อห้อมที่ผลิตมาจากโรงงาน ปัจจุบันได้นำเอาภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษของคนไทยพวนบ้านทุ่งโฮ้ง ที่ถ่ายทอดกันมารุ่นสู่รุ่นในการทำผ้าหม้อห้อมสีธรรมชาติ ซึ่งได้จากธรรมชาติ เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำหัตถกรรมสิ่งทอย้อมสีห้อมธรรมชาติ เป็นการพัฒนาผ้าหม้อห้อมให้ไปสู่สากล และรักษาความเป็นอัตลักษณ์ ของผ้าหม้อห้อมให้ยั่งยืน และสืบทอดต่อไป

๕) การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมในอดีต

การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ตั้งแต่ในอดีตมุ่งเน้นสร้างสรรค์ศิลปะผลงานผ้าหม้อห้อมเป็นแบบองค์ความรู้ที่ได้สั่งสมจากคนรุ่นก่อนถึงรุ่นปัจจุบันโดยมีการถ่ายทอดเฉพาะครัวเรือนเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทดลองผิดทดลองถูก โดยเฉพาะการย้อมสีธรรมชาติที่เกิดจากการหมัก เพื่อให้เกิดปฏิกิริยาของการเปลี่ยนสี มุ่งเน้นผลิตภัณฑ์ให้มีความคงทนต่อการใช้หรือบริโภคในครัวเรือนหรือในชุมชนเป็นหลัก จนเกิดเป็นลักษณะของอุตสาหกรรมครอบครัวประกอบเป็นอาชีพในการทอผ้า และย้อมสีผ้าหม้อห้อมสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ผ้าหม้อห้อมไม่ได้หมายถึงเสื้อหรือกางเกงที่ทำจากผ้าหม้อห้อมแต่ยังหมายถึงเคหะภัณฑ์ หรือสิ่งของที่นำมาใช้ในครัวเรือน

ภาพที่ ๔.๓ คณะผู้วิจัยลงสำรวจพื้นที่บ้านแม่เหลือง ทองสุข

ขั้นตอนการออกแบบผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วยการมีแรงบันดาลใจในการออกแบบ โดยมักตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่ได้ทำการศึกษา ค้นคว้ามาก่อนแล้วจากนั้นวางแผนในการจัดทำ

ผลิตภัณฑ์ เช่น กำหนดชิ้นงานหรือกลุ่มผลิตภัณฑ์โดยการร่างแบบผลิตภัณฑ์และกำหนดรายละเอียดของวัสดุที่ใช้คร่าวๆ การคัดเลือกรูปแบบๆ และการกำหนดรายละเอียดที่เกี่ยวข้อง เพิ่มเติมการทำงานออกแบบ สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงคือการกำหนดจุดประสงค์ที่ชัดเจนของงาน การสร้างสรรค์ลักษณะภายนอกเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าโดยเน้นการสื่อความหมาย จะดึงดูดความสนใจผู้ที่พบเห็นให้เกิดความต้องการซื้อสินค้านั้น

ผ้าหม้อห้อมโดยส่วนใหญ่แล้วเน้นตัวเนื้อผ้ากับการย้อมสีซึ่งเป็นสัณฐานชาติได้จากพืชชนิดหนึ่งที่เรียกว่าห้อมด้วยการหมัก ส่วนลวดลายนั้นไม่ได้มุ่งเน้น เน้นเฉพาะส่วนเนื้อผ้าสวมใส่สบายและมีความทนทานในการใช้งานสามารถใช้ได้เป็นเวลาหลายปีสามารถใช้ได้ทุกเทศกาล หรือฤดูกาลหรืองานต่าง ๆ ทำงานที่เป็นงานมงคล หรืองานอวมงคลเลยนอกจากนี้ยังเน้นในการย้อมสีให้เป็นสีธรรมชาติ^๔

เสื้อผ้าหม้อห้อมได้รับการพัฒนารูปแบบให้หลากหลายยิ่งขึ้นกว่าเดิม เช่น เป็นเสื้อเชิ้ต เสื้อคอพระราชทาน ซาฟารี กางเกงแบบต่าง ๆ เสื้อผ้าสำหรับเด็ก เสื้อสตรี กระโปรง เป็นต้น ปัจจุบันผู้สนใจเสื้อผ้าหม้อห้อมสามารถเลือกแบบได้หลากหลายตามความพอใจ ประกอบกับหม้อห้อมได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยขึ้นโดยนำไปผ่านกรรมวิธีฟอกสี ทำให้มองดูคล้ายของต่างประเทศแต่สวมใส่สบายกว่า ทำให้กลุ่มคนที่นิยมใช้ผ้ายีนส์บางส่วนหันมาสวมใส่เสื้อผ้าหม้อห้อมมากขึ้น^๕

นอกจากนี้นางประภาพรรณ ศรีตรัย (ป้าเห้งยม) ปราชญ์ท้องถิ่น^๖ กล่าวว่าผ้าหม้อห้อมถือได้ว่าเป็นมรดกตกทอดทั้งความคิดและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านทุ่งไธ้ง โดยเน้นการย้อมสีซึ่งเกิดจากธรรมชาติของห้อม นอกจากนี้ยังเน้นตัวผ้าที่จะนำมาย้อมซึ่งเป็นผ้าฝ้ายเป็นใยธรรมชาติที่มีการถักทอด้วยมือโดยใช้เวลานานในการทอผืนผ้า ต้องใช้ความอดทนกว่าจะได้มาซึ่งผลงานในสภาพปัจจุบันเพื่อให้ทันต่อการตลาดการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผ้าหม้อห้อมเน้นตามความต้องการของตลาดเช่นการมัดย้อมการปักเทียน หรือเทคนิคการย้อมสีเทียนจะทำให้เกิดลวดลายทันสมัยเป็นที่สนใจของตลาด

ผ้าหม้อห้อม เป็นผ้าพื้นเมืองที่สำคัญของจังหวัดแพร่ คำว่าหม้อห้อม เขียนได้หลายแบบ เช่น หม้อห้อม, หม้อห้อม, หม้อห้อม ซึ่งแล้วแต่ใครจะนำมาใช้ แต่ ความหมายที่แท้จริงนั้น เหมือนกันทุกคำ คือ เสื้อผ้าที่มีสีครามที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวไทย เป็นการใช้ผ้าฝ้ายที่ได้จากการทอ ย้อมด้วยสีครามที่ได้จากต้นห้อมหรือต้นคราม จะได้ผ้ามีสีเดียวกันตลอดทั้งผืน ปัจจุบันนำมาตัดเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น กางเกงกระโปรง เสื้อ ผ้าเช็ดหน้า เป็นต้น งานเทศกาลต่าง ๆ เช่น ลอยกระทง,

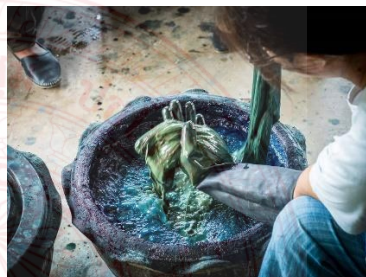
^๔ สัมภาษณ์นายพงศกร เสนาธรรม ผู้ประกอบการ, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

^๕ สัมภาษณ์นายฤกษ์ วัลลภชัย ผู้ประกอบการและออกแบบ, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

^๖ สัมภาษณ์นางประภาพรรณ ศรีตรัย ปราชญ์ท้องถิ่น, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

สงกรานต์, วันขึ้นปีใหม่, งานบุญประจำปี, งานไหว้พระธาตุ, การท่องเที่ยวและอื่น ๆ อีกมากมาย ม่อฮ่อมเป็นที่นิยมในการสวมใส่ของคนภาคเหนือ และของคนทั่วประเทศ^๗

นางเหลือง ทองสุขได้กล่าวว่า ม่อฮ่อม เป็นภาษาถิ่นเหนือ เกิดจากคำว่า ม่อ และฮ่อม แต่หลายคนเรียกเพี้ยนว่า หม้อห้อม หรือหม้อฮ่อม หรือ ม่อห้อม ซึ่งก็สามารถเรียกได้ เพียงแต่ความหมายก็เหมือนกัน คือ เสื้อผ้าที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในแบบของสืครามม่อฮ่อมตันฮ่อม หรือตันคราม เป็นพืชล้มลุกในตระกูลคราม ซึ่งชาวทุ่งโฮ้งตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ นำเอาส่วนที่เป็นลำต้น และใบมาหมักในหม้อที่บรรจุน้ำตามกรรมวิธีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ทำให้ได้น้ำสีคราม ที่จะนำมาย้อมผ้าขาวให้เป็นผ้าคราม ที่เรียกกันว่า ผ้าม่อฮ่อมซึ่งเป็นผ้าที่ชาวแพร่ และคนทั่วประเทศ นิยมใช้ทุกเพศทุกวัย ไม่เว้นแม้แต่ชาวต่างประเทศ ซึ่งจะเห็นได้ว่าชาวต่างประเทศได้นิยมชมชอบในผ้าม่อฮ่อมกัน^๘

ภาพที่ ๔.๔ การย้อมผ้าหม้อห้อมในหม้อ

เอกลักษณ์ หรือ จุดเด่นผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมของจังหวัดแพร่มีเอกลักษณ์จำเพาะของผ้าหม้อห้อมเป็นเส้นใยผ้าธรรมชาติย้อมสีธรรมชาติ ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการนำเอาใบห้อม ซึ่งเป็นพืชประจำถิ่น ผสมผสานกันอย่างลงตัวด้วยกรรมวิธีการย้อมตามสูตรโบราณ ผ่านกระบวนการทอดด้วยมือผสมกับอารยธรรมท้องถิ่น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ก่อเกิดเป็นผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าอาภรณ์เรียกขานกันว่า “เสื้อหม้อห้อม” พร้อมทั้งพัฒนาไปสู่สากล เป็นผลิตภัณฑ์สูทหม้อห้อม ซึ่งสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอันเลื่องชื่อจนเป็นที่ยอมรับของชาวไทย และชาวต่างชาติที่แวะเข้ามาชมและเลือกซื้อ โดยมีวัตถุดิบและส่วนประกอบ ดังนี้ ๑. น้ำต่างเข้มข้น (น้ำขี้เถ้า) ๒. ห้อมเปียกหรือครามเปียก ๑ ลิตร ๓. น้ำขาวข้าว ๒ ลิตร (ข้าวเหนียว) ๔. ปูนขาว ๓๐๐ กรัม ๕. น้ำมะขามเปียก ๒๐๐ มิลลิลิตร ๖. โองหรือหม้อขนาดใหญ่ ใช้สำหรับผสม (ก่อ) น้ำห้อม มีขั้นตอนการผลิต ๑. กวนน้ำต่างเข้มข้นเนื้อห้อมหรือเนื้อครามเปียกให้เข้ากัน ๒. เติมน้ำขาวข้าว ปูนขาว และน้ำมะขามเปียกลงไป ๓. กวนส่วนผสมทั้งหมดให้เป็นเนื้อเดียวกัน ประมาณ ๓๐-๔๐ นาที หรือจนกระทั่งเกิดฟองสีน้ำเงินเข้ม ๔. ตั้งทิ้งไว้และล้างทุกวัน ๆ ละ ๒ ครั้ง เข้า-เย็น จนกระทั่งค่า pH ของน้ำย้อม

^๗ สัมภาษณ์นายอดุลย์ ทนชัย กำนันตำบลทุ่งโฮ้ง, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

^๘ สัมภาษณ์นางเหลือง ทองสุข ปราชญ์ท้องถิ่น, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

ลดลงเหลือ ๑๐.๐ – ๑๐.๕ โดยที่น้ำย้อมจะต้องมีสีน้ำเงินเข้ม และมีตะกอนสีเหลืองขมื่น แสดงว่าน้ำย้อมนั้นสามารถย้อมผ้าและฝ้ายได้ ๕. นำฝ้ายมารีดเอาเมล็ดออก ๖. นำฝ้ายที่ไม่มีเมล็ดดีให้ฟู ๗. นำฝ้ายมาปั่นให้เป็นเส้นด้าย ๘. นำไปทอใส่ที่กระตุก (ทอหูก) เป็นผืนผ้า ๙. เตรียมสารละลายผงซักฟอกอัตราส่วน ๑% โดยใช้ผงซักฟอกสูตรซักมือ ๑๐ กรัมต่อน้ำ ๑ ลิตร (สบู่ลาย ๑๐ ก้อน) นำไปต้มที่อุณหภูมิที่ ๖๐ – ๗๐ องศาเซลเซียส ๑๐. นำผ้าหรือฝ้ายที่เตรียมไว้ลงไปต้ม ประมาณ ๓๐ นาที – ๑ ชั่วโมง ๑๑. ทิ้งไว้ให้เย็นนำไปซักในน้ำจนค่า pH เหลือประมาณ ๗ แล้วบิดตากให้แห้ง ๑๒. นำฝ้ายหรือผ้าที่เตรียมไว้ลงไปแช่ในน้ำสะอาดและบิดพอหมาด ๑๓. นำฝ้ายหรือผ้าที่เตรียมไว้ลงย้อมในหม้อห้อม ใช้มือบีบหรือขยำผ้าฝ้ายหรือในน้ำย้อมประมาณ ๕ – ๑๐ ครั้ง ๑๔. บีบน้ำย้อมออก นำไปแช่ลงในสารละลายสารส้ม หรือสารละลายไฮโดรเจนเพอร์ออกไซด์หรือ เพื่อ Fixing ๑ – ๒ นาที บิดขึ้นตากในร่ม ไม่ให้โดนแสงแดด ๑๕. ตากไว้ประมาณ ๒๐ นาที จากนั้นนำหมักไว้ในถุงพลาสติก รอจนกระทั่งไวเวลาย้อมครั้งต่อไป นำฝ้ายหรือผ้าที่ย้อมเสร็จในแต่ละครั้งลงแช่ในสารละลายที่เตรียมไว้ ๑-๒ นาที แล้วบิดตาก เตรียมสารละลายที่ต้องการ fixing ดังนี้ – สารละลายสารส้ม ๑๐ กรัมต่อน้ำ ๑ ลิตร – สารละลายไฮโดรเจนเพอร์ออกไซด์ ๕ กรัม ต่อน้ำ ๑ ลิตรเทคนิค/เคล็ดลับในการผลิต ย้อมจากสีธรรมชาติ ย้อมแล้วสีไม่ตก

ผ้าหม้อฮ่อมเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาอนุรักษ์ถ่ายทอดและสืบทอดไว้ให้เป็นสมบัติของชาวจังหวัดแพร่และคนไทยทั้งชาติจากการผลิตผ้าหม้อฮ่อมเพื่อไว้ใช้สอยกันเองในครอบครัวสังคมและการแลกเปลี่ยนจนกระทั่งมาสู่การผลิตเพื่อจำหน่ายโดยมีกระแสการอนุรักษ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติเป็นแรงจูงใจจนสามารถทำเป็นอาชีพที่สร้างรายได้และเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่นเกิดการบริหารจัดการในหลาย ๆ ด้านเช่นการจัดตั้งเพื่อรวมกลุ่มกันเป็นสมาคม/ชมรมในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผ้าหม้อฮ่อมการจัดหาวัตถุดิบตลอดจนการลงทุนและการจำหน่าย เป็นต้นดังนั้น จึงควรอนุรักษ์ไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอด^๙ ขั้นตอนกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมรวมถึงการประยุกต์และพัฒนารูปแบบต่าง ๆ ให้เป็นไปตามความต้องการของตลาดโดยไม่สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของผ้าหม้อฮ่อมซึ่งจะเป็นการอนุรักษ์ส่งเสริมถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่านี้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบไปอันจะก่อให้เกิดความรักความหวงแหนและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของชุมชนตนเองอีกทั้งยังสามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับครอบครัวชุมชนและประเทศชาติได้อย่างยั่งยืน^{๑๐}

การผลิตผ้าหม้อฮ่อมของจังหวัดแพร่นอกจากจะเป็นการทำให้มีเสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายแล้วยังเป็นการสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนการที่ชุมชนเห็นคุณค่าของ

^๙ สัมภาษณ์นางยุพิน สายสำเภา, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ เดือนมิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

^{๑๐} สัมภาษณ์นางประภาพรพรณ ศรีตรัย ปราชญ์ท้องถิ่น, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช

ธรรมชาติและรู้จักนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมรวมถึงการคงไว้ซึ่งภูมิปัญญา และการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ๆ การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในชุมชนตลอดจนการที่ชุมชนเกิดการ จัดการโดยชุมชนเองเช่นการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งเป็นสหกรณ์ เป็นต้น เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทย ถูกถ่ายทอดลงบนผืนผ้าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่คนในชาติทุกสาขาอาชีพให้ความสนใจเอาใจใส่และ ให้การส่งเสริมอย่างจริงจังปัจจัยดังกล่าวทำให้ชาวบ้านมีกำลังใจในการประกอบอาชีพทำผ้าหม้อฮ่อม การสืบทอดภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องเป็นเรื่องสำคัญหัตถกรรมแต่ละชิ้นต้องใช้เวลาฝีมือกรรมวิธีการ ผลิตยุ่งยากซับซ้อน ต้นทุนสูง เราคนไทยควรให้การสนับสนุนและใช้สินค้าไทยที่ผลิตโดยคนไทยใน รูปแบบของผ้า^{๑๑}

อีกอย่างหนึ่ง ผ้าหม้อฮ่อมหรือผ้าย้อมครามจึงมิใช่เป็นเพียงผ้าสีน้ำเงินเข้มธรรมดา ๆ ผืน หนึ่งเท่านั้นแต่หม้อฮ่อมยังเป็นผ้าที่นอกจากจะมีคุณสมบัติเฉพาะตัวในเรื่องกลิ่นและสีที่เป็น เอกลักษณ์เฉพาะผืนซึ่งต่างกับผ้าที่ผลิตจากโรงงานแล้วยังแฝงด้วยความทุ่มเททั้งแรงกายและแรงใจ ของผู้ทอและผู้ย้อม จึงทำให้เสื้อผ้าหม้อฮ่อมรวมถึงผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายชนิดจากผ้าหม้อฮ่อมของ จังหวัดแพร่ซึ่งย้อมด้วยสีครามจากธรรมชาติกลายเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งที่มีความนิยมทั้งจากชาวไทย และชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศในทวีปยุโรปและประเทศญี่ปุ่นจนผลิตไม่เพียงพอต่อความ ต้องการทั้งนี้ เพราะผ้าหม้อฮ่อมหรือผ้าย้อมครามนำเอาเทคนิคการมัดย้อม และการพิมพ์เทียนมาเพิ่ม ลวดลายต่าง ๆ บนผืนผ้า ถือได้ว่าเป็นผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติถือเป็นงานหัตถกรรมที่มีสีเป็น เอกลักษณ์เฉพาะผืนไม่ซ้ำแบบใคร^{๑๒}

๖) การตลาดของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อฮ่อมในอดีต

การตลาดของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อฮ่อมในอดีตนั้นมุ่งเน้นในการพัฒนาในการเป็นอุตสาหกรรม คราวเรือน โดยถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น จากรุ่นพ่อแม่สู่รุ่นลูกเป็นมรดกตกทอดในอาชีพการขายผ้า หม้อฮ่อมโดยขายในครัวเรือน และขายปลีกตามบ้าน ตามชุมชนที่อยู่อาศัยในจังหวัดแพร่เป็นหลัก แต่ ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบการตลาดให้มีความหลากหลายและทันสมัยทันต่อ สถานการณ์บ้านเมือง สภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ของสังคมตลอดจนความต้องการทางด้านการ ตลาดของผู้บริโภคสมัยใหม่จึงได้รับการพัฒนามีความหลากหลายช่องทางของการตลาด เช่น การ เปิดโชว์รูมสินค้าผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อฮ่อมที่ร้านในย่านชุมชนของบ้านทุ่งโฮ้งสองข้างทาง นอกจากนี้ยังม ีการตลาดในการได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐให้นำเอาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อฮ่อมไปแสดงตาม งานต่าง ๆ ที่หน่วยงานของรัฐได้จัดขึ้นทั้งในจังหวัด และต่างจังหวัดเช่น กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

^{๑๑} สัมภาษณ์นายพงศกร เสนาธรรม ผู้ประกอบการ, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

^{๑๒} สัมภาษณ์นางเลื่อง ทองสุข ปราชญ์ท้องถิ่น, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

ผลจากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ นายอดุลย์ ทนชัย กำนันตำบลทุ่งไผ่, นางประภาพรณ ศรีตรัย (ป้าเหี่ยม) ปราชญ์ท้องถิ่น และประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหม้อห้อมทุ่งเจริญ ย่อมสีธรรมชาติ, นางเหลือง ทองสุข (ป้าเหลือง) ปราชญ์ท้องถิ่น, นางยุพิน สายสำเภา ปราชญ์ท้องถิ่น, นายฤกษ์ วัลลภชัย ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อมและผู้ออกแบบสมัยใหม่ และ นายพงศกร เสนาธรรม ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม เกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัด ล้านนา สามารถสรุปผลการวิจัยในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนามี ๖ ด้านมีประกอบไปด้วย ๑. กระบวนการสร้างสรรค์การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๒. กระบวนการสร้างสรรค์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๓. กระบวนการสร้างสรรค์การตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๔. กระบวนการสร้างสรรค์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๕. กระบวนการสร้างสรรค์เครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๖. กระบวนการสร้างสรรค์การถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม มีรายละเอียดดังนี้

๔.๒.๒ กระบวนการสร้างสรรค์การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ตั้งแต่ในอดีตมุ่งเน้นสร้างสรรค์ศิลปะผลงานผ้าหม้อห้อมเป็นแบบองค์ความรู้ที่ได้สั่งสมจากคนรุ่นก่อนถึงรุ่นปัจจุบันโดยมีการถ่ายทอดเฉพาะครัวเรือนเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทดลองผิดทดลองถูก โดยเฉพาะการย้อมสีธรรมชาติที่เกิดจากการหมักเพื่อให้เกิดปฏิกิริยาของการเปลี่ยนสี มุ่งเน้นผลิตภัณฑ์ให้มีความคงทนต่อการใช้หรือบริโภคในครัวเรือนหรือในชุมชนเป็นหลัก จนเกิดเป็นลักษณะของอุตสาหกรรมครอบครัวประกอบเป็นอาชีพในการทอผ้า และย้อมสีผ้าหม้อห้อมสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ผ้าหม้อห้อมไม่ได้หมายถึงเสื้อหรือกางเกงที่ทำจากผ้าหม้อห้อมแต่ยังหมายถึงเคหะภัณฑ์ หรือสิ่งของที่นำมาใช้ในครัวเรือนโดยนำเอาผ้าหม้อห้อมมาดัดแปลงเป็น ผ้าปูเตียง ปลอกหมอน หมอนข้าง ผ้าปูโต๊ะ หมอนอิง พวงกุญแจ กล่องใส่กระดาษทิชชู ผ้าเช็ดหน้า ผ้าพันคอ เบาะนั่ง อื่น ๆ อีกมากมาย

ภาพที่ ๔.๕ ลวดลายผ้าหม้อห้อมสมัยใหม่

๔.๒.๓ กระบวนการสร้างสรรค์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาจเป็นการพัฒนาจาก ผลิตภัณฑ์เดิมให้มีความแตกต่างหรือแปลกใหม่เพิ่มขึ้น หรือพัฒนาจากวัสดุอื่นให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ก็ได้การแข่งขันด้าน

การตลาดที่เป็นไปอย่างรุนแรงมากขึ้นทุกวัน ทำให้เกิดการศึกษา การเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ของผู้บริโภค โดยเฉพาะพฤติกรรมการตัดสินใจการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ของผู้บริโภคก็มีความแตกต่างกันตามความคิดเห็นของแต่ละบุคคล เช่น วัยรุ่นมักชอบใส่รูปแบบทันสมัย ในขณะที่ผู้ที่มีอายุสูงขึ้นจะพิจารณาจากคุณภาพและความประณีตของผลการผลิตผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์เป็นสิ่งที่ผู้ผลิตต้องคำนึงความต้องการของผู้บริโภคที่มีอยู่จำนวนมาก และต้องกำหนดลักษณะของผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพื่อเพิ่มมูลค่าให้ผ้าหม้อห้อมควรนำผ้าชนิดอื่นเช่น ผ้าทอ ผ้าดันมือ ผ้าทอมือของชนเผ่าต่าง ๆ เข้ามาเพิ่มลวดลาย แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์เดิมของผ้าหม้อห้อมไว้ เมื่อพัฒนาออกแบบใหม่แล้วราคาจากหลักร้อยเพิ่มขึ้นเป็นหลักหลายพันบาท^{๑๓}

ภาพที่ ๔.๖ การออกแบบผ้าหม้อห้อมกับผ้าทอลวดลายสมัยใหม่

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมจากเดิมเน้นผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติโดยการถักทอผ้าฝ้ายใยธรรมชาติจากนั้นนำมาย้อมจากสีธรรมชาติที่เกิดจากครามและฮ่อมที่เป็นพืชท้องถิ่นที่มีการปลูกกันแพร่หลายในพื้นที่แต่ปัจจุบันห้อมจะการเจริญเติบโตในพื้นที่ที่มีอากาศเย็นขึ้นเช่นบนภูเขาจึงได้รับการพัฒนามาเป็นการย้อมสีเคมีที่มีส่วนผสมของสีสำเร็จแล้วจากท้องตลาดทั่วไปแล้วนอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ก็ยังได้รับการพัฒนามาหลากหลายจากเส้น กางเกงมาเป็นกระโปรง ผ้าถุง เคหะภัณฑ์ เช่น ผ้าปูเตียง ปลอกหมอน หมอนข้าง หมอนอิง ผ้าปูโต๊ะ กล่องทิชชู พวงกุญแจ กระเป๋า ยามหมวก เครื่องประดับ เป็นต้น ยังนำเอาเทคนิคการมัดย้อมมาเพิ่มลวดลายให้เกิดความสวยงามบนเนื้อผ้าที่มีแต่สีพื้น ๆ ที่เกิดจากห้อม หรือคราม คือสีน้ำเงิน เอกลักษณ์เป็นศิลปะเชิงสร้างสรรค์สมัยใหม่ร่วมสมัยเป็นที่นิยมชมชอบของผู้สวมใส่ หรือผู้บริโภค และยังมีอีกเทคนิคหนึ่งในการเพิ่มลวดลายให้เป็นเอกลักษณ์บนผืนผ้าที่ไม่ซ้ำแบบใคร คือ การพิมพ์เทียนแล้วนำไปย้อมด้วยสีจากนั้นก็นำไปต้มให้เทียนละลายเกิดลวดลายบนผืนผ้าอย่างสวยงามเป็นที่นิยมอีกรูปแบบหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่ามี

^{๑๓} สัมภาษณ์นายกฤษณะ วัลลภาชัย ผู้ประกอบการและออกแบบ วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

การพัฒนาทั้งตัวเนื้อผ้าทั้งลวดลายโดยเพิ่มศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นการอนุรักษ์รูปแบบลวดลายจากโบราณและร่วมสมัย

ภาพที่ ๔.๗ การทอผ้าหม้อห้อม

๔.๒.๔ กระบวนการสร้างสรรค์การตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การตลาดของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมในอดีตนั้นมุ่งเน้นในการพัฒนาในการเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือน โดยถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น จากรุ่นพ่อแม่สู่รุ่นลูกเป็นมรดกตกทอดในอาชีพการขายผ้าหม้อห้อม แต่ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบการตลาดให้มีความหลากหลายและทันสมัยทันต่อสถานการณ์บ้านเมือง สภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ของสังคมตลอดจนความต้องการทางด้านการตลาดของผู้บริโภคสมัยใหม่จึงได้รับการพัฒนามีความหลากหลายช่องทางของการตลาด เช่น การเปิดโชว์รูมสินค้าผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมที่ร้านในย่านชุมชนของบ้านทุ่งโฮ้งสองข้างทาง นอกจากนี้ยังมีการตลาดในการได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐให้นำเอาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมไปแสดงตามงานต่าง ๆ ที่หน่วยงานของรัฐได้จัดขึ้นทั้งในจังหวัด และต่างจังหวัดเช่น กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ได้ดำเนินการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ภายใต้โครงการโอท็อป (OTOP) เพื่อยกระดับให้ได้มาตรฐานสากล ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมเป็นผลิตภัณฑ์เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดแพร่ เป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้หลักสร้างงานแก่ชาวบ้านอย่างกว้างขวาง แต่ในปัจจุบันการต่อสู้ทางการค้าที่สูงขึ้น ผู้ประกอบการจึงจำเป็นต้องปรับตัวทุกด้านเพื่อให้สามารถแข่งขันได้ โดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมจะทำหน้าที่คอยช่วยเหลือให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้ผลิตมีการรวมกลุ่ม (CLUSTER) โดยการสร้างเครือข่ายและทำการพัฒนาตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำ เริ่มจากการคัดสรรฝ้ายที่มีคุณภาพ การถักทอ ออกแบบลวดลาย รวมไปถึงกรรมวิธีการย้อมที่ได้คุณภาพ และการนำผ้าหม้อห้อมมาพัฒนาเป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้เป็นสินค้าตามแนวแฟชั่นนิยม ใส่ความเป็นโมเดิร์นสไตล์ และความเป็นสากลลงไป แต่ก็ยังคงอนุรักษ์ความเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมไว้ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งได้พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย อาทิ เสื้อผ้าแฟชั่น โดยนำนํ้ากอกแบบมีอาชีพ และนักศึกษาสาขาวิชาแฟชั่นดีไซน์ ทำการออกแบบเสื้อผ้า

และเครื่องประกอบการแต่งกาย นอกจากนี้ยังมีการนำผ้าหม้อห้อมไปผสมผสานกับเครื่องหนัง งานเฟอร์นิเจอร์ และงานหัตถกรรม จนได้ผลงานที่มีความร่วมสมัยสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในปัจจุบัน โดยผลงานเหล่านี้ถูกนำไปจัดแสดงในงาน OTOP CITY เมื่อปลายปีที่ผ่านมา มีผู้ให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ทั้งนี้กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมมุ่งหวังที่จะยกระดับพัฒนาให้หม้อห้อมของไทย ที่มีคุณภาพและมาตรฐานระดับสากล

อีกอย่างหนึ่งการตลาดและการพัฒนาในรูปแบบอื่นผ่านระบบ Social Media มีความหลากหลายช่องทางในการบริการมีความทันสมัยปลอดภัยตรงกับความต้องการของตลาด หรือผู้บริโภคดังปรากฏรายละเอียดของผู้ให้ข้อมูลจากตัวแทนในการสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

การจัดการกองทุนของชุมชนอย่าง สร้างสรรค์ โดยคนในชุมชนเพื่อตอบสนองการพึ่งพาตนเอง และความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน เกิดจากทุนของชุมชนซึ่งมีทั้งทุนที่เน้นทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ทุนที่เป็นผลผลิต ทุนความรู้ภูมิปัญญา ทักษะต่าง ๆ ประเพณีวัฒนธรรม คน ความเป็นพี่น้อง ความไว้วางใจของชุมชนและทุนเงินตรา จึงได้จัดตั้งเป็นกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนหม้อห้อมทุ่งเจริญย้อมสี ธรรมชาติเมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๔๘ และได้รับการจดทะเบียนเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๔๘ มีสมาชิกเริ่มจัดตั้งจำนวน ๗ คน ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด ๒๕ คน มีที่ทำการอยู่บ้านเลขที่ ๒๙๑ หมู่ที่ ๕ ตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ สมาชิกส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทำผ้าหม้อห้อมที่ผลิตมาจากโรงงาน ปัจจุบันได้นำเอาภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษของคนพวนบ้านทุ่งไธ้ง ที่ถ่ายทอดกันมารุ่นสู่รุ่นในการทำผ้าหม้อห้อมสีธรรมชาติ ซึ่งได้จากธรรมชาติ เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำหัตถกรรมสิ่งทอย้อมสีห้อมธรรมชาติ เป็นการพัฒนาผ้าหม้อห้อมให้ไปสู่สากล และรักษาความเป็นอัตลักษณ์ ของผ้าหม้อห้อมให้ยั่งยืน และสืบทอดต่อไป^{๑๔}

การตลาดปัจจุบันได้รับการพัฒนาหลายช่องทางประกอบไปด้วยหน่วยงานของรัฐให้โอกาสมีการนำสินค้าไปแสดงในงานนิทรรศการที่รัฐจัดขึ้นทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด และส่งขายให้กับผู้สนใจในต่างจังหวัดที่ได้มีการติดต่อการโดยตรงผ่านหน้าร้านที่เปิดขายในย่านชุมชน หรือได้รับการพัฒนาให้เกิดความทันสมัยด้วยการส่งเสริมให้ขายสินค้าผ่านสื่อออนไลน์ เช่น Facebook, Line เป็นต้น ทำให้สะดวกต่อผู้บริโภค แล้วยังขยายตลาดการค้าให้มากยิ่งขึ้นเพิ่มโอกาสในการค้าขายผ้าหม้อห้อมได้มากยิ่งขึ้น^{๑๕}

การตลาดจากเดิมตั้งขายหน้าร้านที่อยู่ในย่านชุมชนและมีพ่อค้าหรือแม่ค้ารับเอาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมไปขายในหมู่บ้านอื่นหรือในตลาดในชุมชนอื่น แต่ปัจจุบันได้รับผลกระทบจากการแพร่

^{๑๔} สัมภาษณ์นางประภาพรณ ศรีตรัย ปราชญ์ท้องถิ่น, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

^{๑๕} สัมภาษณ์นายกฤษณะ วัลลภาชัย ผู้ประกอบการและออกแบบ, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

ระบาดของไวรัสโควิด ๑๙ (COVID-19) จึงทำให้หันมาสนใจการตลาดอ่านสื่อออนไลน์ใช้สื่อไอทีเข้ามาช่วยขายในการตลาดก็พอที่จะทำให้ยอดขายมาใช้เป็นทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ ผ้าหม้อห้อมจึงกล่าวได้ว่าการตลาดได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วจากเดิมเน้นการขายหน้าร้านมาเป็นการขายผ่านสื่อออนไลน์^{๑๖}

สรุปการตลาดของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมจากเดิมมุ่งเน้นการขายให้กับผู้บริโภคโดยตรงผ่านหน้าร้านย่านชุมชน หรือผ่านพ่อค้าคนกลางที่รับสินค้าไปจำหน่ายในตลาดหรือในชุมชนภายในจังหวัดแพร่ หรือต่างจังหวัดโดยมีความสัมพันธ์กันยาวนาน แต่ปัจจุบันการตลาดการค้าขายผ้าหม้อห้อมได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยก่อให้เกิดช่องทางการติดต่อกันโดยใช้สื่อออนไลน์ซึ่งประหยัดกว่าการโฆษณาในสื่อมีเดียต่าง ๆ ทำให้ผู้ผลิตกับผู้บริโภคมาเจอกันผ่านสื่อออนไลน์สั่งออเดอร์ผลิตภัณฑ์หาหม้อห้อมผ่านสื่อออนไลน์โดยมีการระบุความต้องการของผู้บริโภคที่ต้องการลวดลายมีเอกลักษณ์เฉพาะไม่เหมือนใครมีหนึ่งเดียวในโลก และข้อดีของผู้ผลิต ผ้าหม้อห้อมได้มีโอกาสเพิ่มช่องทางของตลาดและราคาของสินค้าซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์หาหม้อห้อมที่มีเทคนิคการมัดย้อม การพิมพ์เทียนหรือบาติก

๔.๒.๕ กระบวนการสร้างสรรค์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การทำผ้าหม้อห้อมแบบดั้งเดิมยังคงเหลือสืบทอดที่บ้าน หุ่นโฮ้งในปัจจุบัน โดยมีวัตถุดิบวัสดุอุปกรณ์ และกรรมวิธีในการผลิตที่สำคัญวัตถุดิบที่ใช้ทำผ้าหม้อห้อมแบบดั้งเดิมต้องมีการจัดเตรียม วัตถุดิบที่จำเป็นให้พร้อม ประกอบด้วย ต้นหม้อสำหรับทำสีย้อมผ้า ผ้าฝ้ายทอมือสีขาว น้ำต่างและแป้ง โดยมีขั้นตอนการจัดเตรียมวัตถุดิบ ดังนี้

๑. การทำสีย้อมผ้าจากต้นหม้อ ขั้นตอนรายละเอียดตลอดจนเทคนิคในการทำอย่างละเอียดค่อนข้างจะเป็นความลับ โดยช่างย้อมผ้าจะนำลำต้นและใบของต้นหม้อ ซึ่งต้องปลูกเป็นจำนวนมากในที่ดอน เนื่องจากต้นหม้อจะเติบโตได้ดี

๒. นำมาผูกเป็นมัดแช่น้ำไว้ในโอ่งน้ำขนาดใหญ่ ประมาณ ๒ -๓ วัน กระทั่งต้นและใบหม้อเน่าจนได้น้ำที่มีสีกรมท่าเข้ม แล้วจึงนำน้ำนี้มาผสมกับปูนขาว

๓. นำปูนขาวผสมกับน้ำที่แช่ได้แล้วตีให้เกิดฟองเติมปูนขาวจนกว่าฟองที่ได้จะเป็นสีน้ำเงิน

๔. ทิ้งให้น้ำที่ได้ตกตะกอนหรืออาจจะใช้ผ้าขาวบางกรองเอาตะกอนที่ได้เก็บไว้เป็นหัวคราม นำไปใช้ตลอดทั้งปี

การทำผ้าหม้อห้อมนั้นโดยธรรมชาติแล้วคุณสมบัติสีครามที่ใช้ย้อมผ้าหม้อห้อมนั้นสีจะตก จึงได้ชื่อว่า “หม้อห้อมแท้สีจะต้องตก” แต่มีกรรมวิธีที่จะช่วยให้สีครามตกน้อยลงได้โดยการแช่น้ำเกลือหรือหัวน้ำส้มไว้ ๑ คืนก่อนในครั้งแรก หลังจากนั้นก็ซักตามปกติโดยแยกออกจากผ้าที่มีสีอ่อน

^{๑๖}สัมภาษณ์นายพงศกร เสนาธรรม ผู้ประกอบการ วันอาทิตย์, ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

ผ้าหม้อห้อมยิ่งซักก็จะยิ่งสวย ซึ่งจะตกอยู่ประมาณ ๔ – ๕ ครั้ง จากนั้นจะอยู่ตัวไม่ตก ก็จะได้ผ้าหม้อห้อมย้อมครามมีสีสวยไว้สวมใส่ ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันจึงมีผู้ผลิตหม้อห้อมแท้งรายได้หันมาใช้วิธีการย้อมสีครามในการทำเสื้อหม้อห้อมแท้ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเมื่อย้อมสีแล้วให้น้ำออกมาซักด้วยน้ำต่าง ก่อนจะตากให้แห้ง แล้วนำมาใช้ ซึ่งถือเป็นเคล็ดลับที่ทำให้หม้อห้อมสีไม่ตกจึง รับรองได้ว่าหม้อห้อมดี สีจะไม่ตก

เครื่องมือและอุปกรณ์ในการผลิตผ้าหม้อห้อมการผลิตผ้าหม้อห้อมต้องเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์ให้พร้อมก่อน เพื่อจะทำ สะดวก ไม่เสียเวลา เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) เครื่องมือและ อุปกรณ์ในการผลิตผ้าหม้อห้อม ๒) วัสดุในการผลิต^{๓๗} ประกอบด้วย ๑. เตาสำหรับต้มผ้า ในสมัยก่อนต้องเป็นเตาขนาดใหญ่ที่กระทะใบบัวสามารถตั้งได้ มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒๔- ๓๐ นิ้ว โดยการขุดดินเป็นหลุมลึกประมาณ ๑๒ นิ้ว กว้าง ๒๔ นิ้ว นำหินวางที่ขอบเตา เพื่อตั้งกระทะ และใส่ฟืนเป็นเชื้อเพลิง ๒.ราวตากผ้า เป็นอุปกรณ์ที่มีความจำเป็นอย่างหนึ่งในการผลิตผ้าหม้อห้อม หลังจากการย้อมสีผ้าเรียบร้อยแล้ว สีอาจจะไม่เสมอกันทั้งผืนจึงต้องมีการคลี่ผ้าตาก เพื่อความสม่ำเสมอของสี ทั้งในอดีต และปัจจุบัน นิยมราวตากผ้าที่ทำด้วยไม้ไผ่ เพราะราวตากผ้าที่ทำจากลวดอาจทำให้เกิดเนื้อสนิมติดเนื้อผ้าได้ สถานที่ทำราวตากผ้าอาจจะแยกกันตามลักษณะใช้สอย เช่น หลังจากการย้อมสีครั้งแรกผ้าควรตากในที่ร่ม หรือบริเวณที่มีหลังคากรองแสง เพื่อป้องกันผ้าสีซีด หลังจากการย้อมทับสีครั้งที่ไปราวตากผ้าควรอยู่ในที่ร่ม ๓. โอง่ดินและโอง่เคลือบ โอง่ดินธรรมดาใช้สำหรับย้อมผ้าหม้อห้อมเหตุผลที่ต้องใช้โอง่ดินธรรมดา เนื่องจากหากใช้โอง่เคลือบแล้วสารที่เคลือบในโอง่ อาจปนเข้าไปในสีย้อมผ้า ทำให้สีเน่าเสียได้ โอง่ สำหรับแช่ผ้าดิบก่อนการย้อม เนื่องจากผ้าที่จะนำมาย้อมได้นั้น ต้องผ่านการแช่น้ำนานถึง ๒-๓ วัน เพื่อให้ผ้ามีความอ่อนล้า และสามารถดูดซับสีได้ง่ายขึ้น หลังจากแช่ไว้ ๒-๓ วันแล้วจึงนำมาซัก และย้อมได้ เกรงว่าหากใช้โอง่ดินธรรมดาอาจไม่ทนทาน หรือผุกร่อนได้ง่าย ๔. ไม้สำหรับคนผ้าและสี เพื่อให้สี และเนื้อผ้าผสมกันได้ง่ายขึ้น ไม้นี้มี ประมาณ ๑ เมตร อาจทำจากไม้เนื้อแข็ง หรือไม้ไผ่ก็ได้ ๕. ปีบเงาะรู สำหรับเตรียมน้ำต่าง โดยใส่ขี้เถ้าลงไปเหน้าผ่าน ขี้เถ้าจะกล เป็นน้ำต่างไหลผ่านลงไป ๖. รางสังกะสี เพื่อให้ น้ำต่างสามารถไหลลงสู่โอง่ดิน เพื่อเตรียมย้อมผ้าได้สะดวก ต้องมีรางรองรับน้ำต่างเพื่อให้ไหลสะดวกขึ้น ๗. กระทะใบบัวขนาดใหญ่สำหรับต้มผ้า ขนาดความกว้างประมาณ ๒๔-๓๐ นิ้ว ๘. ภาชนะสำหรับผสมสี ต้องมีการผสมสีจากภาชนะที่ไม่ใช่โลหะ หรือเคลือบสี เนื่องจากเกลือ หรือน้ำขี้เถ้าอาจกัดภาชนะนั้นให้ผุกร่อน หรือสีเปลี่ยนสภาพได้ ฉะนั้น จึงควรทำจากดินเผาธรรมดา หรือโอง่ขนาดเล็กก็ได้ ๙. ตะกร้าสานปากกว้างก้นแคบ สานด้วยไม้ไผ่เพื่อนำมารองรับผ้าจากปากโอง่ ขณะกำลังย้อมผ้าหม้อห้อม ๑๐. ถุงมือยาง แต่เดิมชาวบ้านจะใช้มือเปล่าย้อมผ้า มือจึงมีสีดำทั้ง ๒ ข้างแต่ปัจจุบันนิยม

^{๓๗} สัมภาษณ์นางประภาพรรณ ศรีตรัย ปราชญ์ท้องถิ่น, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช

ใช้ถุงมือยาง มีความยาวประมาณ ๑ คอก ๑๑. เตารีด เครื่องมือที่จะใช้ประกอบให้ผ้าหม้อห้อมที่ย้อมสำเร็จออกมาแล้วมีความสวยงามมากขึ้นได้คือ เตารีด เพื่อให้ผ้าเรียบ สมัยก่อนเตารีดที่ใช้รีดผ้าหม้อห้อมจะใช้เตาถ่าน เพราะมีความร้อนสูง และน้ำหนักมาก

ภาพที่ ๔.๘ แม่พิมพ์เทียนสำหรับพิมพ์เทียนลงบนผ้า

การเรียนรู้ศิลปะเชิงสร้างสรรค์เพื่อการถ่ายทอดให้กับทายาท หรือผู้รับสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอ่านการเรียนรู้ประสบการณ์ตรงโดยมีการฝึกฝนจากพ่อแม่สู่ลูกหลาน มีระบบการรักษาความลับของครอบครัวหาเทคนิคที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของครอบครัว ดังปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้

สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำผ้าหม้อห้อมที่ผลิตมาจากโรงงาน ปัจจุบันได้นำเอาภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษของคนไทยพวนบ้านทุ่งโฮ้ง ที่ถ่ายทอดกันมารุ่นสู่รุ่นในการทำผ้าหม้อห้อมสี่ธรรมชาติ ซึ่งได้จากธรรมชาติ เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำหัตถกรรมสิ่งทอย้อมสีห้อมธรรมชาติ เป็นการพัฒนาผ้าหม้อห้อมให้ไปสู่สากล และรักษาความเป็นอัตลักษณ์ ของผ้าหม้อห้อมให้ยั่งยืน และสืบทอดต่อไป^{๑๘}

การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมในชุมชนทุกขั้นตอน จะเป็นการเรียนรู้ การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ภายในครอบครัวจากพ่อ แม่ สู่ลูกหลาน การสอนกันเองภายในกลุ่มแบบพี่สอนน้อง เพื่อนสอนเพื่อน หรือโดยใช้วิทยากรที่มีความรู้ ปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญเป็นผู้ถ่ายทอดให้ความรู้ในกลุ่ม และได้มีการพัฒนาทั้งรูปแบบและเทคนิคมากมาย การใช้เทคนิคการเขียนเทียนหรือพิมพ์เทียน ด้านการเขียนลายเทียนขึ้นผึ้ง คือมีการเขียนเทียนขึ้นผึ้งลงบนพื้นผ้า ตามลวดลายโดยใช้แม่พิมพ์ หม้อห้อมเขียนเทียนหรือหม้อห้อมบาติก การเขียนเทียนเริ่มตั้งแต่การเตรียมวัสดุโดยนำขี้ผึ้งไปละลายและรอให้เดือด จากนั้นนำแม่พิมพ์ไม้เอาส่วนตรงที่เป็นลายจุ่มลงไปในหม้อขี้ผึ้งเดือด สังเกตดูว่ามีเทียนติดอยู่ที่ตรงแม่พิมพ์หรือไม่ ถ้าติดอยู่ก็เอาลงไปต่อ รอจนไม่มีเทียนติดและเป็นเหมือนน้ำ จากนั้นสลัด ๒

^{๑๘} สัมภาษณ์นางเลื่อง ทองสุข ปราชญ์ท้องถิ่น, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

ครั้งแล้วนำมาบ่มลงบนผ้าที่เตรียมไว้ สำหรับให้ลายเป็นสีขาว ส่วนถ้าอยากให้เป็นสีฟ้าให้เอาไปย้อมก่อน ๑ รอบ ทิ้งไว้ให้แห้ง จากนั้นก็บ่มลายต่อ การตากทุกครั้งหลังจากการบ่มเทียนให้ตากในที่ร่ม ไม่อย่างนั้นเทียนจะละลายทำให้ลายผ้าเลอะ กระบวนการเขียนเทียนแล้วตากนี้ใช้เวลาไม่ต่ำกว่า ๑ อาทิตย์ จากนั้นก็ต้มในน้ำเดือด ไม่อย่างนั้นเทียนไม่ละลาย จากนั้นเอาไปตากแดดต่อจนแห้งเป็นอันเสร็จการย้อมโดยการเขียนเทียน

ภาพที่ ๔.๙ การเรียนรู้การพิมพ์เทียนลงบนผืนผ้า

การเรียนรู้ของบุคคลภายนอกชุมชนหรือนักท่องเที่ยว จะมีศูนย์เรียนรู้ของนางประภาพรรณ ศรีตรัย (ป้าเห้งยม) หัวหน้ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนหม้อห้อมทุ่งเจริญย้อมสีธรรมชาติ ที่เป็นศูนย์เรียนรู้ และศูนย์สาธิตวิธีการทำผ้าหม้อห้อม ทั้งยังเปิดเวิร์คช็อปเล็ก ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวที่อยากเข้าถึงการทำผ้าหม้อห้อมด้วยกรรมวิธีที่ยั่งยืน ไร่สารเคมี โดยป้าเห้งยม ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิธีการย้อมผ้าหม้อห้อม สำหรับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจได้ลองลงมือทำด้วยตัวเอง พร้อมทั้งจัดเตรียมผ้าผ้ายัดเย็บเป็นผ้าเช็ดหน้าผืนเล็กไว้ให้ได้ทดลองทำผ้าเช็ดหน้าหม้อห้อม สามารถสร้างสรรค์ลวดลายด้วยตัวเอง โดยมีตัวอย่างของลวดลายที่ทันสมัย โดยการสาธิตจะใช้เทคนิคการทำผ้าหม้อห้อมด้วยหม้อ ซึ่งเป็นวิธีที่ง่าย สามารถย้อมได้ตั้งแต่ผ้าเช็ดหน้าผืนเล็ก ๆ ผ้าพันคอ เสื้อยืด กางเกง กระโปรง ไปจนถึงชุดผ้าปูที่นอน

สำหรับในสถานศึกษาจะมีเรียนรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำผ้าหม้อห้อมให้กับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา โดยได้บรรจุไว้ในหลักสูตรของโรงเรียนบ้านทุ่งไธ้ง (อภิวังวิทยาลัย) มีการเชิญวิทยากรหรือปราชญ์ท้องถิ่น ให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับผ้าหม้อห้อม ให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำผ้าหม้อห้อมตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ รวมทั้งรู้จัก วัสดุ อุปกรณ์ ที่ใช้ประกอบในการทำผ้าหม้อห้อม เป็นการพัฒนาหลักสูตรการทำผ้าหม้อห้อมอย่างง่ายขึ้นเพื่อให้เหมาะกับระดับชั้นเรียน เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานและทักษะเบื้องต้นในการทำผ้าหม้อห้อม เพื่อสร้างรายได้ระหว่างเรียน ได้รับการยืนยันแนวคิดนี้จากนายกฤษณะ วัลลภาชัย ว่าศิลปะผ้าหม้อห้อม จากประสบการณ์ของตนเอง ได้รับการถ่ายทอดปลูกฝังจากโรงเรียน และจากครอบครัวที่มีการปลูกฝังศิลปะการทำผ้าหม้อห้อม จากการถักทอย้อมสีตัดเย็บจากโรงเรียนฝึกหัดให้มีการย้อมผ้าหม้อห้อม เรียนรู้ศิลปะการประกอบ

อาชีพของบรรพบุรุษจากครอบครัว ปลุกฝังให้มีจิตใจรักในอาชีพดั้งเดิมของชุมชนรักครอบครัวจึงกล่าวได้ว่าตนเองเป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่มีใจศิลปะเชิงสร้างสรรค์ภายใต้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมของชุมชนบ้านทุ่งไธ้งจังหวัดแพร่ และมีแนวคิดในการถ่ายทอดการเรียนรู้จากระบบสถาบันการศึกษาและการเรียนรู้จากธรรมชาติถ่ายทอดส่งรุ่นน้องโดยเฉพาะเยาวชนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นรุ่นน้องที่อยู่ในสถาบันการศึกษาในชุมชน^{๑๙}

ภาพที่ ๔.๑๐ การเรียนรู้ผ้าหม้อห้อมพิมพ์เทียนของชุมชน

สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นซึ่งสามารถมีบทบาทในการปลุกฝังความรู้ให้แก่เยาวชนที่จะเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคต อีกทั้งยังมีบทบาทในการจัดกิจกรรมในด้านต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปะผ้าหม้อห้อมในท้องถิ่น การส่งเสริมและเผยแพร่การอนุรักษ์ผ้าหม้อห้อมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถาบันศึกษานั้นประกอบด้วย ได้แก่ การให้การศึกษาแก่ประชาชนในท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา การจัดกิจกรรมเผยแพร่ตลอดจนการรณรงค์ในด้านต่าง ๆ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปการเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมมีระบบการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษรุ่นพ่อแม่สู่รุ่นลูกจากพี่สู่น้องจากเพื่อนสู่เพื่อนแล้วต่อมาตอนหลังมีผู้สนใจนอกชุมชนหรือโดยทั่วไปเพื่อมาเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะผ้าหม้อห้อมเช่นการย้อมสีจึงได้เปิดศูนย์เรียนรู้เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยการนำของปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถด้านผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ตั้งแต่การทอ การย้อมสี การตัดเย็บ การขายมาถ่ายทอดในรูปแบบของการอบรมการฝึกหัดปฏิบัติจริงจากประสบการณ์ตรงของผู้สนใจและนักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่ปรากฏอยู่บนเนื้อผ้าลวดลายต่าง ๆ ตามแนวคิดการอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น ลายไม้ ลายใบไม้ เป็นต้น ต่อมา มีการสร้างหลักสูตรในสถานศึกษาถ่ายทอดให้กับนักเรียนเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนศูนย์เยาวชนจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งอย่างเป็นระบบโดยได้รับการสนับสนุนแนวคิดนี้จากหน่วยงานของรัฐคือ

^{๑๙} สัมภาษณ์นายกฤษณะ วัลลภาชัย ผู้ประกอบการและออกแบบ, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

สถานศึกษาการปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐอื่น

๔.๒.๖ กระบวนการสร้างสรรค์เครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

เนื่องจากในปัจจุบันประเทศไทยกำลังมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจจึงทำให้การทอผ้าพื้นเมืองของไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือนมาเป็นการผลิตในรูปแบบอุตสาหกรรมโดยใช้เครื่องจักรในการทอ นอกจากนี้ยังประสบกับปัญหาและข้อจำกัดอื่น ๆ ทำให้รูปแบบของผ้าพื้นเมืองของไทยเปลี่ยนไปจากเดิมจนเกิดการสูญเสียเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ดังนั้นจึงควรที่จะมีการส่งเสริมและเผยแพร่การอนุรักษ์ผ้าพื้นเมืองของไทยไว้ให้กว้างขวางขึ้นเพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติไว้ โดยจะขอยกแนวทางในการจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ของพิยาลิน สาริยา^{๒๐} ที่สามารถมีส่วนช่วยในการส่งเสริมและเผยแพร่การอนุรักษ์ผ้าพื้นเมืองของไทยได้ โดยกล่าวไว้อย่างกว้าง ๆ ดังนี้ ๑. กิจกรรมการอนุรักษ์ที่เกี่ยวกับตนเอง มีการฝึกตนเองให้เป็นบุคคลที่สนใจเรื่องราวที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติ หรือเรื่องที่ต้องการอนุรักษ์ นำสิ่งที่คิดว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติ หรือเรื่องที่ต้องการอนุรักษ์ได้มีคุณค่า และนำมาใช้ให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ควรแนะนำให้บุคคลอื่นเห็นความสำคัญต่อสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศ หรือเรื่องราวที่ต้องการอนุรักษ์ ๒. กิจกรรมเกี่ยวกับชุมชน การจัดเผยแพร่ความรู้เรื่องราวที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ หรือเรื่องที่ต้องการอนุรักษ์ ทำการสำรวจความสนใจของสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับเรื่องราวที่ต้องการอนุรักษ์ มีการจัดตั้งศูนย์กลางเพื่อส่งเสริมเผยแพร่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ หรือเรื่องที่ต้องการอนุรักษ์ ๓. กิจกรรมเกี่ยวกับหน่วยงาน มีการจัดให้มีการเผยแพร่เรื่องราวที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ หรือเรื่องที่ต้องการอนุรักษ์ โดยผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ มีการจัดทำรายการโทรทัศน์เพื่อเผยแพร่เรื่องราวที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ หรือเรื่องที่ต้องการอนุรักษ์ เพื่อให้ผู้ชมรายการได้รับรู้ถึงคุณค่าของความต้องการสื่อได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

การสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนเครือข่าย SME ใน ๑๘ กลุ่มจังหวัด ภายใต้กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้มีโครงการพัฒนากิจกรรมเครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมและโครงการสนับสนุนเครือข่าย ซึ่งทางสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดแพร่ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมขึ้น เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างศักยภาพกลุ่มอุตสาหกรรม และลดการดำเนินงานซ้ำซ้อน เน้นการต่อยอดและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มีการส่งเสริมให้ผู้ประกอบการแบบบูรณาการการพัฒนาแบบ การออกแบบ การแก้ไขปัญหาสังคม การร่วมกันวางแผนทางการผลิตหม้อห้อมให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การขอระบบมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ ระบบมาตรฐานสากล

^{๒๐} พียาลิน สาริยา, การศึกษาความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทัศนศิลป์พื้นบ้านของนักศึกษาสถาบันราชภัฏนครราชสีมา, รายงานการวิจัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๖๐, หน้า ๗๘ .

รวมถึงการเชื่อมโยงการผลิตสู่การตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งจะเกิดผลดีต่อผู้ประกอบการหม้อห้อมของจังหวัดแพร่ เครือข่ายที่สร้างความร่วมมือระหว่างกัน ได้แก่ สหกรณ์จังหวัดแพร่ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่ อุตสาหกรรมจังหวัดแพร่ สำนักงานจังหวัดแพร่ สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดแพร่^{๒๑}

ภาพที่ ๔.๑๑ ผลงานผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมนำไปจัดแสดงในงาน OTOP CITY

ผู้ประกอบการคัดเตอร์ต่าง ๆ ด้านหม้อห้อมเมืองแพร่ และบรรจุภัณฑ์ภายใต้กิจกรรมเครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมจังหวัดแพร่ นอกจากนี้ยังมีศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรแพร่ ได้ศึกษาวิจัยการผลิตหม้อแบบครบวงจร และขยายผลในกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตหม้อ ผู้ประกอบการผลิตผ้าหม้อห้อมย้อมสีธรรมชาติ มีการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างนักวิจัย เกษตรกร และผู้ประกอบการผลิตผ้าหม้อห้อมด้วย และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้แก่ชุมชนในทุกกระดับ ตั้งแต่เกษตรกรผู้ผลิตหม้อสดและเนื้อห้อม ผู้ประกอบการที่ผลิตผ้าหม้อห้อม หน่วยงานราชการ กลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน กลุ่มทอผ้า นักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจ ทำให้เกิดการสร้างรายได้แก่เกษตรกรและชุมชนที่ผลิตผ้าหม้อห้อม มีการสร้างงานในชุมชนเพิ่มมากขึ้น และได้สินค้า OTOP ที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดแพร่ สร้างงานและเพิ่มรายได้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน^{๒๒}

กล่าวโดยสรุปว่า การสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และเอกชนอันประกอบไปด้วยเครือข่าย SME ใน ๑๘ จังหวัด ภายใต้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการประสานร่วมมือกันทางด้านความรู้การผลิตการตลาดการออกแบบการต่อยอดผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมของชุมชนบ้านทุ่งไธ้งจังหวัดแพร่มีการต่อยอดสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยการบูรณาการเครือข่ายของภาครัฐซึ่งประกอบไปด้วยหน่วยงานระดับจังหวัด เช่น

^{๒๑} สัมภาษณ์นางประภาพรณ ศรีตรัย ปราชญ์ท้องถิ่น, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

^{๒๒} สัมภาษณ์นางยุพิน สายสำเภา ผู้ประกอบการ, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ เดือนมิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

อุตสาหกรรมจังหวัด การท่องเที่ยวจังหวัด พัฒนาชุมชนจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัดและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องก่อให้เกิดเครือข่ายของสินค้าโอท็อปที่นำไปจำหน่ายในจังหวัดแพร่ จังหวัดใกล้เคียงและกรุงเทพมหานคร

๔.๒.๗ กระบวนการสร้างสรรค์การถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การผลิตผ้าหม้อห้อมของชาวไทยพวนบ้านทุ่งโฮ้ง ได้ทำสืบต่อกันมานานกว่า ๑๐๐ ปีแล้วสืบเนื่องจากในอดีตที่ต้องยังชีพด้วยตนเอง ผลิต และใช้ในครัวเรือน โดยมีกรรมวิธีขั้นตอนที่เอกลักษณ์เฉพาะชุมชน มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจและควรแก่การอนุรักษ์ให้เป็นมรดกวัฒนธรรมชุมชน

ภาพที่ ๔.๑๒ การถ่ายทอดการเรียนรู้ผ้าหม้อห้อม

นอกจากนี้นางเหลียง ทองสุข ยังได้กล่าวว่า แต่เดิมในครอบครัวของตนเองโดยเฉพาะคุณพ่อคุณแม่ได้มีการประกอบอาชีพการเกษตรกรรมมาก่อน ต่อมาภายหลังได้มีการเปลี่ยนแปลงมาทำผ้าหม้อห้อมทุกขบวนการตั้งแต่การทอการย้อมสีงานตัดเย็บและนำไปขายทำให้เกิดการเรียนรู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ในรูปแบบผลการเรียนจากการฝึกหัดปฏิบัติจริงตั้งแต่วัยเด็ก จนทำให้เกิดความชำนาญในการทำผ้าหม้อห้อมทุกขั้นตอน พอมาถึงรุ่นของตนเองก็ได้มีการถ่ายทอดให้แก่บุตรธิดาของตนเองให้ได้ประกอบอาชีพการทำผ้าหม้อห้อมทุกขั้นตอน และได้นำเอาเทคนิคสมัยใหม่คือการเขียนเทียนหรือพิมพ์เทียนเป็นรูปแบบหม้อห้อมบาติก มาประยุกต์ให้เข้ากับลวดลายธรรมชาติสร้างสรรค์เป็นลายศิลปะตามความต้องการของตลาดจนเป็นที่ยอมรับของตลาด จึงพอสรุปได้ว่าการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นเพื่อการอนุรักษ์อาชีพการทำผ้าหม้อห้อมให้สืบทอดไปอย่างยาวนาน^{๒๓}

กล่าวโดยสรุปว่ากระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม จากผลิตภัณฑ์ที่ทำกันในครัวเรือนมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก เคล็ดลับในการผลิตถูกเปิดเผยจากพ่อแม่สู่บุตรหลาน ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีการสืบต่อกันมาอย่างยาวนานมีการปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัดในปัจจุบันการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้มีการกระบวนการถ่ายทอด

^{๒๓} สัมภาษณ์นางเหลียง ทองสุข ปราชญ์ท้องถิ่น, วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

เป็นทางการมีหลักสูตรในสถานศึกษาเพื่อถ่ายทอดให้แก่แก่นักเรียนนักศึกษา นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิควิธีการให้แก่ผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวให้ได้เรียนรู้การย้อมผ้าหม้อห้อม

สรุปผลการวิจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนามี ๖ ด้านมีประกอบไปด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ๒. พัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. การตลาด ๔. การเรียนรู้ ๕. เครือข่าย ๖. ถ่ายทอด มีรายละเอียดดังนี้กล่าวโดยสรุปว่ากระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม จากผลิตภัณฑ์ที่ทำกันในครัวเรือนมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก เคล็ดลับในการผลิตถูกเปิดเผยจากพ่อแม่สู่บุตรหลาน ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานมีการปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัดในปัจจุบันการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้มีกระบวนการถ่ายทอด เป็นทางการมีหลักสูตรในสถานศึกษาเพื่อถ่ายทอดให้แก่แก่นักเรียนนักศึกษา

นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิควิธีการให้แก่ผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้การย้อมผ้าหม้อห้อม การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมในอดีตมุ่งสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมเพื่อการใช้ในครัวเรือนโดยเน้นการย้อมสีธรรมชาติแต่ปัจจุบันนี้การผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมบางส่วนก็ยังใช้วิธีแบบเดิมอยู่แต่บางส่วนก็เปลี่ยนแปลงเป็นในรูปแบบ เน้นการใช้สีเคมีเพื่อการคงทนต่อการใช้หรือบริโภคจะได้เปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์จากเสื้อ กางเกง กระโปรง ผ้าถุง เป็นของใช้ในครัวเรือนเคหะภัณฑ์ เช่น ผ้าปูเตียง ปลอกหมอน ผ้าปูโต๊ะ กระเป๋าหมวก พวงกุญแจ กล่องใส่กระดาษทิชชู ผ้าเช็ดหน้า ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอเบาะนั่ง

ส่วนการพัฒนาผลิตภัณฑ์มุ่งเน้นการเพิ่มลวดลายรายการมัดย้อมหรือพิมพ์เทียนทำให้เกิดลวดลายในเนื้อผ้าซึ่งต่างจากเดิมที่มีแต่สีส้มหรือครามได้ยังนำเอา ผ้าชนิดคือเข้ามาร่วมการผลิตสร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ การเกิดความสวยงามแต่ยังคงเอกลักษณ์ของผ้าหม้อห้อมอยู่

การตลาดมุ่งขายโดยตรงให้กับผู้บริโภคผ่านหน้าร้านที่อยู่ในย่านชุมชนหรือพ่อค้าคนกลาง รับผิดชอบต่อแต่ปัจจุบันรูปแบบการตลาดเปลี่ยนแปลงไปสามารถขายผ่านสื่อออนไลน์ส่งตรงถึงผู้บริโภคมีการดัดแปลงรูปแบบการผลิตตามความต้องการของผู้บริโภค

การเรียนรู้การผลิตผ้าหม้อห้อม จากบุคคลในครอบครัวจักรพ่อแม่ส่งรูปในปัจจุบันเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ผ่านศูนย์การเรียนรู้ที่ได้เปิดต้อนรับผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวเข้ามาสู่ศูนย์วิสาหกิจชุมชน

การสร้างเครือข่ายการผลิตได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนผ่านเครือข่าย SME ใน ๑๘ จังหวัดภายใต้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนประสานร่วมมือกันในการผลิตออกตลาดต่อยอดผลิตภัณฑ์ชุมชนทำให้ผ้าหม้อห้อมของจังหวัดแพร่ได้ขยายเครือข่ายของภาครัฐไปสู่จังหวัดต่าง ๆ

กระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมเดิมเน้นการผลิตในครัวเรือนเป็นเคล็ดลับที่ไม่ถูกเปิดเผยต่อสาธารณะชนถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมีประเพณียึดเหนี่ยวอย่างเคร่งครัดแต่ใน

ปัจจุบันพัฒนาองค์ความรู้เป็นหลักสูตรในสถานศึกษาให้บุตรหลานได้เรียนรู้สืบทอดกันอย่างเป็นระบบรวมทั้งถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิคใหม่ ๆ ให้แก่ผู้สนใจและนักท่องเที่ยว

๔.๒ การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระหว่างผู้วิจัยกับประธานหอการค้าจังหวัดแพร่ รองผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดแพร่ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ นักวิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดแพร่ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ นักวิชาการด้านศิลปะ รองนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุ่งโฮ้ง ปราชญ์ท้องถิ่นผ้าหม้อห้อม และผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม (รายชื่อปรากฏในบทที่ ๓) วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมประกันภาพการศึกษา ชั้น ๑ อาคารหอสมุดเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา พบว่า การที่จะยกระดับรายได้ของชุมชนจากผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่มีอยู่เดิมควรสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมโดยผสมผสานระหว่างลวดลายที่ทันสมัย พร้อมกับการใช้รูปแบบดั้งเดิมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และยังมีการใช้ผ้าชนิดอื่นมาใช้ประดับกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนามี ๔ ด้านมีประกอบไปด้วย ๑. การสร้างสรรค์พื้นที่การผลิตผ้าหม้อห้อม ๒. การสร้างสรรค์การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๓. การสร้างสรรค์การตลาดขยายเครือข่ายผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ๔. การสร้างสรรค์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมต้นแบบ มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ ๔.๑๓ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผ้าหม้อห้อม

๔.๒.๑ การสร้างสรรค์พื้นที่การผลิตผ้าหม้อห้อม

จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เกี่ยวกับผ้าหม้อห้อมได้มีตัวแทนของผู้ที่เกี่ยวข้องกับผ้าหม้อห้อมได้แสดงความเห็นรูปแบบลักษณะของผ้าหม้อห้อม ว่า นางไพรวัลย์ สะพานทอง รองนายกเทศมนตรีตำบลทุ่งโฮ้ง ได้กล่าวถึงเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงชุมชน ได้รับความไว้วางใจจาก

โครงการพัฒนาชุมชนช่วยเหลือกลุ่มของนางประภาพรณ ศรีตรัย (ป่าเหี้ยม) บริบทของบ้านทุ่งไธ้ เรื่องของผ้าหม้อห้อมโด่งดังในระดับประเทศ พร้อมทั้งจะรับในเรื่องการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ แบ่งเป็น ๓ ประเภท ประเภทที่ ๑ เป็นเรื่องของธรรมชาติล้วน ๆ ย้อมด้วยสีธรรมชาติ ๒ หม้อห้อมจากการใช้ผ้าแล้วย้อมด้วยมือ ๓ หม้อห้อมแบบประยุกต์ เราได้นำความรู้ต่างในเรื่องการพัฒนาในเรื่องการมัดย้อม การทำบาติก การทำผ้าคันมือมาประกอบ เป็นการประยุกต์ ตกแต่ง ที่หรือที่รู้จักทั่วไป เทศบาลได้สนับสนุนงบประมาณให้กับกลุ่มแม่บ้านในการพัฒนาผ้าหม้อห้อมให้เป็นที่รู้จักและนำในเรื่องเทคโนโลยี ประเภทที่ ๓ มาประยุกต์ ได้นำหม้อห้อมเป็นตัวชูโรง ในหมู่บ้านนวัตวิถี ประเภทที่ ๑ และประเภทที่ ๒ ได้รับการสนับสนุนเป็นส่วนน้อย เพราะเป็นเรื่องของงานฝีมือโดยเฉพาะ

ภาพที่ ๔.๑๔ การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ลักษณะงานที่เทศบาลได้สนับสนุนไปโดยการสนับสนุนงบประมาณอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะการเรียนรู้โดยปราชญ์ชาวบ้าน และการส่งเสริมการให้ความรู้แก่ปราชญ์ชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ โดยนำเอาปราชญ์ชาวบ้านเข้าไปสอนให้กับเยาวชนโดยลงในรายวิชาการมัดย้อม กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุทุ่งไธ้ได้นำมาฝึกในเรื่องของการทำผ้าคันมือโดยใช้ผ้าหม้อห้อมในรูปแบบที่แปลกไปจากเดิม^{๒๔}

นอกจากนี้นางประภาพรณ ศรีตรัย (ป่าเหี้ยม) ปราชญ์ชาวบ้าน นำเสนอในเรื่องของลวดลายสร้างสรรค์ของผ้าหม้อห้อม ในชุมชนได้เข้าร่วมประกวดในหัวข้อ “ภูมิปัญญาสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์” ในปี ๒๕๕๙ ประกวดของแต่ละภาค กำหนดลวดลาย โดยได้แรงบันดาลใจมาจากวงปีของไม้สักเป็นลวดลายบนผืนผ้า ถ้าวางปีไม้สักวงน้อยก็วงเล็ก ๆ เอาอะไรเป็นสัญลักษณ์ของหม้อห้อม การปักผ้าที่บ่งบอก ได้แก่ ราวตากผ้าหม้อห้อม ใบห้อม เป็นภาษาไทยกะเหรี่ยง ใส่เสื้อยัด สำหรับปัญหาการทำผ้าหม้อห้อม มีกระแสการทำผ้าหม้อห้อมที่ทำจากธรรมชาติจริง ๆ โดยมีคนมาสอนที่ศูนย์เรียนรู้ สำหรับที่ศูนย์เรียนรู้ของชุมชนจะมีการถ่ายทอดในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับรุ่นต่อ ๆ ไปที่เขาสนใจ องค์ความรู้ของผ้าหม้อห้อม ลูกค้าที่ต้องการสินค้าแบบผสมผสาน เพราะของแท้ต้นทุนสูง การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน สอบถามนักท่องเที่ยวเวลานักท่องเที่ยวมาเที่ยวเขาอยากได้สินค้า

^{๒๔} ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นางไพรวัลย์ สะพานทอง รองนายกเทศมนตรีตำบลทุ่งไธ้, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

กลับไปบ้าน จึงทำเป็นชุดเซ็ทเพื่อนำกลับบ้าน แนวทางการพัฒนาผ้าหม้อห้อม นอกจากลวดลายที่ทำไปแล้ว ยังขาดการส่งออกสินค้าไปยังต่างประเทศแต่ยังส่งสินค้าให้กับกลุ่มธุรกิจคิงเพาเวอร์ เป็นผ้าคลุมไหล่ น่าจะทำนวัตกรรมนาโนเพิ่มขึ้น ก็อาจจะมีการพัฒนาต่อยอด แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ ป้าเหี่ยมเปิดศูนย์เรียนรู้ที่บ้าน ทุกเพศ ทุกวัย แล้วนำไปปฏิบัติด้วยโดยมีได้กรุ่นหลังช่วยในการถ่ายทอด^{๒๕}

สรุปการสร้างสรรค์พื้นที่การผลิตมีความจำเป็นต่อคนทุกกลุ่ม และต้องขยายให้มีเพราะปัจจุบันคนทุกกลุ่มทุกวัยสามารถเข้าถึงได้ และมีแนวโน้มที่ได้รับความนิยมมากขึ้นในกลุ่มวัยรุ่น เพราะการออกแบบ แบบร่วมสมัยมีมากขึ้น ดังนั้น เราก็ต้องดูความต้องการของลูกค้ากลุ่มเดิม และเพิ่มเติมทางเลือกให้กับกลุ่มรุ่นใหม่ต่อไป

๔.๒.๒ การสร้างสรรค์การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

ส่วนงานที่เกี่ยวข้องได้แสดงความคิดเห็นจาก นายปัญจพล ประสิทธิโสภณ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่^{๒๖} มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนโดยร่วมเป็นคณะกรรมการตั้งแต่ขั้นตอนการผลิต ไปจนถึงการจัดจำหน่าย รวมไปถึงการท่องเที่ยวภายในจังหวัดด้วยเช่นกัน รูปแบบลวดลายผลิตภัณฑ์หม้อห้อม ในมุมมองของลูกค้าไม่ว่าจะเป็นผ้าทอ ผ้าหม้อห้อม ผ้านวมมือ พฤติกรรมของผู้ซื้ออยากได้อะไร การผลิตสินค้าขึ้นมาหนึ่งชิ้นจะต้องมีคนซื้อ ซึ่งเรียกว่า “ลูกค้า” พฤติกรรมของลูกค้า หรือ พฤติกรรมของผู้ซื้อ เขาอยากได้อะไร สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงคือพฤติกรรมของผู้ซื้อ สอบถามผู้ซื้อว่าอยากได้แบบไหน สินค้าที่เรามี ตรงกับความต้องการของผู้ซื้อหรือไม่ ไม่ใช่เราผลิตอะไรก็ได้ ซึ่งเป็นจุดอ่อนของสินค้าทุกตัว ถ้าหากไม่สนใจพฤติกรรมการซื้อของลูกค้า จะทำให้สินค้าชิ้นนั้นไปไม่รอด ซึ่งถือเป็นจุดอ่อน ที่สำคัญของสินค้าชิ้นนั้น ๆ ไม่ใช่เรามีสินค้าอะไร ต้องดูว่าเราต้องการขายสินค้าให้ใคร ดังนั้น วิชาการตลาดจึงเป็นสิ่งสำคัญและควรนำมาใช้ ดังนั้นเราจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย

ภาพที่ ๔.๑๕ สนทนากลุ่มเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

^{๒๕} ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นางประภาพรณ ศรีตรัย (ป้าเหี่ยม) ปราชญ์ชาวบ้าน, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๒๖} ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นายปัญจพล ประสิทธิโสภณ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

คำว่าวัฒนธรรมไม่ได้แปลว่าลายกนก ไม่ได้แปลว่าโบราณ วัฒนธรรมร่วมสมัยจะต้องอยู่ร่วมกับเราได้ เช่น ผ้าหม้อห้อมเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่จะอย่างไรให้เป็นวัฒนธรรมร่วมสมัย ลูกค้าของเราอาจจะเป็นคนรุ่นใหม่ก็ได้ จะต้องทำเป็นวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อให้เด็กรุ่นใหม่สามารถสืบต่อและมีคนรุ่นใหม่เข้ามาสนใจที่จะเรียนรู้ รัฐเข้าไปช่วยเหลือโดยให้การอบรม ซึ่งการดำเนินการผ้าหม้อห้อมไปสู่สากล การเผยแพร่เพื่อให้คนรับรู้โดยผู้ประกอบการจะต้องช่วยตนเองก่อนที่จะรัฐจะช่วยเหลือ บทบาทของแต่ละหน่วยงานแต่ละแห่งแตกต่างกัน ซึ่งถ้าหากดำเนินการเป็นการเพิ่มมูลค่าในแต่ละขั้นตอน ตั้งแต่ การปลูก แปรรูป การผลิต การแสดงสินค้า การจัดจำหน่าย เพิ่มมูลค่าในแต่ละขั้นตอน

นางสาวภานุมาศ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดแพร่ ^{๒๗}พัฒนาและส่งเสริมผู้ประกอบการเป็นส่วนงานเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เฉพาะเกี่ยวกับผ้าพื้นเมืองจังหวัดแพร่ทุกอย่าง สร้างกลุ่ม Young designer เพื่อเป็นนักออกแบบรุ่นใหม่ รวมถึงผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถในการออกแบบ ในรูปแบบสากลนิยม ให้ผู้ประกอบการกำหนดแบรนด์ ตัวผ้าพื้นเมือง เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีเอกลักษณ์ มีอัตลักษณ์ของตนเอง ดูแปลกตาสามารถให้สินค้าเข้าถึงทุกกลุ่ม ระดับบน ระดับกลาง และระดับล่าง เป็นสิ่งที่สำนักงานพยายามที่จะผลักดันพัฒนาผู้ประกอบการในเรื่องของกระบวนการคิดเป็นหลัก ในปี ๒๕๖๓ จะมีการเข้าค่ายอบรมให้ความรู้ให้กับผู้ประกอบการเกี่ยวกับ “การคิดเชิงออกแบบ” “Design Thinking” กระบวนการคิดที่อิงจากลูกค้าเป็นหลักโดยสอนให้ผู้ประกอบการรู้ว่าลูกค้าของเขาคือใคร ถ้าผู้ประกอบการสามารถเข้าใจปัญหาลูกค้า รู้ว่ากลุ่มลูกค้าเป็นใคร เขาก็จะสามารถผลิตสินค้าให้ตรงกลุ่มเป้าหมาย เพิ่มมูลค่าของสินค้า ทำให้สามารถยกระดับสินค้าขึ้นมาได้ และเป็นการยกระดับผ้าพื้นเมืองแพร่อีกระดับหนึ่ง ในปี ๒๕๖๔ โครงการออกแบบผ้าหม้อห้อมธรรมชาติ สามารถติดตามโครงการในหลายๆ ช่องทาง เพื่อเป็นการผลักดันให้พัฒนาตรงนี้ การทดสอบตลาดคือสินค้าส่วนใหญ่ ที่สามารถใส่ได้จริงในชีวิตประจำวัน สำหรับตลาด การมัดย้อม การทอสี กัดลาย เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า^{๒๘}

^{๒๗} ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นายปัญญาพล ประสิทธิโสภณ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๒๘} ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นางสาวภานุมาศ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดแพร่, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

นายกฤษณะ วัลลภาชัย^{๒๙} เป็นผู้ประกอบการสถานที่ทำงานคือที่บ้านมีความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบลวดลายผลิตภัณฑ์หม้อห้อมที่เป็นศิลปะเชิงสร้างสรรค์และมีความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นควรมีลักษณะรูปแบบลวดลายเป็นอย่างไรได้คำตอบว่า แต่ละท้องถิ่นมีความเป็นเอกลักษณ์อยู่แล้ว เราควรนำเอาลวดลายที่มีอยู่นำมาต่อยอดให้เกิดชิ้นงานโดยไม่ล้งเล

ปัญหาอุปสรรคมีทุกที่มักจะเกิดปัญหาที่มีอยู่เสมอคือเรื่องของการผลิตเนื่องจากภาคการผลิตแต่ละชิ้นงานเป็นงานศิลปะให้ความประณีตต้องใช้เวลาในเรื่องของการผลิตจะมีปัญหาอย่างมากซึ่งตัวผมเองโดยทำการคิดทบทวนว่าเราจะแก้ปัญหได้อย่างไรว่าจะลงไปสอนในเรื่องการออกแบบผลิตภัณฑ์ด้วยการกระจายทางการทำงานลงในชุมชนใช้ชุมชนมีส่วนร่วมและกระจายรายได้

การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนของหน่วยงานของภาครัฐอื่นผมได้เข้าร่วมอบรมกับหน่วยงานของภาครัฐอยู่ตลอดเวลาทำให้ผม ทำไม่ผมจึงต้องเข้าอบรมต่อเนื่องเนื่องจากการอบรมจากภาครัฐทำให้ผมได้คิดถึงคำตอบแทนที่จะได้รับเทคนิคของการออกแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงจุดกับปีนี้

เราจะต้องไม่ลืมสิ่งเดิมที่มีอยู่นำมาต่อยอดและที่สำคัญหาจุดที่เราถนัดนำมาถ่ายทอดลงไปยังงานกลุ่มลูกค้าเหล่านี้จะมีความชอบและสนับสนุนสินค้าที่เราผลิตออกมา

แนวทางการส่งเสริมควรปลูกฝังแต่ละกลุ่มที่อยากเรียนรู้ปลูกฝังให้มีความรู้เรื่องการปลูก การผลิตคนเหล่านี้อาจจะมีความถนัดไม่เหมือนกันแสดงออกถึงการประกอบอาชีพในอนาคต

ส่วนนางสาววิภากรณ์ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ ^{๓๐} ได้เสนอความเห็นว่าการสำนักงานวัฒนธรรมได้ทำโครงการร่วมกับชุมชน ผู้ออกแบบลงไปหาผู้ผลิต มีการถ่ายทอดให้กับเยาวชน การรับวัฒนธรรมจากที่อื่นเข้ามาผสมผสานกับผลิตภัณฑ์ของเรา ซึ่งต้องคงองค์ความรู้ดั้งเดิมไว้ ส่วนใหญ่จะเป็นลายประยุกต์ใหม่ออกมา ไม่ใช่ลายดั้งเดิม ซึ่งผู้ซื้อจะถามว่าลายอะไร เราไม่สามารถตอบได้ วัฒนธรรมสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีเรื่องราว เพื่อเพิ่มมูลค่า เช่น การจัดงาน สาธิตความเป็นมาของผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมอนุรักษ์ให้มีการแต่งผ้าไทย ผ้าทอ ผ้าพื้นเมือง พุดคำเมือง สรรวจผู้ประกอบการผ้าทอ ผ้าไทย

^{๒๙} ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นายกฤษณะ วัลลภาชัย (Young designer), วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๓๐} ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นางสาววิภากรณ์ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

อย่างไรก็ตาม นางสาวมลินดา สัตยสุนทร นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ ^{๓๑} เสนอความเห็นอีกท่านว่า สินค้ารูปแบบที่ออกมา เป็นแบบเดิม ๆ แต่ก็พัฒนามาระดับหนึ่ง เสริมของพื้นเมืองขึ้นมา หม้อห้อมแท้หายาก ผลิตภัณฑ์ ถ้าลูกค้าสนใจเขาจะซื้อทันที ที่ขายได้ง่าย คือ กระเป๋าราคาที่สามารถซื้อได้ แต่ผ้าห้อม หรือผ้าคลุมเตียง ราคาค่อนข้างสูง ผลิตภัณฑ์มีรูปแบบไม่สามารถใส่ในงานแบบเป็นทางการได้ หรือยาม ต้องประยุกต์ผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำมาใช้ร่วมกับการสวมใส่เสื้อผ้าได้ทุกโอกาส พัฒนาเป็นรูปแบบที่เป็นทางการขึ้น เป็นการเพิ่มกลุ่มลูกค้า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตามการจัดกลุ่ม Quadrant (A B C D) กลุ่ม A ดาวเด่น คุณภาพสูง ผลิตได้มาก กลุ่ม B เอกลักษณะ คุณภาพสูง ผลิตน้อยขึ้น กลุ่ม C พัฒนาคุณภาพปานกลาง ผลิตได้มาก กลุ่ม D ปรับตัว ผลิตง่าย ได้จำนวนน้อย การขยายการตลาดเป็นไปได้ซ้ำเนื่องจากการรูปแบบของสินค้า คุณภาพไม่คงที่

นายพงศกร เสนาธรรม ^{๓๒} ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ปัญหาที่พบเจอมากจะมีปัญหาเกี่ยวเรื่องของสีย้อมซึ่งเกิดจากการทำให้สีตก ต้องส่งไป fix สี ส่วนวัตถุดิบ เช่น ต้นคราม หรือ ห้อม ไม่สามารถปลูกได้ในพื้นที่ราบต้องปลูกในพื้นที่ขึ้นจึงทำให้ผลผลิตออกมาช้า ห้อมไม่เพียงพอที่จะนำมาเป็นวัตถุดิบในการย้อมสีของผ้าหม้อห้อม

การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีบทบาทมากเช่นพัฒนาชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำเส้นทางวิถีชีวิตเกิดการท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชนนารายได้เข้าสู่ชุมชนด้วย

ควรนำควรทำแบบทูอินวันอย่างเช่น ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากที่ทำตัวอย่าง หมอนอิงไม่ใช่แค่หมอนอิงอย่างเดียวศึกษาตลาดโซเชียลที่มี Social Media เล่าเรื่องราวของวัฒนธรรมชุมชนวิถีชุมชนประกอบไปด้วยจึงจะทำให้เกิดการตลาดอย่างยั่งยืน

ภาพที่ ๔.๑๖ สนทนากลุ่มเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

^{๓๑} ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นางสาวมลินดา สัตยสุนทร นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๓๒} ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นายพงศกร เสนาธรรม ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

๔.๒.๓ การสร้างสรรค์การการตลาดขายเครือข่ายผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน

การสร้างสรรค์งานศิลปะ เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของศิลปินที่มีความคิดสร้างสรรค์ ผลงาน โดยมีผลต่อการยกระดับสินค้าเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการสร้างความเป็นเอกลักษณ์ พัฒนาฝีมือ ความคิดวิธีแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคได้เพิ่มมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น การสร้างสรรค์ผลงานที่มีการยกระดับสินค้าจากเดิม จากการเพิ่มลวดลาย ศิลปะ และรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เกิดการตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค แต่ก็ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ที่น่าสนใจของสินค้า การสร้างสรรค์งานศิลปะจึงมีความสำคัญค่อนข้างมาก เพราะนำไปใช้ประโยชน์กับการผลิต เพื่อประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ผ่านกระบวนการ หรือวิธีการที่คิดค้นขึ้นมาใหม่ สิ่งที่เราคาดหวังว่าความคิดสร้างสรรค์นั้น จะเกิดประโยชน์สูงสุดแต่ยังคง ความเป็นดั้งเดิมไว้แต่สามารถพัฒนาศิลปะแบบใหม่ไปพร้อมกันกับอนุรักษ์ศิลปะดั้งเดิม โดยผ่านกระบวนการที่ได้ปรับปรุงขึ้น ทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพ

นายปัญญาพล ประสิทธิโสภณ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่^{๓๓} ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาของหม้อห้อม นักการตลาด นักการขาย การขายออนไลน์ โดยการปรับตัวให้เข้าการขายรูปแบบใหม่ สรรหานักการตลาดยุคใหม่ให้กับพัฒนาชุมชน การหีบสินค้า แล้วไลน์สดขายของ ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการขายสินค้า ปัจจุบันการขนส่งสินค้าค่อนข้างมาก ต้องปรับตัวให้กับช่องทางการจัดจำหน่ายยุคใหม่ได้ การกำหนดแบรนด์ให้กับสินค้าเป็นการสร้างเรื่องราวที่บ่งบอกตัวตนของสินค้าออกมา ทุกอย่าง คือ แบนด์ของผ้าหม้อห้อม การเล่าเรื่องราวผ่านสินค้า Story product เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของสินค้าให้คนทั่วไปได้จดจำสินค้านั้น ๆ ได้ดี เช่น ผ้าขึ้นลายธิดาเจ้าเมืองลอง การนำของสูงมาทำจะต้องมีการขอขมา ลายผ้าสามารถถูกแกะออกมาได้ ซึ่งผ้าหนึ่งผืนมีเรื่องราวแบบนี้ ทำให้คนจดจำได้ง่าย เพราะมีคุณค่ามากกว่าผ้าขึ้นทอ เพราะเป็นการขายเรื่องราว ไม่ใช่ผ้าขึ้นทอโบราณ ทำอย่างไรผ้าต้นมือ ผ้าทอมือจะทำให้ร่วมสมัยได้ ผ้าหม้อห้อมแพร่ ไม่ถูกจริตคนแพร่ จึงไม่ได้รับความนิยมจากคนแพร่ เนื่องจากกลุ่มลูกค้า อยู่ต่างจังหวัด และส่งเสริมมูลค่าสินค้าไปยังลูกค้าที่อยู่ต่างประเทศด้วย แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ ในแต่ละกลุ่มผ้า มีการถ่ายทอดโดยปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความชำนาญในเรื่องนั้น ๆ

ส่วนด้านการตลาด นายกฤษณะ วัลลภาชัย (Young designer)^{๓๔} ได้ออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม โดยเพิ่มมูลค่าของสินค้า โดยการออกแบบผลิตภัณฑ์โดยใช้ผ้าชนิดอื่นมาประกอบ โดยมี

^{๓๓} ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นายปัญญาพล ประสิทธิโสภณ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๓๔} ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นายพงศกร เสนาธรรม ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

ลูกค้ากลุ่มเป้าหมายสมัครเป็นสมาชิกการจัดจำหน่ายโดยการส่งผลิตภัณฑ์ให้กับลูกค้าถึงบ้าน โดยไม่มีขายหน้าร้าน ใช้วิธีการขายออนไลน์

แนวทางการส่งเสริมตัวอย่างจะเห็นได้เกิดก็เห็นทุกอย่างจะเห็นได้จากชุมชนบ้านทุ่งโฮ้งเช่น ป้าเหี้ยมได้ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่บ้านของตนเองชื่อว่าบ้านป้าเหี้ยมหรือบ้านป้าเหลืองก็เช่นกัน ได้ส่งเสริมให้เยาวชนและผู้สนใจผู้ที่สนใจให้เกิดการเรียนรู้เรื่องผ้าหม้อห้อมโรงเรียนที่มีการสนับสนุนนำไปนำไปบูรณาการกับการเรียนการสอนเช่นการทำร่มจากผ้าหม้อห้อมผ้าดิบผ้ามัดย้อม เหตุการณ์เช่นถ้าเป็นต้น

นายปัญจพล ประสิทธิโสภณ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่^{๓๔} การนำผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เรียกว่า เคหะภัณฑ์ คือวัสดุ อุปกรณ์ที่อยู่ในบ้านมาใช้ในการประดับ ตกแต่ง ผ้าทอมือ สามารถแปรรูปเป็นหมอน ผ้าประดับตกแต่งในครัวเรือน เพื่อใช้ในการตกแต่งสถานที่ หรือของใช้มือถือ เนื่องจากลายผ้ามีความสวยงาม ไม่ใช่แต่เป็นเครื่องสวมใส่เท่านั้น ซึ่งอาจจะทำให้ลูกค้ากลุ่มใหม่ขึ้นมาได้ รูปแบบการตลาด การออกผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า และปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย

องค์ความรู้เรื่องผ้าต่าง ๆ ถ่ายทอดและเก็บองค์ความรู้ไว้ให้กับรุ่นลูก รุ่นหลานต่อไป เพื่อสร้างความเข้มแข็งและลดต้นทุนการผลิต

นางสาวยุริพรรณ แสนใจยา รองผู้อำนวยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานแพร่ ผ้าทอผสมผสาน ย้อมห้อม ลายตีนจก รูปแบบของผลิตภัณฑ์ ผสมทั้ง ผ้าทอ ย้อมห้อม และด้นมือ รวมกัน ผู้ชายปัก เป็นของผู้ตั้งจังหวัดเชียงราย รูปแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ อยู่ร่วมกัน การปรับเปลี่ยนรูปแบบในหลายๆ รูปแบบ กับลวดลาย ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยโดยอนุรักษ์ความดั้งเดิมได้ สามารถปรับได้กับทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัย ปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยว

ปัญหาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ประกอบด้วย ขาดการเล่าเรื่องคุณค่าของผืนผ้า ประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ ขาดการนำเสนอคุณค่า เส้นห์ของผ้าแต่ละชิ้น ในแง่ของผลิตภัณฑ์ การนำเสนอเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ คุณค่าเป็นอย่างไร เรื่องราว เรื่องเล่าของผลิตภัณฑ์ และหน่วยงานแต่ละหน่วยงานมีหน้าที่ตนเอง เพิ่มความคิดสร้างสรรค์ของผลิตภัณฑ์

ส่วนแนวทางการพัฒนา ควรคงความเป็นอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ตนเองไว้ นอกจากนี้ยังเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ นำกิจกรรมเข้าไปในชุมชน เพื่อให้เกิดเป็นฐานการเรียนรู้ในแต่ละชุมชน แต่ละขั้นตอนและกระบวนการผลิต ทุกผลิตภัณฑ์ มีความชอบแตกต่างกัน บางคนชอบลาย

^{๓๔} ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นางสาวยุริพรรณ แสนใจยา รองผู้อำนวยการ ททท. สนง.แพร่, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

ธรรมชาติ บางคนชอบลายทันสมัย หรือบางคนชอบหลายๆ แบบรวมกัน นักท่องเที่ยวซักทุกวัน ชอบสีหม้อห้อมที่ไม่เข้มมาก เนื่องจากใส่สบาย ไม่ร้อน ทำให้นักท่องเที่ยวชอบ

ภาพที่ ๔.๑๗ สันทนาการเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

นายอานนท์ พลเกษม นักวิชาการวัฒนธรรมปฏิบัติการ^{๓๖} ได้เสนอความคิดเห็นว่า รูปแบบ

๑. กระบวนการวัฒนธรรม สนับสนุนการนำทุนทางวัฒนธรรมมาต่อยอดเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ อนุรักษ์ความคงเดิม, อนุรักษ์ประเพณี, การใช้งานดี, การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ตอบโจทย์ลูกค้า และคุณภาพสินค้ากับราคาต้องสัมพันธ์กัน

๒. การมีส่วนร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ในการร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์ไปได้เร็ว

๓. การมีส่วนร่วมของวัฒนธรรม ทั้งการอนุรักษ์ เก็บผ้าทอ และเก็บข้อมูลผ้าหม้อห้อม

๔. พัฒนาสินค้าโดยการนำเอาความเป็นท้องถิ่นใส่ไปในสินค้า

๕. การนำนวัตกรรมเข้ามาช่วยในการทำให้สินค้าทันสมัย

๖. ความคิดสร้างสรรค์ สวยงาม โดยการใช้ความรู้ทางศิลปะการผสมสี

๗. การถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้ได้รู้จักตนเอง เห็นความสำคัญ อยากปกป้อง ดูแล สืบต่อวัฒนธรรม

จากการแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อยเกี่ยวกับรูปแบบและลวดลายผ้าหม้อห้อม พบว่า แนวทางในการพัฒนารูปแบบและลวดลายผ้าหม้อห้อมควรให้คงความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและผสมผสานกับแนวคิดเชิงสร้างสรรค์โดยอาศัยกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมเพื่อนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา โดยผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อยได้แสดงความคิดเห็นว่า สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดแพร่พยายามที่จะผลักดันพัฒนาผู้ประกอบการในเรื่องของกระบวนการคิดเป็นหลัก มีการเข้าค่ายอบรมให้ความรู้ให้กับผู้ประกอบการเกี่ยวกับ“การคิดเชิงออกแบบ” “Design Thinking” กระบวนการคิดที่อิงจากลูกค้าเป็นหลักโดยสอนให้ผู้ประกอบการรู้ว่าลูกค้าของเขาเป็นใคร ถ้าผู้ประกอบการสามารถเข้าใจปัญหาลูกค้า รู้ว่ากลุ่มลูกค้า

^{๓๖} ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นายอานนท์ พลเกษม นักวิชาการวัฒนธรรมปฏิบัติการ, วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

เป็นใคร เขาก็จะสามารถผลิตสินค้าให้ตรงกลุ่มเป้าหมาย เพิ่มมูลค่าของสินค้า ทำให้สามารถยกระดับสินค้าขึ้นมาได้

แนวทางการพัฒนาผ้าหม้อห้อม ควรสร้างนักการตลาด นักการขาย ตลาดสินค้าออนไลน์ เป็นการปรับตัวให้เข้าการขายรูปแบบใหม่ เพื่อสรรหานักการตลาดรุ่นใหม่ให้กับพัฒนาชุมชน การโชว์สินค้าซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการขายสินค้าในปัจจุบัน อีกทั้งการขนส่งสินค้าค่อนข้างมาก มีหลากหลายบริษัทที่ให้บริการเกี่ยวกับการขนส่งสินค้าได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นจึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับช่องทาง การจัดจำหน่ายที่หลากหลายในยุคปัจจุบันได้ อีกตัวเลือกหนึ่งก็คือ การสร้างแบรนด์ให้กับสินค้าเป็น การสร้างเรื่องราวที่บ่งบอกตัวตนของสินค้าออกมา การเล่าเรื่องราวผ่านสินค้า หรือเรียกว่า “Story Product” เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของสินค้าให้คนทั่วไปได้จดจำสินค้านั้น ๆ ได้ดี

ภาพที่ ๔.๑๘ การออกแบบสร้างสรรค์ศิลปะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมต้นแบบ

๔.๒.๔ การสร้างสรรค์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมต้นแบบ

สรุปการแสดงความคิดเห็นสนทนากลุ่มย่อยว่า ผู้บริโภคมีความชอบผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างกัน บางคนชอบลายธรรมชาติ บางคนชอบลายทันสมัย หรือบางคนชอบหลาย ๆ แบบรวมกัน แต่ทั้งนี้ แต่ละผลิตภัณฑ์คงความเป็นอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ตนเองไว้ ยกตัวอย่างเช่น รูปแบบของผลิตภัณฑ์ผ้าของจังหวัดเชียงราย ได้ผสมผสานระหว่างผ้าทอย้อมห้อม และการด้นมือรวมกัน ดังนั้นการปรับเปลี่ยนรูปแบบในหลาย ๆ รูปแบบ กับลวดลาย โดยปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยผสมผสานกับการอนุรักษ์ความดั้งเดิมจะส่งผลให้ผลิตภัณฑ์สามารถใช้กับผู้บริโภคทุกเพศ ทุกวัย แสดงว่าผู้ประกอบการสามารถออกแบบให้ผ้าแต่ละชนิดมารวมกันเป็นหนึ่งเดียว ได้ เช่น การนำผ้าหม้อห้อม หรือผ้าทอประยุกต์เข้ากับเทคนิคการด้นมือ เพื่อให้เกิดลวดลายใหม่ที่น่าสนใจ เพื่อเป็นสินค้าตัวเลือกให้กับลูกค้าได้เป็นอย่างดี ต้องมีการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้มีความทันสมัยตลอดเวลา ไม่ควรทำรูปแบบซ้ำเดิม สอดรับการแนวทางการในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ คือ ๑) แนวทางในการอนุรักษ์ไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิม ๒) แนวทางส่งเสริม พัฒนางานอย่างสร้างสรรค์และต่อยอดผลิตภัณฑ์ ดังนั้นการดำเนินงานใด ๆ ก็ตาม ต้องอนุรักษ์และยึดความเป็นวิถีชีวิต หรือ อัตลักษณ์เดิมไว้ให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นวัตถุดิบ กระบวนการ

วิธีการ หรือแม้กระทั่งขั้นตอนในการผลิต ถึงแม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปแค่ไหนก็ตาม พัฒนาสินค้า โดยการนำเอาความเป็นท้องถิ่นใส่ไปในสินค้า

การสร้างสรรคผลงานหรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้น ต้องคำนึงถึงหลักสำคัญ ๔ ประการ คือ

๑) อรรถประโยชน์ คือ เน้นประโยชน์ในการใช้งานได้จริง

๒) การสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ ๆ ลงไปในผลิตภัณฑ์นั้น ขึ้นอยู่กับจินตนาการของแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มหรือขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตของแต่ละท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันต้องให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคที่หลากหลายด้วย

๓) คุณภาพดี คุณภาพเป็นสิ่งที่สำคัญการขายจะดีตลาดจะต้องการ ต้องดูที่คุณภาพของงานก่อนเป็นเบื้องต้น เพราะคุณภาพจะบ่งบอกถึงวัตถุที่นำมาผลิต ขั้นตอนการผลิต วิธีการผลิต เป็นต้น

๔) ราคา สินค้าจะดีหรือไม่ดี มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ คุ่มหรือไม่คุ้ม สวยหรือไม่สวย ราคาคือตัวกำหนด เพราะราคา จะจำแนกสินค้าแต่ละประเภทให้ผู้บริโภคได้พิจารณาตัดสินใจซื้อ

สรุปประเด็น การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าโดยการออกแบบผลิตภัณฑ์โดยใช้ผ้าฝ้ายธรรมชาติย้อมสีธรรมชาติ (สีห้อม) ย้อมสีแบบวิทยาศาสตร์ และย้อมสีพิมพ์เทียน พร้อมนำผ้าชนิดอื่นและวัสดุอื่นมาประดับให้เกิดลวดลายที่สวยงามน่าสนใจ เพราะผ้าหม้อห้อมเดิมมีสีพื้น คือ สีห้อม หรือ สีคราม พร้อมนำไปจำหน่ายที่หน้าร้านในย่านชุมชน และใช้วิธีการขายออนไลน์ มีการเล่าเรื่องราวผ่านสินค้า หรือเรียกว่า “Story Product” เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของสินค้าให้คนทั่วไปได้จดจำสินค้านั้น ๆ ได้ดี ดังตัวอย่าง เคหภัณฑ์ชุดหม้อห้อมสุขใจ ประกอบไปด้วย หมอนอิงใบใหญ่ ๑ ใบ หมอนอิงใบเล็ก ๔ ใบ เบาะนั่ง ๔ ผืน กล้องใส่กระดาษชำระ ๒ อัน ผ้าปูโต๊ะ ๑ ผืน

รายละเอียดวิธีทำผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมต้นแบบ ดังนี้

๑. นำผ้าฝ้ายที่ทอเป็นผืนผ้าแล้วไปพิมพ์เทียนเพื่อสร้างลวดลาย

๒. นำผ้าพิมพ์ลวดลายเทียนไปย้อมสีห้อม นำไปตากในร่มให้แห้งแล้วนำมาย้อมทำซ้ำกัน ๔ ถึง ๕ รอบ เมื่อได้สีตามที่ต้องการแล้ว นำไปต้มเทียนออก

๓. นำผ้าพิมพ์ลายไปซักแล้วตากให้แห้งจึงได้ผ้าหม้อห้อมพิมพ์ลายสวยงาม

๔. ออกแบบลวดลายศิลปะจากแรงบันดาลใจหม้อห้อมสุขใจลงบนกระดาษ

๕. ตัดผ้าหม้อห้อมให้เท่ากับผลิตภัณฑ์ที่จะผลิต

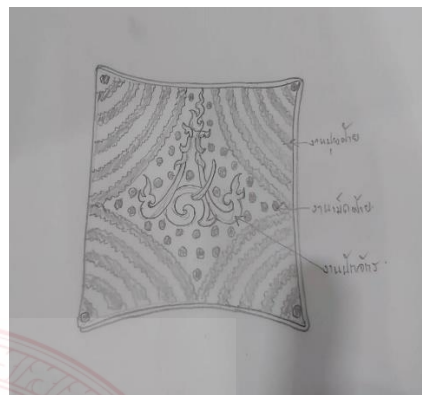
๖. นำมาปักเงินลายสัญลักษณ์โครงการวิจัย แล้วนำด้ายเงินเย็บวางกรอบ

๗. นำเอาผ้าฝ้ายขาวมาเย็บเพื่อประดับ แล้วตัดด้ายคลี่ออกมาเพื่อให้เกิดลวดลายและยังใช้เป็นอุปกรณ์นวดหลังให้เกิดความนุ่มนวล

๘. ได้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมที่เป็นต้นแบบมีลวดลายตามที่กำหนดไว้ ได้แก่ เหน็บผ้าชุดหม้อห้อมสุโขทัย ประกอบไปด้วยหมอนอิงใบใหญ่ ๑ ใบ หมอนอิงใบเล็ก ๔ ใบ เบาะนั่ง ๔ ผืน กล่องใส่กระดาษชำระ ๒ อัน ผ้าปูโต๊ะ ๑ ดังปรากฏในรูปภาพ

ภาพที่ ๔.๑๙ ผ้าหม้อห้อมพิมพ์ลายสวยงาม

ภาพที่ ๔.๒๐ ออกแบบลวดลายศิลปะ

ภาพที่ ๔.๒๑ ปักลายสัญลักษณ์

ภาพที่ ๔.๒๒ เย็บผ้าฝ้ายขาวประดับ

ภาพที่ ๔.๒๓ การสร้างสรรค์ศิลปะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

ภาพที่ ๔.๒๔ การสร้างสรรค์ศิลปะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

๔.๓ การถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา

การผลิตผ้าหม้อห้อมของชาวไทยพวนบ้านทุ่งโฮ้ง ได้ทำสืบทอดกันมายาวนาน สืบเนื่องจากในอดีตที่ต้องยังชีพด้วยตนเอง ผลิต และใช้ในครัวเรือน โดยมีกรรมวิธีขั้นตอนที่เอกลักษณ์เฉพาะชุมชน มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจและควรแก่การอนุรักษ์ให้เป็นมรดกวัฒนธรรมชุมชน มีเครื่องมือและอุปกรณ์ในการผลิตผ้าหม้อห้อมการผลิตผ้าหม้อห้อมต้องเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์ให้พร้อมก่อน เพื่อจะทำสะดวก ไม่เสียเวลา เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต การถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม จากผลิตภัณฑ์ที่ทำกันในครัวเรือนมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก เคล็ดลับในการผลิตถูกเปิดเผยจากพ่อแม่สู่บุตรหลาน ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานมีการปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัด

ในปัจจุบันการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้มีกระบวนการถ่ายทอด เป็นทางการมีหลักสูตรในสถานศึกษาเพื่อถ่ายทอดให้นักเรียนนักศึกษา นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิควิธีการให้แก่ผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวให้ได้เรียนรู้การย้อมผ้าหม้อห้อม การผลิตผ้าหม้อห้อมของชาวไทยพวนบ้านทุ่งโฮ้ง ได้ทำสืบทอดกันมานานกว่า ๑๐๐ ปีแล้ว สืบเนื่องจากในอดีตที่ต้องยังชีพด้วยตนเอง ผลิต และใช้ในครัวเรือน

การถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในระยะที่ ๕ เป็นการลงมือปฏิบัติในการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา พบว่าวัตถุประสงค์การจัดอบรมถ่ายทอดความรู้ผู้สูงอายุและเยาวชนมุ่งพัฒนาให้ผู้สูงอายุ และกลุ่มเยาวชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีศักยภาพในการประกอบอาชีพและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จึงกำหนดจุดหมายดังนี้ เพื่อเรียนรู้กระบวนการผลิตด้านศิลปะสร้างสรรค์ผลงานหม้อห้อม เพื่อสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมอันนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ซึ่งผู้สูงอายุ และกลุ่มเยาวชนจะมีความรู้ ความเข้าใจ และฝึกทักษะการการทำผ้าหม้อห้อมพร้อมทั้งวิธีการออกแบบผลิตภัณฑ์ การย้อมลายหม้อห้อมด้วยการพิมพ์เทียน สร้างมูลค่าเพิ่ม เพื่อยกระดับรายได้ และที่สำคัญเพื่อให้ผู้สูงอายุ และกลุ่มเยาวชน มีคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเอง ชุมชน และสังคม ส่งผลให้ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

โดยมีการฝึกปฏิบัติในการเสริมสร้างกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุ ซึ่งดำเนินการติดต่อประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลในการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมโดยกลุ่มผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ ได้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่นและผู้รู้ในด้านสาขาศิลปะ จากนั้นดำเนินการปฏิบัติตามชุดปฏิบัติการการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มล้านนาที่กำหนดไว้ โดยปราชญ์ท้องถิ่นและผู้รู้ในด้านสาขาศิลปะ เป็นระยะเวลา ๒๐ ชั่วโมง มีการดำเนินกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ ๑ ความรู้เรื่องผ้าหม้อห้อม เป็นกิจกรรมในการให้ความรู้เรื่องของผ้าหม้อห้อม

๑) ด้านการใช้เนื้อผ้า ๒) ด้านออกแบบลวดลาย ๓) ด้านการย้อมสี ๔) ด้านรูปแบบการตัดเย็บ ๕) ด้านการตลาดให้กับเยาวชนและผู้สูงอายุ จำนวน ๔ ชั่วโมง เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้มีความรู้ และความเข้าใจถึงลักษณะของผ้าหม้อห้อม วัสดุ อุปกรณ์ และขั้นตอนในการทำผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม โดยวิทยากรปราชญ์ท้องถิ่นและผู้รู้ในด้านสาขาศิลปะได้บรรยายให้ความรู้ พบว่า ความรู้เกี่ยวกับลักษณะของผ้าหม้อห้อม เครื่องมือและอุปกรณ์ในการผลิตผ้าหม้อห้อมการผลิตผ้าหม้อห้อมต้องเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์ให้พร้อมก่อน เพื่อจะทำสะดวก ไม่เสียเวลา เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครื่องมือและ อุปกรณ์ในการผลิตผ้าหม้อห้อม

๒) วัสดุในการผลิตประกอบด้วย

๑. เตาสําหรับต้มผ้า ในสมัยก่อนต้องเป็นเตาขนาดใหญ่ที่กระทะใบบัวสามารถตั้งได้ มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒๔- ๓๐ นิ้ว โดยการขุดดินเป็นหลุมลึกประมาณ ๑๒ นิ้ว กว้าง ๒๔ นิ้ว นำหินวางที่ขอบเตา เพื่อดึงกระทะ และใส่ฟืนเป็นเชื้อเพลิง

๒. รวตากผ้า เป็นอุปกรณ์ที่มีความจำเป็นอย่างหนึ่งในการผลิตผ้าหม้อห้อม หลังจากการย้อมสีผ้าเรียบร้อยแล้ว สีอาจจะไม่เสมอกันทั้งผืนจึงต้องมีการคลี่ผ้าตาก เพื่อความสม่ำเสมอของสี ทั้งในอดีต และปัจจุบัน นิยมรวตากผ้าที่ทำด้วยไม้ไผ่ เพราะรวตากผ้าที่ทำจากลวดอาจทำให้เกิดเนื้อสนิมติดเนื้อผ้าได้ สถานที่ทำรวตากผ้าอาจจะแยกกันตามลักษณะใช้สอย เช่น หลังจากการย้อมสีครั้งแรก ผ้าควรตากในที่ร่ม หรือบริเวณที่มีหลังคากรองแสง เพื่อป้องกันผ้าสีซีด หลังจากการย้อมทับสีครั้งแรกต่อไปรวตากผ้าควรอยู่ในที่ร่ม

๓. โอง่ดินและโอง่เคลือบ โอง่ดินธรรมดาใช้สำหรับย้อมผ้าหม้อห้อมเหตุผลที่ต้องใช้โอง่ดินธรรมดา เนื่องจากหากใช้โอง่เคลือบแล้วสารที่เคลือบในโอง่ อาจปนเข้าไปในสีย้อมผ้า ทำให้สีเน่าเสียได้ โอง่ สำหรับแช่ผ้าดิบก่อนการย้อม เนื่องจากผ้าที่จะนำมาย้อมได้นั้น ต้องผ่านการแช่น้ำนานถึง ๒-๓ วัน เพื่อให้ผ้ามีความอ่อนล้า และสามารถดูดซับสีได้ง่ายขึ้น หลังจากแช่ไว้ ๒-๓ วันแล้วจึงนำมาซัก และย้อมได้ เกรงว่าหากใช้โอง่ดินธรรมดาอาจไม่ทนทาน หรือผู้กร่อนได้ง่าย

๔. ไม้สำหรับคนผ้าและสี เพื่อให้สี และเนื้อผ้าผสมกันได้ง่ายขึ้น ไม้นี้มี ประมาณ ๑ เมตร อาจทำจากไม้เนื้อแข็ง หรือไม้ไผ่ก็ได้

๕. ปิ๊บเจาะรู สำหรับเตรียมน้ำต่าง โดยใส่ขี้เถ้าลงไปเทน้ำผ่าน ขี้เถ้าจะกล เป็นน้ำต่างไหลผ่านลงไป

๖. รางสังกะสี เพื่อให้ น้ำต่างสามารถไหลลงสู่โอง่ดิน เพื่อเตรียมย้อมผ้าได้สะดวก ต้องมีรางรองรับน้ำต่างเพื่อให้ไหลสะดวกขึ้น

๗. กระทะใบบัวขนาดใหญ่สำหรับต้มผ้า ขนาดความกว้างประมาณ ๒๔-๓๐ นิ้ว

๘. ภาชนะสำหรับผสมสี ต้องมีการผสมสีจากภาชนะที่ไม่ใช่โลหะ หรือเคลือบสี เนื่องจากเกลือ หรือน้ำขี้เถ้าอาจกัดภาชนะนั้นให้ผู้กร่อน หรือสีเปลี่ยนสภาพได้ ฉะนั้น จึงควรทำจากดินเผาธรรมดา หรือโอง่ขนาดเล็กก็ได้

๙. ตะกร้าสานปากกว้างก้นแคบ สานด้วยไม้ไผ่เพื่อนำมารองรับผ้าจากปากโอง่ ขณะกำลังย้อมผ้าหม้อห้อม

๑๐. ถูมีย่าง แต่เดิมชาวบ้านจะใช้มือเปล่าย้อมผ้า มือจึงมีสีดำทั้ง ๒ ข้างแต่ปัจจุบันนิยมใช้ถูมีย่าง มีความยาวประมาณ ๑ ศอก

๑๑. เตาไรต์ เครื่องมือที่จะใช้ประกอบให้ผ้าหม้อห้อมที่ย้อมสำเร็จออกมาแล้วมีความสวยงามมากขึ้นได้คือ เตาไรต์ เพื่อให้ผ้าเรียบ สมัยก่อนเตาไรต์ที่ใช้รีดผ้าหม้อห้อมจะใช้เตาถ่าน เพราะมีความร้อนสูง และน้ำหนักมาก

กิจกรรมที่ ๒ การสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบ เป็นกิจกรรมที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริงโดยกำหนดประเภทของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ที่ให้กลุ่มเป้าหมายออกแบบและปฏิบัติ เช่น ผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์และตอบสนองความต้องการของตลาด โดยพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่มาให้

ความสำคัญของการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน และทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาผสมผสานกับแนวคิด ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ มาพัฒนาและสร้างมูลค่าของผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้น นำไปสู่การยกระดับรายได้สู่ เศรษฐกิจชุมชน มีคุณภาพ มีจุดเด่น มีเอกลักษณ์ โดยมีประเภทของผลิตภัณฑ์ที่ให้กลุ่มเป้าหมายได้ เลือกตามประเภทของผลิตภัณฑ์ และลวดลายของผลิตภัณฑ์จากกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ เคหภัณฑ์ชุดหม้อห้อมสุขใจ ประกอบ ไปด้วยหมอนอิงใบใหญ่ ๑ ใบ หมอนอิงใบเล็ก ๔ ใบ เบาะนั่ง ๔ ผืน กล่องใส่กระดาดชำระ ๒ อัน ผ้า ปูโต๊ะ ๑ ในการฝึกปฏิบัติ จำนวน ๘ ชั่วโมง รายละเอียดวิธีทำผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมต้นแบบ ดังนี้

๑. นำผ้าฝ้ายที่ทอเป็นผืนผ้าแล้วไปพิมพ์เทียนเพื่อสร้างลวดลาย
๒. นำผ้าพิมพ์ลวดลายเทียนไปย้อมสีห้อม นำไปตากในร่มให้แห้งแล้วนำมาย้อมทำซ้ำกัน ๔ ถึง ๕ รอบ เมื่อได้สีตามที่ต้องการแล้ว นำไปต้มเทียนออก
๓. นำผ้าพิมพ์ลายไปซักแล้วตากให้แห้งจึงได้ผ้าหม้อห้อมพิมพ์ลายสวยงาม
๔. ออกแบบลวดลายศิลปะจากแรงบันดาลใจหม้อห้อมสุขใจลงบนกระดาด
๕. ตัดผ้าหม้อห้อมให้เท่ากับผลิตภัณฑ์ที่จะผลิต
๖. นำมาปักเงินลายสัญลักษณ์โครงการวิจัย แล้วนำด้วยเงินเย็บวางกรอบ
๗. นำเอาผ้าฝ้ายขาวมาเย็บเพื่อประดับ แล้วตัดด้วยคีมออกมาเพื่อให้เกิดลวดลายและยังใช้ เป็นอุปกรณ์วัดหลังให้เกิดความนุ่มนวล
๘. ได้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมที่เป็นต้นแบบมีลวดลายตามที่กำหนดไว้ ได้แก่ เคหภัณฑ์ชุดหม้อ ห้อมสุขใจ ประกอบไปด้วยหมอนอิงใบใหญ่ ๑ ใบ หมอนอิงใบเล็ก ๔ ใบ เบาะนั่ง ๔ ผืน กล่องใส่ กระดาดชำระ ๒ อัน ผ้าปูโต๊ะ ๑

ภาพที่ ๔.๒๕ การออกแบบสร้างสรรค์ศิลปะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมต้นแบบ

กิจกรรมที่ ๓ ศิลปะบนผืนผ้าหม้อห้อม เป็นกิจกรรมการลงมือฝึกปฏิบัติออกแบบงาน ศิลปะบนผืนผ้า โดยนำความรู้ทางด้านศิลปะ วิถีชีวิตของชุมชน มาประยุกต์เพื่อออกแบบลวดลาย ผลิตภัณฑ์ การสาธิตและลงมือฝึกปฏิบัติในการออกแบบบนผืนผ้าฝ้าย โดยนำความรู้ทางด้านศิลปะ วิถี ชีวิตของชุมชน มาประยุกต์เพื่อออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ จำนวน ๔ ชั่วโมง พบว่า กิจกรรมการถ่าย

การพัฒนาผลิตภัณฑ์มุ่งเน้นการเพิ่มลวดลายรายการมัดย้อมหรือพิมพ์เทียนทำให้เกิดลวดลายในเนื้อผ้าซึ่งต่างจากเดิมที่มีแต่สีคราม ได้ยังนำเอาผ้าชนิดอื่นเข้ามาร่วมการผลิตสร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ การเกิดความสวยงามแต่ยังคงเอกลักษณ์ของผ้าหม้อห้อมอยู่ ปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญเป็นผู้ถ่ายทอดให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุและเยาวชน มีให้ความรู้การพัฒนาทั้งรูปแบบและเทคนิคหลายอย่าง การใช้เทคนิคการเขียนเทียนหรือพิมพ์เทียน ด้านการเขียนลายเทียนขึ้นผึ้ง คือมีการเขียนเทียนขึ้นผึ้งลงบนพื้นผ้า ตามลวดลายโดยใช้แม่พิมพ์ หม้อห้อมเขียนเทียนหรือหม้อห้อมบาติก การเขียนเทียน มีขั้นตอนดังนี้

๑. เริ่มตั้งแต่การเตรียมวัสดุโดยนำขี้ผึ้งไปต้มให้ละลายและรอให้เดือด
  ๒. จากนั้นนำแม่พิมพ์ไม้ตรงส่วนที่เป็นลายจุ่มลงไปในหม้อขี้ผึ้งเดือด สังเกตดูว่ามีเทียนติดอยู่ที่ตรงแม่พิมพ์หรือไม่ ถ้าติดอยู่ก็เอาลงไปต่อ รอจนไม่มีเทียนติดและเป็นเหมือนน้ำ
  ๓. จากนั้นสลัด ๒ ครั้งแล้วนำมาปั๊มลงบนผ้าที่เตรียมไว้ทั้งไว้ให้แห้ง
  ๔. นำผ้าที่ปั๊มลายเรียบร้อยแล้วไปย้อมหม้อมในหม้อที่เตรียมไว้แล้ว
  ๕. นำผ้าที่ย้อมแล้วไปตาก การตากทุกครั้งหลังจากการปั๊มเทียนให้ตากในที่ร่มเพื่อป้องกันเทียนละลาย ทำให้ลายผ้าเลอะ กระบวนการเขียนเทียนแล้วตากนี้ใช้เวลาานพอสมควร เพราะต้องย้อมและตากให้แห้งหลายรอบ
  ๖. จากนั้นก็ต้มในน้ำเดือดเพื่อให้เทียนละลายออก
  ๗. จากนั้นเอาไปตากแดดต่อจนแห้งเป็นอันเสร็จการย้อมโดยการเขียนเทียน
- วิทยากรได้บรรยายและนำเสนอตัวอย่างลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมจากการประยุกต์ความรู้ทางด้านศิลปะ และอัตลักษณ์ของชุมชนให้ทั้งลวดลายที่เป็นลายดั้งเดิม และลวดลายที่เป็นศิลปะสมัยใหม่แก่กลุ่มเป้าหมายได้เข้าใจ เพื่อกลุ่มเป้าหมายจะสามารถเลือกประเภท และลวดลายของผลิตภัณฑ์ในการถ่ายทอดในขั้นตอนต่อไปได้อย่างเหมาะสม คณะผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดดังรูปต่อไปนี้

ภาพที่ ๔.๒๖ การอธิบายขั้นตอนการสร้างสรรค์ศิลปะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

ภาพที่ ๔.๒๗ ลงทะเบียน

ภาพที่ ๔.๒๘ เตรียมอุปกรณ์ย้อมสี

ภาพที่ ๔.๒๙ เตรียมแม่พิมพ์เทียน

ภาพที่ ๔.๓๐ เตรียมผ้าสำหรับพิมพ์

ภาพที่ ๔.๓๑ ทดลองพิมพ์แม่พิมพ์เทียน

ภาพที่ ๔.๓๒ พิมพ์เทียนบนผ้า

ภาพที่ ๔.๓๓ ลวดลายบนผืนผ้า

ภาพที่ ๔.๓๔ เตรียมนำไปย้อมสี

ภาพที่ ๔.๓๕ เตรียมหม้อห้อม

ภาพที่ ๔.๓๖ ย้อมสีห้อม

ภาพที่ ๔.๓๗ นำผ้าไปตากแดดให้แห้ง

ภาพที่ ๔.๓๘ นำไปต้มเทียนออก

ภาพที่ ๔.๓๙ ลวดลายผ้าสวยงาม

ภาพที่ ๔.๔๐ ลวดลายผ้า

ภาพที่ ๔.๔๑ ผลงานการถ่ายทอดความรู้ผ้าหม้อห้อม

กิจกรรมที่ ๔ การติดตามประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมการติดตามประเมินผลการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุ โดยการสังเกตการณ์เรียนรู้การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของผู้เกี่ยวข้อง โดยมีการฝึกปฏิบัติจำนวน ๒ ชั่วโมง จากนั้นประเมินความรู้ก่อนเรียนและหลังเรียนเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา เพื่อให้ทราบถึงทักษะและความรู้ที่เพิ่มขึ้นที่ได้จากการถ่ายทอดกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเชิงสร้างสรรค์สู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา พบว่า จากการสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มเป้าหมายได้มีความ

สนใจ ตั้งใจที่จะเรียนรู้การถ่ายทอดการทำผ้าดันมือเป็นอย่างดี และผลจากการประเมินดังนี้ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา รวมด้าน พบว่า ในภาพรวมก่อนเข้ารับการถ่ายทอดระดับปานกลาง ($X = ๓.๔๖$, $S.D. = ๐.๖๑$) ส่วนหลังการรับถ่ายทอดระดับมาก ($X = ๔.๒๙$, $S.D. = ๐.๖๑$)

ภาพที่ ๔.๔๒ การติดตามประเมินผลการเรียนรู้

สรุปการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนาด้วยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปฏิบัติการ เชิงปริมาณประกอบด้วย T-test เปรียบเทียบก่อนและหลังการประเมิน

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
เพศชาย	๒๐	๓๓.๓๓
เพศหญิง	๔๐	๖๖.๖๖
อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี	๓๐	๕๐.๐๐
อายุ ๒๐-๕๙ ปี	-	-
อายุ ๖๐ ปี ขึ้นไป	๓๐	๕๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนาพบว่า เพศหญิง จำนวน ๔๐ คน คิดเป็นค่าร้อยละ ๖๖.๖๖ และเพศชาย จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นค่าร้อยละ ๓๓.๓๓, อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๓๐ คน คิดเป็นค่าร้อยละ ๕๐.๐๐ และอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๓๐ คน คิดเป็นค่าร้อยละ ๕๐.๐๐

ตารางที่ ๔.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะ
เชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา รวมด้าน

รายการประเมิน	ก่อนอบรม		ระดับ	หลังอบรม		ระดับ	T-Test
	X	SD		X	SD		
ด้านการผลิต	๓.๔๒	๐.๖๗	ปานกลาง	๔.๓๐	๐.๗๐	มาก	๗.๗๗๓
ด้านออกแบบลวดลาย	๓.๔๗	๐.๖๕	ปานกลาง	๔.๒๗	๐.๗๒	มาก	๗.๗๗๓
ด้านพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์	๓.๔๓	๐.๕๙	ปานกลาง	๔.๒๗	๐.๕๖	มาก	๑๑.๓๖๗
ด้านการนำความรู้ไปใช้และการถ่ายทอด	๓.๔๐	๐.๕๔	ปานกลาง	๔.๓๓	๐.๔๗	มาก	๑๔.๒๕๖
รวม	๓.๔๖	๐.๖๑	ปานกลาง	๔.๒๙	๐.๖๑	มาก	๑๐.๗๒๐

จากตารางที่ ๔.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา รวมด้านพบว่า ในภาพรวมก่อนเข้ารับการถ่ายทอดระดับปานกลาง ($X = ๓.๔๖$, $S.D. = ๐.๖๑$) ส่วนหลังการรับถ่ายทอดระดับมาก ($X = ๔.๒๙$, $S.D. = ๐.๖๑$)

ตารางที่ ๔.๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะ
เชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ด้านการผลิต

ที่	รายการประเมิน	ก่อนอบรม		ระดับ	หลังอบรม		ระดับ	T-Test
		X	SD		X	SD		
๑	มีความรู้และความเข้าใจในการ เลือกวัสดุ อุปกรณ์ในการ ผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าทอได้อย่าง เหมาะสม	๓.๖๒	๐.๗๔	ปาน กลาง	๔.๓๐	๔.๓๐	มาก	๖.๗๔๑
๒	มีความรู้และความเข้าใจในการ ใช้อุปกรณ์ได้ถูกต้องและ ปลอดภัย	๓.๕๒	๐.๖๕	ปาน กลาง	๔.๒๗	๔.๔๐	มาก	๑๑.๓๑๗
๓	มีความรู้และความเข้าใจสามารถ เลือกผ้าที่ใช้ในการทำผลิตภัณฑ์ ผ้าทอได้อย่างเหมาะสม	๓.๔๐	๐.๖๒	ปาน กลาง	๔.๒๗	๔.๔๐	มาก	๑๓.๑๗๙
๔	มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ วิธีการเย็บผลิตภัณฑ์ผ้าทอได้ อย่างถูกต้อง	๓.๔๓	๐.๖๒	ปาน กลาง	๔.๑๗	๔.๑๗	มาก	๗.๓๕๔
๕	มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ ขั้นตอนการเย็บผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ได้อย่างถูกต้อง	๓.๖๒	๐.๗๖	ปาน กลาง	๔.๓๓	๔.๒๒	มาก	๕.๗๕๙
รวมด้านการผลิต		๓.๕๒	๐.๖๗	ปาน กลาง	๔.๒๙	๔.๓๐	มาก	๗.๗๗๓

จากตารางที่ ๔.๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอด
ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ด้านการผลิต
พบว่า ในภาพรวมก่อนเข้ารับการถ่ายทอดระดับปานกลาง ($X = ๓.๕๒$, $S.D. = ๐.๖๗$) ส่วนหลังการ
รับถ่ายทอดระดับมาก ($X = ๔.๓๐$, $S.D. = ๐.๗๐$)

ตารางที่ ๔.๔ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะ
เชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ด้านออกแบบลวดลาย

ที่	รายการประเมิน	ก่อนอบรม		ระดับ	หลังอบรม		ระดับ	T-Test
		X	SD		X	SD		
๑	มีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าทอ	๓.๕๕	๐.๖๕	ปานกลาง	๔.๔๗	๐.๖๗	มาก	๑๐.๗๒๑
๒	มีความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าทอ	๓.๔๒	๐.๕๖	ปานกลาง	๔.๓๗	๐.๖๔	มาก	๑๒.๒๗๔
๓	มีความสามารถในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าทอแบบดั้งเดิม	๓.๓๗	๐.๕๕	ปานกลาง	๔.๓๓	๐.๖๖	มาก	๑๒.๔๑๑
๔	มีความสามารถในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าทอให้มีลวดลายศิลปะล้านนา	๓.๔๗	๐.๗๐	ปานกลาง	๔.๒๐	๐.๗๐	มาก	๗.๔๐๖
๕	มีความสามารถในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าทอให้มีลวดลายศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน	๓.๖๐	๐.๗๙	ปานกลาง	๓.๙๗	๐.๗๕	มาก	๓.๖๒๓
รวมด้านการผลิต		๓.๔๗	๐.๖๕	ปานกลาง	๔.๒๗	๐.๗๒	มาก	๗.๗๗๓

จากตารางที่ ๔.๔ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ด้านออกแบบลวดลาย พบว่า ในภาพรวมก่อนเข้ารับการถ่ายทอดระดับปานกลาง ($X = ๓.๔๗$, $S.D. = ๐.๖๕$) ส่วนหลังการรับถ่ายทอดระดับมาก ($X = ๔.๒๗$, $S.D. = ๐.๗๒$)

ตารางที่ ๔.๕ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะ
เชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ด้านพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

ที่	รายการประเมิน	ก่อนอบรม		ระดับ	หลังอบรม		ระดับ	T-Test
		X	SD		X	SD		
๑	มีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการสร้างและปรับปรุงผลิตภัณฑ์เพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่	๓.๕๕	๐.๗๒	ปานกลาง	๔.๔๕	๐.๕๙	มาก	๑๐.๕๗๒
๒	มีความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่	๓.๔๐	๐.๔๙	ปานกลาง	๔.๓๗	๐.๔๙	มาก	๑๕.๔๗๖
๓	มีความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่โดยการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ดั้งเดิมให้มีความทันสมัย	๓.๓๐	๐.๔๖	ปานกลาง	๔.๒๗	๐.๕๒	มาก	๑๕.๓๐๔
๔	มีความสามารถในการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ให้มีตลาดศิลปะล้านนา	๓.๓๒	๐.๕๐	ปานกลาง	๔.๓๕	๐.๕๕	มาก	๑๕.๒๓๓
๕	มีความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ให้มีตลาดศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน	๓.๖๐	๐.๗๖	ปานกลาง	๓.๙๕	๐.๖๗	มาก	๓.๗๗๐
รวมด้านพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์		๓.๔๓	๐.๕๙	ปานกลาง	๔.๒๗	๐.๕๖	มาก	๑๑.๓๖๗

จากตารางที่ ๔.๕ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ด้านพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ พบว่า ในภาพรวมก่อนเข้ารับการถ่ายทอดระดับปานกลาง ($X = 3.43$, $S.D. = 0.59$) ส่วนหลังการรับถ่ายทอดระดับมาก ($X = 4.27$, $S.D. = 0.56$)

ตารางที่ ๔.๖ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ด้านการนำความรู้ไปใช้และการถ่ายทอด

ที่	รายการประเมิน	ก่อนอบรม		ระดับ	หลังอบรม		ระดับ	T-Test
		X	SD		X	SD		
๑	สามารถนำความรู้ไปใช้ในการผลิต การออกแบบลวดลาย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทออื่น ๆ	๓.๕๐	๐.๖๒	ปานกลาง	๔.๔๕	๐.๕๐	มาก	๑๓.๐๗๐
๒	สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชนิดอื่น ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน	๓.๓๗	๐.๔๙	ปานกลาง	๔.๒๗	๐.๔๕	มาก	๑๕.๑๐๑
๓	สามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดแก่บุคคลอื่น ๆ ที่สนใจ	๓.๓๕	๐.๔๗	ปานกลาง	๔.๓๗	๐.๔๙	มาก	๑๖.๒๗๗
๔	สามารถประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างเครือข่ายการผลิต	๓.๓๓	๐.๔๗	ปานกลาง	๔.๒๒	๐.๔๒	มาก	๑๕.๓๖๒
๕	สามารถประชาสัมพันธ์เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่าย	๓.๔๗	๐.๖๒	ปานกลาง	๔.๓๒	๐.๔๗	มาก	๑๒.๐๕๓
รวมด้านการนำความรู้ไปใช้และการถ่ายทอด		๓.๔๐	๐.๕๔	ปานกลาง	๔.๓๓	๐.๔๗	มาก	๑๔.๒๕๖

จากตารางที่ ๔.๖ ความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ด้านการนำความรู้ไปใช้และการถ่ายทอด พบว่า ในภาพรวมก่อนเข้ารับการถ่ายทอดระดับปานกลาง ($X = 3.40$, $S.D. = 0.54$) ส่วนหลังการรับถ่ายทอดระดับมาก ($X = 4.33$, $S.D. = 0.47$)

กิจกรรมที่ ๕ การถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนอื่น เป็นกิจกรรมในการพัฒนางานสร้างอาชีพ ชุมชนหัตถกรรมผ้าหม้อห้อมให้กับชุมชนบ้านสุพรรณ ตำบลป่าเมต อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่เป็นการเรียนรู้ในพื้นที่อันนำมาซึ่งเกิดการสร้างเครือข่ายเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดล้านนา

ภาพที่ ๔.๔๓ การถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนอื่น

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อม สร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน และการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา คณะผู้วิจัยจึงได้สรุปองค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ทั้งการยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ตลอดจนการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนาดังนี้

๔.๔.๑ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนา

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนามี ๖ ด้านมีประกอบไปด้วย ๑. กระบวนการสร้างสรรค์การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๒. กระบวนการสร้างสรรค์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๓. กระบวนการสร้างสรรค์การตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๔. กระบวนการสร้างสรรค์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๕. กระบวนการสร้างสรรค์เครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๖. กระบวนการสร้างสรรค์การถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม มีรายละเอียดดังนี้

๑) กระบวนการสร้างสรรค์การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ตั้งแต่ในอดีตมุ่งเน้นสร้างสรรค์ศิลปะผลงานผ้าหม้อห้อมเป็นแบบองค์ความรู้ที่ได้สั่งสมจากคนรุ่นก่อนถึงรุ่นปัจจุบันโดยมีการถ่ายทอดเฉพาะครัวเรือนเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทดลองผิดทดลองถูก โดยเฉพาะการย้อมสีธรรมชาติที่เกิดจากการหมักเพื่อให้เกิดปฏิกิริยาของการเปลี่ยนสี มุ่งเน้นผลิตภัณฑ์ให้มีความคงทนต่อการใช้หรือบริโภคในครัวเรือนหรือในชุมชนเป็นหลัก จนเกิดเป็นลักษณะของอุตสาหกรรมครอบครัวประกอบเป็นอาชีพในการทอผ้า และย้อมสีผ้าหม้อห้อมสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ผ้าหม้อห้อมไม่ได้หมายถึงเสื้อหรือกางเกงที่ทำจากผ้าหม้อห้อมแต่ยังหมายถึงเคหะภัณฑ์ หรือสิ่งทอที่นำมาใช้ในครัวเรือนโดยนำเอาผ้าหม้อห้อมมาดัดแปลงเป็น ผ้าปูเตียง ปลอกหมอน หมอนข้าง ผ้าปูโต๊ะ หมอนอิง พวงกุญแจ กล่องใส่กระดาดขี้ขู ผ้าเช็ดหน้า ผ้าพันคอ เบาะนั่ง อื่น ๆ อีกมากมาย

๒) กระบวนการสร้างสรรค์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมจากเดิมเน้นผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติโดยการถักทอผ้าฝ้ายใยธรรมชาติจากนั้นนำมาย้อมจากสีธรรมชาติที่เกิดจากครามและฮ่อมที่เป็นพืชท้องถิ่นที่มีการปลูกกันแพร่หลายในพื้นที่แต่ปัจจุบันห้อมจะการเจริญเติบโตในพื้นที่ที่มีอากาศเย็นชื้นเช่นบนภูเขาจึงได้รับการพัฒนามาเป็นการย้อมสีเคมีที่มีส่วนผสมของสีสำเร็จแล้วจากท้องตลาดทั่วไปแล้วนอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ก็ยังได้รับการพัฒนามาหลากหลายจากเสื้อ กางเกงมาเป็นกระโปรง ผ้าถุง เคหะภัณฑ์ เช่น ผ้าปูเตียง ปลอกหมอน หมอนข้าง หมอนอิง ผ้าปูโต๊ะ กล่องขี้ขู พวงกุญแจ กระเป๋า ยามหมวก เครื่องประดับ เป็นต้น ยังนำเอาเทคนิคการมัดย้อมมาเพิ่มลวดลายให้เกิดความสวยงามบน

เนื้อผ้าที่มีแต่สีพื้น ๆ ที่เกิดจากห้อม หรือคราม คือสีน้ำเงิน เอกลักษณ์เป็นศิลปะเชิงสร้างสรรค์สมัยใหม่ร่วมสมัยเป็นที่นิยมชมชอบของผู้สวมใส่ หรือผู้บริโภค และยังมีอีกเทคนิคหนึ่งในการเพิ่มลวดลายให้เป็นเอกลักษณ์บนผืนผ้าที่ไม่ซ้ำแบบใคร คือ การพิมพ์เทียนแล้วนำไปย้อมด้วยสีจากนั้นก็นำไปต้มให้เทียนละลายเกิดลวดลายบนผืนผ้าอย่างสวยงามเป็นที่นิยมอีกรูปแบบหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่ามีการพัฒนาทั้งตัวเนื้อผ้าทั้งลวดลายโดยเพิ่มศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นการอนุรักษ์รูปแบบลวดลายจากโบราณและร่วมสมัย

๓) กระบวนการสร้างสรรค์การตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การตลาดของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมจากเดิมมุ่งเน้นการขายให้กับผู้บริโภคโดยตรงผ่านหน้าร้านย่านชุมชน หรือผ่านพ่อค้าคนกลางที่รับสินค้าไปจำหน่ายในตลาดหรือในชุมชนภายในจังหวัดแพร่หรือต่างจังหวัดโดยมีความสัมพันธ์กันยาวนาน แต่ปัจจุบันการตลาดการค้าขายผ้าหม้อห้อมได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยก่อให้เกิดช่องทางการติดต่อกันโดยใช้สื่อออนไลน์ซึ่งประหยัดกว่าการโฆษณาในสื่อมีเดียต่าง ๆ ทำให้ผู้ผลิตกับผู้บริโภคมาเจอกันผ่านสื่อออนไลน์สั่งออเดอร์ผลิตภัณฑ์หาหม้อห้อมผ่านสื่อออนไลน์โดยมีการระบุความต้องการของผู้บริโภคที่ต้องการลวดลายมีเอกลักษณ์เฉพาะไม่เหมือนใครมีหนึ่งเดียวในโลก และข้อดีของผู้ผลิต ผ้าหม้อห้อมได้มีโอกาสเพิ่มช่องทางของตลาดและราคาของสินค้าซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์หาหม้อห้อมที่มีเทคนิคการมัดย้อม การพิมพ์เทียนหรือบาติก

๔) กระบวนการสร้างสรรค์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมมีระบบการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษรุ่นพ่อแม่สู่รุ่นลูกจากพี่สู่น้องจากเพื่อนสู่เพื่อนแล้วต่อมาตอนหลังมีผู้สนใจนอกชุมชนหรือโดยทั่วไปเพื่อมาเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะผ้าหม้อห้อมเช่นการย้อมสีจึงได้เปิดศูนย์เรียนรู้เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยการนำของปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถด้านผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ตั้งแต่การทอ การย้อมสี การตัดเย็บ การขายมาถ่ายทอดในรูปแบบของการอบรมการฝึกหัดปฏิบัติจริงจากประสบการณ์ตรงของผู้สนใจและนักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่ปรากฏอยู่บนเนื้อผ้าลวดลายต่าง ๆ ตามแนวคิดการอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น ลายไม้ ลายใบไม้ เป็นต้น ต่อมา มีการสร้างหลักสูตรในสถานศึกษาถ่ายทอดให้กับนักเรียนเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนศูนย์เยาวชนจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งอย่างเป็นระบบโดยได้รับการสนับสนุนแนวคิดนี้จากหน่วยงานของรัฐคือสถานศึกษาการปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐอื่น

๕) กระบวนการสร้างสรรค์เครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนอันประกอบไปด้วยเครือข่าย SME ใน ๑๘ จังหวัด ภายใต้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการประสานร่วมมือกันทางด้านความรู้การผลิตการตลาดการออกแบบการต่อยอดผลิตภัณฑ์ของชุมชนโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์

ผ้าหม้อห้อมของชุมชนบ้านทุ่งโฮ้งจังหวัดแพร่มีการต่อยอดสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยการบูรณาการเครือข่ายของภาครัฐซึ่งประกอบไปด้วยหน่วยงานระดับจังหวัด เช่น อุตสาหกรรมจังหวัด การท่องเที่ยวจังหวัด พัฒนาชุมชนจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัดและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องก่อให้เกิดเครือข่ายของสินค้าโอท็อปที่นำไปจำหน่ายในจังหวัดแพร่ จังหวัดใกล้เคียงและกรุงเทพมหานคร

๖) กระบวนการสร้างสรรค์การถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

กระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม จากผลิตภัณฑ์ที่ทำกันในครัวเรือนมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก เคล็ดลับในการผลิตถูกเปิดเผยจากพ่อแม่สู่บุตรหลาน ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานมีการปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัดในปัจจุบันการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้มีกระบวนการถ่ายทอด เป็นทางการมีหลักสูตรในสถานศึกษาเพื่อถ่ายทอดให้แก่นักเรียนนักศึกษา นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิควิธีการให้แก่ผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวให้ได้เรียนรู้การย้อมผ้าหม้อห้อม

สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนามี ๖ ด้านมีประกอบไปด้วย ๑. กระบวนการสร้างสรรค์การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๒. กระบวนการสร้างสรรค์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๓. กระบวนการสร้างสรรค์การตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๔. กระบวนการสร้างสรรค์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๕. กระบวนการสร้างสรรค์เครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ๖. กระบวนการสร้างสรรค์การถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม มีรายละเอียดดังนี้กล่าวโดยสรุปว่า กระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม จากผลิตภัณฑ์ที่ทำกันในครัวเรือนมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก เคล็ดลับในการผลิตถูกเปิดเผยจากพ่อแม่สู่บุตรหลาน ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานมีการปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัดในปัจจุบันการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้มีกระบวนการถ่ายทอด เป็นทางการมีหลักสูตรในสถานศึกษาเพื่อถ่ายทอดให้แก่เรียนนักศึกษา

นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิควิธีการให้แก่ผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้การย้อมผ้าหม้อห้อม การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมในอดีตมุ่งสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมเพื่อการใช้ในครัวเรือนโดยเน้นการย้อมสีธรรมชาติแต่ปัจจุบันนี้การผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมบางส่วนก็ยังใช้วิธีแบบเดิมอยู่แต่บางส่วนก็เปลี่ยนแปลงเป็นในรูปแบบเน้นการใช้สีเคมีเพื่อการคงทนต่อการใช้หรือบริโภคจะได้เปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์จากเสื่อกางเกงกระโปรงผ้าถุงเป็นของใช้ในครัวเรือนเคหะภัณฑ์เช่นผ้าปูเตียงปลอกหมอนผ้าปูโต๊ะกระเป๋ามวกพวงกุญแจกล่องใส่กระดาษทิชชูผ้าเช็ดหน้าผ้าคลุมไหล่ผ้าพันคอเบาะนั่ง

ส่วนการพัฒนาผลิตภัณฑ์มุ่งเน้นการเพิ่มลวดลายรายการมัดย้อมหรือพิมพ์เทียนทำให้เกิดลวดลายในเนื้อผ้าซึ่งต่างจากเดิมที่มีแต่สีคราม ได้นำเอาผ้าชนิดอื่นเข้ามาร่วมการผลิตสร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ การเกิดความสวยงามแต่ยังคงเอกลักษณ์ของผ้าหม้อห้อมอยู่ การตลาดมุ่งขายโดยตรง

ให้กับผู้บริโภคผ่านหน้าร้านที่อยู่ในย่านชุมชนหรือพ่อค้าคนกลางรับไปจำหน่ายตั้งแต่ปัจจุบันรูปแบบการตลาดเปลี่ยนแปลงไปสามารถขายผ่านสื่อออนไลน์ส่งตรงถึงผู้บริโภคมีการดัดแปลงรูปแบบการผลิตตามความต้องการของผู้บริโภค การเรียนรู้การผลิตผ้าหม้อห้อม จากบุคคลในครอบครัวจักรพ่อแม่ส่งรูปในปัจจุบันเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ผ่านศูนย์การเรียนรู้ที่ได้เปิดต้อนรับผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวเข้ามาสู่ศูนย์วิสาหกิจชุมชน การสร้างเครือข่ายการผลิตได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนผ่านเครือข่าย SME ใน ๑๘ จังหวัดภายใต้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนประสานร่วมมือกันในการผลิตออกตลาดต่อยอดผลิตภัณฑ์ชุมชนทำให้ผ้าหม้อห้อมของจังหวัดแพร่ได้ขยายเครือข่ายของภาครัฐไปสู่จังหวัดต่าง ๆ กระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมเดิมเน้นการผลิตในครัวเรือนเป็นเคล็ดลับที่ไม่ถูกเปิดเผยต่อสาธารณะชนถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมีประเพณียึดเหนี่ยวอย่างเคร่งครัดแต่ในปัจจุบันพัฒนาองค์ความรู้เป็นหลักสูตรในสถานศึกษาให้บุตรหลานได้เรียนรู้สืบทอดกันอย่างเป็นระบบรวมทั้งถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิคใหม่ ๆ ให้แก่ผู้สนใจและนักท่องเที่ยว

๔.๔.๒ การสร้างสรรค์ผลงานศิลปผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา

สรุปการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมเพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน และเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าโดยการออกแบบผลิตภัณฑ์โดยใช้ผ้าฝ้ายธรรมชาติย้อมสีธรรมชาติ (สีห้อม) ย้อมสีแบบวิทยาศาสตร์ และย้อมสีพิมพ์เทียน พร้อมนำผ้าชนิดอื่นและวัสดุอื่นมาประดับให้เกิดลวดลายที่สวยงามน่าสนใจ เพราะผ้าหม้อห้อมเดิมมีสีพื้น คือ สีห้อม หรือ สีคราม พร้อมนำไปจำหน่ายที่หน้าร้านในย่านชุมชน และใช้วิธีการขายออนไลน์ มีการเล่าเรื่องราวผ่านสินค้า “Story Product” เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของสินค้าให้คนทั่วไปได้จดจำสินค้านั้น ๆ ได้ดี ดังตัวอย่าง เซ็ตหม้อห้อมสุขใจ ประกอบไปด้วยหมอนอิงใบใหญ่ ๑ ใบ หมอนอิงใบเล็ก ๔ ใบ เบาะนั่ง ๔ ผืน กล่องกระดาดชำระ ๒ อัน ผ้าปูโต๊ะ ๑ ผืน วิธีทำ โดยนำผ้าฝ้ายที่ทอเป็นผืนผ้าแล้วไปพิมพ์เทียนเพื่อสร้างลวดลาย จากนั้นนำไปย้อมสีห้อมนำไปตากให้แห้งแล้วนำมาย้อมทำซ้ำกัน ๔ ถึง ๕ รอบ เมื่อได้สีตามที่ต้องการแล้ว นำไปต้มเทียนออก จากนั้นนำไปซักแล้วตากให้แห้งจึงได้ผ้าหม้อห้อมพิมพ์ลายสวยงาม จากนั้นนำมาออกแบบโดยใช้ด้วยเงินปิกลายสัญลักษณ์โครงการวิจัยแล้วนำด้วยเงินเย็บวางกรอบจากนั้นนำเอาผ้าฝ้ายขาวมาเย็บเพื่อประดับแล้วตัดด้วยคีมออกมาเพื่อให้เกิดลวดลาย และยังใช้เป็นอุปกรณ์นวดหลังให้เกิดความนุ่มนวล

๔.๔.๓ การถ่ายทอดผลงานด้านศิลปเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา

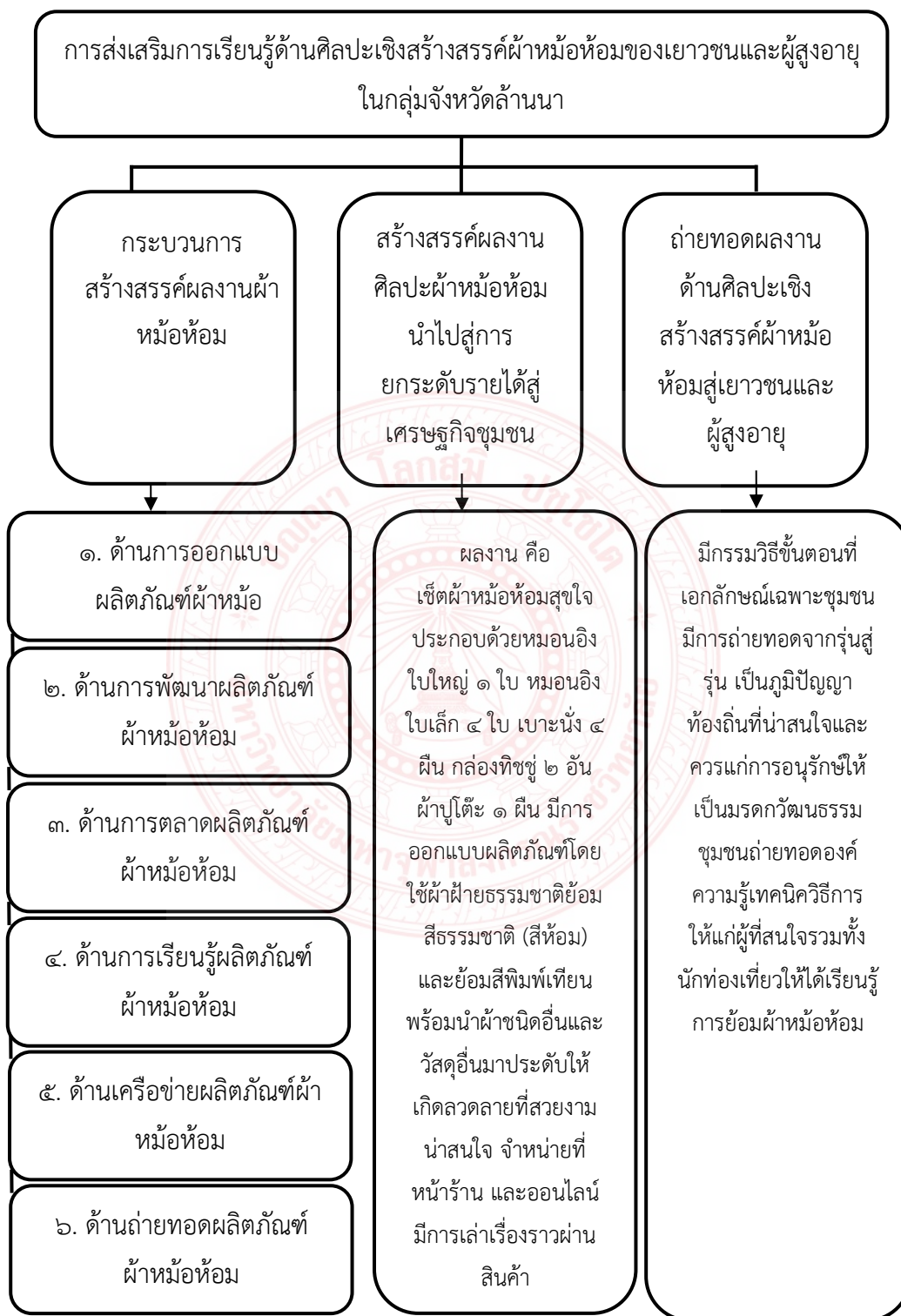
กิจกรรมการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุมีรายละเอียด คือ ปรากฏชาวบ้านที่เชี่ยวชาญเป็นผู้ถ่ายทอดให้ความรู้ โดยมีการพัฒนาทั้งรูปแบบและ

เทคนิคหลายอย่าง การใช้เทคนิคการเขียนเทียนหรือพิมพ์เทียน ด้านการเขียนลายเทียนขี้ผึ้ง คือมีการเขียนเทียนขี้ผึ้งลงบนพื้นผ้า ตามลวดลายโดยใช้แม่พิมพ์ หม้อห้อมเขียนเทียนหรือหม้อห้อมบาติก การเขียนเทียนเริ่มตั้งแต่การเตรียมวัสดุโดยนำขี้ผึ้งไปละลายและรอให้เดือด จากนั้นนำแม่พิมพ์ส่วนตรงที่เป็นลายจุ่มลงไปในหม้อขี้ผึ้งเดือด สังเกตดูว่ามีเทียนติดอยู่ที่ตรงแม่พิมพ์หรือไม่ ถ้าไม่ติดอยู่ก็เอาลงไปชุบต่อ รอจนมีเทียนติดและเป็นเหมือนน้ำ จากนั้นสลัด ๒ ครั้งแล้วนำมาบีบลงบนผ้าที่เตรียมไว้สำหรับให้ลายเป็นสีขาว ส่วนถ้าอยากให้ลายเป็นสีฟ้าให้เอาไปย้อมก่อน ๑ รอบ ทิ้งไว้ให้แห้ง จากนั้นก็บีบลายต่อ การตากทุกครั้งหลังจากการบีบเทียนให้ตากในที่ร่มเพื่อป้องกันเทียนละลายทำให้ลายผ้าเลอะ จากนั้นก็ต้มในน้ำเดือด จากนั้นเอาไปตากแดดต่อจนแห้งเป็นอันเสร็จการย้อมโดยการเขียนเทียน

สรุปความคิดเห็นของเยาวชนและผู้สูงอายุพบว่า ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา พบว่า เพศหญิง จำนวน ๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๖๖ และเพศชาย จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓๓, อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๐ และอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๐ นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา รวมด้าน พบว่า ในภาพรวมก่อนเข้ารับการถ่ายทอดระดับปานกลาง ($X = ๓.๔๖$, $S.D. = ๐.๖๑$) ส่วนหลังการรับถ่ายทอดระดับมาก ($X = ๔.๒๙$, $S.D. = ๐.๖๑$)

ดังนั้น จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อม สร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน และการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา คณะผู้วิจัยจึงได้สรุปองค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ทั้งการยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ตลอดจนการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา เป็นผังความคิด ดังนี้

สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

แผนภาพที่ ๔.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

บทที่ ๕

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนา ๒) เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา ๓) เพื่อถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยสรุปผลการศึกษา ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

๕.๑.๑ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนา

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนามี ๖ ด้านมีประกอบไปด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ๒. พัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. การตลาด ๔. การเรียนรู้ ๕. เครือข่าย ๖. ถ่ายทอด มีรายละเอียดดังนี้

๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ตั้งแต่ในอดีตมุ่งเน้นสร้างสรรค์ศิลปะผลงานผ้าหม้อห้อมเป็นแบบองค์ความรู้ที่ได้สั่งสมจากคนรุ่นก่อนถึงรุ่นปัจจุบันโดยมีการถ่ายทอดเฉพาะครัวเรือนเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทดลองผิดทดลองถูก โดยเฉพาะการย้อมสีธรรมชาติที่เกิดจากการหมักเพื่อให้เกิดปฏิกิริยาของการเปลี่ยนสี มุ่งเน้นผลิตภัณฑ์ให้มีความคงทนต่อการใช้หรือบริโภคในครัวเรือนหรือในชุมชนเป็นหลัก จนเกิดเป็นลักษณะของอุตสาหกรรมครอบครัวประกอบเป็นอาชีพในการทอผ้า และย้อมสีผ้าหม้อห้อมสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ผ้าหม้อห้อมไม่ได้หมายถึงเสื้อหรือกางเกงที่ทำจากผ้าหม้อห้อมแต่ยังหมายถึงเคหะภัณฑ์ หรือสิ่งทอที่นำมาใช้ในครัวเรือนโดยนำเอาผ้าหม้อห้อมมาดัดแปลงเป็น ผ้าปูเตียง ปลอกหมอน หมอนข้าง ผ้าปูโต๊ะ หมอนอิง พวงกุญแจ กล่องใส่กระดาดขมิ้น ผ้าเช็ดหน้า ผ้าพันคอ เบาะนั่ง อื่น ๆ อีกมากมาย

๒. พัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมจากเดิมเน้นผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติโดยการถักทอผ้าฝ้ายใยธรรมชาติจากนั้นนำมาย้อมจากสีธรรมชาติที่เกิดจากครามและฮ่อมที่เป็นพืชท้องถิ่นที่มีปลูกกันแพร่หลายในพื้นที่แต่ปัจจุบันห้อมจะการเจริญเติบโตในพื้นที่ที่มีอากาศเย็นชื้นเช่นบนภูเขาจึงได้รับการพัฒนามาเป็นการย้อมสีเคมีที่มีส่วนผสมของสีสำเร็จแล้วจากท้องตลาดทั่วไปแล้ว

นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ก็ยังได้รับการพัฒนามาหลากหลายจากเส้น กางเกงมาเป็นกระโปรง ผ้าถุง เคหะ ภัณฑ์ เช่น ผ้าปูเตียง ปลอกหมอน หมอนข้าง หมอนอิง ผ้าปูโต๊ะ กล่องทิชชู พวงกุญแจ กระเป๋า ย่าม หมวก เครื่องประดับ เป็นต้น ยังนำเอาเทคนิคการมัดย้อมมาเพิ่มลวดลายให้เกิดความสวยงามบน เนื้อผ้าที่มีแต่สีพื้น ๆ ที่เกิดจากห้อม หรือคราม คือสีน้ำเงิน เอกลักษณ์เป็นศิลปะเชิงสร้างสรรค์ สมัยใหม่ร่วมสมัยเป็นที่นิยมชมชอบของผู้สวมใส่ หรือผู้บริโภค และยังมีอีกเทคนิคหนึ่งในการเพิ่ม ลวดลายให้เป็นเอกลักษณ์บนผืนผ้าที่ไม่ซ้ำแบบใคร คือ การพิมพ์เทียนแล้วนำไปย้อมด้วยสีจากนั้นก็ นำไปต้มให้เทียนละลายเกิดลวดลายบนผืนผ้าอย่างสวยงามเป็นที่นิยมอีกรูปแบบหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่ามี การพัฒนาทั้งตัวเนื้อผ้าทั้งลวดลายโดยเพิ่มศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นการอนุรักษ์รูปแบบลวดลายจาก โบราณและร่วมสมัย

๓. การตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การตลาดของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมจากเดิมมุ่งเน้นการขายให้กับผู้บริโภคโดยตรงผ่านหน้า ร้านย่านชุมชน หรือผ่านพ่อค้าคนกลางที่รับสินค้าไปจำหน่ายในตลาดหรือในชุมชนภายในจังหวัดแพร่ หรือต่างจังหวัดโดยมีความสัมพันธ์กันยาวนาน แต่ปัจจุบันการตลาดการค้าขายผ้าหม้อห้อมได้ เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยก่อให้เกิดช่องทางในการติดต่อกันโดยใช้สื่อออนไลน์ซึ่งประหยัดกว่า การโฆษณาในสื่อมีเดียต่าง ๆ ทำให้ผู้ผลิตกับผู้บริโภคมาเจอกันผ่านสื่อออนไลน์สั่งออเดอร์ผลิตภัณฑ์ ห้าหม้อห้อมผ่านสื่อออนไลน์โดยมีการระบุความต้องการของผู้บริโภคที่ต้องการลวดลายมีเอกลักษณ์ เฉพาะไม่เหมือนใครมีหนึ่งเดียวในโลก และข้อดีของผู้ผลิต ผ้าหม้อห้อมได้มีโอกาสเพิ่มช่องทางของ ตลาดและราคาของสินค้าซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ห้าหม้อห้อมที่มีเทคนิคการมัดย้อม การพิมพ์เทียนหรือบา ติก

๔. การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมมีระบบการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษรุ่นพ่อแม่สู่รุ่นลูกจากพี่ สู่น้องจากเพื่อนสู่เพื่อนแล้วต่อมาตอนหลังมีผู้สนใจนอกชุมชนหรือโดยทั่วไปเพื่อมาเรียนรู้เกี่ยวกับ ศิลปะผ้าหม้อห้อมเช่นการย้อมสีจึงได้เปิดศูนย์เรียนรู้เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยการนำของปราชญ์ ท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถด้านผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ตั้งแต่การทอ การย้อมสี การตัดเย็บ การ ขายมาถ่ายทอดในรูปแบบของการอบรมการฝึกหัดปฏิบัติจริงจากประสบการณ์ตรงของผู้สนใจและ นักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่ปรากฏอยู่บนเนื้อผ้าลวดลายต่าง ๆ ตามแนวคิด การอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น ลายไม้ ลายใบไม้ เป็นต้น ต่อมา มีการสร้างหลักสูตร ในสถานศึกษาถ่ายทอดให้กับนักเรียนเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนศูนย์เยาวชนจากรุ่นหนึ่งสู่ รุ่นหนึ่งอย่างเป็นระบบโดยได้รับการสนับสนุนแนวคิดนี้จากหน่วยงานของรัฐคือสถานศึกษาการ ปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐอื่น

๕. เครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนอันประกอบไปด้วยเครือข่าย SME ใน ๑๘ จังหวัด ภายใต้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการประสานร่วมมือกันทางด้านความรู้การผลิตการตลาดการออกแบบการต่อยอดผลิตภัณฑ์ของชุมชนโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมของชุมชนบ้านทุ่งโฮ้งจังหวัดแพร่มีการต่อยอดสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยการบูรณาการเครือข่ายของภาครัฐซึ่งประกอบไปด้วยหน่วยงานระดับจังหวัด เช่น อุตสาหกรรมจังหวัด การท่องเที่ยวจังหวัด พัฒนาชุมชนจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัดและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องก่อให้เกิดเครือข่ายของสินค้าโอท็อปที่นำไปจำหน่ายในจังหวัดแพร่ จังหวัดใกล้เคียงและกรุงเทพมหานคร

๖. กระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

กระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม จากผลิตภัณฑ์ที่ทำกันในครัวเรือนมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก เคล็ดลับในการผลิตถูกเปิดเผยจากพ่อแม่สู่บุตรหลาน ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานมีการปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัดในปัจจุบัน การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้มีกระบวนการถ่ายทอด เป็นทางการมีหลักสูตรในสถานศึกษาเพื่อถ่ายทอดให้นักเรียนนักศึกษา นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิควิธีการให้แก่ผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวให้ได้เรียนรู้การย้อมผ้าหม้อห้อม

สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนามี ๖ ด้านมีประกอบไปด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ๒. พัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. การตลาด ๔. การเรียนรู้ ๕. เครือข่าย ๖. ถ่ายทอด มีรายละเอียดดังนี้กล่าวโดยสรุปว่ากระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม จากผลิตภัณฑ์ที่ทำกันในครัวเรือนมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก เคล็ดลับในการผลิตถูกเปิดเผยจากพ่อแม่สู่บุตรหลาน ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานมีการปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัดในปัจจุบันการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้มีกระบวนการถ่ายทอด เป็นทางการมีหลักสูตรในสถานศึกษาเพื่อถ่ายทอดให้นักเรียนนักศึกษา

นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิควิธีการให้แก่ผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้การย้อมผ้าหม้อห้อม การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมในอดีตมุ่งสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมเพื่อการใช้ในครัวเรือนโดยเน้นการย้อมสีธรรมชาติแต่ปัจจุบันนี้การผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมบางส่วนก็ยังใช้วิธีแบบเดิมอยู่แต่บางส่วนก็เปลี่ยนแปลงเป็นในรูปแบบของผู้ขาย โดยเน้นการใช้สีเคมีเพื่อการคงทนต่อการใช้หรือบริโภคจะได้เปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์จากเสื่อกางเกงกระโปรงผ้าถุงเป็นของใช้ในครัวเรือนเคหะภัณฑ์เช่นผ้าปูเตียงปลอกหมอนผ้าปูโต๊ะกระเป๋ามวกพวงกุญแจกล่องใส่กระดาษทิชชูผ้าเช็ดหน้าผ้าคลุมไหล่ผ้าพันคอเบาะนั่ง ส่วนการพัฒนาผลิตภัณฑ์มุ่งเน้นการเพิ่มลวดลายรายการมัดย้อมหรือพิมพ์เทียนทำให้เกิดลวดลายในเนื้อผ้าซึ่งต่างจากเดิมที่มีแต่สีส้มหรือครามได้ยังนำเอาผ้าชนิดคือเข้ามาร่วมการผลิตสร้างสรรค์ในรูปแบบต่างๆการเกิดความสวยงามแต่ยังคงเอกลักษณ์ของผ้า

หม้อห้อมอยู่ การตลาดมุ่งขายโดยตรงให้กับผู้บริโภคผ่านหน้าร้านที่อยู่ในย่านชุมชนหรือพ่อค้าคนกลางรับไปจำหน่ายต่อแต่ปัจจุบันรูปแบบการตลาดเปลี่ยนแปลงไปสามารถขายผ่านสื่อออนไลน์ส่งตรงถึงผู้บริโภคมีการดัดแปลงรูปแบบการผลิตตามความต้องการของผู้บริโภค การเรียนรู้การผลิตผ้าหม้อห้อม จากบุคคลในครอบครัวจักรพ่อแม่ส่งรูปในปัจจุบันเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ผ่านศูนย์การเรียนรู้ที่ได้เปิดต้อนรับผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวเข้ามาสู่ศูนย์วิสาหกิจชุมชน การสร้างเครือข่ายการผลิตได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนผ่านเครือข่าย SME ใน ๑๘ จังหวัดภายใต้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนประสานร่วมมือกันในการผลิตออกตลาดต่อยอดผลิตภัณฑ์ชุมชนทำให้ผ้าหม้อห้อมของจังหวัดแพร่ได้ขยายเครือข่ายของภาครัฐไปสู่จังหวัดต่าง ๆ กระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมเดิมเน้นการผลิตในครัวเรือนเป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่ถูกเปิดเผยต่อสาธารณะชนถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมีประเพณียึดเหนี่ยวอย่างเคร่งครัดแต่ในปัจจุบันพัฒนาองค์ความรู้เป็นหลักสูตรในสถานศึกษาให้บุตรหลานได้เรียนรู้สืบทอดกันอย่างเป็นระบบรวมทั้งถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิคใหม่ ๆ ให้แก่ผู้สนใจและนักท่องเที่ยว

๕.๑.๒ การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา

การทำผ้าหม้อห้อมแบบดั้งเดิมยังคงเหลือสืบทอดที่บ้านทุ่งโฮ้งในปัจจุบัน โดยมีวัตถุดิบวัสดุอุปกรณ์ และกรรมวิธีในการผลิตที่สำคัญวัตถุดิบที่ใช้ทำผ้าหม้อห้อมแบบดั้งเดิมต้องมีการจัดเตรียม วัตถุดิบที่จำเป็นให้พร้อม ประกอบด้วย ดันห้อมสำหรับทำสีย้อมผ้า ผ้าฝ้ายทอมือสีขาว น้ำต่างและแป้ง โดยมีขั้นตอนการจัดเตรียมวัตถุดิบ ดังนี้ ๑. การทำสีย้อมผ้าจากดันห้อม ขั้นตอนรายละเอียดตลอดจนเทคนิคในการทำอย่างละเอียด โดยช่างย้อมผ้าจะนำลำต้นและใบของดันห้อมซึ่งต้องปลูกเป็นจำนวนมากในที่ดอน เนื่องจากดันห้อมจะเติบโตได้ดี ๒. นำมาผูกเป็นมัดแช่น้ำไว้นาน ๓ วัน น้ำขนาดใหญ่ ประมาณ ๒ - ๓ วัน กระทั่งต้นและใบห้อมเน่าจนได้น้ำที่มีสีกรมท่าเข้ม แล้วจึงนำน้ำนี้มาผสมกับปูนขาว ๓. นำปูนขาวผสมกับน้ำที่แช่ได้แล้วตีให้เกิดฟองเติมปูนขาวจนกว่าฟองที่ได้จะเป็นสีน้ำเงิน ๔. ทิ้งให้น้ำที่ได้ตกตะกอนหรืออาจจะใช้ผ้าขาวบางกรองเอาตะกอนที่ได้เก็บไว้เป็นหัวครามนำไปใช้ตลอดทั้งปีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระหว่างผู้วิจัยกับ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่ รองผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดแพร่ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ นักวิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดแพร่ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ นักวิชาการด้านศิลปะ รองนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุ่งโฮ้ง ประชาชนท้องถิ่นผ้าหม้อห้อม และผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม (รายชื่อปรากฏในบทที่ ๓) วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมประกันภาพการศึกษา ชั้น ๑ อาคารหอสมุดเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา พบว่า การที่จะยกระดับรายได้ของชุมชนจากผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่มีอยู่เดิมควรสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมโดยผสมผสาน

ระหว่างลวดลายที่ทันสมัย พร้อมกับการใช้รูปแบบดั้งเดิมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และยังมีการใช้ผ้าชนิดอื่นมาใช้ประดับกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

สรุปการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าโดยการออกแบบผลิตภัณฑ์โดยใช้ผ้าฝ่ายธรรมชาติย้อมสีธรรมชาติ (สีห้อม) ย้อมสีแบบวิทยาศาสตร์ และย้อมสีพิมพ์เทียน พร้อมนำผ้าชนิดอื่นและวัสดุอื่นมาประดับให้เกิดลวดลายที่สวยงามน่าสนใจ เพราะผ้าหม้อห้อมเดิมมีสีพื้น คือ สีห้อม หรือ สีคราม พร้อมนำไปจำหน่ายที่หน้าร้านในย่านชุมชน และใช้วิธีการขายออนไลน์ มีการเล่าเรื่องราวผ่านสินค้า หรือเรียกว่า “Story Product” เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของสินค้าให้คนทั่วไปได้จดจำสินค้านั้น ๆ ได้ดี ดังตัวอย่าง เซ็ตหม้อห้อมสุขใจ ประกอบไปด้วยหมอนอิงใบใหญ่ ๑ ใบ หมอนอิงใบเล็ก ๔ ใบ เบาะนั่ง ๔ ผืน กล้องทิชชู ๒ อัน ผ้าปูโต๊ะ ๑ ผืน วิธีทำ โดยนำผ้าฝ่ายที่ทอเป็นผืนผ้าแล้ว ไปพิมพ์เทียนเพื่อสร้างลวดลาย จากนั้นนำไปย้อมสีห้อมนำไปตากให้แห้งแล้วนำมาย้อมทำซ้ำกัน ๔ ถึง ๕ รอบ เมื่อได้สีตามที่ต้องการแล้ว นำไปต้มเทียนออก จากนั้นนำไปซักแล้วตากให้แห้งจึงได้ผ้าหม้อห้อมพิมพ์ลายสวยงาม จากนั้นนำมาออกแบบโดยใช้ด้วยเงินปิกลายสัญลักษณ์โครงการวิจัยแล้วนำด้วยเงินเย็บวางกรอบจากนั้นนำเอาผ้าฝ่ายขาวมาเย็บเพื่อประดับแล้วตัดด้วยคัตเตอร์ออกมาเพื่อให้เกิดลวดลาย และยังใช้เป็นอุปกรณ์นวดหลังให้เกิดความนุ่มนวล

๕.๑.๓ การถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา

การผลิตผ้าหม้อห้อมของชาวไทยพวนบ้านทุ่งโฮ้ง ได้ทำสืบทอดกันมายาวนาน สืบเนื่องจากในอดีตที่ต้องยังชีพด้วยตนเอง ผลิต และใช้ในครัวเรือน โดยมีกรรมวิธีขั้นตอนที่เอกลักษณ์เฉพาะชุมชน มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจและควรแก่การอนุรักษ์ให้เป็นมรดกวัฒนธรรมชุมชน มีเครื่องมือและอุปกรณ์ในการผลิตผ้าหม้อห้อมการผลิตผ้าหม้อห้อมต้องเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์ให้พร้อมก่อน เพื่อจะทำ สะดวก ไม่เสียเวลา เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต การถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม จากผลิตภัณฑ์ที่ทำกันในครัวเรือนมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก เคล็ดลับในการผลิตถูกเปิดเผยจากพ่อแม่สู่บุตรหลาน ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานมีการปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัดในปัจจุบันการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้มีกระบวนการถ่ายทอด เป็นทางการมีหลักสูตรในสถานศึกษา เพื่อถ่ายทอดให้แก่แก่นักเรียนนักศึกษา นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิควิธีการให้แก่ผู้ที่สนใจ รวมทั้งนักท่องเที่ยวให้ได้เรียนรู้การย้อมผ้าหม้อห้อม การผลิตผ้าหม้อห้อมของชาวไทยพวนบ้านทุ่งโฮ้ง ได้ทำสืบทอดกันมานานกว่า ๑๐๐ ปีแล้ว สืบเนื่องจากในอดีตที่ต้องยังชีพด้วยตนเอง ผลิต และใช้ในครัวเรือน

สรุปความคิดเห็นของเยาวชนและผู้สูงอายุพบว่า ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนาพบว่า เพศหญิง จำนวน ๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๖๖ และเพศชาย จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นค่า

ร้อยละ ๓๓.๓๓, อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๓๐ คน คิดเป็นค่าร้อยละ ๕๐.๐๐ และอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๓๐ คน คิดเป็นค่าร้อยละ ๕๐.๐๐ นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบ แบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุ ในกลุ่มจังหวัดล้านนา รวมด้าน พบว่า ในภาพรวมก่อนเข้ารับการถ่ายทอดระดับปานกลาง ($X = ๓.๔๖$, $S.D. = ๐.๖๑$) ส่วนหลังการรับถ่ายทอดระดับมาก ($X = ๔.๒๙$, $S.D. = ๐.๖๑$)

การสร้างสรรคงานศิลปะ เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของศิลปินที่มีความคิดสร้างสรรค์ ผลงาน โดยมีผลต่อการยกระดับสินค้าเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการสร้างความเป็นเอกลักษณ์ พัฒนาฝีมือ ความคิดวิธีแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคได้เพิ่มมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น การสร้างสรรค์ผลงานที่มีการยกระดับสินค้าจากเดิม จากการเพิ่มลวดลาย ศิลปะ และรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เกิดการตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค แต่ก็ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ที่น่าสนใจของสินค้า การสร้างสรรค์งานศิลปะจึงมีความสำคัญค่อนข้างมาก เพราะนำไปใช้ประโยชน์กับการผลิต เพื่อประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ผ่านกระบวนการ หรือวิธีการที่คิดค้นขึ้นมาใหม่ สิ่งที่เราคาดหวังว่า ความคิดสร้างสรรค์นั้น จะเกิดประโยชน์สูงสุดแต่ยังคง ความเป็นดั้งเดิมไว้แต่สามารถพัฒนาศิลปะแบบใหม่ไปพร้อมกันกับอนุรักษ์ศิลปะดั้งเดิม โดยผ่านกระบวนการที่ได้ปรับปรุงขึ้น ทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพ

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนา

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนามี ๖ ด้านมีประกอบไปด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ๒. ด้านพัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. ด้านการตลาด ๔. ด้านการเรียนรู้ ๕. ด้านเครือข่าย ๖. ด้านการถ่ายทอด มีรายละเอียดดังนี้

๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ตั้งแต่ในอดีตมุ่งเน้นสร้างสรรค์ศิลปะผลงานผ้าหม้อห้อมเป็นแบบองค์ความรู้ที่ได้สั่งสมจากคนรุ่นก่อนถึงรุ่นปัจจุบันโดยมีการถ่ายทอดเฉพาะครัวเรือนเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทดลองผิดทดลองถูก โดยเฉพาะการย้อมสีธรรมชาติที่เกิดจากการหมัก เพื่อให้เกิดปฏิกิริยาของการเปลี่ยนสี มุ่งเน้นผลิตภัณฑ์ให้มีความคงทนต่อการใช้หรือบริโภคในครัวเรือนหรือในชุมชนเป็นหลัก จนเกิดเป็นลักษณะของอุตสาหกรรมครอบครัวประกอบเป็นอาชีพในการทอผ้า และย้อมสีผ้าหม้อห้อมสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ผ้าหม้อห้อมไม่ได้หมายถึงเสื้อหรือกางเกงที่ทำจากผ้าหม้อห้อมแต่ยังหมายถึงเคหะภัณฑ์ หรือสิ่งทอที่นำมาใช้ในครัวเรือนโดยนำเอาผ้าหม้อห้อมมาดัดแปลงเป็น ผ้าปูเตียง ปลอกหมอน หมอนข้าง ผ้าปูโต๊ะ หมอนอิง พวงกุญแจ กล่องใส่กระดาษทิชชู ผ้าเช็ดหน้า ผ้าพันคอ เบาะนั่ง อื่น ๆ อีกมากมาย สอดคล้องกับงานของวัชรินทร์ จรุง

จิตสุนทร ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไว้ในหนังสือ หลักการและแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ดังนี้ การออกแบบ คือ กิจกรรมการแก้ปัญหาเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นการ กระทำของมนุษย์ ด้วยจุดประสงค์ที่ต้องการแจ้งผลเป็นสิ่งใหม่ ๆ ที่มีทั้งที่ออกแบบสร้างขึ้นใหม่ให้ แตกต่างจากของเดิมหรือปรับปรุงตกแต่งของเดิม ความสำคัญของการออกแบบเป็นขั้นตอนเบื้องต้น ที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์ประสบความสำเร็จในตลาดและตรงตามเป้าหมายงานออกแบบ คือสิ่งที่มนุษย์สร้าง ขึ้นโดยการเลือกเอาองค์ประกอบมาจัดเรียงให้เกิดเป็นรูปทรงใหม่ที่สามารถสนองความต้องการตาม จุดประสงค์ของผู้สร้างและสามารถผลิตได้ด้วยวัสดุและกรรมวิธีการผลิตที่มีอยู่ในขณะนี้ เนื่องจาก ความต้องการมีมากกว่าปัจจัยการดำรงชีวิตพื้นฐาน ๔ ประการ จนเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์พยายาม ทำการออกแบบ และสร้างสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางด้านร่างกายและ จิตใจที่มีอยู่ไม่สิ้นสุด จากลักษณะงานที่เรียบง่าย ค่อย ๆ เพิ่มความซับซ้อนเกี่ยวพันกันยิ่งขึ้นระหว่าง สิ่งของต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และระหว่างสิ่งของกับสภาพรอบตัว โดยมีผลมาจากการดำรงชีวิตและ วิทยาการทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา^๑

๒. พัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมจากเดิมเน้นผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติโดยการถักทอผ้าฝ้ายใยธรรมชาติจากนั้นนำมาย้อมจากสีธรรมชาติที่เกิดจากครามและฮ้อมที่เป็นพืชท้องถิ่นที่มีการปลูกกันแพร่หลายในพื้นที่แต่ปัจจุบันห้อมจะการเจริญเติบโตในพื้นที่ที่มีอากาศเย็นชื้นเช่นบนภูเขาจึงได้รับการพัฒนามาเป็นการย้อมสีเคมีที่มีส่วนผสมของสีสำเร็จแล้วจากท้องตลาดทั่วไปแล้วนอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ก็ยังได้รับการพัฒนามาหลากหลายจากเส้น กางเกงมาเป็นกระโปรง ผ้าถุง เคหะภัณฑ์ เช่น ผ้าปูเตียง ปลอกหมอน หมอนข้าง หมอนอิง ผ้าปูโต๊ะ กล่องทิชชู พวงกุญแจ กระเป๋า ยามหมวก เครื่องประดับ เป็นต้น ยังนำเอาเทคนิคการมัดย้อมมาเพิ่มลวดลายให้เกิดความสวยงามบนเนื้อผ้าที่มีแต่สีพื้น ๆ ที่เกิดจากห้อม หรือคราม คือสีน้ำเงิน เอกลักษณ์เป็นศิลปะเชิงสร้างสรรค์สมัยใหม่ร่วมสมัยเป็นที่นิยมชมชอบของผู้สวมใส่ หรือผู้บริโภค และยังมีอีกเทคนิคหนึ่งในการเพิ่มลวดลายให้เป็นเอกลักษณ์บนผืนผ้าที่ไม่ซ้ำแบบใคร คือ การพิมพ์เทียนแล้วนำไปย้อมด้วยสีจากนั้นก็นำไปต้มให้เทียนละลายเกิดลวดลายบนผืนผ้าอย่างสวยงามเป็นที่นิยมอีกรูปแบบหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนาทั้งตัวเนื้อผ้าทั้งลวดลายโดยเพิ่มศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นการอนุรักษ์รูปแบบลวดลายจาก

^๑ วชิรินทร์ จรุงจิตสุนทร, หลักการและแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

โบราณและร่วมสมัย สอดคล้องกับงานของวิบูลย์ ลี้สุวรรณ^๒ ยังได้กล่าวเพิ่มเติมไว้ว่า หัตถกรรมท้องถิ่น พื้นบ้านพื้นเมืองนั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งผลิตพื้นฐานของชีวิตมาแต่อดีต และเป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่มีความจำเป็นในการดำรงตามสภาพความเป็นอยู่ของแต่ละกลุ่มชน สิ่งเหล่านั้นจะผลิตขึ้นเพื่อสนองประโยชน์ ใช้น้อยและสนองความเชื่อของบุคคลในกลุ่มชนเป็นสำคัญ และเนื่องจากวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมที่คนธรรมดาสามัญกลุ่มหนึ่งคิดขึ้นและปฏิบัติสืบทอดกันมาทั้งนี้ ก็เพื่อความเป็นระเบียบในสังคม อีกทั้งสามารถแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมความเจริญรุ่งเรือง หรือความก้าวหน้าทางสังคมในอดีตจนถึงปัจจุบัน

๓. การตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การตลาดของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมจากเดิมมุ่งเน้นการขายให้กับผู้บริโภคโดยตรงผ่านหน้าร้านย่านชุมชน หรือผ่านพ่อค้าคนกลางที่รับสินค้าไปจำหน่ายในตลาดหรือในชุมชนภายในจังหวัดแพร่หรือต่างจังหวัดโดยมีความสัมพันธ์กันยาวนาน แต่ปัจจุบันการตลาดการค้าขายผ้าหม้อห้อมได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยก่อให้เกิดช่องทางการติดต่อกันโดยใช้สื่อออนไลน์ซึ่งประหยัดกว่าการโฆษณาในสื่อมีเดียต่าง ๆ ทำให้ผู้ผลิตกับผู้บริโภคมาเจอกันผ่านสื่อออนไลน์สั่งออเดอร์ผลิตภัณฑ์หาหม้อห้อมผ่านสื่อออนไลน์โดยมีการระบุความต้องการของผู้บริโภคที่ต้องการลวดลายมีเอกลักษณ์เฉพาะไม่เหมือนใครมีหนึ่งเดียวในโลก และข้อดีของผู้ผลิต ผ้าหม้อห้อมได้มีโอกาสเพิ่มช่องทางของตลาดและราคาของสินค้าซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์หาหม้อห้อมที่มีเทคนิคการมัดย้อม การพิมพ์เทียนหรือบาติก

๔. การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมมีระบบการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษรุ่นพ่อแม่สู่รุ่นลูกจากพี่สู่น้องจากเพื่อนสู่เพื่อนแล้วต่อมาตอนหลังมีผู้สนใจนอกชุมชนหรือโดยทั่วไปเพื่อมาเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะผ้าหม้อห้อมเช่นการย้อมสีจึงได้เปิดศูนย์เรียนรู้เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยการนำของปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถด้านผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ตั้งแต่การทอ การย้อมสี การตัดเย็บ การขายมาถ่ายทอดในรูปแบบของการอบรมการฝึกหัดปฏิบัติจริงจากประสบการณ์ตรงของผู้สนใจและนักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่ปรากฏอยู่บนเนื้อผ้าลวดลายต่าง ๆ ตามแนวคิดการอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น ลายไม้ ลายใบไม้ เป็นต้น ต่อมา มีการสร้างหลักสูตรในสถานศึกษาถ่ายทอดให้กับนักเรียนเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนศูนย์เยาวชนจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งอย่างเป็นระบบโดยได้รับการสนับสนุนแนวคิดนี้จากหน่วยงานของรัฐคือสถานศึกษาการปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐอื่น

^๒ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, ผ้าไทย: พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม, (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๐), หน้า ๔๕-๔๖.

๕. เครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

การสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนอันประกอบไปด้วยเครือข่าย SME ใน ๑๘ จังหวัด ภายใต้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการประสานร่วมมือกันทางด้านความรู้การผลิตการตลาดการออกแบบการต่อยอดผลิตภัณฑ์ของชุมชนโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมของชุมชนบ้านทุ่งโฮ้งจังหวัดแพร่มีการต่อยอดสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยการบูรณาการเครือข่ายของภาครัฐซึ่งประกอบไปด้วยหน่วยงานระดับจังหวัด เช่น อุตสาหกรรมจังหวัด การท่องเที่ยวจังหวัด พัฒนาชุมชนจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัดและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องก่อให้เกิดเครือข่ายของสินค้าโอท็อปที่นำไปจำหน่ายในจังหวัดแพร่ จังหวัดใกล้เคียงและกรุงเทพมหานคร

๖. กระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

กระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม จากผลิตภัณฑ์ที่ทำกันในครัวเรือนมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก เคล็ดลับในการผลิตถูกเปิดเผยจากพ่อแม่สู่บุตรหลาน ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานมีการปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัดในปัจจุบัน การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้มีกระบวนการถ่ายทอด เป็นทางการมีหลักสูตรในสถานศึกษาเพื่อถ่ายทอดให้แก่นักเรียนนักศึกษา นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิควิธีการให้แก่ผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวให้ได้เรียนรู้การย้อมผ้าหม้อห้อม

สรุปผลการวิจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัดล้านนามี ๖ ด้านมีประกอบไปด้วย ๑. ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ๒. พัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓. การตลาด ๔. การเรียนรู้ ๕. เครือข่าย ๖. ถ่ายทอด มีรายละเอียดดังนี้กล่าวโดยสรุปว่ากระบวนการถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม จากผลิตภัณฑ์ที่ทำกันในครัวเรือนมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก เคล็ดลับในการผลิตถูกเปิดเผยจากพ่อแม่สู่บุตรหลาน ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานมีการปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัดในปัจจุบันการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้มีกระบวนการถ่ายทอด เป็นทางการมีหลักสูตรในสถานศึกษาเพื่อถ่ายทอดให้แก่แก่นักเรียนนักศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับสมจิต ขอนวงศ์ และคณะ^๓ ได้วิจัยเรื่อง “วิสาหกิจผ้าทอเมืองแพร่: องค์ความรู้และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินกิจกรรมไม่ต่อเนื่องของวิสาหกิจ การบันทึกข้อมูลในระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชนล่าช้า การออกแบบการผลิตสินค้าไม่ตรงตามความต้องการ ขาดความรู้ คุณภาพสินค้าไม่ได้มาตรฐาน ขาดแคลนแรงงานในการผลิตเนื่องจากเป็นวัยที่ผลิตอายุเกิน ๕๐ ปี เป็นส่วนมากขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินธุรกิจ ไม่มีการจัดทำบัญชีที่ถูกต้องทำให้ไม่สามารถรับรู้รายได้รายจ่ายที่แท้จริง เงินทุนไม่เพียงพอขาดเงินทุนหมุนเวียนเงินทุนในการสร้างหรือปรับปรุงโรงเรือน อาคารสถานที่ประกอบการไม่สมบูรณ์วัสดุ

^๓ สมจิต ขอนวงศ์ และคณะ, “วิสาหกิจผ้าทอเมืองแพร่: องค์ความรู้และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, รายงานการวิจัย, (สถาบันพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตไม้ทันทันสมัยและได้มาตรฐานและความสัมพันธ์และผลสำเร็จของการจัดการเชิง
 เครือที่มีต่อวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนมีดังนี้ ๑. ด้านการจัดการ เป็น
 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่มหรือเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเป็นเงินทุนหมุนเวียนสำหรับกลุ่ม
 ในการลงทุนเพื่อเริ่มกิจกรรม ๒. ด้านการตลาด ดำเนินการผลิตรายการออกสู่ตลาดโดยส่วนมากจะมีการหา
 ตลาดไว้รองรับรวมถึงการวิเคราะห์แนวโน้มด้านการใช้ผลิตภัณฑ์ ๓. ด้านความร่วมมือของภาครัฐและ
 เอกชน องค์การภาครัฐให้ได้ดำเนินการเพื่อหาแหล่งเงินทุนภาคเอกชนสนับสนุนดำเนินการของกลุ่ม
 วิสาหกิจชุมชนและมีการส่งเสริมความรู้ ๔. ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม สมาชิกที่ความ
 หลากหลายทางด้านครอบครัว ลักษณะทางกายภาพที่มีความแตกต่างกันออกไปของแต่ละบุคคล ๕.
 ด้านการจัดการบริบท การได้รับความอนุเคราะห์จากประธานวิสาหกิจผ้าทอ เป็นสถานที่ในการ
 ดำเนินการกิจกรรมของกลุ่ม ๖. ด้านการบริหารธุรกิจ หน่วยงานของภาครัฐให้ความรู้ในการ
 จัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย

นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิควิธีการให้แก่ผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวให้ได้
 เรียนรู้การย้อมผ้าหม้อห้อม การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมในอดีตมุ่งสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม
 เพื่อการใช้ในครัวเรือนโดยเน้นการย้อมสีธรรมชาติแต่ปัจจุบันนี้การผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม
 บางส่วนก็ยังใช้วิธีแบบเดิมอยู่แต่บางส่วนก็เปลี่ยนแปลงเป็นในรูปแบบของผู้ชายกัมพูชาเดือนเน้นการ
 ใช้สีเคมีเพื่อการคงทนต่อการใช้หรือบริโภคจะได้เปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์จากเสื้อกางเกงกระโปรงผ้าถุง
 เป็นของใช้ในครัวเรือนเคหะภัณฑ์เช่นผ้าปูเตียงปลอกหมอนผ้าปูโต๊ะกระเป๋ามวกพวงกุญแจกล่องใส่
 กระดาษทิชชูผ้าเช็ดหน้าผ้าคลุมไหล่ผ้าพันคอเบาะนั่ง ส่วนการพัฒนาผลิตภัณฑ์มุ่งเน้นการเพิ่ม
 ลวดลายรายการมัดย้อมหรือพิมพ์เทียนทำให้เกิดลวดลายในเนื้อผ้าซึ่งต่างจากเดิมที่มีแต่สีส้มหรือ
 ครามได้ยังนำเอา ผ้าชนิดคือเข้ามาร่วมการผลิตสร้างสรรค์ในรูปแบบต่างๆการเกิดความสวยงามแต่
 ยังคงเอกลักษณ์ของผ้าหม้อห้อมอยู่ การตลาดมุ่งขายโดยตรงให้กับผู้บริโภคผ่านหน้าร้านที่อยู่ในย่าน
 ชุมชนหรือพ่อค้าคนกลางรับไปจำหน่ายต่อแต่ปัจจุบันรูปแบบการตลาดเปลี่ยนแปลงไปสามารถขาย
 ผ่านสื่อออนไลน์ส่งตรงถึงผู้บริโภคมีการดัดแปลงรูปแบบการผลิตตามความต้องการของผู้บริโภค การ
 เรียนรู้การผลิตผ้าหม้อห้อม จากบุคคลในครอบครัวจักรพ่อแม่ส่งรูปในปัจจุบันเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้า
 มาศึกษาเรียนรู้ผ่านศูนย์การเรียนรู้ที่ได้เปิดต้อนรับผู้ที่สนใจรวมทั้งนักท่องเที่ยวเข้ามาสู่ศูนย์วิสาหกิจ
 ชุมชน การสร้างเครือข่ายการผลิตได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนผ่านเครือข่าย SME ใน
 ๑๘ จังหวัดภายใต้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนประสานร่วมมือกันในการผลิตรายการออกสู่ตลาดต่อยอดผลิตภัณฑ์
 ชุมชนทำให้ผ้าหม้อห้อมของจังหวัดแพร่ได้ขยายเครือข่ายของภาครัฐไปสู่จังหวัดต่าง ๆ กระบวนการ
 ถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมเดิมเน้นการผลิตในครัวเรือนเป็นเคล็ดลับที่ไม่ถูกเปิดเผยต่อสาธารณะ
 จนถึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมีประเพณียึดเหนี่ยวอย่างเคร่งครัดแต่ในปัจจุบันพัฒนาองค์ความรู้เป็น
 หลักสูตรในสถานศึกษาให้บุตรหลานได้เรียนรู้สืบทอดกันอย่างเป็นระบบรวมทั้งถ่ายทอดองค์ความรู้
 เทคนิคใหม่ ๆ ให้แก่ผู้สนใจและนักท่องเที่ยว

๕.๒.๒ การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา

การทำผ้าหม้อห้อมแบบดั้งเดิมยังคงเหลือสืบทอดที่บ้านทุ่งโฮ้งในปัจจุบัน โดยมีวัตถุดิบวัสดุอุปกรณ์ และกรรมวิธีในการผลิตที่สำคัญวัตถุดิบที่ใช้ทำผ้าหม้อห้อมแบบดั้งเดิมต้องมีการจัดเตรียม วัตถุดิบที่จำเป็นให้พร้อม ประกอบด้วย ต้นห้อมสำหรับทำสีย้อมผ้า ผ้าฝ้ายทอมือสีขาว น้ำด่างและแป้ง โดยมีขั้นตอนการจัดเตรียมวัตถุดิบ ดังนี้ ๑. การทำสีย้อมผ้าจากต้นห้อม ขั้นตอนรายละเอียดตลอดจนเทคนิคในการทำอย่างละเอียด โดยช่างย้อมผ้าจะนำลำต้นและใบของต้นห้อมซึ่งต้องปลุกเป็นจำนวนมากในที่ดอน เนื่องจากต้นห้อมจะเติบโตได้ดี ๒. นำมาผูกเป็นมัดแช่น้ำไว้ในโอ่งน้ำขนาดใหญ่ ประมาณ ๒ - ๓ วัน กระทั่งต้นและใบห้อมเน่าจนได้น้ำที่มีสีกรมท่าเข้ม แล้วจึงนำน้ำนี้มาผสมกับปูนขาว ๓. นำปูนขาวผสมกับน้ำที่แช่ได้แล้วตีให้เกิดฟองเติมปูนขาวจนกว่าฟองที่ได้จะเป็นสีน้ำเงิน ๔. ทิ้งให้น้ำที่ได้ตกตะกอนหรืออาจจะใช้ผ้าขาวบางกรองเอาตะกอนที่ได้เก็บไว้เป็นหัวครามนำไปใช้ตลอดทั้งปีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระหว่างผู้วิจัยกับ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่ รองผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดแพร่ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ นักวิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดแพร่ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ นักวิชาการด้านศิลปะ รองนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุ่งโฮ้ง ประชาชนท้องถิ่นผ้าหม้อห้อม และผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม (รายชื่อปรากฏในบทที่ ๓) วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมประกันภาพการศึกษา ชั้น ๑ อาคารหอสมุดเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา พบว่า การที่จะยกระดับรายได้ของชุมชนจากผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่มีอยู่เดิมควรสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมโดยผสมผสานระหว่างลวดลายที่ทันสมัย พร้อมกับการใช้รูปแบบดั้งเดิมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และยังมีการใช้ผ้าชนิดอื่นมาใช้ประดับกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม

สรุปการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าโดยการออกแบบผลิตภัณฑ์โดยใช้ผ้าฝ้ายธรรมชาติย้อมสีธรรมชาติ (สีห้อม) ย้อมสีแบบวิทยาศาสตร์ และย้อมสีพิมพ์เทียน พร้อมนำผ้าชนิดอื่นและวัสดุอื่นมาประดับให้เกิดลวดลายที่สวยงามน่าสนใจ เพราะผ้าหม้อห้อมเดิมมีสีพื้น คือ สีห้อม หรือ สีคราม พร้อมนำไปจำหน่ายที่หน้าร้านในย่านชุมชน และใช้วิธีการขายออนไลน์ มีการเล่าเรื่องราวผ่านสินค้า หรือเรียกว่า “Story Product” เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของสินค้าให้คนทั่วไปได้จดจำสินค้านั้น ๆ ได้ดี ดังตัวอย่าง เซ็ตหม้อห้อมสุขใจ ประกอบไปด้วยหมอนอิงใบใหญ่ ๑ ใบ หมอนอิงใบเล็ก ๔ ใบ เบาะนั่ง ๔ ผืน กล่องทิชชู ๒ อัน ผ้าปูโต๊ะ ๑ ผืน วิธีทำ โดยนำผ้าฝ้ายที่ทอเป็นผืนผ้าแล้ว ไปพิมพ์เทียนเพื่อสร้างลวดลาย จากนั้นนำไปย้อมสีห้อมนำไปตากให้แห้งแล้วนำมาย้อมทำซ้ำกัน ๔ ถึง ๕ รอบ เมื่อได้สีตามที่ต้องการแล้ว นำไปต้มเทียนออก จากนั้นนำไปซักแล้วตากให้แห้งจึงได้ผ้าหม้อห้อมพิมพ์ลายสวยงาม จากนั้นนำมาออกแบบโดยใช้ด้วยเงินปักลายสัญลักษณ์

ลักษณะโครงการวิจัยแล้วนำด้วยเงินเย็บวางกรอบจากนั้นนำเอาผ้าฝ้ายขาวมาเย็บเพื่อประดับแล้วตัดด้วยคัตเตอร์ออกมาเพื่อให้เกิดลวดลาย และยังใช้เป็นอุปกรณ์นวดหลังให้เกิดความนุ่มนวล

ซึ่งสอดคล้องกับงานของจตุรพรรณ จันทลา ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างเอกลักษณ์และการสื่อความหมายของลวดลายผ้าไทยทรงดำในอำเภอบางเลนและอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐมและศึกษาสังเคราะห์แนวความคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และทดสอบแนวคิดผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำที่ได้พัฒนาขึ้น ผลการวิจัยพบว่า ผ้าทอและเครื่องแต่งกายของชาวไทยทรงดำถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำที่มีเอกลักษณ์ในการใช้ผ้าสีดำในการนุ่งห่มทั้งในชีวิตประจำวันและในการประกอบพิธีกรรม จนเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวไทยทรงดำ โดยชาวไทยทรงดำนิยมใช้ผ้าพื้นสีดำทอขึ้นอย่างง่าย ๆ มีสีเส้นและลวดลายบ้าง ซึ่งจากการศึกษาลวดลายผ้าไทยทรงดำ พบว่า ๑) ลวดลายต่างๆ สามารถแบ่งได้ เป็น ๓ ประเภทคือลายพืช ลายสัตว์ และลายผสมอื่น ๆ ในส่วนของการสื่อความหมายในการใช้สีในการทอผ้าและประดับตกแต่งของชาวไทยทรงดำ แต่ละสีมีความหมายแตกต่างกันโดยเฉพาะสีครามเข้มหรือสีดำซึ่งเป็นสีหลักของผืนผ้าและการใช้งานของชาวไทยทรงดำ โดยสื่อความหมายว่าเกิดจากการเก็บกอดที่ต้องพลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอนมาเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ๒) การศึกษาและสังเคราะห์แนวความคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำ พบว่า ในการออกแบบเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำนั้น อันดับแรกผู้ออกแบบต้องคำนึงถึงหลักการออกแบบโดยทั่วไปที่สำคัญคือ ประโยชน์ใช้สอย อีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญที่นักออกแบบจะต้องคำนึงถึงคือ การคงเอกลักษณ์และการสื่อความหมายของลวดลายและสีเส้นต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวไทยทรงดำ เนื่องจากลายผ้าไทยทรงดำมีลายต่าง ๆ ไม่มากนักและมีการใช้สีเส้นที่จำกัด การออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำจึงต้องมีความระมัดระวังเป็นพิเศษโดยเฉพาะในเรื่องของการคงเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำและความแตกต่างของวัฒนธรรมความเชื่อของแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน ๓) การพัฒนารูปแบบผ้าทอไทยทรงดำ ๔ ชนิด ได้แก่ หมอนอิง กล่องกระดาศหิซซู กระเป๋าสตรีและเสื้อผ้า ระดับราคาของผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มลูกค้าเป้าหมายต้องการมากที่สุด คือ ๒๐๑-๓๐๐ บาท ต่อชิ้น ๔) ผลการทดสอบแนวคิดผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำที่ได้พัฒนาขึ้นโดยศึกษาการรับรู้เอกลักษณ์และการรับรู้ความหมายของผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายและการตรวจสอบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำโดยผู้เชี่ยวชาญดังนี้ ๑) หมอนอิง ได้แก่ แบบที่ ๑

และแบบที่ ๒ ๒) กล่องกระดาศทึบซู้ ได้แก่ แบบที่ ๑ และแบบที่ ๓ และแบบที่ ๔ ๓) กระเป๋าสตรี ได้แก่ แบบที่ ๒ และแบบที่ ๓^๔

๕.๒.๓ การถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา

การผลิตผ้าหม้อห้อมของชาวไทยพวนบ้านทุ่งโฮ้ง ได้ทำสืบทอดกันมายาวนาน สืบเนื่องจากในอดีตที่ต้องยังชีพด้วยตนเอง ผลิต และใช้ในครัวเรือน โดยมีกรรมวิธีขั้นตอนที่เอกลักษณ์เฉพาะชุมชน มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจและควรแก่การอนุรักษ์ให้เป็นมรดกวัฒนธรรมชุมชน มีเครื่องมือและอุปกรณ์ในการผลิตผ้าหม้อห้อมการผลิตผ้าหม้อห้อมต้องเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์ให้พร้อมก่อน เพื่อจะทำ สะดวก ไม่เสียเวลา เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต การถ่ายทอดผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม จากผลิตภัณฑ์ที่ทำกันในครัวเรือนมีการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก เคล็ดลับในการผลิตถูกเปิดเผยจากพ่อแม่สู่บุตรหลาน ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานมีการปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัดในปัจจุบันการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้มีกระบวนการถ่ายทอด เป็นทางการมีหลักสูตรในสถานศึกษา เพื่อถ่ายทอดให้แก่แก่นักเรียนนักศึกษา นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เทคนิควิธีการให้แก่ผู้ที่สนใจ รวมทั้งนักท่องเที่ยวให้ได้เรียนรู้การย้อมผ้าหม้อห้อม การผลิตผ้าหม้อห้อมของชาวไทยพวนบ้านทุ่งโฮ้ง ได้ทำสืบทอดกันมานานกว่า ๑๐๐ ปีแล้ว สืบเนื่องจากในอดีตที่ต้องยังชีพด้วยตนเอง ผลิต และใช้ในครัวเรือน

สรุปความคิดเห็นของเยาวชนและผู้สูงอายุพบว่า ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา พบว่า เพศหญิง จำนวน ๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๖๖ และเพศชาย จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓๓, อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๐ และอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๐ นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา รวมด้าน พบว่า ในภาพรวมก่อนเข้ารับการถ่ายทอดระดับปานกลาง ($X = ๓.๔๖$, $S.D. = ๐.๖๑$) ส่วนหลังการรับถ่ายทอดระดับมาก ($X = ๔.๒๙$, $S.D. = ๐.๖๑$)

การสร้างสรรคงานศิลปะ เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของศิลปินที่มีความคิดสร้างสรรค์ผลงาน โดยมีผลต่อการยกระดับสินค้าเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการสร้างความเป็นเอกลักษณ์ พัฒนาฝีมือ ความคิดวิธีแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคได้เพิ่มมากขึ้น

^๔ จุริวรรณ จันทลา และคณะ, การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์, Veridian E-Journal, Silpakorn University, ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ เดือน พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๙, หน้า ๘๒-๘๓.

ยกตัวอย่างเช่น การสร้างสรรค์ผลงานที่มีการยกระดับสินค้าจากเดิม จากการเพิ่มลวดลาย ศิลปะ และรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เกิดการตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค แต่ก็ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ที่น่าสนใจของสินค้า การสร้างสรรค์งานศิลปะจึงมีความสำคัญค่อนข้างมาก เพราะนำไปใช้ประโยชน์กับการผลิต เพื่อประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ผ่านกระบวนการ หรือวิธีการที่คิดค้นขึ้นมาใหม่ สิ่งที่เราคาดหวังว่าความคิดสร้างสรรค์นั้น จะเกิดประโยชน์สูงสุดแต่ยังคง ความเป็นดั้งเดิมไว้แต่สามารถพัฒนาศิลปะแบบใหม่ไปพร้อมกันกับอนุรักษ์ศิลปะดั้งเดิม โดยผ่านกระบวนการที่ได้ปรับปรุงขึ้น ทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานพิน สาเสาร์ ที่ศึกษาเกี่ยวกับ ๑๔๒ วัน ๑,๘๐๐ กม. นิเวศศิลป์ริมโขงของศิลปินนอกคอก โดยสรุปในการสร้างสรรค์งานศิลปะของสินค้าและงานด้านศิลปะในเชิงพาณิชย์ ถือเป็นการริเริ่มสร้างสรรค์การกระทำที่ก้าวหน้าแปลกจากเดิม การสร้างภาพลักษณ์ของสินค้าและงานศิลปะให้ดียิ่งขึ้นมีความงดงาม หรือมีคุณค่ายิ่งขึ้น การที่มนุษย์รู้จักการสร้างสรรค์ ทำให้โลกได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มีความเจริญก้าวหน้าจนถึงปัจจุบัน การสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่องถือจุดเริ่มต้นของการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ เกิดจากความคิด สร้างสรรค์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษของมนุษย์จึงมีการศึกษาและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของคนให้ เจริญงอกงาม เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมือง^๕ รวมถึงงานของธีรยุทธ บุญที่ ที่ศึกษาเกี่ยวกับถอดรื้อปรัชญาและศิลปะแบบตะวันตกเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากความคิด สร้างสรรค์สามารถที่จะฝึกฝนทดลอง ปฏิบัติจนเกิดประสบการณ์ และนำไปสู่การค้นพบแนวทางใหม่ๆ เพื่อการสร้างงานต่อไป การพัฒนาของเดิมให้ดีขึ้นทำให้เกิดผลงานที่มีลักษณะเฉพาะตน เป็นตัวของตัวเอง^๖

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑) มีข้อจำกัดที่เป็นปัญหาอุปสรรคในการขับเคลื่อนวิสาหกิจผ้าหม้อห้อมที่แก้ไขยาก เช่น สถานที่ในการจัดรถของลูกค้าและนักท่องเที่ยว ควรดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

๒) วิสาหกิจผ้าหม้อห้อม บุคคล หรือหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดแพร่ควรร่วมมือกันสนับสนุนให้มีการปลูกต้นห้อมหรือต้นครามเป็นอาชีพ เพื่อส่งเสริมการใช้วัตถุดิบในการผลิตสีย้อมธรรมชาติ

^๕ พิน สาเสาร์, ๑๔๒ วัน ๑,๘๐๐ กม. นิเวศศิลป์ริมโขงของศิลปินนอกคอก, (กรุงเทพมหานคร : แพรวสำนักพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๘๖.

^๖ ธีรยุทธ บุญที่, ถอดรื้อปรัชญาและศิลปะแบบตะวันตกเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร: สายธาร. ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๒-๑๗๖.

๕.๓.๒ ข้อเสนอในการวิจัยในครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยวิสาหกิจผ้าหม้อห้อมสามารถนำผลไปต่อยอดเสนอโครงการพัฒนา จังหวัดหรือภูมิภาคที่จะนำนวัตกรรมมาใช้ในการดำเนินงานได้อย่างเป็นรูปธรรม

๒) ควรมีการจัดเวทีนำเสนอกลุ่มวิสาหกิจทุกสาขาเพื่อขับเคลื่อนสู่การบริหารจัดการสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

๓) ควรมีการเชื่อมโยงกับองค์กรหรือหน่วยงานที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะหรือประสบการณ์เกี่ยวข้องทุกกระบวนการเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการตลาด โดยต้องเพิ่มระยะเวลาเพื่อดำเนินการวิจัยมากกว่า ๑ ปีงบประมาณหรือเป็นโครงการต่อเนื่องจะได้เห็นผลระยะต้น ระยะกลาง และระยะปลายสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ข้อมูลวิทยุภูมิ

๑.๑ หนังสือภาษาไทย

๑.๑.๑ หนังสือ

กฤษณา วทาสันต์. **วิถีไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เจริญเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๕.

คณาจารย์ภาควิชาการประเมินผลและการวิจัย. **วิจัยและสถิติทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓.

กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๕๓.

จารุวรรณ ข้าเพชร และรวิญา พนาพฤกษ์ไพร. **พัฒนาการผ้าหม้อห้อมเมืองแพร่**. กรุงเทพมหานคร : มปป, ๒๕๓๖.

จำนง ทองประเสริฐ. **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์**. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา, ๒๕๓๕.

ฉลาด รมิตานนท์. “ความหลากหลายทางชีวภาพ: ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา” ใน **สิทธิชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔.

ชนาธิป พรกุล. **รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ดวงฤทัย อรรถแสง. **กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ**.
ขอนแก่น : วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒.

ทิตนา แหมมณี. **รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

..... **ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

เทิดชาย ช่วยบำรุง. **ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔.

ธีรยุทธ บุญที. **ถอดรื้อปรัชญาและศิลปะแบบตะวันตกเป็นศูนย์กลาง**. กรุงเทพมหานคร : สายธาร. ๒๕๔๖.

ประเทือง คล้ายสุบรรณ. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน**. พระนครศรีอยุธยา : ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๓๑.

ประภากร แก้ววรรณ. **การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๕๑.

พนิตนาฏ ลัคนาโฆษิต. ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ในด้านโภชนาการและการใช้สมุนไพร” ใน
รายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง พัฒนาการวัฒนธรรม: กรณีทักษิณ.

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔.

พระประจักษ์ จกฤทธโม. พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พัชรภรณ์ พันธุ์รัตน์. เพ็ญพรรณ จารุรักษ์ และเกื้อกูล อธิภาณุ. ผ้าทอตีนจกเมืองลอง จังหวัดแพร่.

พัชรินทร์ สิริสุนทร. กระบวนการพัฒนาทางเลือกเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร.

พิษณุโลก : สำนักพิมพ์ดาวเงินการพิมพ์, ๒๕๕๑.

พัฒนา สุขประเสริฐ. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาส่งเสริม

และนิเทศศาสตร์เกษตรศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน,

๒๕๕๘.

พิน สาสาว. ๑๔๒ วัน ๑.๘๐๐ กม. นิเวศศิลป์ริมโขงของศิลปินนอกคอก. กรุงเทพมหานคร : แพรว

สำนักพิมพ์, ๒๕๕๑.

พานุพงษ์ เลหาสม. จิตรกรรมฝาผนังล้านนา. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๑.

ยุทธนา แซ่เตียว. การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ สร้างองค์กรอัจฉริยะ.

กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร:ราชบัณฑิต, ๒๕๓๓.

รุ่ง แก้วแดง. การนำภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑.

วรพงศ์ วรชาติอุดมพงศ์. การออกแบบตกแต่ง. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์.

๒๕๕๙.

วรศักดิ์ เหลืองสุวรรณ และรสิกา อังกูร. กิจกรรมแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นและการพัฒนาหมู่บ้าน

ต้นแบบ. ในเอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน (หน่วยที่ ๙ - ๑๕).

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

๒๕๕๑.

วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร. หลักการและแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๔๘.

วัฒนาพร เชื้อนสุวรรณ. สุนทรียศาสตร์. เอกสารประกอบหลักสูตรรายวิชา ๐๗-๒๑๐-๐๑๕ สถาบัน

เทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตภาคพายัพ จังหวัดเชียงใหม่. ๒๕๔๗.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. ผ้าไทย: พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๐.

..... ศิลปหัตถกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๒.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร : บริษัทต้นอ้อแกรมมี จำกัด, ๒๕๔๐.

ศรีศักร วัลวิโภคม. การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง ใน รายงานสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง พัฒนาการทางวัฒนธรรม: กรณีทักษิณ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕.

ศิลป์ พีระศรี. บทความข้อเขียนและงานศิลปกรรมของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๕.

ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์. การสร้างสรรค์และการพัฒนาพฤติกรรมสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชา นฤมิตศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. ทศนศิลป์ปริทัศน์. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.

สน สีมাত্রัง. โครงสร้างจิตรกรรมฝาผนังล้านนา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๖.

..... จิตรกรรมฝาผนังไทย. กรุงเทพมหานคร : พลพันธ์การพิมพ์, ๒๕๒๒.

..... รวมบทความทางวิชาการ เรื่อง จิตรกรรมฝาผนังไทย. กรุงเทพมหานคร : พลพันธ์การพิมพ์, ๒๕๒๒.

สามารถ จันท์สุรย์. ภูมิปัญญาชาวบ้าน ใน “ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชุมชน”. กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๖.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (The Creative Economy). กรุงเทพมหานคร: บริษัท บี.ซี. เพรส (บุยุฉิน) จำกัด, ๒๕๕๒.

สีวลี วงศ์ไพบูลย์วัฒน์. การดำเนินงานในธุรกิจผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมของผู้ประกอบการในอำเภอเมือง จังหวัดแพร่. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาสังคมไทย รวมบทความแนวคิดทางอาชีวศึกษาและการศึกษาผู้ใหญ่. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

เสรี พงศ์พิศ. คีนสู่รากเหง้า . กรุงเทพมหานคร : เทียนวรรณ, ๒๕๒๙.

อเนก นาคะบุตร. ข่าวสารข้อมูลกับความยั่งยืนของการพัฒนา ใน คนกับดิน น้ำ ป่า : จุดเปลี่ยนแห่งความคิด. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖.

อรนุช ลิ้มศิริ. **การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๕.

อัจฉรา ภาณุรัตน์. **รวมภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๙.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เพรส แอนด์ดีไซน์, ๒๕๔๘.

อารี พันธุ์ณี. **จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๖.

๑.๑.๒ บทความวารสาร

กล้า สมตระกูล. **เครือข่ายการเรียนรู้: ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อความยั่งยืนการศึกษาแห่งชาติ**. ๒๗ (๔) เมษายน-พฤษภาคม, ๒๕๓๖.

กองบรรณาธิการและสำนักมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. “ ๙ สิ่งควรรู้กับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม”. **วัฒนธรรม**. ๕๑.๓ ต.ค. – ธ.ค., ๒๕๕๕.

ตระกูลพันธ์ พัทธเมธา. “ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมกับการพัฒนาสู่สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”.

วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะ. ปีที่ ๓๖ (๑) มกราคม-เมษายน, ๒๕๕๙.

สถิติประชากรจากทะเบียนบ้าน แยกรายพื้นที่ ระดับตำบล ข้อมูลของ ตำบลทุ่งไธ้ง ของเดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒.

สายันต์ แดงกลม. **“ลัทธิในมนุษยศาสตร์ไทย”**. ใน ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมในมนุษยศาสตร์. เกษม เพ็ญนิรันดร์. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: วิชา, ๒๕๕๒.

เอกรินทร์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.วารสารภูมิปัญญาทักษิณ**. วารสารวิชาการ, ๒๕๕๔.

๑.๑.๓ รายงานการวิจัย

กนกพร ฉิมพลี. **รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา.รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: ปรชญาดุษฐ์บัณฑิต พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม : คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕.

กฤตณภัต บุญยัชฌีร. การออกแบบระบบสารสนเทศแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับ
สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **รายงานการวิจัย**. ภูเก็ต: วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหา
บัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๔๘.

ชื่น ศรีสวัสดิ์. “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีวัฒนธรรมของชุมชนชาวกายในเขตอีสานใต้และลาว
ใต้”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๐.

ชุติมา สัจจามันท์ และคณะ. “การสังเคราะห์องค์ความรู้ห้องสมุดมีชีวิตรูปแบบอุทยานการเรียนรู้”.
รายงานการวิจัย. สำนักงานอุทยานการเรียนรู้ (สอร.): มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
๒๕๕๔.

ประภากร แก้ววรรณ. การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาไร่ข้ามปี. **รายงานการวิจัย**. อุตรธานี:
ศูนย์วิทยบริการ สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี,
๒๕๔๙.

ปวีณา โทนแก้ว. “การพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาวเขาเผ่าลีซอ จังหวัดเพชรบูรณ์”.
รายงานวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๔.

พิชัย สายศรี. วีรพล ดิษเกษม และอักษร สวัสดิ์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบล
บางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร : วารสารวิชาการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๖๐.

พียาลิน สาริยา. การศึกษาความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทัศนศิลป์พื้นบ้านของ
นักศึกษาสถาบันราชภัฏนครราชสีมา. **รายงานการวิจัย**. คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์. สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๖๐.

รุ่ง แก้วแดง อ่างใน กนกพร นิมพลี. รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่อง
จักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. **รายงานการวิจัย**. นครราชสีมา:
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม. คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๕.

วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ. “การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัด
ปทุมธานี”. **รายงานการวิจัย**. วารสารบัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ใน
พระบรมราชูปถัมภ์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๕๗.

วนิดา ขำเขียว. “การวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านการพัฒนามนุษย์จากองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา”.
รายงานการวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.

วีระพล ทองมา และคณะ. “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่น้ำลุ่มงอน อำเภอดงโขง จังหวัดเชียงใหม่. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔. สุนันย์ เกิดทับทิม. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกแป้งข้าวหมากในเขตภาคกลางของประเทศไทย. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๕๘.

อานันท์ กาญจนพันธ์. เสรี พงศ์พิศ และวิจิต นันทสุวรรณ อ่างใน กนกพร ฉิมพลี. รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. **รายงานการวิจัย**. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๕.

๑.๑.๔ บทสัมภาษณ์

สัมภาษณ์นายอดุลย์ ทนชัย กำนันตำบลทุ่งโฮ้ง. วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

สัมภาษณ์นางเหลือง ทองสุข ประชาชนท้องถิ่น. วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

สัมภาษณ์นายพงศกร เสนาธรรม ผู้ประกอบการ. วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

สัมภาษณ์นายกฤษณะ วัลลภาชัย ผู้ประกอบการและออกแบบ. วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

สัมภาษณ์นางประภาพรรณ ศรีตรัย ประชาชนท้องถิ่น. วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

สัมภาษณ์นางยุพิน สายสำเภา. วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ เดือนมิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

สัมภาษณ์นางยุพิน สายสำเภา ผู้ประกอบการ. วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ เดือนมิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓.

สัมภาษณ์นางณัฐรี ศรีชัยยะ หัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมการพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดน่าน .๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๓.

สัมภาษณ์นายปรีชา ปวงคำ .พัฒนาการอำเภอเวียงป่าเป้า สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย . ๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๓.

สัมภาษณ์นายกฤษณะ หนองหลิ่ง .การท่องเที่ยวจังหวัดแพร่ สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดแพร่ . ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๓.

สัมภาษณ์นางสาวจิตาภา เสนศักดิ์ .หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน . ๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๓.

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นางไพรวัลย์ สะพานทอง รองนายกเทศมนตรีตำบลทุ่งโฮ้ง. วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓.

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นางประภาพรณ ศรีตรัย (ป้าเหงี่ยม) ปราชญ์ชาวบ้าน. วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓.

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นายปัญญาพล ประสิทธิ์โสภณ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่. วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓.

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นายปัญญาพล ประสิทธิ์โสภณ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่. วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓.

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นางสาวภานุมาศ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดแพร่. วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓.

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นายกฤษณะ วัลลภาชัย (Young designer). วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓.

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นายพงศกร เสนาธรรม ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม. วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓.

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นางสาวยุริพรรณ แสนใจยา รองผู้อำนวยการ ททท. สนง.แพร่. วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓.

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นายอานนท์ พลเกษม นักวิชาการวัฒนธรรมปฏิบัติการ. วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓.

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นางสาววิภากรณ์ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ. วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓.

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดย นางสาวมิลินดา สัตยสุนทร นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ. วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓.

๑.๒ หนังสือภาษาอังกฤษ

๒.๒.๑ Book

Eric. **Unconventional Wisdom about Local Competition**. Dissertation Abstracts International. (February, 2002).

Keyes. Keyser. Richard Lewis. **Assessing The Relationship Between Knowledge Management and Plant Performance At The Tennessee Valley Authority**. Doctor dissertation. The University of Alabama, 2004.

Keyes. **Steam Tables-Metri Units**. (New York: John Wiley & Son. Lamb. J. 1976. Influence of water on the thermal properties of 1989.

Koberg. D.. and Bagnell. J. **The Universal Traveler: A Soft-Systems Guide to Creativity. Problem-Solving and the Process of Reaching Goals.** Los Altos. CA: Crips Publication, 1991.

Warren. **The managerial grid Houston.** Texas New York: McGraw-Hill. Blake, 1989.

Zane ma Rhea & Bob. **Monash University (Australia). Melbourne. Read 47 publications. 1 answer. and contact Zane Ma Rhea on ResearchGate.** the professional network for scientists, 2000.

๑.๓ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์

กรมส่งเสริมการเกษตร. ภูมิปัญญาชาวบ้านและท้องถิ่น เรียนรู้-ท้องถิ่นโรงเรียนโพธิ์ราชบุรีบำรุง. ค้นวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๖๓ จาก

<http://school.obec.go.th/prbr/wisdom/mean.htm>, ๒๕๖๓.

กรมส่งเสริมการเกษตร. ภูมิปัญญาชาวบ้านและท้องถิ่นเรียนรู้ - ท้องถิ่นโรงเรียนโพธิ์ราชบุรีบำรุง.

[ออนไลน์]. <http://school.obec.go.th/prbr/wisdom/mean.htm>, 2553. [9 มีนาคม 2563]

จระกฤตย์ โพธิ์ระหงส์ . การสร้างสรรค์กับงานศิลปะ.(ออนไลน์).เข้าถึงได้จาก . <https://aoa0555.wordpress.com> [ค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๓]

จระกฤตย์ โพธิ์ระหงส์. การสร้างสรรค์กับงานศิลปะ. โรงเรียนเมืองแฉ่ง อ.ปัว จ.น่าน.

<https://aoa0555.wordpress.com>.

จำนง แรกพินิจ. ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมไทย. [ออนไลน์].

<http://elearning.aru.ac.th/2500102/soc02/topi6/print5.htm>. [9 มีนาคม 2563].

ประสาธ เนืองเฉลิม. “วิทยาศาสตร์ศึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่น.” วารสารศูนย์บริการวิชาการ. ๑๑ (๑).

๖๕-๖๘. ปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น. (๒๕๕๔). สืบค้นเมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.จาก

http://www.truelookpanya.com/new/cms_detail/knowledge/1835-00.

ผ้าทอดด้วยมือ. <https://sutticha.wordpress.com/2012/01/06/hello-world/>. 6 มีนาคม 2560.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย

- แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
- หัวข้อการสนทนากลุ่ม
- แบบประเมินความรู้ก่อนการได้รับการถ่ายทอดเกี่ยวกับด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อ

ห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

“การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดลำนานา”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ .....นามสกุล .....อายุ.....ปี
 ที่อยู่ ..... ตำบล .....
 อำเภอ.....จังหวัด .....
 วุฒิการศึกษา.....ตำแหน่ง .....
 สถานที่ทำงาน.....โทรศัพท์/มือถือ.....
 อีเมล.....

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในกลุ่มจังหวัด
ลำนานา

๑. ผ้าหม้อห้อมมีประวัติความเป็นมาอย่างไรบ้าง
๒. การทำผ้าหม้อห้อมมีการเรียนรู้ ตลอดจนมีการส่งสมความรู้ของกระบวนการในการทำอย่างไรบ้าง
๓. การทำผ้าหม้อห้อมมีวิธีการในการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อมในประเด็นต่อไปนี้อย่างไรบ้าง
  - ๓.๑ ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม
  - ๓.๒ ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์
  - ๓.๓ ด้านการตลาด
  - ๓.๔ ด้านการเรียนรู้
  - ๓.๕ ด้านการสร้างเครือข่าย
  - ๓.๖ ด้านกระบวนการถ่ายทอด
๔. การทำผ้าหม้อห้อมมีการส่งเสริมการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้หรือไม่ มีกระบวนการอย่างไร
๕. การทำผ้าหม้อห้อมมีปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินการหรือไม่ อย่างไร
๖. การทำผ้าหม้อห้อมมีหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ มามีส่วนร่วมสนับสนุนหรือไม่
๗. ในอนาคตมีแนวทางการพัฒนาผ้าหม้อห้อมอย่างไรบ้าง (เช่น ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านการตลาด ด้านการเรียนรู้ ด้านการสร้างเครือข่าย ด้านกระบวนการถ่ายทอด เป็นต้น)

ขอขอบคุณ/อนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ
 คณะผู้วิจัย

หัวข้อการสนทนากลุ่ม

เรื่อง

“การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดลำนานา”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

ข้อมูลทั่วไปของผู้สนทนากลุ่ม ชื่อ .....นามสกุล .....อายุ.....ปี

ที่อยู่ ..... ตำบล .....

อำเภอ.....จังหวัด .....

วุฒิการศึกษา.....ตำแหน่ง .....

สถานที่ทำงาน.....โทรศัพท์/มือถือ.....

อีเมล.....

ประเด็นการสนทนา

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน
ในกลุ่มจังหวัดลำนานา

๑. รูปแบบและลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมที่เป็นศิลปะเชิงสร้างสรรค์และมีความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นควรมีลักษณะ รูปแบบและลวดลายควรเป็นอย่างไร
๒. ปัญหา และอุปสรรคในการการทำผ้าหม้อห้อม
๓. การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ
๔. แนวทางการพัฒนาผ้าหม้อห้อมในอนาคต (เช่น ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านการตลาด ด้านการเรียนรู้ ด้านการสร้างเครือข่าย ด้านกระบวนการถ่ายทอด เป็นต้น)
๕. แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำผ้าหม้อห้อมควรเป็นอย่างไร

ขอขอบคุณ/อนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

คณะผู้วิจัย

แบบประเมินความรู้ก่อนการได้รับการถ่ายทอดเกี่ยวกับด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชน
และผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา

เรื่อง

“การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดล้านนา”

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ให้ทำ

เครื่องหมาย ☒ ในระดับความคิดเห็นที่ตรงกับความเห็นของท่าน

๑. เพศ   ( ) ชาย   ( ) หญิง

๒. อายุ   ( ) ต่ำกว่า ๒๐ ปี ( ) ๒๐- ๕๙ ปี

( ) ๖๐ ปี ขึ้นไป

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชน
และผู้สูงอายุในจังหวัดล้านนา

แบบมาตราส่วนประมาณค่า ให้ทำเครื่องหมาย ☒ ในระดับความคิดเห็นที่ตรงกับความเห็นของท่าน

ข้อที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	ด้านการผลิต					
๑	มีความรู้และความเข้าใจในการเลือกวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้อย่างเหมาะสม					
๒	มีความรู้และความเข้าใจในการใช้อุปกรณ์ได้ถูกต้องและปลอดภัย					
๓	มีความรู้และความเข้าใจสามารถเลือกผ้าที่ใช้ในการทำผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้อย่างเหมาะสม					
๔	มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการเย็บผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้อย่างถูกต้อง					
๕	มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการเย็บผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้อย่างถูกต้อง					

ข้อที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	ด้านออกแบบลวดลาย					
๖	มีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม					
๗	มีความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม					
๘	มีความสามารถในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมแบบดั้งเดิม					
๙	มีความสามารถในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมให้มีลวดลายศิลปะล้านนา					
๑๐	มีความสามารถในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมให้มีลวดลายศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน					
	ด้านพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์					
๑๑	มีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการสร้างและปรับปรุงผลิตภัณฑ์เพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่					
๑๒	มีความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่					
๑๓	มีความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่โดยการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ดั้งเดิมให้มีความทันสมัย					
๑๔	มีความสามารถในการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ให้มีลวดลายศิลปะล้านนา					
๑๕	มีความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ให้มีลวดลายศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน					

ข้อที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	ด้านการนำความรู้ไปใช้และการถ่ายทอด					
๑๖	สามารถนำความรู้ไปใช้ในการผลิต การออกแบบลวดลาย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมอื่นๆ					
๑๗	สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชนิดอื่นๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน					
๑๘	สามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดแก่บุคคลอื่นๆ ที่สนใจ					
๑๙	สามารถประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างเครือข่ายการผลิต					
๒๐	สามารถประชาสัมพันธ์เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่าย					

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณในการตอบแบบประเมิน

แบบประเมินความรู้หลังการได้รับการถ่ายทอดเกี่ยวกับด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชน
และผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา
เรื่อง

“การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดล้านนา”

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ให้ทำ

เครื่องหมาย ☒ ในระดับความคิดเห็นที่ตรงกับความเห็นของท่าน

๑. เพศ   ( ) ชาย   ( ) หญิง
๒. อายุ   ( ) ต่ำกว่า ๒๐ ปี ( ) ๒๐- ๕๙ ปี
                                    ( ) ๖๐ ปี ขึ้นไป

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชน
และ ผู้สูงอายุในจังหวัดล้านนา

แบบมาตราส่วนประมาณค่า ให้ทำเครื่องหมาย ☒ ในระดับความคิดเห็นที่ตรงกับความเห็นของท่าน

ข้อที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	ด้านการผลิต					
๑	มีความรู้และความเข้าใจในการเลือกวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้อย่างเหมาะสม					
๒	มีความรู้และความเข้าใจในการใช้อุปกรณ์ได้ถูกต้องและปลอดภัย					
๓	มีความรู้และความเข้าใจสามารถเลือกผ้าที่ใช้ในการทำผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้อย่างเหมาะสม					
๔	มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการเย็บผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้อย่างถูกต้อง					
๕	มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการเย็บผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมได้อย่างถูกต้อง					

ข้อที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	ด้านออกแบบลวดลาย					
๖	มีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม					
๗	มีความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม					
๘	มีความสามารถในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมแบบดั้งเดิม					
๙	มีความสามารถในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมให้มีลวดลายศิลปะล้านนา					
๑๐	มีความสามารถในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมให้มีลวดลายศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน					
	ด้านพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์					
๑๑	มีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการสร้างและปรับปรุงผลิตภัณฑ์เพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่					
๑๒	มีความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่					
๑๓	มีความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่โดยการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ดั้งเดิมให้มีความทันสมัย					
๑๔	มีความสามารถในการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ให้มีลวดลายศิลปะล้านนา					
๑๕	มีความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ให้มีลวดลายศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน					

ภาคผนวก ข

หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้ข้อมูล ขออนุญาตใช้พื้นที่

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
๑๑๑ หมู่ ๕ ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๕๔๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๔ - ๖๔๖๕๘๕

ที่ อว ๘๐๔๓.๔.๒(๒) / ๐๑๓

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตเป็นผู้ใช้วิชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนทุ่งไผ่ (อภิวังวิทยาลัย)

เนื่องด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายัณห์ อินันใจ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อม ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขออนุญาตให้นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๒ และ ๓ ของโรงเรียนท่าน เพื่อเข้าร่วมศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานและศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในเรื่องดังกล่าว ในวันอังคาร ที่ ๒๑ เดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๖๓ เวลา ๑๒.๓๐ - ๑๕.๐๐ น. ที่บ้านแม่เหลือง ทองสุข หมู่ ๖ ตำบลทุ่งไผ่ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายัณห์ อินันใจ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
๑๑๑ หมู่ ๕ ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๕๔๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๔ - ๖๔๖๕๘๕

ที่ อว ๘๐๔๓.๔.๒(๒) / ๐๑๔

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

เนื่องด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายัณห์ อินันใจ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อม ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอความอนุเคราะห์นักเรียนผู้สูงอายุของโรงเรียนท่านจำนวน ๓๐ คน เพื่อเข้าร่วมศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน และศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในเรื่องดังกล่าว ในวันอังคาร ที่ ๒๑ เดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๖๓ เวลา ๑๒.๓๐ – ๑๕.๐๐ น. ที่บ้านแม่เหลือง ทองสุข หมู่ ๖ ตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ และจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายัณห์ อินันใจ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
๑๑๑ หมู่ ๕ ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๕๔๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๔ - ๖๔๖๕๕๕

ที่ อว ๘๐๔๓.๔.๒(๒) / ๐๑๕

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย

เรียน คุณแม่เหลื่อง ทองสุข

เนื่องด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายัณห์ อินันใจ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าหม้อห้อม ผลงานศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน ใช้พื้นที่บ้านเพื่อเป็นแหล่งศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน และศิลปะผ้าหม้อห้อมนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในเรื่องดังกล่าว ในวันอังคาร ที่ ๒๑ เดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๖๓ เวลา ๑๒.๓๐ - ๑๕.๐๐ น. เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ และจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายัณห์ อินันใจ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑ หมู่ ๕
ตำบลแม่คำมี อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
๕๔๐๐๐
โทร/โทรสาร ๐-๕๔๖๔-๖๕๘๕ ต่อ ๔๐๒

ที่ อว๘๐๔๓.๔.๓(๓)/๑๔

๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตให้ข้อมูลวิจัย

เรียน ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. ประเด็นการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ ชุด

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า และคณะได้ดำเนินการศึกษาแผนงานวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๓ ตามสัญญาเลขที่ ว ๐๕๕/๒๕๖๓ “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนาการพัฒนาเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์” โดยมีโครงการย่อยภายใต้แผนงานวิจัย จำนวน ๓ เรื่อง ได้แก่

โครงการย่อยที่ ๑ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

โครงการย่อยที่ ๒ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าทอมือของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

โครงการย่อยที่ ๓ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าด้นมือของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวต้องเก็บข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

ดังนั้น ข้าพเจ้าและคณะจึงขออนุญาตให้ท่านหรือตัวแทนเป็นผู้ให้ข้อมูลโดยวิธีการสนทนากลุ่ม เรื่อง แนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ บนพื้นผ้า ผ้าด้นมือ ผ้าทอมือและผ้าหม้อห้อม ในวันพุธที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๓ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ห้องประชุมชั้น ๑ อาคารหอสมุดเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕ ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยมีประเด็นในสนทนาตามรายละเอียดที่แนบมา หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ฉวีวรรณ สุวรรณภา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

วิทยาลัยสงฆ์แพร่

โทร. ๐๘๑-๘๕๖๔-๑๔๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕
ตำบลแม่คำมี อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
๕๔๐๐๐
โทร/โทรสาร ๐-๕๔๖๔-๖๕๔๕ ต่อ ๔๐๒

ที่ อวส๐๔๓.๔.๓(๓)/ ๓๔

๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้ผู้ให้ข้อมูลวิจัย

เรียน พัฒนาการจังหวัดแพร่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. ประเด็นการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ ชุด

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า และคณะได้ดำเนินการศึกษาแผนงานวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๓ ตามสัญญาเลขที่ ว ๐๕๕/๒๕๖๓ “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนาการพัฒนาเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์” โดยมีโครงการย่อยภายใต้แผนงานวิจัย จำนวน ๓ เรื่อง ได้แก่

โครงการย่อยที่ ๑ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

โครงการย่อยที่ ๒ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าทอมือของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

โครงการย่อยที่ ๓ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าต้นมือของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวต้องเก็บข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

ดังนั้น ข้าพเจ้าและคณะจึงขอความอนุเคราะห์ท่านหรือตัวแทนเป็นผู้ให้ข้อมูลโดยวิธีการสนทนากลุ่ม เรื่อง แนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ บนพื้นผ้า ผ้าต้นมือ ผ้าทอมือและผ้าหม้อห้อม ในวันพุธที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ห้องประชุมชั้น ๑ อาคารหอสมุดเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕ ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยมีประเด็นในสนทนาตามรายละเอียดที่แนบมา หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ณวีวรรณ สุวรรณภา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

วิทยาลัยสงฆ์แพร่

โทร. ๐๘๑-๘๕๖๔-๑๔๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕
ตำบลแม่คำมี อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
๕๔๐๐๐
โทร/โทรสาร ๐-๕๔๖๔-๖๕๔๕ ต่อ ๔๐๒

ที่ ยว๘๐๔๓.๔.๓(๓)/ ๑๖

๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้ข้อมูลวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานแพร่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. ประเด็นการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ ชุด

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า และคณะได้ดำเนินการศึกษาแผนงานวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๓ ตามสัญญาเลขที่ ว ๐๕๕/๒๕๖๓ “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนาการพัฒนาเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์” โดยมีโครงการย่อยภายใต้แผนงานวิจัย จำนวน ๓ เรื่อง ได้แก่

โครงการย่อยที่ ๑ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

โครงการย่อยที่ ๒ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าทอมือของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

โครงการย่อยที่ ๓ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าคันมือของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวต้องเก็บข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

ดังนั้น ข้าพเจ้าและคณะจึงขอความอนุเคราะห์ท่านหรือตัวแทนเป็นผู้ให้ข้อมูลโดยวิธีการสนทนากลุ่ม เรื่อง แนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ บนพื้นผ้า ผ้าคันมือ ผ้าทอมือและผ้าหม้อห้อม ในวันพุธที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ห้องประชุมชั้น ๑ อาคารหอสมุดเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕ ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยมีประเด็นในสนทนาตามรายละเอียดที่แนบมา หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์วิรัตน์ สุวรรณภา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

วิทยาลัยสงฆ์แพร่

โทร. ๐๘๙-๖๓๗๓-๙๘๓

E-mail kong_chacha@yahoo.co.th

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕
ตำบลแม่คำมี อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
๕๔๐๐๐

โทร/โทรสาร ๐-๕๔๖๔-๖๕๔๕ ต่อ ๔๐๒

ที่ อว ๘๐๔๓.๔.๓(๓)/๑๗

๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้ข้อมูลวิจัย

เรียน วัฒนธรรมจังหวัดแพร่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. ประเด็นการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ ชุด

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า และคณะได้ดำเนินการศึกษาแผนงานวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๓ ตามสัญญาเลขที่ ว ๐๕๕/๒๕๖๓ “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนาการพัฒนาเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์” โดยมีโครงการย่อยภายใต้แผนงานวิจัย จำนวน ๓ เรื่อง ได้แก่

โครงการย่อยที่ ๑ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

โครงการย่อยที่ ๒ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าทอมือของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

โครงการย่อยที่ ๓ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าคันมือของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวต้องเก็บข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

ดังนั้น ข้าพเจ้าและคณะจึงขอความอนุเคราะห์ท่านหรือตัวแทนเป็นผู้ให้ข้อมูลโดยวิธีการสนทนากลุ่ม เรื่อง แนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ บนพื้นผ้า ผ้าคันมือ ผ้าทอมือและผ้าหม้อห้อม ในวันพุธที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ห้องประชุมชั้น ๑ อาคารหอสมุดเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕ ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยมีประเด็นในสนทนาตามรายละเอียดที่แนบมา หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ฉวีวรรณ สุวรรณภา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

วิทยาลัยสงฆ์แพร่

โทร. ๐๘๑-๘๕๖๙-๑๔๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕
ตำบลแม่คำมี อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
๕๔๐๐๐
โทร/โทรสาร ๐-๕๔๖๔-๖๕๔๕ ต่อ ๔๐๒

ที่ อว๘๐๔๓.๔.๓(๓)/ ๑๙

๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้ผู้ให้ข้อมูลวิจัย

เรียน นายกเทศมนตรีตำบลทุ่งไผ่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. ประเด็นการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ ชุด

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า และคณะได้ดำเนินการศึกษาแผนงานวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๓ ตามสัญญาเลขที่ ว ๐๕๕/๒๕๖๓ “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนาการพัฒนาเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์” โดยมีโครงการย่อยภายใต้แผนงานวิจัย จำนวน ๓ เรื่อง ได้แก่

โครงการย่อยที่ ๑ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

โครงการย่อยที่ ๒ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าทอมือของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

โครงการย่อยที่ ๓ เรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าคันมือของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”

ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวต้องเก็บข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

ดังนั้น ข้าพเจ้าและคณะจึงขอความอนุเคราะห์ท่านหรือตัวแทนเป็นผู้ให้ข้อมูลโดยวิธีการสนทนากลุ่ม เรื่อง แนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ บนพื้นผ้า ผ้าคันมือ ผ้าทอมือและผ้าหม้อห้อม ในวันพุธที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๓ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ห้องประชุมชั้น ๑ อาคารหอสมุดเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕ ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยมีประเด็นในสนทนาตามรายละเอียดที่แนบมา หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ฉวีวรรณ สุวรรณภา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

วิทยาลัยสงฆ์แพร่

โทร. ๐๘๑-๘๕๖๔-๑๔๕

ภาคผนวก ค

ภาพกิจกรรมการดำเนินการวิจัย

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์นายอดุลย์ หนันชัย กำนันตำบลทุ่งโฮ้ง วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

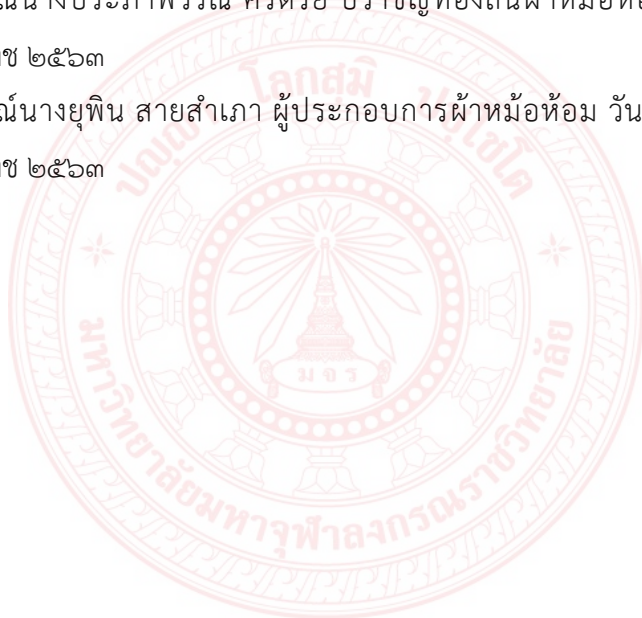
สัมภาษณ์นางเหลื่อง ทองสุข ปราชญ์ท้องถิ่นผ้าหม้อห้อม วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

สัมภาษณ์นายพงศกร เสนาธรรม ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

สัมภาษณ์นายกฤษณะ วัลลภาชัย ผู้ออกแบบผ้าหม้อห้อม วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

สัมภาษณ์นางประภาพรรณ ศรีตรัย ปราชญ์ท้องถิ่นผ้าหม้อห้อม วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

สัมภาษณ์นางยุพิน สายสำเภา ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ เดือน มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

ภาพประกอบการสัมภาษณ์

รายนามผู้ให้ข้อมูลการสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion)

การสนทนากลุ่ม โดย นางไพรวลัย สะพานทอง รองนายกเทศมนตรีตำบลทุ่งโฮ้ง วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

การสนทนากลุ่ม โดย นางประภาพรรณ ศรีตรัย (ป้าเห้งยม) ปราชญ์ชาวบ้าน วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

การสนทนากลุ่ม โดย นายปัญญาพล ประสิทธิ์โสภณ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

การสนทนากลุ่ม โดย นายปัญญาพล ประสิทธิ์โสภณ ประธานหอการค้าจังหวัดแพร่ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

การสนทนากลุ่ม โดย นางสาวภานุมาศ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดแพร่ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

การสนทนากลุ่ม โดย นายกฤษณะ วัลลภาชัย (Young designer) วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

การสนทนากลุ่ม โดย นายพงศกร เสนาธรรม ผู้ประกอบการผ้าหม้อห้อม วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

การสนทนากลุ่ม โดย นางสาวยุริพรรณ แสนใจยา รองผู้อำนวยการ ททท. สنج.แพร่ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

การสนทนากลุ่ม โดย นายอานนท์ พลเกษม นักวิชาการวัฒนธรรมปฏิบัติการ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

การสนทนากลุ่ม โดย นางสาววิภากรณ์ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

การสนทนากลุ่ม โดย นางสาวมลินดา สัตยสุนทร นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

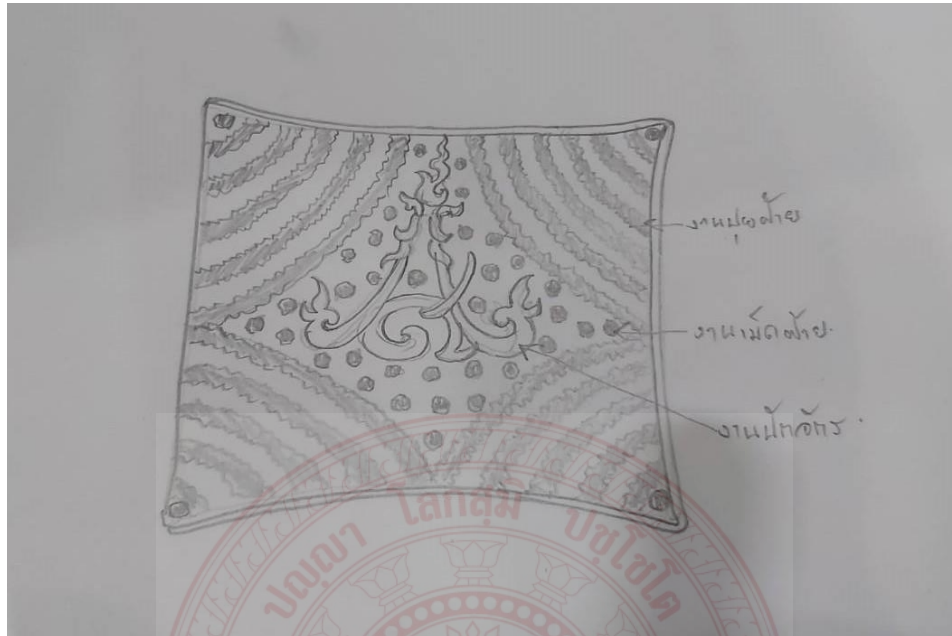
ภาพประกอบการสนทนากลุ่มผ้าหม้อห้อม

ภาพประกอบการออกแบบผ้าหม้อห้อม

ภาพประกอบการถ่ายทอดงานเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม

การนำไปใช้ประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

ภาคผนวก ง

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย

แบบ สพ.๐๔.

**หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๓

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์**กราบเรียน** ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์, ผศ.ดร. ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์แพร่ ชื่อหน่วยงาน/
องค์กร/ชุมชน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ที่อยู่ ๑๑๑ หมู่ ๕ ตำบลแม่คำมี อำเภอ
เมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๕๔๐๐๐ โทรศัพท์ ๐-๘๓๒๐-๑๑๒๐-๔

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา
ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผศ.ดร.สายันท์ อินันใจ และคณะ โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๓ จนถึง ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๓ ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ได้นำเอาวิธีการย้อมหม้อห้อมไปฝึกหัดให้กับนิสิต คณาจารย์ และประชาชนบ้านสุพรรณ ตำบลป่าเมต
อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ในโครงการกิจกรรมบูรณาการวิชาการแก่สังคม คณะสงฆ์ศาสตร์ ทำให้เกิดองค์
ความรู้การย้อมหม้อห้อม ลดรายจ่ายสร้างรายได้ให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ .....

(พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์, ผศ.ดร.)

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์แพร่

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 12 ตุลาคม 2563

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์
 นามสกุล ผู้ อำนวยการสภากันวิจัย นวัตกรรม
 ข้าพเจ้า นางนงนุช ทอนสุข ตำแหน่ง ผู้ประกอบกิจการพันม่อน

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน.....
 ที่อยู่ 227 81.6 ต.หนองไธสง อ.บ้านฝาง จ.หนองบัวลำภู.....
 โทรศัพท์ 054-622274 โทรสาร.....

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพด้านศิลปวัฒนธรรมของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ไปใช้ในการเรียนการสอนและการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1. ชาวชนเผ่าม้งในจังหวัดน่าน
ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผศ.ดร.สาธิต อินนิท

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☒ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 1 ตุลาคม ๒๕๖3 จนถึง 31 ธันวาคม ๒๕๖3 ซึ่งการ

นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้
 1. นำไป 101 การวางตัวไปปรับเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ 100 ของงาน
 2. ผลผลิตของงาน 100 ผลงาน 100 ผลงาน 100 ผลงาน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ นางเนลิอ์ ทองสุ
(นางเนลิอ์ ทองสุ)
ตำแหน่ง ผู้ประกอบกรรมาธิการ

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 12 ตุลาคม 2563

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์
นมัสการ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมกวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ
ข้าพเจ้า ภกษณ วัลลภชัย ตำแหน่ง ญ่ปกครองบพณ ชำนาญการ

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน
ที่อยู่ 348/1 หมู่ 9 ต.จางอ้ง อ.เสียว จ.บึงกาฬ
โทรศัพท์ 0989967909 โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การสังเคราะห์และใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในท้องถิ่นของภาคอีสาน เพื่อส่งเสริม
การผลิตสินค้าเกษตร

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ช.ศ. ดร. สายัณห์ อินท๊ะ
โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☒ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 1 ต.ค. 2563 จนถึง 31 ธ.ค. 2563 ซึ่งการ

นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อนเกิดผลดี ดังนี้
ได้เกิดผลดีของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ไปเป็นประโยชน์แก่ภาคเอกชน ทำให้องค์กรของเอกชนมีความสนใจ
ของชุมชน/ภาค 16-18 ล้าน บาท และได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ไปใช้ประโยชน์
ทำให้องค์กรของภาคเอกชนมีความสนใจ

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ ภกษณ วัลลภชัย
ภกษณ วัลลภชัย
ตำแหน่ง ญ่ปกครองบพณ ชำนาญการ

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 12 ตุลาคม 2563

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

นามสกุล ผู้อำนวยการสถาบันวิจัย พหุศาสตร์

ข้าพเจ้า นายสุวิมล สิริเสนา ตำแหน่ง ศึกษานิเทศก์

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วิทยาลัยอาชีวศึกษา จันทบุรี

ที่อยู่ 268/6 ซ.5 ถนนวิจิตร อ.เมือง จ.นนทบุรี 54000

โทรศัพท์: 084-2969546 โทรสาร:

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

การส่งเสริมการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ: เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ๑๐๐ คน

ศิริราชพยาบาล

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ๗๙ ๑๘ อธิษฐ์มณี อิศรางกูร

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☒ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 1 ธ.ค. 2563 จนถึง 31 ธ.ค. 2563 ซึ่งการ

นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

1. มีการตั้งคณะกรรมการในโรงเรียน
 2. มีการจัดกิจกรรมในโรงเรียน
 3. มีการจัดกิจกรรมในโรงเรียน
 4. มีการจัดกิจกรรมในโรงเรียน
 5. มีการจัดกิจกรรมในโรงเรียน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ พงษ์ ๒ สาธุเจ้ารถ

(๒๓ ขุนอินทร์ ครองช้างเผือก)

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถาบันกอล์ฟ

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 12 ตุลาคม 2563

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์
นมัสการ ผู้ อำนวย การสถานศึกษา จุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย

ข้าพเจ้า น.ส. อภิญญา น.ส. สอนวิชา..... ตำแหน่ง..... ผู้อำนวยการสถานศึกษา

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน.....

ที่อยู่ 147/2 หมู่ 6 ตำบลบ้าน อ.เจียง จ.แพร่

โทรศัพท์..... 0-4-2441490 โทรสาร.....

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมของเยาวชนไทย
ไปใช้ในสถานศึกษา

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ น.ส. อ. สอนวิชา น.ส. สอนวิชา

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 1 ส.ค. 63 จนถึง 31 ธ.ค. 63 ซึ่งการ

นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ได้มีการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมของเยาวชนไทยไปใช้ในสถานศึกษา
และนำไปสู่การพัฒนาสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรม ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาสังคมไทย
และสังคมโลกต่อไป

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ น.ส. สอนวิชา
(น.ส. สอนวิชา น.ส. สอนวิชา)
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถานศึกษา

ภาคผนวก จ

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย

๑. ผลผลิต (Input) ที่ได้จากโครงการย่อยที่ ๑

งานวิจัยนี้ ได้เอกสารผลงานทางวิชาการ เช่น

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ๑ ชิ้นบทความวิจัยจำนวน ๑ ชิ้นอันประกอบด้วยองค์ความรู้ใหม่ คือ องค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมในจังหวัดลำนานา

ชุดนวัตกรรม จำนวน ๑ ชุด ประกอบด้วยต้นแบบผลิตภัณฑ์ระดับกิ่งอุตสาหกรรม คือ ผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมที่ทันสมัยกับดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ตลอดจนได้ถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดลำนานา

ชุดองค์ความรู้ จำนวน ๑ ชุด เพื่อการพัฒนากำลังคนนักวิจัยจากภาคเอกชน ภาคบริการ และภาคสังคม คือ ทักษะการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดลำนานา

๒. ผลลัพธ์ (Outcome) ที่เกิดขึ้นและการนำไปใช้ประโยชน์

๑) ประโยชน์กับวงวิชาการ

สำหรับโครงการวิจัยที่ ๑ ได้รับ ๑. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ๑ ชิ้นบทความวิจัยจำนวน ๑ ชิ้นอันประกอบด้วยองค์ความรู้ใหม่ คือ องค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมในจังหวัดลำนานา ๒.ชุดนวัตกรรม จำนวน ๑ ชุด ประกอบด้วยต้นแบบผลิตภัณฑ์ระดับกิ่งอุตสาหกรรม คือ ผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมที่ทันสมัยกับดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ตลอดจนได้ถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดลำนานา ๓. ชุดองค์ความรู้ จำนวน ๑ ชุด เพื่อการพัฒนากำลังคนนักวิจัยจากภาคเอกชน ภาคบริการและภาคสังคม คือ ทักษะการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดลำนานา

๒) ประโยชน์กับชุมชนและสังคม

วิจัยนี้ ชุมชนบ้านทุ่งไธ้งและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำองค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมในจังหวัดลำนานา นำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการผลิตและออกแบบผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมในจังหวัดลำนานาต่อไป

๓) ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ

ชุมชนบ้านทุ่งไธ้งได้ยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดลำนานา กล่าวคือชุมชนบ้านทุ่งไธ้งได้ผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมลวดลายที่ทันสมัยกับลวดลายดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดลำนานา ตลอดจนเกิดการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดลำนานา นำมาซึ่งการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองให้คงอยู่ต่อไป

๔) ประโยชน์เชิงนโยบาย

เยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดลำนานาได้พัฒนาทักษะการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมส่งผลให้สามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สอดคล้อง ซึ่งได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับชุมชนไปถึงระดับประเทศให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

๓. ผลกระทบ (Impact) ที่เกิดขึ้น

๑) ผลกระทบเชิงวิชาการ

ผลจากการวิจัยชิ้นนี้ได้ช่วยการพัฒนาชุมชนหัตถกรรมผ้าหม้อห้อมบ้านทุ่งไธ้ง ชุมชนบ้านทุ่งไธ้งและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ฐานข้อมูลองค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมในจังหวัดลำนานาในวงกว้างมากขึ้น

๒) ผลกระทบเชิงชุมชนและสังคม

ได้สร้างเสริมรายได้ให้กับชุมชนหัตถกรรมผ้าหม้อห้อมบ้านทุ่งไธ้งและชุมชนบ้านทุ่งไธ้งได้ผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมลวดลายที่ทันสมัยกับลวดลายดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนตลอดจน

๓) ผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ

ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนบ้านทุ่งไธ้งได้ยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดลำนานา กล่าวคือชุมชนบ้านทุ่งไธ้งได้ผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมลวดลายที่ทันสมัยกับลวดลายดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดลำนานา ตลอดจนเกิดการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อมสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดลำนานา นำมาซึ่งการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองให้คงอยู่ต่อไป

นอกจากนี้ยังทำให้เกิดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ ผ้าหม้อห้อมของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดลำนานาที่เกิดจากการถ่ายทอดทักษะการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าหม้อห้อม

๔) ผลกระทบเชิงสิ่งแวดล้อม

ชุมชนหัตถกรรมผ้าหม้อห้อมบ้านทุ่งโฮ้งและชุมชนบ้านทุ่งโฮ้งได้ส่งเสริมให้ปลูกต้นหม้อ ได้ผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมลวดลายที่ทันสมัยกับลวดลายดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนตลอดจนได้ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างผ้าหม้อห้อมเป็นผลงานที่เกิดจากกระบวนการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าต้นสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดลำนนาให้เกิดการร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพในชุมชนไปด้วย

๕) ผลกระทบเชิงนโยบาย

ได้ผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างผ้าหม้อห้อมเป็นผลงานที่เกิดจากกระบวนการถ่ายทอดผลงานด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าต้นสู่เยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดลำนนา

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการ

๑. ชื่อ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายัณห์ อินนันใจ

Assistant Professor Dr.Sayan Innunjai

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน -

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์, อาจารย์ระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๕๔๐๐๐ โทร. ๐-๕๔๖๔-๖๕๘๕

๕. ประวัติการศึกษา

- พธ.บ. (สังคมวิทยา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- M.A. (Sociology), University of Mysore, Karnataka (INDIA)
- Ph.D. (Sociology), Marathwada University, Aurangabad (INDIA)

๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- พระพุทธศาสนา
- รัฐศาสตร์

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานทั้งภายในและภายนอกประเทศ

- เป็นอาจารย์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตแพร่
- เป็นอาจารย์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตแพร่
- เป็นอาจารย์ ระดับปริญญาตรี หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตแพร่

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ รองศาสตราจารย์ ดร.รวีโรจน์ ศรีคำภา

Associate Professor Raweerose Sricompa

๒. เลขหมายบัตรประจำ ตัวประชาชน -

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๔. หน่วยงานที่สังกัด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕ บ้านหนองห้า ต.แม่คำมี อ.เมือง จ.แพร่ ๕๔๐๐๐ โทร.๐๕๔-๖๔๖๕๘๕ ต่อ ๑๐๓

๕. ประวัติการศึกษา

- พธ.บ. (สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
- กศ.ม. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยนเรศวร

๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- พระพุทธศาสนา

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานทั้งภายในและภายนอกประเทศ

- เป็นอาจารย์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตแพร่

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ นายธนันท์ คุ่มถิ่นแก้ว

Mr.Tananun Kumtinkweaw

๒. เลขหมายบัตรประจำ ตัวประชาชน -

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ ตำบลแม่คำมี อำเภอมือจาว จังหวัดแพร่ ๕๔๐๐๐ โทร. ๐-๕๔๖๔-๖๕๘๕

๕. ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี สาขารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สถาบัน มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

- ปริญญาโท สาขารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สถาบัน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- พระพุทธศาสนา

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานทั้งภายในและภายนอกประเทศ

- เป็นอาจารย์ ระดับปริญญาตรี หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตแพร่

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ นางสาวพรสวรรค์ สุขไมตรี

Miss.Ponsawan Sukmaithree

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน -

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ ตำบลแม่คำมี อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๕๔๐๐๐ โทร. ๐-๕๔๖๔-๖๕๘๕

๕. ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี สาขารัฐศาสตรบัณฑิต สถาบัน มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ปริญญาโท สาขารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สถาบัน มหาวิทยาลัยรามคำแหง

๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- พระพุทธศาสนา

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานทั้งภายในและภายนอกประเทศ

- เป็นอาจารย์ ระดับปริญญาตรี หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตแพร่